

Notat 2008–22

Perspektiver for norsk kjøttindustri: Sammenligning av struktur i Norden

Johanne Kjuus
Jakob Utgård
Sigrid Melhuus
Mads Svennerud

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Tittel	Perspektiver for en norsk kjøttindustri: Sammenligning av struktur i Norden
Forfattere	Johanne Kjuus, Jakob Utgård, Sigrid Melhuus, Mads Svennerud
Prosjekt	Konkurranssevne i kjøttindustrien (F018)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2008
Antall sider	156
ISBN	978-82-7077-732-7
ISSN	0805-9691
Emneord	kjøttindustri, konkurransevne, struktur, rammevilkår

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Dette notatet er en delrapportering i forbindelse med prosjektet «Konkurranssevne i norsk kjøttindustri». Prosjektet kom i stand på initiativ fra KIFF (nå NHO Mat og Bio) ved tidligere adm. direktør Gabriella Dånmark og er finansiert av Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon ved Innovasjon Norge.

Formålet med prosjektet som sådan er å dokumentere behov for omstillinger i norsk kjøttindustri, og hvor formålet med dette notatet er å belyse kjøttindustriens utvikling i Norge sammenlignet med Sverige, Finland og Danmark, samt utviklingstrender i et internasjonalt perspektiv. En første utgave av notatet ble utarbeidet 2006/07 og er senere oppdatert i 2008. Som følge av at kjøttindustrien både i Norge, Norden og i verden er i kontinuerlig endring har det gjort det krevende å hele tiden ha «oppdatert» informasjon om kjøttmarkedene i de enkelte landene. Dette notatet vil derfor først og fremst ha nytte i form av å beskrive den utviklingen som har skjedd i kjøttmarkedene fra 1990 og frem til høsten 2008.

NILF har som forsknings- og utredningsmiljø et selvstendig ansvar for utarbeidelsen av notatet. Hos NILF har Johanne Kjuus vært prosjektleder, videre har Jakob Utgård, Sigrid Melhuus og Mads Svennerud deltatt i kartleggingen. Ivar Pettersen har vært en viktig diskusjonspartner i prosjektet og har også vært kvalitetssikrer. I arbeidet med notatet har NILF hatt et nært samarbeid med KIFF / NHO Mat og Bio ved Gabriella Dånmark og Haavard Elstrand og Innovasjon Norge. Ansvaret for notatet, ikke minst for gjenværende feil og svakheter, hviler hos forfatterne.

Oslo, november 2008

Ivar Pettersen

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	5
2 STATUS OG TRENDER I NORSK KJØTTBRANSJE.....	7
2.1 Kjøttproduksjon på primærnivå	7
2.1.1 Utvikling i kjøttproduksjonen	7
2.1.2 Organisering på primærleddet.....	11
2.1.3 Rammebetingelser med betydning for norsk kjøttproduksjon.....	11
2.2 Status og utvikling i kjøttindustrien	18
2.2.1 Nøkkeltall for norsk kjøttindustri.....	19
2.2.2 Industristruktur, eierskap og bransjeorganisering.....	23
2.2.3 Utvikling og trender i norsk kjøttindustri	28
2.2.4 Rammebetingelser for kjøttindustrien.....	31
2.2.5 Handel med kjøttvarer.....	35
2.3 Forbrukermarkedet.....	38
2.3.1 Dagligvaremarkedet.....	38
2.3.2 Forbrukertrender	39
2.3.3 Prisnivå og prisutvikling.....	40
3 STATUS OG TRENDER I SVENSK KJØTTBRANSJE.....	45
3.1 Kjøttproduksjon på primærnivå	45
3.1.1 Utvikling i kjøttproduksjonen	45
3.1.2 Organisering på primærleddet.....	48
3.1.3 Rammebetingelser med betydning for svensk kjøttproduksjon.....	49
3.2 Status og utvikling i kjøttindustrien	53
3.2.1 Nøkkeltall for svensk kjøttindustri.....	53
3.2.2 Industristruktur, eierskap og bransjeorganisering.....	58
3.2.3 Utvikling og trender i svensk kjøttindustri	62
3.2.4 Rammebetingelser.....	65
3.2.5 Handel med kjøttvarer.....	68
3.3 Forbrukermarkedet.....	72
3.3.1 Dagligvaremarkedet.....	72
3.3.2 Forbrukertrender	74
3.3.3 Prisnivå og prisutvikling.....	75
4 STATUS OG TRENDER I DANSK KJØTTBRANSJE	81
4.1 Kjøttproduksjon på primærnivå	81
4.1.1 Utvikling i kjøttproduksjonen	81
4.1.2 Organisering på primærleddet.....	83
4.1.3 Rammebetingelser med betydning for dansk kjøttproduksjon	85
4.2 Status og utvikling i kjøttindustrien	87
4.2.1 Nøkkeltall for dansk kjøttindustri	87
4.2.2 Industristruktur og bransjeorganisering	91
4.2.3 Utvikling og trender i dansk kjøttindustri.....	97
4.2.4 Rammebetingelser.....	99

4.2.5	Handel med kjøttvarer.....	100
4.3	Forbrukermarkedet.....	104
4.3.1	Dagligvaremarkedet.....	104
4.3.2	Forbrukertrender.....	105
4.3.3	Prisnivå og prisutvikling.....	106
5	STATUS OG TRENDER I FINSK KJØTTBRANSJE.....	111
5.1	Kjøttproduksjon på primærnivå.....	111
5.1.1	Utvikling i kjøttproduksjonen.....	111
5.1.2	Organisering på primærleddet.....	114
5.1.3	Rammebetingelser med betydning for finsk kjøttproduksjon.....	114
5.2	Status og utvikling i kjøttindustrien.....	115
5.2.1	Nøkkeltall for finsk kjøttindustri.....	115
5.2.2	Industristruktur, eierskap og bransjeorganisering.....	119
5.2.3	Utvikling og trender i finsk kjøttindustri.....	124
5.2.4	Rammebetingelser.....	126
5.2.5	Handel med kjøttvarer.....	128
5.3	Forbrukermarkedet.....	131
5.3.1	Dagligvaremarkedet.....	131
5.3.2	Forbrukertrender.....	132
5.3.3	Prisnivå og prisutvikling.....	133
6	UTVIKLING I EUROPEISK KJØTTINDUSTRI.....	137
6.1	Struktur i europeisk kjøttindustri.....	137
6.2	En europeisk kjøttindustri i endring.....	138
	REFERANSER.....	149

Sammendrag

For å forstå forutsetningene for en konkurransedyktig norsk kjøttindustri har vi i dette notatet søkt å belyse kjøttindustriens utvikling i Norge sammenlignet med Sverige, Finland og Danmark, samt utviklingstrender i et internasjonalt perspektiv.

Mer fragmentert primærproduksjon

Sammenlignet med vest-europeisk land er den norske husdyrproduksjonen i stor grad preget av mindre produksjonsenheter og mindre intensiv drift. Som følge av ulik utforming og vektlegging av distriktpolitikk i de nordiske landene er husdyrproduksjonen også mindre desentralisert i Sverige, Finland og Danmark enn i Norge. Ulik landbrukspolitikk gir også ulik produksjonsstruktur, og selv om krav om effektivisering og kostnadsreduksjoner har ført til strukturendringer i den norske husdyrproduksjon de siste 10–15 årene, ligger fortsatt besetningsstørrelsene per driftsenhet i de fleste tilfeller under nivået til våre naboland. Ulik landbrukspolitikk påvirker også produksjonen, der konsesjonsgrenser, produksjonsavhengige tilskudd, grensevern etc. gir ulike muligheter for optimalisering av kjøttproduksjonen i Norge sammenlignet med våre naboland. Det høye kostnadsnivået i norsk kjøttproduksjon, som følge av bl.a. høyere avgiftsnivå og høyere priser på innsatsfaktorer, er også med på å påvirke konkurranseevnen til norske kjøttprodusenter.

Sammenlignbar eierstruktur, men mer spredt anleggsstruktur

Sammenligner vi kjøttindustrien i de nordiske landene, har Norge trolig en like konkurransedyktig foretaksstruktur som våre naboland. Norge har bl.a. etter danske Danish Crown et av de største industriforetakene i Norden, målt ut i fra foretakenes omsetning. Ser vi på bedriftenes størrelse, ut i fra antall ansatte, har Norge imidlertid flere mellomstore bedrifter (20–99 sysselsatte) enn de andre nordiske landene. Dette skyldes trolig at både den svenske og finske kjøttindustrien de senere årene har vært preget av en rekke oppkjøp og fusjoner, der mellomstore bedrifter enten har slått seg sammen, eller blitt kjøpt opp av dominerende aktører. De nordiske landene har alle en underskog av småskalabedrifter, og det ser ut til at disse i stor grad har funnet nisjemarkeder og omsetningskanaler som gjør småskalabedriftene konkurransedyktige i sine markeder. Ser man spesielt på norsk fjørfekjøttindustri har man de siste årene hatt en betydelig strukturendring i denne sektoren, noe som gjør foretaksstrukturen i norsk fjørfekjøttindustri like konkurransedyktige som hos de nordiske fjørfekjøttprodusentene.

Ser man på anleggsstrukturen i norsk kjøttindustri sammenlignet med kjøttindustrien i våre naboland har Norge en langt mer fragmentert anleggsstruktur, noe som kan være med å bidra til å svekke norsk kjøttindustriens konkurranseevne. Selv om det har skjedd en del strukturendringer i den norske kjøttindustrien de senere årene, har norske kjøttindustribedrifter et betydelig større antall produksjonsanlegg, og også lavere produksjonsvolum per anlegg enn våre naboland. Ulik anleggsstruktur grunner mye i ulik vektlegging av distriktpolitikk i de enkelte landenes landbrukspolitikk, samt at norsk kjøttindustri til nå ikke har hatt det samme ytre presset for omstilling som andre nordiske kjøttindustriforetak. En mer fragmentert anleggsstruktur gjør at vi sannsynligvis også har en ulempe når det gjelder logistikk og distribusjon, selv om logistikken i prinsippet ellers skal være minst like effektiv. På samme måte som for foretaks-

strukturen, har norsk fjørfekjøttbransje en betydelig mer effektiv anleggsstruktur enn resten av kjøttindustrien.

Samvirkeforetakene dominerer

Samvirkeorganisering står fortsatt sterkt i nordisk kjøttindustri. Både Nortura og Danish Crown er rene samvirkeforetak. Både finske Atria og HK Scan er i dag aksjeselskap, og her har samvirkebedrifter stemmemajoritet. Med HK sitt oppkjøp av Swedish Meats forsvant imidlertid grunnlaget for kjøttssamvirket i Sverige bort. Selve samvirkeformen har neppe klart påvisbare effekter for konkurranseevnen, men ulik organisering av samvirkeforetakene kan påvirke konkurranseevnen. Vi ser for eksempel at ulik foretaksstruktur er med på å påvirke anleggsstrukturen, der uavklart struktur gir en svekket mulighet for rasjonell styring. Den største forskjellen fra de andre nordiske samvirkebedriftene er at det i Norge er lagt et markedsreguleringsansvar hos den dominerende samvirkeidee aktøren. Dette ansvaret har trolig bidratt til en større konfliktflate mellom private aktører og samvirkebedrifter i Norge enn i de andre nordiske landene, noe som kan være med på å påvirke den norske kjøttindustriens samlede konkurranseevne.

Utfordres av dagligvarehandelen

De senere års strukturelle endringer i den nordiske dagligvarebransjen har skapt store utfordringer for alle de nordiske landenes kjøttindustri. Det har de senere årene blitt vanskeligere for industribedriftene å beholde sin forhandlingsposisjon i møte med en stadig mer konsentrert dagligvarehandel, noe som har gitt et økt press på kjøttindustriens marginer. Dagligvarehandelens ønske om å effektivisere logistikken har også ført til at stadig mer av distribusjonen er overtatt av grossist- og detaljistledet. Skjermingen av det norske markedet gir et større avhengighetsforhold mellom norsk kjøttindustri og dagligvarebransjen enn i de andre nordiske landene.

Relativt konkurransedyktig kompetanse

Den danske kjøttindustrien er, i hvert fall når det gjelder svinekjøttproduksjon, ledende innen teknologi og FoU ikke bare i Norden, men trolig også på global basis. Når det gjelder kompetanse og teknologiforståelse er det mye som tyder på at norsk kjøttindustri er like konkurransedyktige som våre nordiske konkurrenter. Norsk anleggsstruktur og produksjonsvolum er imidlertid trolig med på å vanskeliggjøre potensialet som ligger i teknologi og automatiseringsløsninger, noe som igjen påvirker konkurranseevnen.

Innenfor markedsføring og merkevarebygging er norsk kjøttindustri trolig vel så konkurransedyktige som kjøttindustrien hos våre naboland. Skjerming av det norske markedet, kombinert med høy kompetanse, har bl.a. har gitt muligheter til å bygge opp sterke nasjonale merkevarer. Ser vi på andelen Private Label-produkter er også den langt lavere innen varegruppen kjøttvarer enn hos de andre nordiske landene.

Krevende norske rammebetingelser

Ulike rammebetingelser er med på å påvirke kjøttindustriens konkurranseevne i de enkelte landene. Norsk landbrukspolitikken setter rammer for tilstanden og utviklingsmulighetene innen norsk kjøttproduksjon og kjøttindustri. Mange av rammebetingelsene, som for eksempel regler for utenlandsk bearbeiding, er også stadig i endring, noe som gir uforutsigbare forhold for bransjen.

Kjøttindustriens konkurranseevne mot utlandet er sammensatt av flere komponenter, og hvor lønnskostnader, offentlige avgifter og innsatsfaktorer også er viktige elementer. Sammenlignet med våre naboland må norsk kjøttindustri forholde seg til høyere lønnskostnader, råvarepriser og priser på innsatsfaktorer. Dette er faktorer som gir norske kjøttindustribedrifter en langvarig konkurranseulempe. Norsk kjøttsektor har også

et høyere avgiftsnivå enn våre handelspartnere, og i en situasjon der norsk kjøttbransje blir utsatt for økende internasjonal konkurranse vil det høye avgiftsnivået i Norge kunne være konkurransevridende for norsk kjøttindustri.

Noen av de konkurransehemmende rammebetingelsene, som det høye kostnadsnivået i Norge, er forhold som skyldes generelle økonomiske forhold i Norge og som verken sannsynlig politikk eller kjøttindustrien selv har vesentlig mulighet til å påvirke. Andre forhold, som landbrukspolitikken og det høye avgiftsnivået, er rammer som i stor grad er satt av norske myndigheter, og som dermed også kan påvirkes. Norsk kjøttindustri egne muligheter til å påvirke sin konkurransevne, synes i stor grad å ligge i mer effektiv anleggsstruktur, optimalisering av investeringsbeslutninger og utnyttelse av kompetanse i markedsføring, teknologitilpasning og merkevarebygging.

1 Innledning

Norsk kjøttindustri står overfor omstillinger som industrien i våre naboland har vært igjennom, blant annet i forbindelse med tilpasningen til EU-medlemskap. Ulike land tilpasser seg forskjellig. Finland fremstår som et land med stor tilpasningsevne, og Danmark har lenge hatt en sterkt eksportrettet svine sektor. Kjøttindustrien i Sverige ble i løpet av 2007 også omfattet av store strukturelle endringer, men har trolig fortsatt et vesentlige omstillingsbehov.

I en prosess med å identifisere hovedforutsetningene for en konkurransedyktig norsk kjøttindustri, vil vi i dette notatet gi et bilde over kjøttindustriens utvikling i Norge sammenlignet med Sverige, Finland og Danmark, samt se på kjøttindustriens utvikling i et internasjonalt perspektiv. Vi vil i det følgende bl.a. gi en oversikt over:

- *Struktur*: Størrelse, størrelsesfordeling, grad av diversifisering, vertikal integrasjon, andel og type samvirkeforetak, eierskap for øvrig etc.
- *Kjøttindustriens utvikling*: Forskjeller i utviklingen i kjøtt næringen i de enkelte landene med hensyn til omsetning, verdiskaping, lønnsomhet, sysselsetting og eksport/ importandeler. Resultater kjøttindustrien har oppnådd i de ulike land med hensyn til verdiskaping, prisutvikling, råvareforbruk, eksport/import, antall virksomheter, investeringsaktivitet, sysselsetting etc.
- *Rammevilkår*: Forskjellene i rammevilkår, næringsstruktur og eierforhold i kjøttindustrien, og i relaterte næringer på omsetnings- og leverandørsiden.

2 Status og trender i norsk kjøttbransje

2.1 Kjøttproduksjon på primærniva

Oversikten over den norske kjøttindustrien¹ tar utgangspunkt i en oversikt over kjøtt- og fjørfeproduksjonen, blant annet størrelse på produksjonen, utvikling, struktur og rammebetingelser. Vi vil i det følgende gi en oversikt over produksjonen av ulike kjøttslag i Norge, samt noen sentrale rammebetingelser for kjøtt- og fjørfeproduksjonen.

2.1.1 Utvikling i kjøttproduksjonen

Sammenlignet med andre land er den norske husdyrproduksjonen i stor grad preget av mindre produksjonsenheter og mindre intensiv drift. Det samlede produksjonsvolumet er også betydelig lavere enn i en rekke europeiske, og også nordiske land. Krav om effektivisering og kostnadsreduksjoner har allikevel ført til at man har hatt en strukturendring i norsk husdyrproduksjon de siste 10–15 årene, der antall driftsenheter har gått ned, samtidig som størrelsen på brukene har gått opp (Knutsen, 2007). Tabell 2.1 gir en oversikt over utviklingen av antall driftsenheter og gjennomsnittlig besetningsstørrelse i perioden 1990 til 2007. Det er i dag flest driftsenheter med storfeproduksjon, og i 2007 var det til sammen 19 878 driftsenheter med storfe. Til sammenligning var det bare 15 468 enheter med saueproduksjon, mens kun 3 367 og 2 445 driftsenheter driver i dag med hhv. svineproduksjon og fjørfeproduksjon. Innen alle husdyrproduksjonene har antall driftsenheter gått betydelig ned i løpet av de siste 10–15 årene, der nedgangen har vært størst for fjørfeprodusentene med en nedgang i antall driftsenheter på 54 % fra 1990 til 2007. Samtidig har man hatt en betydelig økning i antall fjørfe per driftsenhet, med en økning fra 684 fjørfe per driftsenhet i 1990 til 1 367 i 2007. Også antall driftsenheter med storfe, sau og fjørfe har gått betydelig ned i løpet av de siste 15 årene, med en nedgang på hhv. 40 % for sau, 45 % for storfe og 54 % for svin fra 1990 til 2007. Besetningsstørrelsen for storfe, sau og svin har i samme periode også økt betydelig, og i dag er det 45 storfe, 66 vinterfôra sau (vfs.) og 461 svin per driftsenhet.

---

¹ Vi vil for enkelthetsskyld i resten av notatet omtale kjøtt- og fjørfekjøttindustrien som bare kjøttindustrien, hvis ikke annet er nevnt.

Tabell 2.1 Driftsenheter med husdyr og gjennomsnittlig besetningsstørrelse, 1990–2007

Antall foretak (i stk)	Storfe ¹⁾	Sau ²⁾	Svin ³⁾	Fjørfe ⁴⁾
2007*	19 878	15 468	3 367	2 445
2006	21 032	16 255	3 757	2 800
2005	22 171	17 068	4 147	3 079
2004	23 101	17 897	3 532	3 251
2003	24 285	18 842	3 640	3 641
2002	25 637	20 875	4 650	3 652
2000	27 685	21 528	4 930	4 115
1995	32 577	24 596	6 462	4 900
1990	36 067	25 682	7 378	5 408
Endring 1990–2007 (i %)	-44,9	-39,8	-54,4	-54,8
Gjennomsnittlig besetningsstørrelse (i stk)	Storfe	Sau	Svin	Fjørfe
2007*	45	66	461	1 367
2006	44	65	410	1 193
2005	42	64	368	1 135
2004	41	62	403	1 043
2003	39	59	399	896
2002	38	55	304	849
2000	35	53	281	779
1995	31	46	206	725
1990	28	40	163	684
Endring 1990–2007 (i %)	60,7	65	182,8	99,9

1) Omfatter storfe i alt (inkl. mjølke- og ammeku)

2) Omfatter kun vinterfora sau

3) Omfatter slaktesvin og avlssvin

4) Omfatter verpehøns og slaktekylling

Kilde: SSB (2008a)

Bestanden av storfe holdt seg på om lag 1 mill. dyr på 1980- og 1990-tallet, men har gått noe ned de senere årene på grunn av reduksjon i melkeproduksjonen. I 2006 var antall storfe redusert til drøyt 919 600. Bestanden av svin varierer mye fra år til år, men lå stort sett mellom 500–600 000 dyr på 1990- og 2000-tallet. På slutten av 1990-tallet var det problemer med overproduksjon i markedet for storfe- og svinekjøtt. Det ble satt i verk flere tiltak for å forsøke å bringe markedet i balanse ved bl.a. å innføre premiering ved slakting av unge dyr. Etter noen år med balanse i markedet var det igjen overproduksjon av svinekjøtt fra 2004 og frem til 2006. I 2007 kom man imidlertid igjen i en situasjon med underskudd av svinekjøtt. Bestanden av sau økte markant fra 1975 til 1995, riktignok med noen nedgangsperioder, og har også opplevd en vekst de ti siste årene. Sauebestanden var ved utgangen av 2006 på ca. 1 009 300 dyr, hvilket er 10 % mer enn i 1990 (BFJ, 1990–2008).

Tabell 2.2 viser utviklingen i antall slaktet dyr og slaktevolum for perioden 1990–2007. Av tabellen kan man se at antall slaktede dyr har økt for både sau og svin i løpet av perioden. Antall slaktede storfe har imidlertid gått ned med om lag 10 %. Ser man imidlertid på utviklingen i slaktevolumet har man hatt en økning for samtlige dyreraser. Denne økningen har vært større enn økningen i antall dyr, noe som innebærer at slaktevektene for alle dyreslagene har økt i løpet av perioden.

Tabell 2.2 Antall slaktet dyr og slaktevolum, 1990–2007

Antall dyr (i stk)	Storfe	Sau/lam	Svin	Fjørfe ¹⁾
2007	300 737	1 136 664	1 464 059	
2006	313 366	1 208 258	1 521 470	
2005	312 805	1 245 946	1 464 483	
2004	315 138	1 261 603	1 466 919	
2003	313 502	1 211 207	1 336 681	
2002	321 105	1 214 718	1 328 666	
2001	325 375	1 185 681	1 316 634	
2000	351 946	1 137 263	1 359 386	
1995	324 749	1 251 195	1 212 341	
1990	333 810	1 124 207	1 112 721	
Endring 1990–2007 (i %)	-9,9	1,1	31,6	

Volum (i 1 000 tonn)	Storfe	Sau/lam	Svin	Fjørfe
2007	82,70	25,10	119,48	59,31
2006	85,53	25,28	116,35	55,59
2005	85,30	26,09	112,81	50,20
2004	84,44	26,23	113,51	47,57
2003	83,11	24,53	106,04	43,24
2002	83,22	25,14	104,01	40,77
2001	83,44	23,48	108,76	37,37
2000	88,38	23,50	102,91	38,25
1995	82,92	25,21	96,06	24,42
1990	80,49	23,38	83,44	17,98
Endring 1990–2007 (i %)	2,7	7,4	43,2	229,9

1) Det finnes ikke tilgjengelige data for antall slaktet fjørfe

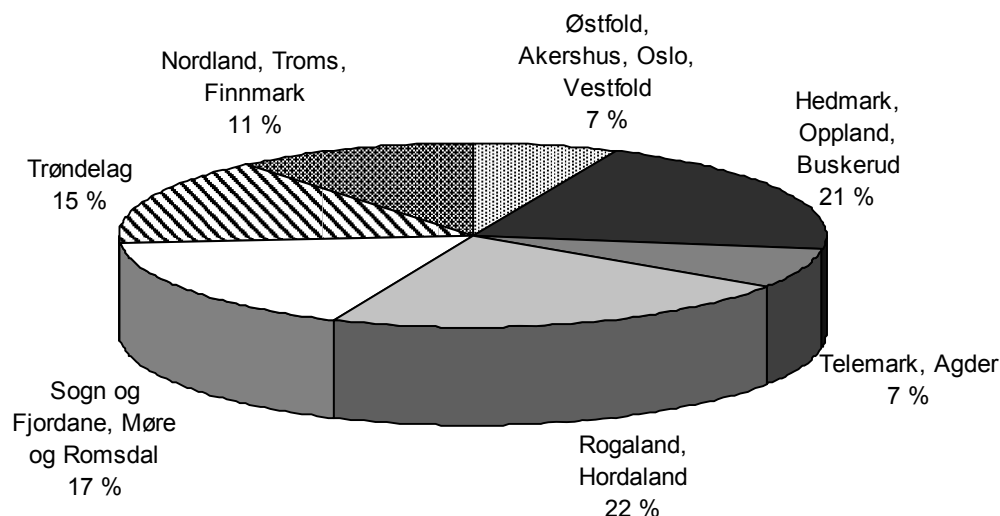
Kilde: BFJ (1990–2008)

Lokalisering

I Norge er få områder egnet for jordbruksdrift. Av topografiske årsaker er dessuten jordbruksarealene i Norge små, spredte og til dels tungdrevne. Bare 3,2 % av det samlede landarealet (utenom Svalbard) er dyrket mark. Dette er svært lite sett i forhold til mange andre land. For eksempel er andelen dyrket mark over dobbelt så høy i Finland og Sverige som i Norge. I Danmark er vel 50 % av arealet dyrket mark (Rustad, 2008, red). De klimatiske forholdene er avgjørende for hvilke vekster som kan dyrkes og for avlingsnivået. I store deler av landet er fôr dyrking, hovedsakelig gras, langt på vei eneste mulighet. Husdyrproduksjon basert på gras dyrking har derfor stor betydning i norsk landbruk. Selv om husdyrproduksjon foregår i hele landet, er hovedparten lokalisert fra Trøndelagsfylkene og sørover. (Knutson, 2007).

Figur 2.1 gir en oversikt over den regionvise fordelingen av driftsenheter med husdyrproduksjon per 1. januar 2006. Ser vi på fordelingen av antall driftsenheter med husdyr, er det Rogaland og Hordaland som, sammen med Hedmark, Oppland og Buskerud, har absolutt størst antall driftsenheter med husdyr. Per 1. januar 2007 sto begge disse regionene for over 20 % hver av totalt antall driftsenheter med husdyr i Norge. Telemark og Agder, samt Østfold, Akershus, Oslo og Vestfold er de regionene med færrest antall driftsenheter med husdyrproduksjon. Ser vi på de enkelte husdyr-

produksjonene er det Rogaland som har størst antall driftsenheter med 14 % av storfeproduksjonsenhetene, 18 % av driftsenhetene med saue- og lammeproduksjon, 25 % av driftsenhetene med svineproduksjon og 17 % av driftsenhetene med fjørfeproduksjon. Til sammenligning har Finnmark under 1 % av driftsenhetene for både storfe, svin, sau/lam og fjørfe (SSB, 2008a).

Figur 2.1 Regionvis fordeling av driftsenheter med husdyrproduksjon per 1. januar 2007 (i %)

Økonomien i norsk kjøttproduksjon

Jordbrukets totale kostnader påvirkes av det generelle kostnadsnivået i samfunnet, de vilkår samfunnet setter for jordbruket og de naturgitte forholdene for jordbruksdrift. Siden 1990-tallet har det vært en målsetting i landbrukspolitikken å få ned kostnadene i jordbruket, for dermed å få ned forbrukerpriser og overføringer. I hovedsak har dette blitt gjort ved å redusere kornprisene slik at kraftfôrkostnadene, og dermed prisene på husdyrprodukter, kunne settes ned. Kraftfôrprisen er den eneste kostnaden som kan styres over jordbruksavtalen, og som kan gi umiddelbar effekt på kostnadene. Andre kostnader knyttet f.eks. til struktur, kan reguleres via rammebetingelsene for jordbruksdrift. Reduserte priser på jordbruksprodukter er eksempel på endrede rammebetingelser som på sikt kan slå ut i strukturkostnadene i ulike produksjoner. Økte konsesjonsgrenser i kraftfôrbaserte husdyrproduksjoner og omsettbare melkekvoter er andre eksempler på endrede rammebetingelser, som over tid kan føre til endringer i strukturkostnader (Knutsen, 2007).

Av innsatsfaktorer i primærproduksjonen, er kraftfôr og kraftfôrpriser av stor betydning for bransjens konkurransekraft. Sammenlignet med våre naboland, Sverige og Danmark, ligger de norske kraftfôrprisene vesentlig høyere (Knutsen, 2007). I 2007 var budsjetterte kostnader til kraftfôr til husdyrproduksjon anslått til 4,97 mrd. kroner (BFJ, 1990–2008). Dette tilsvarer en økning i utgifter til kraftfôr på 3,1 % siden 2006. Budsjettert mengde kraftfôr for 2007 var på 1,7 mill. tonn. Dvs. at kostnadene til kraftfôr utgjør en betydelig del av kostnaden i produksjonen. Det siste året har prisene på kraftfôr økt betydelig, noe tabell 2.3 illustrerer. Foreløpige tall for 2008 viser at gjennomsnittlig pris på kraftfôr (konvensjonelt og økologisk) ligger på 278,08 og det er

en økning på 3,6 % fra året før. Videre har kraftfôr til svin og fjørfe økt med hhv. 5,3 % og 7,5 % fra 2007 til 2008.

Tabell 2.3 Kraftforpris (kr/100 kg), 2005–2008*

	2005	2006	2007	2008*
Drøvtyggere	262,52	264,92	268,34	278,08
Svin	269,10	274,73	276,81	291,51
Fjørfe	276,85	278,88	287,22	308,86

Kilde: BFJ (2008)

2.1.2 Organisering på primærleddet

I Norge er hovedparten av bøndene organisert, enten gjennom Norges Bondelag eller Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Norges Bondelag er den største bondeorganisasjonen med om lag 61 000 medlemmer i 607 lokallag og 18 fylkeslag. Medlemmene representerer alle bruksstørrelser og produksjoner (Bondelaget, 2008). Norsk Bonde- og Småbrukarlag på sin side har ca. 7 500 medlemmer som er organisert i 260 lokallag og 18 fylkeslag (Bonde- og Småbrukarlaget, 2007). Videre er over 50 000 av bøndene eiere i samvirkebedriftene, der de meste kjente er Nortura (tidl. Gilde og Prior), Tine og Felleskjøpet.

2.1.3 Rammebetingelser med betydning for norsk kjøttproduksjon²

Rammebetingelsene for landbruket i Norge påvirkes i stor grad av naturgitte forhold. Det er til dels store forskjeller i arealgrunnlag, arrondering, topografi og klima i vårt langstrakte land. I tillegg har teknologi, økonomiske forhold og generell samfunnsutvikling gjennom forbrukerkrav og forbrukertrender stor innvirkning. Sist, men ikke minst setter landbrukspolitikken viktige rammer for tilstanden og utviklingsmulighetene innen landbruket. Samtidig påvirkes både samfunnsutviklingen og landbrukspolitikken i stadig sterkere grad av internasjonale krefter. Vi vil i det følgende gi en kort oversikt over sentrale rammebetingelser for norsk kjøttproduksjon.

Norsk landbrukspolitikk

Gjeldende mål for norsk landbrukspolitikk er å finne i St.meld. nr 19 (1999–2000) – «Om norsk landbruk og landbruksproduksjon» og Stortingets behandling av denne, Innst. S. nr. 167 (1999–2000) (Landbruksdepartementet, 1999a og Stortinget 2000). I store trekk sier meldingen og innstillingen at landbruket i tråd med samfunnets behov skal:

- Produsere helsemessig trygg mat av høy kvalitet med bakgrunn i forbrukernes preferanser.
- Produsere andre varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser.
- Produsere fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kultur-goder, og sikre en langsiktig matforsyning.

Målene med landbrukspolitikken retter seg dermed mot hele den norske befolkningen, samtidig som landbruket skal inneha sentrale funksjoner i samfunnet utover den konkrete matproduksjonen.

² Hvis ikke annen referanse er oppgitt bygger dette avsnittet bygger på Knutsen (2007).

I St.meld. nr. 19 (1999–2000) framgår det at landbruksbefolkningen skal sikres muligheter for inntekter og levekår på linje med den øvrige befolkningen, men det vektlegges at bønder er selvstendig næringsdrivende med ansvar for egen tilpasning til rammevilkårene, og dermed også for egen inntekt. Landbrukets inntektsmuligheter skal bl.a. sikres gjennom reduserte kostnader og et produksjonsvolum tilpasset markedet. Det fremgår videre at regjeringen vil øke forbrukerrettingen i landbruket og landbruksbasert matproduksjon, med tanke på å få produsert helsemessig trygg mat av høy kvalitet. Hele matvarekjeden skal sees i sammenheng, i en «jord til bord-tankegang». Det legges vekt på at både produsentpriser og forbrukerpriser på jordbruksvarer må reduseres som en tilpasning til de prisreduksjoner som skjer i EU, bl.a. for å sikre norsk matindustri rimelige konkurransevilkår. Hensyn til miljøet står sentralt i St.meld. nr. 19 (1999–2000), både i form av reduksjon i miljøbelastningene ved jordbruksproduksjon, og ved å sikre og vedlikeholde plante- og dyrehelsen.

På samme måte som i St.prp. nr. 8 (1992–1993) er de øvrige målene for landbrukspolitikken i St.meld. nr. 19 (1999–2000) forankret i oppfatningen om at landbruket bidrar til å «produsere» fellesgoder (kollektive goder) som matvareberedskap, bosetting i distriktene og kulturlandskap m.m. Dette omtales også som landbrukets multifunksjonelle rolle, dvs. at landbruk er mer enn produksjon av mat og fiber. Karakteristisk for disse godene er at de vanskelig lar seg oppstykke og omsette i et marked. Et fritt marked vil derfor kunne føre til at det blir produsert for lite av slike goder i forhold til innbyggernes egentlige ønsker. Dersom myndighetene griper inn overfor landbruket med reguleringer eller tilskuddsordninger, kan de påvirke aktivitetsnivået i landbruket, for slik å sikre en tilfredsstillende matvareberedskap og bidra til levende bygder med et variert kulturlandskap.

En viktig del av landbrukspolitikken er de årlige forhandlingene mellom staten og jordbruket om priser på jordbruksvarer og andre bestemmelser for næringen. Jordbrukets forhandlingsansvar er lagt til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Statens forhandlingsutvalg oppnevnes av regjeringen. De politiske rammene ligger i St.meld. nr. 19 (1999–2000) i avtale- og budsjettproposisjoner, og i internasjonale avtaler som WTO og EØS. I de årlige forhandlingene forhandles det bl.a. om prisbestemmelser og målpriser, nivå og fordeling av budsjettstøtten på ulike ordninger, samt markedsordninger og markedsregulerende bestemmelser.

For å nå målene i landbrukspolitikken har mange landbrukspolitiske virkemidler vært nyttet. Dette gjelder både rent økonomiske virkemidler, men også ulike typer offentlige reguleringer med hjemmel i lovverk med tilhørende forskrifter.

Lovverk og offentlige reguleringer

Odelsloven og konsesjonsloven er eksempler på sentrale lover med betydning for omsetning av landbrukseiendommer. I St. meld. 19 (1999–2000) la regjeringen Bondevik I vekt på å få til det den kalte for «åpnere bygder». Dette har ført til at man nå, både i henhold til konsesjonsloven og odelsloven, kan omsette eiendommer som er mindre enn 100 dekar, og som har under 20 dekar fulldyrket areal uten konsesjon.

I St.meld. nr. 12 (2002–2003) «Dyrehold og dyrevelferd», som ble lagt fram i desember 2002, fremmer regjeringen Bondevik II flere forslag for å styrke dyrenes velferd, også for produksjonsdyr i jordbruket. Av forslagene kan det nevnes at det skal være løsdrift for alt storfe innen 20 år, og forbud mot bygging av båsfjøs fra 2004.

Ved kgl.res. 11. april 2003 ble det fastsatt nye grenser for konsesjonsfri drift innen fjørfe- og svinholdet. Det innebærer en økning av de konsesjonsfrie grensene på 50 %. Regjeringen, med landbruks- og matminister Lars Sponheim i spissen, hevdet at dette burde bidra til mer kostnadseffektiv og konkurransedyktig produksjon, og gi grunnlag for lavere priser på produktene. Endingene av konsesjonsgrensene er vist i tabell 2.4.

Tabell 2.4 Endring av konsesjonsgrenser for svin og fjørfe

Dyreslag	Konsesjonsgrenser 1995–2003	Konsesjonsgrenser 2004
Slaktekylling	80 000 innsatte dyr	120 000 slaktede/omsatte dyr
Høner	5 000 innsatte dyr	7 500 innsatte dyr
Avlspurker	70 innsatte dyr	105 innsatte dyr
Slaktegris	1 400 innsatte dyr	2 100 slaktede/omsatte dyr

Kilde: Landbruks- og matdepartementet (2004)

En annen viktig regulering for kjøttsektoren er regelverk knyttet til transport av levende dyr. EU fastsatte nylig en forskrift som implementerer forordning (EF) nr. 1/2005 om vern av dyr under transport og tilknyttede aktiviteter. Denne forordningen fastsetter en rekke minimumskrav til dyrevelferd som alle EØS-land må overholde. For eksempel innebærer forordningen strengere krav under lange transporter, Når lasting, kjøring og lossing av dyrene til sammen tar mer enn åtte timer, defineres dette som en langtransport, eller lang reise, og innebærer blant annet (Mattilsynet, 2007):

- At gris skal ha kontinuerlig tilgang på vann underveis.
- Detaljerte krav til ventilasjonssystem i kjøretøy som skal brukes til lange reiser, herunder krav til kapasitet, registrering av temperatur og varslingsystem etc.
- Krav om satellittnavigeringssystem (SNS), for å kunne overvåke dyretransportbilens posisjon. Kravet gjelder for alle transportmidler fra 2009, for nye transportmidler fra 2007.
- Utvidede krav til loggføring ved transport, det vil si hvilke opplysninger som skal registreres og dokumenteres før, under og etter reisen.

Hvert land står i tillegg fritt til å fastsette strengere regelverk for transport av dyr, og kan også lage utfyllende regelverk for dyrearter som ikke omtales spesielt i forordningen, som for eksempel reinsdyr.

Foruten de lover og reguleringer som er nevnt ovenfor, finnes en lang rekke andre lover og offentlige reguleringer med større eller mindre betydning for kjøttsektoren og bønder tilpasninger. Nedenfor blir grensevern og skjermingsstøtten, samt pris- og markedsreguleringssystemer omtalt.

Grensevernet og skjermingsstøtten

Norske myndigheter har i lang tid benyttet et sterkt importvern hjemlet i lovverk. Importvernet fører til at bøndene oppnår høyere priser enn verdensmarkedets priser, og at den innenlandske jordbruksproduksjonen blir større enn den ellers ville ha blitt. Denne prisdifferansen omtales gjerne som *skjermingsstøtte*. OECD har beregnet at norsk skjermingsstøtte utgjorde om lag 9,8 mrd. kroner i 2006, mot 10,4 mrd. kroner i 2005. Det norske importvernet for jordbruksvarer har bidratt til at ikke bare produsentprisene, men også forbrukerprisene, er betydelig høyere i Norge enn tilsvarende priser i våre naboland.

GATT/WTO-avtalen innenfor landbruksområdet, som trådte i kraft 1. januar 1995, medførte at Norge måtte legge om fra et kvantitativt til et tollbasert importvern. Fordi importert vare (inklusive toll) har ligget til dels markert over norsk vare i pris, har norsk produksjon så langt ikke opplevd noen kraftig importkonkurranse, med unntak for bl.a. en del foredlede jordbruksvarer. Økt konkurranse for foredlede jordbruksvarer skyldes imidlertid egentlig ikke landbruksavtalen i WTO direkte, men den bilaterale avtalen mellom Norge og EU om råvareprisutjevning for foredlede jordbruksvarer (den såkalte RÅK-ordningen).

I 1995 ble kvotereguleringen erstattet av tollbasert importvern i samsvar med WTO-avtalen (den gang GATT-avtalen). WTO-avtalen pålegger Norge en årlig importkvote som kan tas inn i landet til redusert toll. I tillegg til WTO-kvotene har Norge forpliktet seg til en importkvote på 600 tonn saue- og lammekjøtt fra Island. Utover den pålagte årlige importkvoten fungerer systemet med tollbasert importvern slik at tollsatsene gir en viss prispreferanse for norskprodusert kjøtt når det norske kjøttmarkedet er i balanse. Samme år som importforbudet ble opphevet, åpnet Stortinget adgang for tollfri import av storfe kjøtt fra de minst utviklede u-land, såkalte MUL-land.

Prissystemene

I Norge er det etablert et system med målpriser for melk og melkeprodukter; kjøtt av storfe, sau, svin; egg; epler, og for enkelte grønnsaker og poteter. Målprisene skal være de priser som jordbruket har rett til å ta ut av markedet i gjennomsnitt for året ved balanserte markedsforhold og under det fastsatte importvernet. Dette innebærer at både staten og faglagene i jordbruket ser fordeler av å ha en viss kontroll med det innenlandske prisnivået, uavhengig av endringer i verdensmarkedsprisene. Fram t.o.m. 2006 hadde man også en målpris for fjørfekjøtt, men denne er nå erstattet av en referansepris.

Dersom de oppnådde prisene i markedet overstiger målprisene med mer enn 10 % to uker på rad (8 % for meierivarer og 12 % for grøntsektoren), iverksettes det tiltak for å få prisene ned til målprisinivå. Det blir da foretatt en administrativ, tidsavgrenset nedsetting av tollsatsene. Denne type tollnedsettelse kan også iverksettes dersom prisen utvikler seg slik at gjennomsnittsprisen for avtaleåret vil overstige målprisen. I praksis vil Statens landbruksforvaltning (SLF), som administrerer disse tollnedsettingene, da sette ned den aktuelle tollsatsen til differansen mellom målprisen for produktet og den gjeldende verdensmarkedsprisen (SLF, 2007a).

Når det gjelder korn og oljefrø, var det tidligere et system med statlig kjøpeplikt og garanterte grunnpriser til produsent (pristrekk ved overproduksjon). I St.meld. nr. 19 (1999–2000) foreslo Landbruksdepartementet at den statlige kjøpeplikten skulle oppheves og erstattes med et målprissystem med tollkvotebasert importsystem (kvoter med lavere tollsats enn maksimaltollsatsen). Dette er fulgt opp, og Norske Felleskjøp har fått markedsreguleringsansvaret. For andre jordbruksvarer enn de med målpris, har prisnivået i Norge blitt styrt av utviklingen i prisene på verdensmarkedet, de gjeldende tollsatsene og den innenlandske markedssituasjonen.

Markedsreguleringssystemene

Produksjon av jordbruksvarer er en biologisk prosess, og er ofte preget av sesongvariasjoner. Periodevis vil tilbudet av jordbruksvarer kunne avvike fra etterspørselen. Den sterke produktivitetsveksten i jordbruket, samt det relativt høye støttenivået, har bidratt til at jordbruket har slitt med overproduksjonsproblemer som har presset prisene nedover. For å sikre forbrukerne stabile forsyninger til stabile priser gjennom hele året, og for å bidra til at tidligere produserte jordbruksvarer ikke skal virke direkte prispressende i markedet, har en rekke markedsreguleringstiltak blitt satt i verk. Tiltakene har bl.a. vært å gjennomføre reguleringseksport, lagring, overføring fra overskudds- til underskuddsområder innenlands og innenlandsk billigsalg. Andre tiltak har gått ut på å fremme produksjon og markedsføring av kvalitetsvarer gjennom klassifisering og kvalitetsbetaling, opplysning og veiledning m.m.

Med bakgrunn i omleggingen av importvernet fra et kvantitativt til et tollbasert system ble partene i jordbruksforhandlingene våren 1995 enige om visse endringer. Sammenlignet med tidligere ble det lagt opp til et lavere ambisjonsnivå for markedsreguleringsordningene. Bøndene og deres økonomiske organisasjoner måtte ta større ansvar for å unngå prispressende overproduksjon, og dermed også for den økonomiske

utviklingen i jordbruket. Samfunnets ansvar ble redusert. Det skulle ellers gis bedre mulighet for deltakelse fra aktører utenom samvirke i reguleringsarbeidet.

Det er samvirkeorganisasjonene som har fått tildelt ansvaret som markedsregulator innenfor sine respektive områder. I St.meld. nr. 19 (1999–2000) blir samvirket omtalt i positive vendinger for sin rolle med å sikre et aktivt landbruk over hele landet, og ikke minst for sin viktige rolle i markedsreguleringen av sentrale jordbruksvarer. Det ble ikke ansett som ønskelig å opprette nye statlige markedsreguleringsapparater, for eksempel intervensjonssystemer av den type som man har i EU.

Finansieringen av disse markedsreguleringstiltakene kommer hovedsaklig fra omsetningsavgifter på jordbruksvarer som belastes primærprodusentene med hjemmel i Omsetningsloven, men noe kommer også fra midler bevilget over jordbruksavtalen. Det er Landbruksdepartementet som fastsetter omsetningsavgiftene, etter innstilling fra Omsetningsrådet, men departementet kan delegere myndighet på området til Omsetningsrådet. Omsetningsrådet avgjør bruken av de samlede midlene som står til disposisjon for markedsreguleringstiltak. Selve innkrevningen av omsetningsavgiftene og den forvaltningsmessige oppfølgingen overfor markedsregulatorene, er imidlertid tillagt Statens landbruksforvaltning.

Nortura (tidl. Gilde Norsk kjøtt) er markedsregulator i kjøttsektoren, og reguleringen gjennomføres etter retningslinjer vedtatt av Omsetningsrådet. Markedsreguleringene finansieres av fondet for omsetningsavgiften på kjøtt, og satsene fastsettes hvert kalenderår. Markedsreguleringen for kjøtt innebærer muligheter for iverksettelse av avsetningstiltak og produksjonsregulerende tiltak, samt faglige tiltak knyttet til opplysnings- og reklamevirksomhet. I tillegg er produksjonen av svinekjøtt regulert av konsesjonsgrensene. Av avsetningstiltak kan følgende ordninger finansieres i henhold til forskrift om bevilgninger til reguleringstiltak innenfor kjøttsektoren:

- Fordeling innenlands av ferskt kjøtt
- Innfrysning og fryselagring av kjøtt
- Innenlandske leveringer med frysefradrag av fryselagret kjøtt
- Leveringer av kjøtt til norske transittlagre, skip i utenriksfart, oljeplattformer og Svalbard
- Eksportleveringer av kjøtt

Avsetningstiltak er et virkemiddel som kan bli iverksatt ved overproduksjon. Markedsregulator foreslår ulike tiltak overfor Omsetningsrådet, avhengig av hvor «skoen trykker». For svin ble det i 2006 satt i verk to ulike tiltak: kompensasjon for reduserte slaktevekter og slakting av gris ved ekstra lave vekter, også kalt lettgrisslakting. Innfrysning av kjøtt på reguleringslager er et annet virkemiddel som markedsregulator kan benytte. Hensikten er å avlaste markedet inntil markedssituasjonen har bedret seg, og etterspørselen er større enn produksjonen. Muligheten til å eksportere overskudd av kjøtt er tilstede, men den begrenser seg til kvoter, de såkalte WTO-kvotene. For svin og storfe ble disse kvotene fullt utnyttet i 2006. I 2007 utgjorde markedsregulerings-eksporten 222 tonn svin og 194 tonn storfe, mens WTO-eksportkvotene er for svin 3 791 tonn, storfe 1 497 tonn og sau/lam 680 tonn (Omsetningsrådet, 2008). Når kjøttoverskuddet har vært stort, har produksjonsregulerende tiltak i større grad vært benyttet for å begrense utbudet og produksjonen av kjøtt i markedet. Et eksempel på dette er fra 1999, da det ble innført et tidsbegrenset avviklingstilskudd i svineproduksjonen og tilskudd for førtidsslakting av kalv, samt tilskudd til kvalitetsproduksjon av mellomkalv. Dette for å sikre stabil tilførsel av kalvekjøtt av høy kvalitet, samtidig som at markedet ble regulert.

Virkemidlene faglig tiltak og opplysningsvirksomhet er i hovedsak preget av forebyggende og langsiktig karakter for å fremme salget. Midlene blir også benyttet ved akutte behov. Et eksempel er e.coli-saken i 2006, hvor Omsetningsrådet bevilget 3,5 mill. kroner av omsetningsavgiften til en kampanje om kjøkkenhygiene rettet mot forbruker. Opplysningskontoret for kjøtt er den sentrale aktøren når det gjelder opplysningsvirksomhet. Kontoret arbeider med merkenøytral informasjon om kjøtt. Innenfor faglig tiltak, er den sentrale aktøren Fagsenteret for kjøtt/Animalia. Animalia er kjøttbransjens kompetanse- og beredskapssenter, med forbindelser både til slakteri- og kjøttbedrifter, myndigheter og forskningsmiljøer. Sammen med Opplysningskontoret for kjøtt dekker Animalia hele verdikjeden på kjøtt fra bås til bord.

For egg- og fjørfesektoren er det Nortura (tidl. Prior) som har fungert som markedsregulator. Markedsreguleringen for fjørfekjøtt ble imidlertid avvirket fra 01.01.07. Fra dette tidspunktet etablerte man en referansepris for fjørfekjøtt fastsatt av avtalepartene som grunnlag for administrering av tollvernet. Referanseprisen knyttes til engrospris på det punktet i verdikjeden der dagens målpris er fastsatt, og gjeldende bestemmelser om øvre prisgrenser videreføres. SLF er ansvarlig for gjennomføring av prisnoteringsarbeidet og overvåking mot referansepris. Fellesfinansierte faglige tiltak og opplysningsvirksomhet videreføres i regi av Omsetningsrådet. Partene følger videre med på eventuelle effekter mht økt prisvariasjon, og vurderer om det er nødvendig å iverksette tiltak.

I tabell 2.5 vises en oversikt over midler som er benyttet til ulike markedsreguleringstiltak i kjøtt- og fjørfesektoren. Markedsreguleringen er hovedsakelig finansiert av omsetningsavgiften, resten over jordbruksavtalen.

Tabell 2.5   Bruk av midler under markedsreguleringsordningen (i mill. kroner) i 2006 og 2007

	Kjøtt		Fjørfe	
	2006	2007	2006	2007
Avsetningstiltak	243,9	111,4	3,8	-
Faglige tiltak	58,8	55,7	3,8	4,2
Opplysningsvirksomhet	71,7	63,4	10,9	10,4
Sum	374,4	230,5	18,5	14,6

Kilde: Omsetningsrådet (2007 og 2008)

Tilskuddsordninger

I tillegg til importvernet (skjermingsstøtten), får bøndene i Norge betydelig støtte over statsbudsjettet. Denne støtten gis i form av en rekke tilskuddsordninger. I 2006 utgjorde den direkte støtten om lag 10,6 mrd. kroner ifølge beregninger gjort av OECD. Støtten kan deles inn i:

- direkte støtte
  - produksjons(mengde)avhengig støtte (f.eks. pristilskudd på produkter)
  - produksjons(mengde)uavhengig støtte (f.eks. produksjonstillegg per dyr eller per dekar og ulike sosiale støtteordninger)
- støtte til investeringstiltak
- indirekte støtte via forskning, undervisning og rådgivning.

Tilskuddene blir delvis differensiert etter produksjoner, geografisk region og bruksstørrelse. I stor grad har mindre bruk vært prioritert på bekostning av større bruk.

En del av tilskuddene utbetales direkte til bøndene, mens pristilskudd, f.eks. grunn-tilskudd og distriktstilskudd på kjøtt og melk, blir utbetalt via omsetningsleddene. Grunnlaget for grunn- og distriktstilskudd til kjøttproduksjon er antall kg kjøtt levert til slakteri, inkludert momsfri retur eller leieslakt. Tilskuddene har ulike satser fordelt på dyreslag. Grunnlaget for distriktstilskudd for fjøfleslakt er antall kg momspliktig omsetning slakt levert til slakteri. Tilskuddet gjelder kun for fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag.

Av de direkte tilskuddene er det produksjonstilleggene og pristilskuddene, sammen med investeringstiltakene, som har størst økonomisk betydning for norsk landbruk. Ikke minst for storfekjøtt- og sauekjøttproduksjonen er denne støtten viktig, men også for kornproduksjonen og flere hagebruksproduksjoner. I 2007 ble det utbetalt om lag 606,6 mill. kroner i pristilskudd til kjøtt, mens produksjonstilskuddet for husdyr utgjorde 1,87 mrd. kroner. Produksjoner som bare i mindre grad bidrar til produksjon av fellesgoder får betydelig mindre budsjettstøtte, og må i større grad basere seg på inntekter fra markedet. De er derfor svært avhengig av skjermingsstøtten som ligger i importvernet. Dette gjelder i første rekke fjøfeskjøtt-, svinekjøtt- og eggproduksjonen.

Det har de siste 15–20 årene blitt lagt vekt på reduksjon av pristilskudd og økning i nivået for mer produksjonsnøytrale og mengdeuavhengige tilskudd, basert på areal og på dyretall i husdyrproduksjonen. Dette ble gjort for å redusere overproduksjonen, særlig av melk og kjøtt, og for å få til en mer miljøvennlig produksjon. Dessuten kan denne type tilskudd i stor grad sees på som betaling fra samfunnet for de fellesgoder landbruket produserer i form av f.eks. kulturlandskap.

I tillegg til disse tilskuddene har man et eget miljøprogram bestående av bl.a. areal- og kulturlandskapstilskudd, liste over regionaliserte miljøkrav knyttet til produksjonstilskuddene, tilskudd til dyr på utmarksbeite og tilskudd knyttet til økologisk landbruk. Det ble i 2007 bl.a. utbetalt 354 mill. kroner i areal- og kulturlandskapstilskudd, 3 155,3 mill. kroner i andre arealbaserte produksjonstilskudd og 387,0 mill. kroner i økologisk tilskudd.

Støtte til investeringstiltak fra Landbrukets utviklingsfond (LUF) har de senere årene i økende grad blitt gitt til tiltak for å få i gang ny næringsvirksomhet i tillegg til tradisjonell landbruksdrift på bygdene, og i mindre grad enn tidligere til investerings-tiltak innen tradisjonell landbruksproduksjon. LUF gir også investeringsstøtte til en del miljøtiltak. Investeringstilskudd og rentefrie investeringslån over jordbruksavtalen er ofte omtalt som Bygdeutviklingsmidler (BU-midler). Det er Innovasjon Norge og fylkesmennes landbruksavdelinger som administrerer bruken av BU-midlene. De sentrale BU-midlene utgjorde 33 mill. kroner i 2007 og fordeler seg på tiltak innen reiseliv, utmark, likestilling, forskning og andre prosjekter.

Verdiskapningsprogrammet for matproduksjon er regulert over Jordbruksavtalen, og virkemidlene forvaltes direkte av Innovasjon Norge (IN). De aller fleste prosjekter er knyttet til utvikling av bedrifter, produkter, markedskanaler eller distribusjon, og behandles og avgjøres ved det fylkeskontoret som har den naturlige tilhørigheten til prosjektet. Programmet har en årlig ramme på vel 100 mill. kroner, og er et viktig virkemiddel for å sikre arbeidsplasser i norsk landbruk. Programmet skal sikre et mangfold av norske matprodukter med høy kvalitet som forbruker er villig til å betale for, og skal bidra til en positiv utvikling og verdiskaping i hele verdikjeden både innen norsk landbruk og i norsk matindustri.

I forbindelse med jordbruksoppgjøret 2002 ble det vedtatt å bruke skattelette som et nytt element i landbrukspolitikken, slik at det ved skatteberegningen ble innført et flatt inntektsfradrag i inntekten fra jord- og hagebruk. Denne ordningen er videreført og senere utvidet til også å omfatte en inntektsavhengig del. Fra og med 2004 er grunnlaget for jordbruksfradraget utvidet til også å omfatte produksjon av biobrensel basert på

trevirke, slik at deler av inntekten fra skogbruksvirksomheten valgfritt kan overføres til jordbruket etter nærmere retningslinjer. Mange land bruker ulike ordninger i skattesystemet for å begrense skattetrykket i landbruket. Det kan være verdt å merke seg at støtte til bønder gjennom skattesystemet i et land, ikke er regulert av Verdens handelsorganisasjon (WTO) i dag, og er dermed ikke gjenstand for reduksjonsforpliktelser.

Avgifter

Som tidligere nevnt er norske kjøttprodusenter pålagt både en omsetningsavgift og en forskningsavgift. Omsetningsavgiften er forankret i *forskrift om omsetningsavgift på jordbruksvarer, og om overproduksjonsavgift på mjølk* (Landbruksdepartementet, 1999b). Omsetningsavgiften pålegges produsenter av jordbruksvarer. I tabell 2.6 har vi angitt satser som kan pålegges produsentene. Avhengig av markedsforholdene kan imidlertid satsene være lavere enn det som er angitt i tabellen. I 2006 ble det betalt inn 380,6 mill. kroner i omsetningsavgift på kjøtt. Renteinntekter er bokført med 6 mill. kroner. Til avsetningstiltak ble det brukt 243,9 mill. kroner, og til faglige tiltak og opplysningsvirksomhet 130,5 mill. kroner. Fondet for omsetningsavgiften på kjøtt var per 31.12.2006 på 197 mill. kroner. Det er en økning på 10,3 mill. kroner fra året før.

Tabell 2.6 Gjeldende omsetningsavgifter for kjøtt

Vare	Maksimalsatser fra 1.1.2008	Gjeldende satser fra 1.1.2008
Kjøtt av storfe og kalv	maks. 95 øre/kg	50 øre/kg
Kjøtt av sau og lam	maks. 140 øre/kg	40 øre/kg
Svinekjøtt	maks. 140 øre/kg	30 øre/kg
Kjøtt av kylling		14 øre/kg
Kjøtt av kalkun		14 øre/kg

Kilde: Landbruks- og matdepartementet (2007a), SLF (2008)

Forskningsavgiften er regulert gjennom *Forskrift om forskningsavgift på landbruksprodukter* (Landbruksdepartementet, 2001). Formålet med forskriften er å sikre økonomisk grunnlag for forskning knyttet til landbruksprodukter som nyttes til ervervsmessig bearbeiding, eller framstilling av nærings- og nytelsesmidler og fôrkorn til husdyr. Forskriften gir grunnlag til regulering av innkreving av forskningsavgift på landbruksprodukter, herunder kjøtt. Det skal betales forskningsavgift for ethvert norskprodusert og importert landbruksprodukt som nyttes til ervervsmessig bearbeiding, eller framstilling av nærings- og nytelsesmidler. Forskningsavgiften utgjør 0,35 % av avgiftsgrunnlaget. På importerte halvfabrikata og ferdigvarer utgjør avgiften 0,25 % av avgiftsgrunnlaget. Omregnet til øresats utgjør forskningsavgiften 0,11 kr/kg for alle kjøtt- og fjørfeslag.

2.2 Status og utvikling i kjøttindustrien

Produksjonen av jordbruksvarer, herunder kjøtt og kjøttvarer, har vært rettet mot å dekke det innenlandske forbruket av de varer det er naturlig å produsere i Norge. Mesteparten av den norske kjøttproduksjonen bearbeides dermed i Norge og av norsk kjøttindustri. Kjøttindustrien har derfor stor betydning i form av verdiskaping, sysselsetting og som mottaker og videreforedler av norske kjøttvarer. Vi vil i det følgende gi en oversikt over status og utvikling i den norske kjøttindustrien.

2.2.1 Nøkkeltall for norsk kjøttindustri

Struktur

Antall sysselsatte i norsk matindustri ligger på om lag 48 000, hvorav kjøttindustrien utgjør den absolutt største bransjen med 25 % av de sysselsatte. Som følge av at den norske matindustrien i stor grad har vært skjermet fra internasjonal konkurranse, har man hatt en relativt stabil utvikling i antall sysselsatte i matindustrien totalt, men også i kjøttindustrien alene de siste 10–15 årene. Fra 1990 til 2005 hadde man en samlet sysselsettingsvekst i matindustrien på 0,6 %, mens antall sysselsatte i kjøttindustrien i samme periode økte med 13,9 %. Tabell 2.7 gir en oversikt over utvikling i antall sysselsatte i perioden 1990–2006.

Tabell 2.7 Utvikling i antall sysselsatte, 1990–2006

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien	Andel i %
2006	48 442	12 182	25,1
2005	48 833	12 031	24,6
2004	50 097	12 425	24,8
2003	51 991	12 877	24,8
2002	52 590	13 196	25,1
2001	51 956	12 824	24,7
2000	52 731	12 674	24,0
1995	50 927	10 862	21,3
1990	48 723	10 697	22,0
Endring 1990–2006 (i %)	-0,6	13,9	

Kilde: SSB (2008b)

Mens antall sysselsatte i norsk matindustri økte i perioden fra 1990 til 2006, gikk antall bedrifter i samme perioden ned med 24,3 %. Ser vi på utviklingen i kjøttindustrien, ser vi de samme tendensene. Antall bedrifter gikk ned fra 272 i 1990 til 227 i 2006, noe som tilsvarer en reduksjon på 16,5 %. Antall bedrifter i kjøttbransjen utgjorde i 2006 ca. 15,7 % av antall bedrifter i matindustrien totalt (ekskl. tobakk). Tabell 2.8 gir en oversikt over utvikling i antall bedrifter i perioden 1990–2006.

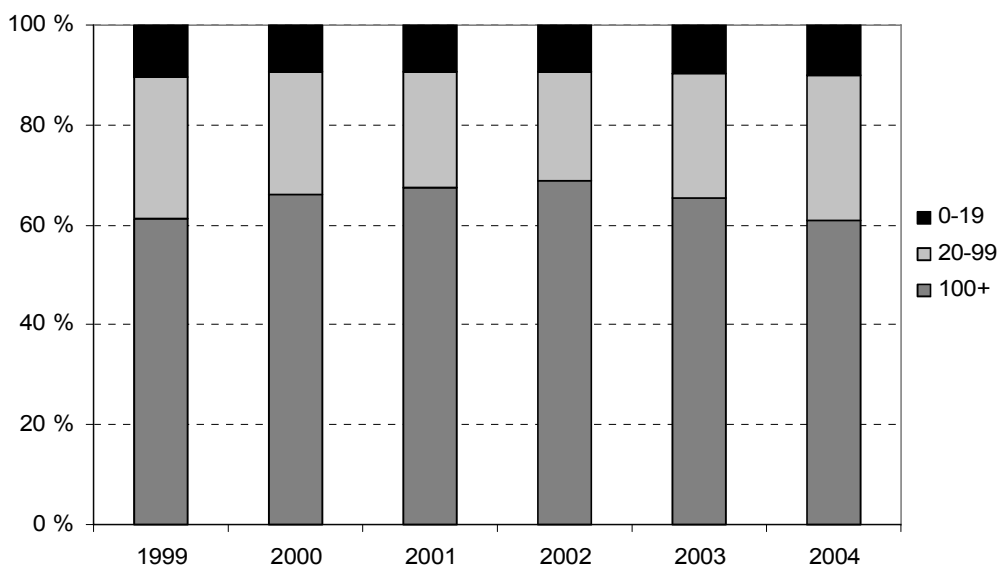
Tabell 2.8 Utvikling i antall bedrifter, 1990–2006

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien	Andel i %
2006	1 450	227	15,7
2005	1 452	226	15,6
2004	1 478	225	15,2
2003	1 527	230	15,1
2002	1 563	232	14,8
2001	1 559	229	14,7
2000	1 645	240	14,6
1995	1 766	244	13,8
1990	1 916	272	14,2
Endring 1990–2006 (i %)	-24,3	-16,5	

Kilde: SSB (2008b)

Økningen i antall sysselsatte, kombinert med et reduksjonen i antall kjøttbedrifter har ført til at sysselsatte per bedrift de senere årene har økt. En gjennomsnittlig kjøttbedrift hadde i 1990 om lag 39 ansatte, mens tilsvarende tall for 2006 var 54. I matindustrien var gjennomsnittlig antall sysselsatte per bedrift i 1990 og 2006 hhv. 24 og 33 personer. Dette innebærer at en gjennomsnittlig norsk kjøttbedrift sysselsetter flere personer enn en gjennomsnittlig bedrift i matindustrien totalt.

Ser vi på strukturen i den norske kjøttindustrien domineres den av små- og mellomstore bedrifter (0–99 sysselsatte), og i 2004 hadde 92 % av alle bedriftene under 100 ansatte. I løpet av perioden 1999–2004 har antall små og mellomstore bedrifter økt med 30 bedrifter, mens store bedrifter (100+) har gått fra 33 til 28 bedrifter i løpet av samme periode. Små- og mellomstore bedrifter sysselsatte videre 39 % av totalt antall sysselsatte i kjøttindustrien i 2004, hvilket er det samme som i 1999. Figur 2.2 gir en oversikt over fordelingen av sysselsatte i kjøttindustrien ut i fra størrelsesgruppe i perioden 1999 til 2004 (SSB, 2006)³.

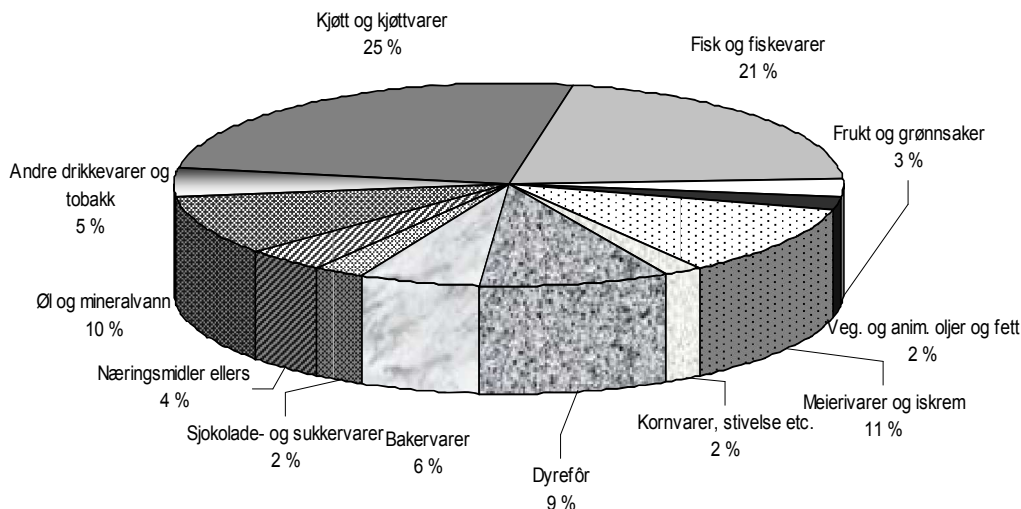

Figur 2.2 Fordeling av sysselsatte i kjøttindustrien ut i fra størrelsesgruppe, 1999–2004

³ Det finnes ikke tilgjengelige data på dette området etter 2004.

Produksjon og verdiskaping

Den norske matindustrien har en årlig produksjonsverdi på 143 mrd. kroner, og står med det for om lag 25 % av industrinæringens samlede produksjonsverdi. Innen matindustrien er det kjøttindustrien som er den største bransjen med en omsetning på om lag 36,2 mrd. kroner i 2005. Figur 2.3 gir en oversikt over de ulike bransjenes andel av matindustriens totale produksjonsverdi i 2006 (SSB, 2008b).

Figur 2.3 Fordeling av produksjonsverdi (i %) i norsk matindustri på bransjenivå i 2006

Produksjonsverdien i den norske kjøttindustrien utgjorde i 2006 om lag 36,1 mrd. kroner, og tilsvarte med det 25 % av matindustriens (inkl. drikkevarer og tobakk) totale produksjonsverdi. Kjøttindustrien har de senere årene hatt en jevn økning i produksjonsverdien. Fra 1990 til 2006 økte produksjonsverdien i kjøttindustrien med i underkant av 71 %, mot 90 % i matindustrien totalt. Tabell 2.9 gir en oversikt over utviklingen i kjøttindustriens og matindustriens produksjonsverdi i perioden 1990 til 2006.

Tabell 2.9 Utvikling produksjonsverdi (mill. NOK), 1990–2006

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien	Andel (i %)
2006	142 685	36 175	25,4
2005	137 008	39 924	29,1
2004	134 287	38 951	29,0
2003	127 678	36 656	28,7
2002	128 812	35 556	27,6
2001	123 722	34 105	27,6
2000	116 527	29 359	25,2
1995	92 205	22 283	24,2
1990	75 083	21 056	28,0
Endring 1990–2006 (i %)	90,0	71,2	

Kilde: SSB (2008b)

Tabell 2.10 gir en oversikt over matindustriens og kjøttindustriens bearbeidingsverdi (til markedspriser) og bearbeidingsverdien per sysselsatt. Kjøttindustriens bearbeidingsverdi (til markedspriser) utgjorde i 2006 ca. 4,5 mrd. kroner, noe som tilsvarer 9,4 % av matindustriens totale bearbeidingsverdi. Siden 1990 har kjøttindustrien hatt en noe svakere vekst i bearbeidingsverdien enn matindustrien totalt, med en økning på 91 % fra 1990 til 2006. Ser vi på bearbeidingsverdien per sysselsatt ligger den noe lavere i kjøttindustrien enn i matindustrien totalt, og i 2006 var bearbeidingsverdien på 373 000 kroner i kjøttindustrien og 886 000 kroner i matindustrien.

Tabell 2.10 Utvikling i bearbeidingsverdi, 1990–2006

	Hele matindustrien		Kjøttindustrien	
	Bearbeidings- verdi i mill. kr	Bearbeidings- verdi / sysselsatt i 1000 kr	Bearbeidings- verdi i mill. kr	Bearbeidings- verdi / sysselsatt i 1000 kr
2006	42 941	886	4 549	373
2005	40 463	829	5 403	449
2004	39 780	794	5 400	435
2003	39 278	755	5 374	417
2002	36 784	699	5 347	405
2001	34 910	672	4 795	374
2000	32 199	611	4 004	316
1995	22 941	450	2 206	315
1990	15 364	315	2 086	195
Endring 1990–2006 (i %)	179	281	118	91

Kilde: SSB (2008b)

Finansielle nøkkeltall

Bruttoinvesteringene i norsk matindustri utgjorde i 2006 om lag 3,6 mrd. kroner. Av de samlede investeringene i denne sektoren sto kjøttindustrien dette året for 16,7 % av investeringene, tilsvarende 606 mill. kroner. Bruttoinvesteringene i kjøttindustrien utgjør en noe lavere andel av produksjonsverdien enn i matindustrien totalt. I 2005 brukte kjøttindustrien 1,7 % av produksjonsverdien på investeringer, mens matindustrien brukte samme år 2,5 % av produksjonsverdien på investeringer. Tabell 2.11 gir en oversikt over utvikling i bruttoinvesteringer og investeringenes andel av produksjonsverdien i matindustrien totalt og i kjøttindustrien i perioden 1990 til 2006. Som vi ser av tabellen har investeringenes andel av produksjonsverdien gått ned i både matindustrien og kjøttindustrien de senere årene.

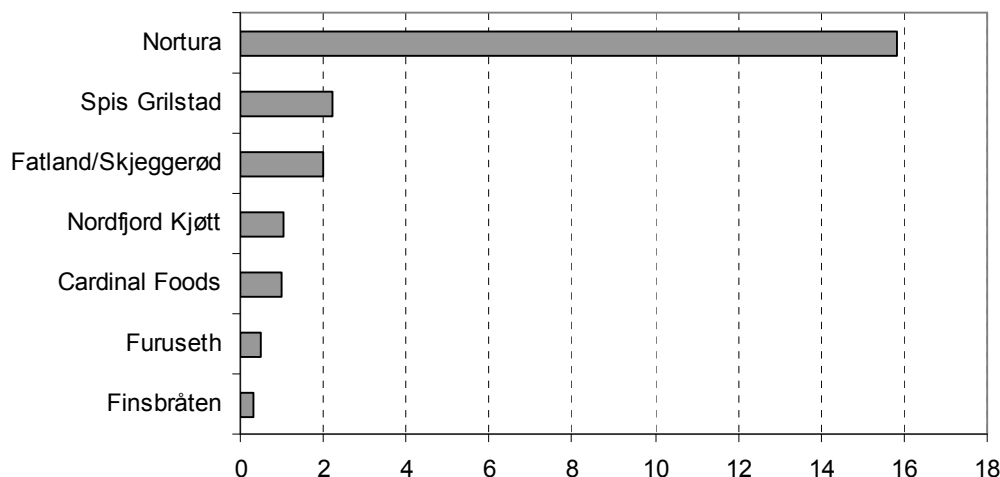
Tabell 2.11 Utvikling i bruttoinvesteringer og andel av produksjonsverdien, 1990–2006

	Hele matindustrien		Kjøttindustrien	
	Brutto-investeringer (i mill. kr)	I % av produksjons-verdien	Bruttoinvesteringer (i mill. kr)	I % av produksjons-verdien
2006	3 612	2,5	606	1,7
2005	2 846	2,1	598	1,5
2004	3 323	2,5	573	1,6
2003	3 635	2,8	575	1,6
2002	4 229	3,3	745	2,2
2001	4 236	3,4	622	2,1
2000	3 814	3,3	664	2,4
1995	2 337	3,1	433	1,9
1990	2 887	1,7	423	1,1
Endring 1999–2006 (i %)	25		43	

Kilde: SSB (2008b)

2.2.2 Industristruktur, eierskap og bransjeorganisering

Den norske kjøttindustrien er den største bransjen innenfor landbruksbasert matindustri, og omfatter som helhet all slaktning, nedskjæring/stykning og foredling av storfe-, svin-, sau/lam- og fjørfekjøtt. Ser vi på strukturen i den norske kjøttindustrien kan den deles inn i to hovedgrupperinger: samvirket Nortura (tidligere Gilde og Prior) som eies av bøndene, og den private kjøtt- og fjørfeindustrien som til sammen utgjør i underkant av 200 bedrifter. Selv om det finnes mange små- og mellomstore private kjøttbedrifter, domineres markedet av de fem aktørene Nortura, Spis Grilstad, Fatland/Skjeggerød-gruppen, Nordfjord Kjøtt og Cardinal Foods. Figur 2.4 gir en oversikt over omsetningen i de syv største kjøttbedriftene i det norske markedet i 2007 (Nortura, 2007, Fatland, 2007, Furuseth, 2007, Finsbråten, 2007, Den Stolte Hane, 2007 og Ravninfo, 2008).

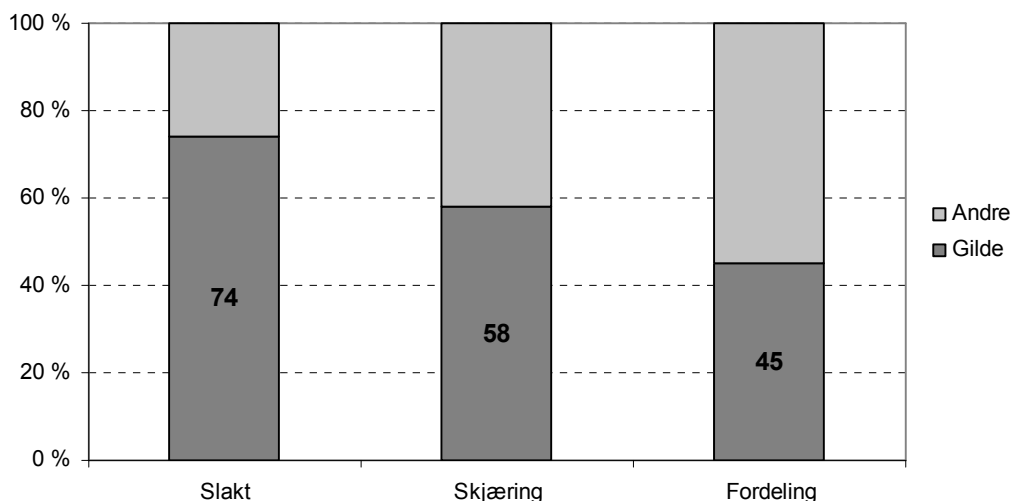

Figur 2.4 Kjøttbedrifter i det norske markedet i 2007, omsetning i 2007 (mrd. kroner)

Vi vil i det følgende gi en oversikt over aktører i markedet for storfe, svin og sau/lam samt i fjørfemarkedet.

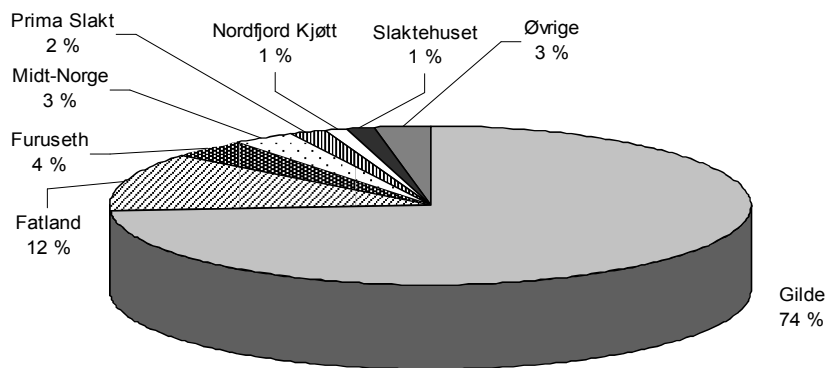
Markedet for storfe, svin og lam

Figur 2.5 gir en oversikt over markedsandeler i verdikjeden for storfe, svin og sau/lam i 2005 (Nortura, 2007). Av figuren ser vi at Gilde (nå Nortura) er den absolutt største aktøren i markedet med en markedsandel på hhv. 74 % innen slaktning, 58 % innen skjæring og 45 % innen fordelingsmarkedet.

Figur 2.5 Markedsandeler i verdikjeden for storfe, svin og sau/lam i 2005 (i %)

Figur 2.6 gir en oversikt over markedsandeler i slakteleddet for storfe, svin og sau/lam i 2005 (Animalia, 2007). I Norge var det i 2005 om lag 14 slaktebedrifter, hvorav Gilde var den største med 74 % av den totale slaktingen. Videre kommer Fatland og Furuseth som sto for hhv. 12 % og 4 % av den totale slaktingen dette året. Høyest slakteandel hadde Gilde innen svin med om lag 75 % av total slakting, mens andelen var lavest for sau/lam der Gildes markedsandel var på 69 %.

Figur 2.6 Markedsandeler i slakteleddet for storfe, svin og sau/lam i 2005 (i %)

Tabell 2.12 gir en oversikt over markedsandelen til samvirket kontra de private kjøttbedriftene i 2000 og 2005. Tabellen viser at de private kjøttbedriftene fra 2000 til 2005

økte sin markedsandel noe innen slakte- og skjæreleddet, mens andelen gikk noe ned i fordelingsleddet i løpet av denne perioden.

Tabell 2.12 Markedsandeler på ulike ledd; private kjøttbedrifter og kjøttssamvirket, 2000 og 2005

	2000		2005	
	Privat %	Samvirke %	Privat %	Samvirke %
Foredling	57	43	55	45
Skjæring	40	60	42	58
Slaktingen	23	77	26	74

Kilde: Kjøttbransjens Landsforbund (2006)

Tabell 2.13 gir en oversikt over de private slakterienes markedsandel, fordelt på dyrearter for perioden 2001 til 2006. Av tabellen ser vi at de private slakteriene i løpet av disse fem årene har økt sin markedsandel innen de fleste kjøttslagene, med unntak av for kalv. Foreløpige anslag for 2007 viser at den private slakteandelen holdt seg relativt uendret fra 2006 til 2007.

Tabell 2.13 Private slakteriers markedsandel (i %) av slakteomsetning malt i volum, 2001–2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Storfe	23,90	24,97	24,47	24,58	25,36	25,57
Kalv	21,40	13,05	21,43	20,43	19,65	18,90
Gris	22,30	23,80	24,52	25,39	28,34	29,49
Sau/Lam	26,00	25,20	26,88	30,02	30,74	30,18
Geit	25,30	31,39	24,95	28,47	29,18	29,63
Hest	53,10	50,72	54,43	53,95	56,67	51,18
Vilt	82,50	0	93,89	89,09	88,57	95,67
Totalt	23,40	24,22	24,83	25,67	27,48	28,05

Kilde: Kjøttbransjens Landsforbund (2007)

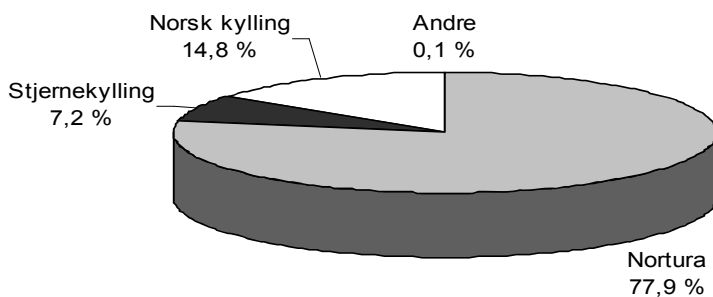
Både skjære- og foredlingsleddet for storfe, svin og sau/lam er mer fragmentert enn slakteleddet. I foredlingsmarkedet har Nortura kun en markedsandel på 45 %. Andre dominerende aktører innen dette markedet er bl.a. Spis Grilstad, Fatland/Skjeggerød-gruppen og Nordfjord Kjøtt.

Markedet for fjørfe

Det norske fjørfemarkedet består av to dominerende aktører, samt et fåtall små private produsenter. Samvirkeide Nortura (tidl. Prior) er den største aktøren i hele verdikjeden for fjørfekjøtt. I den private fjørfefransjen har man de senere årene vært gjennom en sterk konsolideringsfase, og store deler av de private aktørene er i dag er mer eller mindre samlet under holdingsselskapet Cardinal Foods.

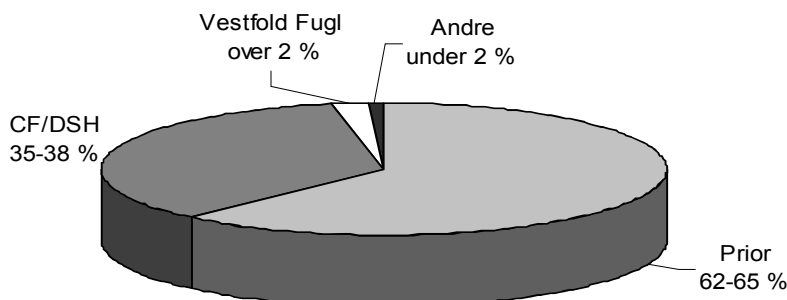
Figur 2.7 gir en oversikt over de ulike aktørenes markedsandeler i slakteleddet for fjørfekjøtt i 2007 (Fjørfefransjen, 2008). På slakteleddet er Prior den absolutt største aktøren med en markedsandel på 77,9 %. Videre kommer Norsk Kylling og Stjerne-

kylling med en markedsandel på hhv. 14,8 % og 7,2 %. Øvrige aktører har kun 0,1 % av slaktemarkedet.

Figur 2.7 Markedsandeler i slakteleddet for fjørfekjøtt i 2007 (i %)

Foredlingsmarkedet for fjørfekjøtt domineres av Prior og Cardinal Foods/Den Stolte Hane, som hver har en markedsandel på hhv. 62–65 % og 35–38 %. Av andre aktører har Vestfold Fugl en markedsandel på i overkant av 2 %, mens resterende aktører har en markedsandel på under 2 %. Figur 2.8 gir en oversikt over de ulike aktørenes markedsandeler i foredlingsleddet for fjørfekjøtt i 2005 (Konkurransetilsynet, 2006). Siden 2005 har markedsandelene i foredlingsleddet endret seg noe. Cardinal Foods kjøpte bl.a. opp Vestfold Fugl i 2007 og økte dermed sin markedsandel ytterligere.

Figur 2.8 Markedsandeler i foredlingsleddet for fjørfekjøtt i 2005 (i %)

Nærmere om aktører i markedet

Vi vil i det følgende gi en kort oversikt over noen av de største aktøren i det norske kjøttmarkedet.

Nortura BA er et resultat av fusjonen mellom Gilde Norsk Kjøtt BA og Prior Norge BA, som formelt ble etablert i november 2006. Nortura er Norges ledende aktør innen markedet for rødt og hvitt kjøtt samt egg, og selger bl.a. produkter under merkenavnene Gilde og Prior.

Nortura er organisert som et samvirke eid av ca. 30 300 bønder. Selskapet har en årsomsetning på ca. 16 mrd. kroner, hvorav om lag 80 % kan tilskrives Gilde-produkter og 20 % Prior-produkter. Nortura har til sammen om lag 41 produksjonsanlegg og ca.

6 800 medarbeidere, og har ansvar for markedsregulering av kjøtt og egg. Markedsreguleringen for fjørfekjøtt som Nortura tidligere hadde ansvar for ble avvirket fra 01.01.07.

Etter fusjonen er Gilde Norge BA og Prior Norge AS omgjort til datterselskap under Nortura. Gilde Norge BA har ansvaret for produktutvikling, markedsføring og salg av Gilde-merkede produkter, mens Prior Norge Ba har de samme oppgavene for Prior-merkede produkter. I tillegg til Prior og Gilde har Nortura en rekke datterselskap, deriblant Terina AS som driver produksjon og salg av spekevarer, hermetikk og frysevarer, Thulefjord AS som driver produksjon og salg av spesial- og nisjeprodukter fra Nord-Norge, Eldhus AS som driver produksjon og salg av eldhusrøkte spekeprodukter og Alfathi AS som driver foredling og salg av produkter rettet mot det muslimske markedet (Nortura, 2007).

SPIS Grilstad er et resultat av fusjonen mellom Grilstadgruppen og SPIS, som ble gjennomført i mars 2007. Gjennom fusjonen ble SPIS Grilstad den nest største aktøren i det norske kjøttmarkedet med en omsetning på om lag 2,2 mrd. kroner. SPIS Grilstad har over 800 ansatte fordelt på 14 produksjonsanlegg. SPIS Grilstad har merkevarene SPIS, Grilstad, Bredrup og Stranda (SPIS Grilstad, 2007).

Fatland/Skjeggerødgruppen er fullsortimentsleverandør innen kjøttråvarer og kjøttprodukter til industri, storhusholdning og dagligvare, og selger produkter bl.a. under produktnavnene Skjeggerød, Slakteren og Coop. I dag består Fatland/Skjeggerødgruppen av Fatland Ølen AS, Fatland Jæren AS, Fatland Oslo AS og Fatland Sandefjord, som alle er produksjonsbedrifter med Skjeggerød AS som salgsbedrift. Totalt har selskapet en omsetning på om lag 1,6 mrd. kroner og 500 ansatte. Fatland AS er et familieselskap som eies av familien Fatland. Familien eier 100 % av aksjene i Skjeggerød AS (Fatland, 2007).

Cardinal Foods er et holdingselskap for bl.a. datterselskapene Den Stolte Hane, Norsk Kylling, Jærkylling, Vestfold Fugl og eggprodusenten Arne Magnussen. Den Stolte Hane fusjonerte med Cardinal Foods i begynnelsen av 2006. Ved fusjonen mellom Cardinal Foods og Den Stolte Hane ble Cardinal Foods den nest største aktøren i den norske fjørfemarkedet med en markedsandel på 35–38 %. Cardinal Foods kjøpte videre opp Vestfold Fugl i april 2007, og forsterket med det sin markedsandel ytterligere, samtidig som de også kjøpte opp Norges største private kyllingklekkeri, Hugaas Rugeri.

Den Stolte Hane er et salgs- og merkevareselskap som ble etablert av Synnøve Finden i 2005, og fungerer som et distribusjons- og salgsselskap for Trønderkylling og Jærkylling. Trønderkylling mottar fjørfe fra egne fjørfeprodusenter gjennom faste leveringsavtaler, mens Jærkylling mottar kyllingråvarer fra Nærbø Kyllingslakt som eies av både Jærkylling og Prior. Norsk Kylling har både slakting, produksjon og salg av kylling og kalkun til industri- og forbrukermarkedet, og mottar råvare fra selvstendige fjørfeprodusenter som driver på kontrakt med Norsk Kylling. Jærkylling er et heleid datterselskap av Cardinal Foods og også leverandør av hvitt kjøtt til selskapet. Cardinal Food har Norsk Kylling, Arne Magnussen AS og Den Stolte Hane som varemerker (Den Stolte Hane, 2007).

Nordfjord Kjøtt er fullsortimentsleverandør av kjøtt og kjøttprodukter til det norske markedet, først og fremst gjennom dagligvarekjeden REMA 1000. Stryn-bedriften eies 100 % av Roksvåg-familien gjennom holdingselskapet Legula AS. Selskapet har produksjonsanlegg i Loen i Stryn, samt et produksjonsanlegg i Uddevalla i Sverige. Nordfjord Kjøtt har en årlig omsetning på om lag 1 mrd. kroner og 250 sysselsatte.

Furuseth AS er Østlandets største private slakteri. Produksjonen består av slakting, skjæring og konsumentpakking av kjøtt. Furuseth har 135 ansatte og har en årlig

omsetning på ca. 500 mill. kroner. Furuseth har ca. 1 500 aktive leverandører som leverer slakt/livdyr, og en årlig slaktemengde på ca. 11 000 tonn (Furuseth, 2007).

Finsbråten-gruppen består av Finsbråten AS på Eidsvoll og Krone Kjøttprodukter i Mjøndalen. Finsbråten-gruppen har nesten 220 ansatte, og en årsomsetning på nærmere en halv milliard kroner. Bedriften ligger like utenfor Eidsvoll og produserer pølser, pålegg, posteier, pateer, spekemat og spekepølser. Kundene er hovedsakelig dagligvarebutikker på Østlandet (Finsbråten, 2007).

Stabburet er ferdigmatleverandør av bl.a. pizza, ferdigmat og kjøttpålegg til det norske dagligvare- og storhusholdningsmarkedet. Bedriften har merker som Grandiosa, Big One, Stabburet og Chef. Stabburet inngår som divisjon i Orkla Foods Nordic, som igjen er en del av Orkla Brands. (Orklas merkevarevirksomhet). I 2007 var Stabburets driftsinntekter på 2,8 mrd. kroner. Stabburet har åtte fabrikker i Norge og til sammen ca. 1 000 årsverk (Stabburet, 2007).

Bransjeorganisering

Den norske kjøttindustrien er, som tidligere nevnt, delt i to hovedgrupperinger: kjøttssamvirket Nortura (tidligere Gilde og Prior), og den frittstående kjøtt- og fjørfeindustrien som er organisert i Kjøtt- og fjørfebransjens Landsforbund (KLF).

Samvirkebedriften Nortura eies av om lag 30 300 bønder over hele landet, som driver produksjon av rødt og hvitt kjøtt samt egg. Samvirkebedriften har ca. 6 800 medarbeidere og en helintegrert verdikjede for kjøtt (Nortura, 2007).

KLF er bransjeorganisasjon for frittstående, privateide, norske kjøttbedrifter. KLF i sin nåværende form, ble dannet i 2007 da Kjøttbransjens landsforbund og Fjørfebransjens landsforening slo seg sammen. Medlemmene er slakterier, skjærebedrifter, kjøttindustribedrifter, spesialforretninger etc. KLF har 182 medlemsbedrifter med en årlig omsetning på vel 15 mrd. kroner, og som utfører årlig om lag 4 350 årsverk. Slakterier tilsluttet KLF står for ca. 23 % av den totale slaktingen av fjørfe i Norge, og ca 28 % av slaktingen av rødt kjøtt. I sluttmarkedet (dagligvarehandel og storhusholdning) har medlemsbedriftene en markedsandel på ca 55 % innen rødt kjøtt, 36 % innen fjørfe og 20 % innen egg. KLF har bl.a. som mål å sikre best mulig konkurranse-likhet og rammevilkår for medlemsbedriftene, samt å bidra til økt konkurransekraft gjennom kompetansegivende og bransjerettede tiltak.

Både Nortura, KLF-bedriftene og FLF-bedriftene er tilsluttet Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) gjennom NHO mat og bio (tidligere KIFF – Kjøttindustriens fellesforening).

NHO mat og bio fungerer som en paraplyorganisasjon når det gjelder tariff- og arbeidsgiverspørsmål for bransjeorganisasjonene KLF, FLF og Nortura. NHO mat og bio har ca 200 direkte tilsluttede medlemsbedrifter med til sammen ca. 12 000 sysselsatte. NHO mat og bio skal være medlemsbedriftenes viktigste redskap for å sikre konkurransedyktige rammebetingelser og utviklingsmuligheter på områder av felles interesse, og derigjennom legge forholdene til rette for framtidig utvikling, lønnsomhet og verdiskaping (KIFF, 2008).

2.2.3 Utvikling og trender i norsk kjøttindustri

Norsk kjøttindustri er i endring. Samvirkebedrifter er det siste året slått sammen, mens den private kjøttindustrien i flere tilfeller har inngått fusjoner og samarbeidsavtaler. Dette gjør at man får en endret struktur, som i fremtiden trolig vil ha stor betydning for norsk kjøttindustri og kjøttprodusenter. Videre har man de senere årene fått en økt vertikal integrering mellom kjøttindustrien og dagligvarehandelen, mens teknologiutvikling og investering i ny teknologi stadig har blitt viktigere for bedriftene.

Organisk vekst og strukturrasjonalisering

Innen markedet for hvitt kjøtt har man de senere årene hatt en betydelig strukturendring, spesielt innen den private sektoren. Først etablerte Arne Magnussen AS, Norsk Kylling og CapMan foretaket Cardinal Foods. Omtrent samtidig gikk Synnøve Finden, Jærkylling og Trønderkylling sammen om å etablere selskapet Den Stolte Hane i 2004. Disse to etableringene skjedde uten at de to konstellasjonene viste om hverandre. Som følge av at Norsk Kylling etter hvert kom inn under Den Stolte Hane som en stor råvareleverandør gjennom Trønderkylling, ble man enige om å istedenfor etablere ett selskap med formål å kombinere Cardinal Foods sin produksjonseffektivitet, med Den Stolte Hanes markedsposisjon (Norsk Fjørrelag, 2006). Cardinal Foods er nå den største private aktøren i markedet for hvitt kjøtt, og har fortsatt og vokse gjennom bl.a. oppkjøp av Vestfold Fugl i 2007.

Også innenfor markedet for rødt kjøtt har det de senere årene skjedd store endringer. I 2006 inngikk SPIS-konsernet en avtale med de private slakteriene i Trøndelag, Midt-Norge Slakteri AS, Slaktehuset Eidsmo Dullum AS og Trondheim Slaktehus AS, om å bygge et nytt anlegg for slakting, skjæring og kjøttpakking under navnet Trønderslakt til en total investeringsramme på 125 mill. kroner. Hensikten er at alle aktørene skal legge alle sine aktiviteter inn i Trønderslakt og legge ned dagens virksomheter. I tillegg til slakteriet i Trøndelag planlegger SPIS et stort slakteri på Jæren, Jæren slakt som skal slakte, skjære ned og pakke kjøtt for SPIS-bedrifter på Sør- og Østlandet. I tillegg til å styrke sin posisjon innen slakteleddet, vedtok SPIS sammen med Grilstadgruppen ved utgangen av 2006 videre å fusjonere de to selskapene for å styrke sin posisjon gjennom hele verdikjeden (SPIS, 2007). Prima Jæren, som ble etablert allerede i 1993, har de senere årene også vokst organisk bl.a. gjennom oppkjøp av Fevang Kjøtt i 2006. Prima Jæren åpnet i 2007 en nytt høyteknologisk slakteri i Hå kommune og er i dag Norges femte største på slakting.

Bakgrunnen for mye av de strukturendringene som har skjedd innenfor den private kjøttsektoren for både hvitt og rødt kjøtt, har vært å styrke sin posisjon i forhold til markedslederne Gilde og Prior. Med fusjonen av disse to samvirkebedriftene til Nortura i 2006 har trolig dette behovet blitt ytterligere forsterket og vært en pådriver for de strukturendringene man har i den private kjøttsektoren.

Internasjonalisering

Norsk kjøttindustri er i stor grad skjermet for internasjonal konkurranse på det norske markedet. Dette innebærer at utenlandske aktører kun har en marginal posisjon på det norske markedet, samtidig som de norske aktørene også i liten grad har vurdert å gå inn i andre markeder. Det finnes imidlertid et unntak innen området, nemlig utenlands bearbeiding.

De senere årene har omfanget av utenlands bearbeiding for kjøtt og kjøttvarer økt. Dette er varegrupper av særlig viktighet for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. 1. juli 2007 trådte forskrift nr. 580 av 1. juni 2007 Om tollnedsettelse for landbruksvarer som gjeninnføres etter bearbeiding i utlandet i kraft.⁴ I den nye forskriften la derfor Landbruks- og matdepartementet opp til å regulere den utenlandske bearbeidingen av disse varegruppene gjennom årlige kvoter for innførsel. De årlige kvotene er fastsatt til henholdsvis 1 080 tonn for kjøtt og 5 520 tonn for kjøttvarer, som tilsvarer om lag tre ganger innførselen av disse varegruppene på ordningen for utenlands bearbeiding i 2006 (Norlund, 2008). Flere av de norske kjøttbedriftene har benyttet seg av denne ordningen, deriblant Taga Foods. Taga Foods samarbeider med danske Tulip om å få den danske aktøren inn i det norske markedet. Samarbeidet innebærer at Taga

---

4 Forskriften erstattet forskrift 20. juni 2005 nr. 663.

Foods kjøper, slakter og skjærer norsk kjøtt i Norge, deretter sendes kjøttet til Danmark for videreføring. Når kjøttet kommer tilbake til Norge, kuttes det, pakkes i emballasje og sendes ut til norske forbrukere under Tulip-merke. Videre sender bl.a. Nortura ut kylling til bearbeiding i Danmark, som deretter returneres til Norge og selges til McDonald's-kjeden.

Teknologiutvikling

Produkt- og teknologiutvikling innad i kjøttbedriftene er viktig for å styrke bedriftenes konkurransevne. Teknologi er viktig for å sikre en mer effektiv produksjon samt for å kunne tilby forbrukerne trygg og sunn mat, mens produktutvikling er sentralt for å kunne tilby produkter som forbrukerne etterspør. Flere norske kjøttindustribedriftene har de senere årene investert i ny teknologi for å både øke produksjonskapasiteten i kampen om å bli mer konkurransedyktige, og for å kunne tilby trygge produkter med høy kvalitet.

Som et stort konsern har Nortura muligheter til å være en drivkraft for innovasjon, både teknologisk og generelt sett i det norske kjøttmarkedet. Utarbeidelse av ny teknologi for å bedre produksjon, kvalitet etc. står sentralt hos Nortura. Ved Gilde Steinkjær har man bl.a. investert i ny kjøleteknikk som skal sikre at stykningsdeler kan lagres som ferskvarer i inntil 35 dager. Kjøleteknologien har Gilde utviklet i samarbeid med FMC Frigoscandia og SINTEF. I tillegg har Gilde Steinkjær gjennomgått en betydelig ombygging og oppgradering for å effektivisere produksjonen (Nortura, 2007).

Også innenfor den private kjøttsektoren ser man store behov for teknologiutvikling, og spesielt utvikling av nye og mer effektive produksjonslinjer. Blant annet vil det nye slakteriet Trønderslakt være et topp moderne anlegg med ny teknologi, hvor slaktning og skjæring gjøres i samme anlegg. Videre har Vestfold Fugl bl.a. investert i et nytt moderne anlegg i Stokke, der det benyttes nye automatiseringsløsninger som gir en forventet reduksjon i bemanningen på 20 %, og en betydelig effektiveringsgevinst (Vestfold Fugl, 2007).

Vertikal integrering

I dagligvarehandelen har det de siste tiårene vært en tydelig utvikling i retning av at detaljistene ønsker større kontroll over distribusjonsaktiviteter. Konsolideringen av dagligvarehandelen de siste tiårene kan dels forklare i mulighetene for effektivitetsgevinster gjennom stordriftsfordeler og bedre samordning og kontroll over leveringskjedene. Innkjøps- og logistikkfunksjoner er meget viktige i dette henseende. Slike gevinster kan realiseres innenfor bl.a. krevende grossistfunksjoner som lagring og distribusjon av ferskvarer.

Handelen i Norge står ved inngangen til 2007 for over 50 % av distribusjonen selv, men industrien står fortsatt for store deler av ferskvaredistribusjon innenfor meieri-produkter og kjøtt. Dette skyldes først og fremst at samvirkene hadde et distribusjons-samarbeid gjennom Landbrukets Ferskvaredistribusjon (LFD). LFD ble etablert av samvirkebedriftene Tine, Gilde og Prior i 1994. Samvirkebedriftenes motiv for etableringen var bl.a. å sikre opprettholdelse av kontrollen med egen varestrøm og verdiskaping helt fram til sluttmarkedet. Prior gikk i 2005 over til grossistdistribusjon som følge av at de bl.a. ønsket et mer integrert samspill med dagligvarekjedene. Videre overtok Asko (NorgesGruppens grossistvirksomhet) hele distribusjonen av Gilde-produkter til alle selskapets butikker og øvrige kunder fra 1. januar 2007. Dette har ført til at dagligvarekjedene med tilhørende grossistvirksomhet har fått en økt kontroll over varestrømmen av rødt og hvitt kjøtt til det norske forbrukermarkedet de senere årene (Pettersen, 2008).

Ingen av de norske dagligvarekjedene har eierinteresser i den norske kjøttindustrien. REMA 1000 har imidlertid en intensjonsavtale med Nordfjord Kjøtt som innebærer at Nordfjord Kjøtt er fulleverandør av kjøttprodukter til REMA 1000-butikkene. De andre dagligvarekjedene har også nær tilknytning til enkelte kjøttbedrifter. Skjeggerødgruppen leverer Skjeggerød-produkter til Coop, og Slakteren-produkter til NorgesGruppen. Hos ICA har SPIS-produkter vært dominerende gjennom flere år. Videre leverer Norsk Kylling kun til REMA 1000, mens Den Stolte Hane (som kjedenøytralt varemerke) dekker resten av markedet ved å levere til ICA Norge, COOP, NorgesGruppen og industri/storhusholdning. Nortura med sine Prior- og Gilde-produkter dekker også hele markedet.

2.2.4 Rammebetingelser for kjøttindustrien

Norsk kjøttindustri påvirkes av en rekke rammebetingelser som bl.a. politiske rammebetingelser, tilskuddsordninger samt gebyrer og avgifter. Mange av rammebetingelsene er også stadig i endring, noe som har stor påvirkning på bransjen. Vi vil i det følgende gi en kort oversikt over noen sentrale rammebetingelser norsk kjøttindustri står overfor.

Politiske rammebetingelser for industrien

Som vi så i kapittel 2.1.3, er en sentral drivkraft for den norske kjøttindustrien norsk landbrukspolitikk, og de føringer den legger for norsk kjøttproduksjon. Men også matpolitikken er sentral. Den norske matpolitikken omfatter en rekke elementer fra flere politikkområder der de mest sentrale er forbruker- og konkurransepolitikken, mat- og ernæringspolitikken samt næringspolitikken.

Forbrukerpolitikken har som formål å skape balanse mellom forbruker- og næringsinteresser gjennom etablering og oppfølging av spilleregler for samhandlingen mellom partene i markedet, og gjennom å bidra til informerte og bevisste forbrukere. Når det gjelder rammebetingelser som blant annet næringspolitikken og konkurransepolitikken, blir forbrukerpolitikken rolle å styrke forbrukernes mulighet til å øve innflytelse som markedsaktør. Innen matsektoren er forbrukerpolitikken sentral i forhold til kjøttproduksjon, kvalitet på landbruksvarer, kontrollforskrifter, forbrukerretting, merkeordning på landbruksprodukter, EØS-avtalen, SPS-avtalen, Codex Alimentarius, OECD og FAO/WHO (Landbruks- og matdepartementet, 2007b). Forbrukerpolitikken er også sentral i forhold til konkurranseloven, der det tas særlig hensyn til forbrukernes interesser ved anvendelse av loven.

Konkurranselovens formål er å sørge for effektiv bruk av samfunnets ressurser gjennom å legge til rette for en virksom konkurranse. Konkurranseloven innebærer forbud mot samarbeid som begrenser konkurransen, og mot misbruk av dominerende markedsposisjon samt alminnelig meldeplikt for fusjoner og oppkjøp. Loven påvirker tilpasningen i kjøttindustrien når det gjelder muligheter for horisontalt prissamarbeid, sammenslutning av virksomheter, etableringsmuligheter og konkurranseflater samt misbruk av markedsposisjon (Konkurransetilsynet, 2007).

Den norske kjøttindustrien har de senere årene vært preget av fusjoner og oppkjøp, og Konkurransetilsynet har ved flere anledninger gått inn og motsatt seg disse sammenslutningene. Bl.a. ble Priors oppkjøp av Norgården, og fusjonen mellom Prior og Gilde avslått av Konkurransetilsynet. Regjeringen har imidlertid med begrunnelse i blant annet landbrukspolitiske andre samfunnsmessige hensyn, omgjort tilsynets vedtak og godkjent fusjonene.

Hovedmålsettingene i norsk *mat- og ernæringspolitikk* er å sikre befolkningen et riktig kosthold, og på den måten redusere omfanget av kostholdsrelaterte helseskader i befolkningen. Dette innebærer også at matvarene må være trygge, dvs. fri for smittestoffer og fremmedstoffer i mengder som kan medføre helserisiko. Myndighetene har en

rekke virkemidler for å nå disse målene. Sentralt står lovgivning, tilsyn, kartlegging og overvåking, informasjons- og opplysningsarbeid samt utdanning og forskning. I kjøttindustrien har det vært et stort fokus på trygge matvarer den siste tiden, som følge av flere salmonella-utbrudd og e.coli-saken. Dette har gjort at ernæringspolitikken i økende grad har fått en sentral plass og legger føringer for norsk kjøttindustri (Landbruks- og matdepartementet, 2007b).

Grunnlaget for regjeringens *næringspolitikk* er å sikre størst mulig verdiskaping i norsk økonomi gjennom å bygge mer kunnskap, teknologi, utvikling og design inn i norske produkter. Dette innebærer satsing på næringsrettet forskning, innovasjon og forenkling, også innen kjøttindustrien.

Avgifter og gebyrer

Norsk kjøttindustri har sammenlignet med andre europeiske land et høyt avgiftsnivå, der både generelle avgifter som merverdiavgiften og særavgifter som matproduksjonsavgiften er med på å påvirke kostnadsnivået.

Kjøttkontrollgebyr

Formålet med kjøttkontrollgebyret å pålegge virksomheter plikt til å betale for tilsyn og kjøttkontroll, og til å bidra til en rasjonell og kostnadseffektiv tilsyns- og kjøttkontrollordning. Landbruks- og matdepartementet innførte f.o.m. 1. januar 2006 en ny forskrift om gebyr for dekning av utgifter ved kjøttkontroll, som er en videreføring av den tidligere kjøttkontrollavgiften. Den nye forskriften medførte bl.a. endringer i overtids-satsene for kontrollørene, og en avgrensning av oppgaver som inngår i gebyrberegningene. Endringene kom som følge av behov for en klarere avgrensning mellom hva kjøttkontrollavgiften og den nye matproduksjonsavgiften skulle dekke (Landbruks- og matdepartementet, 2005). Fra 2006 beregnes dermed kjøttkontrollavgiften kun i forhold til de faktiske kostnadene ved selve kontrollen, mens øvrige aktiviteter som tilsyn med virksomhet, prøvetaking, analyser etc. dekkes av den generelle matproduksjonsavgiften (TemaNord, 2007).

Gebyrpliktig kjøttkontroll omfatter en rekke ulike veterinærundersøkelser og kontroller av slaktet. Hvert enkelt slakteri skal bl.a. utarbeide en detaljert årsplan for forventet slaktevirksomhet innen 20. november hvert år som regulerer gebyret. For slaktning som inngår i årsplanene er dagsverksatsen (7,5 t arbeidsdag) for kjøttkontrollen på kr 3 330. Kontroll som utføres utenfor Mattilsynets normalarbeidstid belastes med et timesatstillegg på 40 %, og for særskilt ugunstige arbeidstider er tillegget på 80 %. For slaktning som ikke er inkludert i årsplanen gjelder timesatsene inkludert tillegg, og ikke dagsverksatsen. På årsbasis skal ikke gebyret i gjennomsnitt overstige 1,00 kr per kilo slakt. Tabell 2.14 gir en oversikt over kjøttkontrollavgiften for rødt kjøtt og fjørfekjøtt i 2005 og 2006 fordelt på slakteristørrelse.

Tabell 2.14 Gjennomsnittlig kjøttkontrollavgift for rødt kjøtt og fjørfekjøtt, 2005 og 2006

Slakteristørrelse	Avgift for rødt kjøtt (NOK/kg)		Avgift for fjørfekjøtt (NOK/kg)	
	2005	2006	2005	2006
> 5 000 tonn/år	0,39	0,21–0,37 (0,30)	0,38–0,51 (0,42)	0,16–0,22 (0,19)
500–5 000 tonn/år	0,59	0,27–0,96 (0,42)	0,46	0,27
< 500 tonn/år	1,57	1,0 (1,23)	4,75	1,0 (4,66)

Kilde: TemaNord (2007)

Som vi ser av tabellen gikk gjennomsnittlig gebyr for kjøttkontrollen av både rødt kjøtt og fjørfekjøtt betydelig ned fra 2005 til 2006 som følge av omlegging av beregningsgrunnlaget for kjøttkontrollgebyret fra 1. januar 2006. Ifølge en rapport fra Nordisk Ministerråd (TemaNord, 2007) som bl.a. har gjennomgått den norske kjøttkontrollavgiften, brukte Mattilsynet i 2006 ressurser tilsvarende 68,2 mill. kroner på kjøttkontroll, mens slakteriene samme år betalte inn 87,3 mill. kroner i kjøttkontrollavgift. Dette kan ifølge denne rapporten, tyde på at det fortsatt er rom for ytterligere reduksjon av normer, eventuelt dagsverksatsen for beregning av gebyr for kjøttkontrollen i Norge.

Matproduksjonsavgift

Formålet med matproduksjonsavgiften er at den skal finansiere mattilsynets kostnader og fremme helse, kvalitet og forbrukerhensyn langs hele produksjonskjeden, samt ivareta miljøvennlig produksjon. Videre skal den nyttes til tiltak for å fremme god plante- og dyrehelse, og ivareta hensynet til aktørene langs hele produksjonskjeden, herunder markedsadgang i utlandet. Statens landbruksforvaltning krevde tidligere inn matproduksjonsavgiften på fjørfe og kjøtt for Mattilsynet, men Mattilsynet overtok dette ansvaret f.o.m. 1. januar 2007. For kjøtt var avgiftssatsen på 0,48 kr/kg i 2006, og i 2007 og 2008 er satsen 0,51 kr/kg (SLF, 2007c).

Merverdiavgift

Merverdiavgiften er fastsatt i lov 19. juni 1969 nr. 66 om merverdiavgift (Finansdepartementet, 1969). Merverdiavgiften er en av statskassens viktigste inntektskilder, og bidrar til å finansiere om lag en fjerdedel av statsbudsjettets utgifter. I 2001 ble det innført en merverdiavgiftsreform som innebar at alle tjenester ble avgiftspliktige, med mindre de var uttrykkelig unntatt i loven. Det ble også bestemt at det skulle innføres en redusert sats på næringsmidler på 12 %, med den hensikt å redusere matprisene med virkning fra 1. juli 2001. Fra 1. januar 2005 ble den generelle merverdiavgiften satt opp fra 24 % til 25 %. Fra samme tidspunkt ble den reduserte avgiftssatsen for næringsmidler satt ned fra 12 % til 11 %, mens den lave avgiftssatsen på persontransport, kinoer og NRKs allmennkringkastingsvirksomhet gikk opp fra 6 % til 7 %. Fra 1. januar 2006 ble den generelle merverdiavgiftssatsen holdt uendret på 25 %, mens den reduserte avgiftssatsen på næringsmidler og den lave satsen ble økt til hhv. 13 % og 8 %. Videre ble avgiftssatsen på næringsmidler økt til 14 % f.o.m. 1. januar 2007.

For 2008 er statens totale inntekter fra merverdiavgiften anslått til 190,7 mrd. kroner (Finansdepartementet, 2008).

Selv om merverdiavgift er en avgift på innenlandsk forbruk, har norsk merverdiavgiftsrett, blant annet for å unngå konkurransevridninger mellom norske og utenlandske bedrifter, også måtte tilpasses regler i andre land. Ser man på merverdiavgiftsregelverket i EU, har de til en viss grad en harmonisering av regelverket gjennom EUs sjetten avgiftsdirektiv, men det finnes også en del forskjeller.

Arbeidsgiveravgift

Arbeidsgivere i kjøttindustrien er, som alle andre arbeidsgivere, pålagt en arbeidsgiveravgift. Avgiften skal betales av lønn og annen godtgjørelse for arbeid og oppdrag som ikke er utført av selvstendig næringsdrivende, og betales til folketrygden. For kjøttindustribedrifter i distrikter har den differensierte arbeidsgiveravgiften gitt fordeler gjennom lavere avgiftssatser, der avgiftssatsene har blitt redusert jo mer desentralisert kommunene har ligget. I 2008 forventes det at det totalt blir innkrevd 116,1 mrd. kroner i arbeidsgiveravgift i Norge (Finansdepartementet, 2008).

Tilskuddsordninger

Støtte til norsk kjøttproduksjon gis først og fremst til primærprodusentene. Kjøttindustrien kan imidlertid både motta eksportrestitusjon for bearbeidede kjøttprodukter samt frakttilskudd.

Eksportrestitusjon til bearbeidede kjøttprodukter

Formålet med eksportrestitusjon for bearbeidede kjøttprodukter (XRR) er å gjøre det mulig for norsk matindustri å levere bearbeidede kjøttvarer til eksportmarkeder. XRR notifiseres som en del av den totale støtten til hvert kjøttslag. Det er derfor ikke egne forpliktelser for XRR, men utbetalingen kan begrenses av den totale støtten til hvert kjøttslag. Ordningen med tilskudd til leveranser til eksportmarkeder ble faset ut i 2005 som følge av at effekten av ordningen har vært begrenset sett i forhold til formålet med ordningen, og internasjonale føringer knyttet til framtidig bruk av eksportstøtte. Fra og med 2005 blir det bare gitt støtte til spesialmarkeder, som oljeinstallasjoner, Svalbard og ambassader. I 2007 ble det utbetalt 5,7 mill. kroner over denne ordningen mot 5,3 mill. kroner i 2006. For 2008 er det over jordbruksavtalen budsjettert 6,6 mill kroner til ordningen (Nordlund, 2008).

Frakttilskuddsordninger for kjøtt

Frakttilskuddsordningene for kjøtt har som formål å virke utjevne på priser til produsent og forbruker, samt stimulere til nedskjæring av slakt i næringssvake områder og stimulere til å minimalisere fraktkostnadene. Det har lenge vært fire fraktordninger for slakt; innfrakttilskudd, mellomfrakttilskudd for hel slakt, mellomfrakttilskudd for stykket/nedskåret vare og annet tilskudd. Fra og med 2007 består fraktordningen for kjøtt kun av innfrakttilskudd, jf. tabell 2.15 (Nordlund, 2008).

Tabell 2.15 Utbetalinger frakttilskudd på kjøtt, ordninger under avvikling (1 000 kr)

Ar	Helt slakt ¹⁾	Skåret vare ¹⁾	Engros ²⁾	Sum
2003	12 379	14 146	3 882	30 408
2004	7 633	7 962	2 110	17 705
2005	3 414	5 729	780	9 924
2006	1 720	2 898	435	5 053
2007	226	439	73	739
Total	25 372	31 175	7 281	63 828

1) Gjelder mellomfrakt

2) Tilskudd til dekning av andre kostnader

Engrostilskudd

Engrostilskudd (annet tilskudd) ble t.o.m. 2006 utbetalt til dekning av kostnader knyttet til svinn og omsetning hos engrosforhandler for slakt som blir sendt fra godkjent slakteri i overskuddsområde til godkjent engrosforhandler i underskuddsområde. Tilskuddet ble kun gitt til engrosforhandlere i Nord-Norge etter søknad. Engrostilskuddet ble fjernet for Sør-Norge fra 1. januar 2004 og ble avviklet f.o.m. 2007. I 2004 ble det utbetalt 2,1 mill. kroner til 10 engrosforhandlere over denne ordningen (SLF, 2007d).

Omstillingsstøtte til slakteri

Formålet med ordningen er å gi små slakterier støtte for å medvirke til en utjevning av kostnader de har til kjøttkontroll. Støtten skal bidra til at små slakterier over tid kan tilpasse seg finansieringsmodellen for kjøttkontroll. Støtten ble innført fra 01.01.01, og

er en videreføring av ordningen med refusjon av kjøttkontrollgebyr. Fra 1999 ble finansieringen av kjøttkontrollen endret, og for å hindre at små og lite effektive slakterier skulle få for store økonomiske belastninger knyttet til dette, ble refusjonsordningen innført. Stortinget bevilget hvert år et beløp til små slakterier for å utjevne kjøttkontrollgebyret. Denne støtteordningen ble avvirket fra 01.01.2007 etter at det ble innført en maksimal kostnad på 1,0 kr pr kg for kontroll av kjøtt (SLF, 2007b og 2007d).

2.2.5 Handel med kjøttvarer

Vi vil i det følgende gi en oversikt over Norges handel med kjøtt og kjøttvarer.

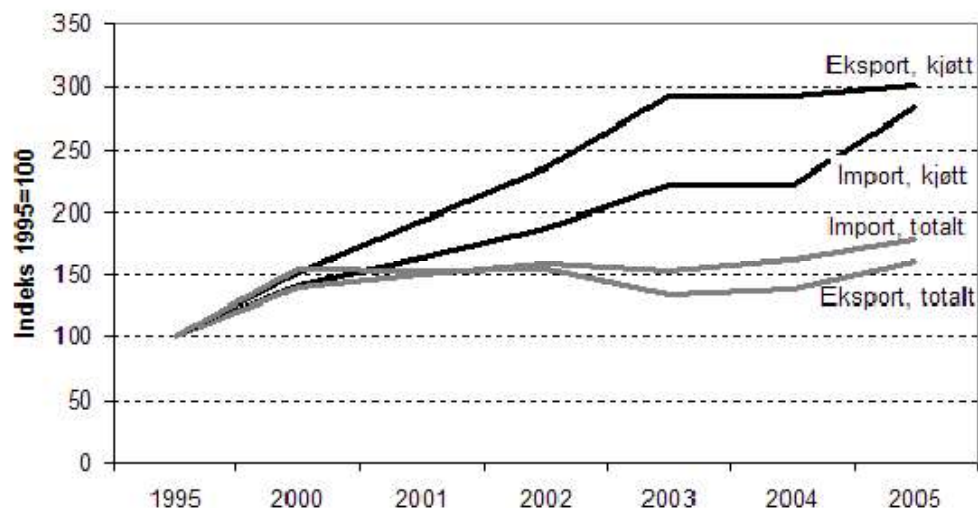
Import og eksport av kjøtt og kjøttvarer

Norges tollbaserte importvern fungerer slik at tollsatsene gir en prispreferanse for norskprodusert kjøtt når det norske kjøttmarkedet er i balanse. Er det for lite norskprodusert kjøtt og prisene stiger innenlands, vil myndighetene senke tollsatsene og derigjennom presse ned prisene på norsk kjøtt. I tillegg til det tollbaserte importvernet er Norge gjennom WTO-avtalen pliktet til å ha minsteadgangskvoter for en rekke landbruksvarer. Enkelte av kvotene er globale, det vil si åpne for import fra alle land. I tillegg finnes det blant annet GSP-kvoter for import fra utviklingsland, og bilaterale tollkvoter, det vil si kvoter fra et bestemt land eller grupper av land, som følge av inngåtte frihandelsavtaler.

WTO-avtalen pålegger Norge en årlig importkvote som kan tas inn i landet til redusert toll. Til sammen har Norge WTO-kvoter på ca. 2 700 tonn, fordelt på 1 084 tonn storfekjøtt, 206 tonn sau/lam og 1 381 tonn svin. WTO-kvoten på storfe blir vanligvis importert fra land i Sør-Amerika. I tillegg kommer en egen lammekjøttkvote fra Island på opp mot 600 tonn, til sammen ca. 3 300 tonn. I tillegg kommer MUL-landenes tollfrie kvoter inn til Norge på til sammen 4 000 tonn storfekjøtt og mulig MUL-import av 200 tonn sau/lam. MUL-importen av storfekjøtt kommer fra land i det sørlige Afrika. (Minst Utviklede Land, forkortet MUL er betegnelse på ca. 50 av verdens fattigste land, bl.a. Mozambique, Rwanda, Niger, Senegal. Som følge av økt kjøttforbruk i Norge har det i tillegg til kvotene i 2007 og foreløpig i 2008 vært nødvendig å gå inn med administrativt nedsatt toll for å få tilført nok kjøtt for å dekke etterspørselen. 2007 var første gang siden 1995 at man har hatt behov for administrativt nedsatt toll på både storfe, gris og lam (Nortura, 2007).

I tillegg til denne importen kommer privatpersoners innførsel av kjøtt fra Sverige, Danmark og Finland i forbindelse med reiser til våre naboland. En rapport fra Jordbruksverket i Sverige har anslått den norske grensehandelen med kjøtt og kjøttvarer til totalt 32 800 tonn i perioden juli 2005 til juni 2006, noe som tilsvarer om lag 6 % av Sveriges totale kjøttproduksjon. Denne grensehandelen med kjøtt reflekteres imidlertid ikke i Norges handelsstatistikk (Jordbruksverket, 2006a).

Figur 2.9 gir en oversikt over utviklingen i handelen med kjøtt og kjøttvarer, og handelen med mat- og drikkevarer totalt fra 1995 til 2005, der figuren er basert på import- og eksportverdien målt i mill. EUR. Av figuren ser vi at både eksport- og importverdien av kjøtt og kjøttvarer har økt med om lag 200 % i løpet av denne perioden. Samtidig har importen av mat og drikkevarer totalt økt med om lag 80 %, mens eksporten har økt med ca. 60 % i samme periode.

Figur 2.9 Utvikling i handelen med kjøtt og kjøttvarer og mat- og drikkevarer, 1995–2005 i verdi (indeks 1995=100)

For å få en mer detaljert oversikt over handelen med kjøtt og kjøttvarer har vi i tabell 2.16 og 2.17 satt opp utviklingen i Norges handel med sentrale grupper av kjøtt og kjøttvarer, målt i volum.

Tabell 2.16 Import av kjøtt og kjøttprodukter (i tonn) 1995–2007

Varegrupper	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kjøtt av storfe, ferskt, kjølt eller fryst	2 789	3 135	4 989	5 169	7 853	7 210	5 364	4 932	9 858
Kjøtt av svin, ferskt, kjølt eller fryst	4 954	1 908	1 268	951	2 420	1 629	1 423	1 698	6 481
Kjøtt av sau, ferskt, kjølt eller fryst	660	873	788	920	852	823	713	543	2 832
Kjøtt av fjørfe, fersk, kjølt eller fryst	1 125	261	251	247	273	330	624	529	390
Annet kjøtt og spiselig slakteavfall	2 243	2 434	3 508	2 385	3 207	3 231	5 257	2 974	3 043
Animalske produkter	3 009	13 697	1 806	1 288	2 678	2 529	3 001	3 677	3 742
Animalske oljer	248	625	369	207	1 986	8 151	5 399	2 968	788
Produkter av kjøtt, kjøttvarer	494	462	581	730	1 139	2 334	5 918	3 088	2 718
Total import	15 522	23 394	13 561	11 896	20 408	26 238	27 699	20 409	29 851

Kilde: SSB (2008c)

Tabell 2.17 Eksport av kjøtt og kjøttprodukter (i tonn) 1995–2007

Varegrupper	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kjøtt av storfe, ferskt, kjølt eller fryst	319	1 008	570	232	227	338	378	1 351	382
Kjøtt av svin, ferskt, kjølt eller fryst	157	1 326	601	269	78	3 697	2 274	4 724	1 145
Kjøtt av sau, ferskt, kjølt eller fryst	36	14	192	599	559	623	496	61	55
Kjøtt av fjørfe, fersk, kjølt eller fryst	9	154	4	116	345	368	568	354	371
Annet kjøtt og spiselig slakteavfall	976	1 120	1 233	1 110	1 860	1 889	2 173	2 351	1 946
Animalske produkter	2 364	6 441	7 728	5 189	5 595	5 959	7 195	11 501	18 338
Animalske oljer	0	1 283	18	0	0	67	59	230	61
Produkter av kjøtt, kjøttvarer	1 335	7 345	9 801	7 072	7 982	6 102	3 807	2 702	2 469
Total eksport	12 422	20 082	20 883	12 658	18 932	32 593	32 912	29 584	27 531

Kilde: SSB (2008c)

Som man ser av tabellene varierer både import- og eksportmengdene en del i løpet av perioden. Dette skyldes i stor grad at det norske markedet for kjøtt er regulert, og dersom markedssituasjonen varierer vil det være en del årlige variasjoner i den norske handelen med kjøttvarer. Av tabellene ser vi at det i 1995 ble importert 15 522 tonn kjøtt, mens i 2002 var importvolumet nede i kun 11 896 tonn. De senere årene har importen økt igjen, og importen lå i 2007 på 29 851 tonn. Ser vi på eksporten var den på 12 422 tonn i 1995, mens den i 2004 var på hele 32 593 tonn. I 2007 utgjorde eksporten 27 531 tonn.

Handel med storfekjøtt

Importen med ferskt, kjølt eller fryst storfekjøtt utgjorde i 2007 ca. 9 858 tonn, mens eksporten samme året var på 382 tonn. Ser vi på eksporten av storfekjøtt har den holdt seg relativt stabil i løpet av perioden 1995–2007, mens importen økte til nesten det tredobbelte i løpet av perioden. Fra å være i en overskuddssituasjon med behov for reguleringseksport av storfekjøtt, har man de siste tre årene vært i en situasjon med underdekning å behov for administrativt nedsatte tollsatser noe som også har ført til økt import. Fra 2006 til 2007 økte importen med hele 46 %. Eksporten gikk samtidig ned med nesten 7 %.

Handel med svinekjøtt

Importen av ferskt, kjølt eller fryst svinekjøtt utgjorde i 2007 ca. 6 481 tonn, mens eksporten samme året var på 1 145 tonn. Både eksporten og importen av svinekjøtt har variert betydelig i perioden 1995 til 2007 som følge av svingninger i det norske markedet for svinekjøtt. Fra 2006 til 2007 økte importen fra 1 698 tonn til 6 481 tonn, dvs. nesten en firedobling av importen. Samtidig gikk eksporten ned med 3 579 tonn, fra 4 724 til 1 145 tonn.

Handel med sau- og lammekjøtt

Importen av ferskt, kjølt eller fryst sau- og lammekjøtt utgjorde i 2007 ca. 2 832 tonn, mens eksporten samme året var på 55 tonn. Fra 2006 til 2007 økte importen fra 543 tonn til 2 832 tonn, dvs. nesten en femdobling av importen. Samtidig gikk eksporten ned .

Handel med fjørfekjøtt

Norges handel med ferskt, kjølt eller fryst fjørfekjøtt er relativt begrenset, og i 2007 ble det importert 390 tonn fjørfekjøtt mens eksporten samme året lå på 371 tonn.

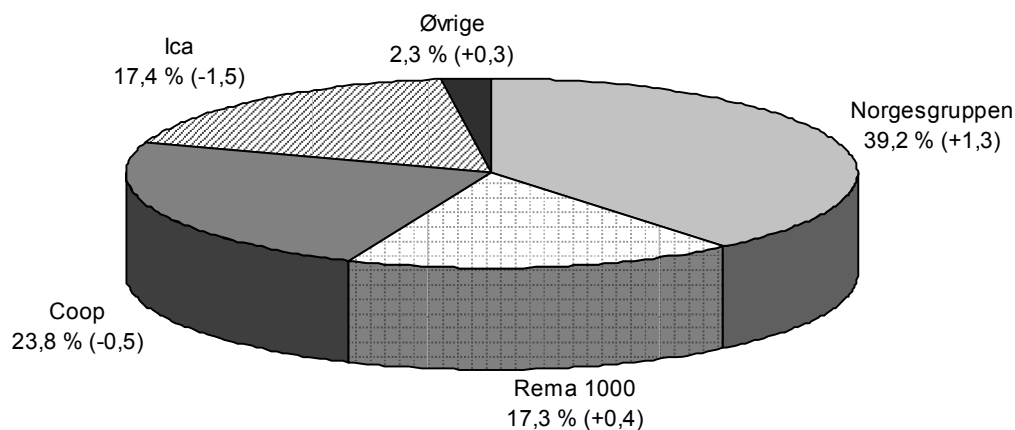
2.3 Forbrukermarkedet

Som følge av at norsk kjøttproduksjon er markedsregulert og internasjonal handel med kjøtt dermed begrenset, er det norske forbrukermarkedet den absolutt viktigste omsetningskanalen for norske kjøttprodukter. Vi vil i det følgende gi en oversikt over det norske dagligvaremarkedet, forbrukertrender og prisutvikling.

2.3.1 Dagligvaremarkedet

Det har de siste 10–20 årene vært en betydelig strukturutvikling i norsk dagligvarehandel. Fra å være en bransje med mange små, uavhengige aktører, har man fått en dagligvarehandel preget av en rekke samarbeids- og integrasjonsformer. I dag domineres dagligvaremarkedet av de fire store kjedene Norgesgruppen, Coop Norge, ICA Norge, og REMA 1000. I tillegg er Lidl etablert som første rene utenlandske kjede i Norge, men med foreløpig en svært begrenset markedsandel.

Den norske dagligvarehandelen består av fire store aktører som til sammen hadde en markedsandel på til sammen 97,7 % i 2005. Norgesgruppen er størst med en markedsandel på 39,2 %, mens REMA 1000 er minst med en markedsandel på 17,3 %. Figur 2.10 gir en oversikt over de ulike aktørenes markedsandel i dagligvarehandelen i 2006 og 2007 (ACNielsen, 2008).

Figur 2.10 Fordeling av markedsandeler i dagligvarehandelen 2007 og 2006 (tallene for 2006 er oppgitt i parentes).

NorgesGruppen er landets største dagligvarekjede, og har sin kjernevirksomhet innen detalj- og engrosvirksomhet. NorgesGruppen er et integrert handelshus på grossist- og detaljistsiden, og hadde i 2007 1 978 dagligvarebutikker fordelt på både egneide og kjøpmannseide butikker.

Coop Norge er den nest største aktøren på det norske dagligvaremarkedet. Coop er betegnelsen som benyttes om den samlede virksomheten til samvirkelagene, og den landsomfattende overbygnings- og grossistenheten. Coop hadde ca 1 200 butikker i 2007.

ICA Norge er den tredje største dagligvarekjeden i Norge. ICA Norge er et datterselskap av ICA AB som er en av Nordens største detaljhandelsgruppering med over 2 700 butikker i Norge, Sverige, Latvia, Litauen og Estland.

REMA 1000 er den minste aktøren av de fire store dagligvarekjedene i det norske markedet, men har i motsetning til de andre kjedene, kun ett butikkonsept. REMA 1000 hadde i 2007 399 butikker i Norge.

I dagligvarehandelen har paraplykjedene ulike distribusjonsformer, og distribusjonsformene varierer også ut i fra ulike varegrupper. I dag har alle kjedene i realiteten kontroll over grossist- og salgsleddet i verdikjeden. Grossistleddet har ikke forsvunnet, men grossistfunksjonen er blitt en langt mer rendyrket logistikkfunksjon, som hos paraplykjedene er integrert med kjedevirksomheten ved at kjedene har egne grossistvirksomheter. I tillegg har kjedene ofte svært tette forbindelser til noen separate grossister.

Den økende konsentrasjonen i dagligvarebransjen i løpet av de siste 10–15 årene har gitt dagligvarekjedene økt innflytelse over den norske matindustrien. Maktforskyvningen i matsektoren har bl.a. gitt dagligvarekjedene økt kontroll med leveringskjedene, noe som gir dagligvarekjedene en strategisk posisjon for bl.a. å påvirke marginer. Som følge av at maktforholdet i verdikjeden for mat har endret seg, har også samspillet mellom dagligvarekjedene og matindustrien endret karakter. Dette har bl.a. resultert i et omfattende samarbeid om blant annet vareforsyning, logistikk og produktutvikling, og et nærmere samarbeid gjennom partnerskap og vertikal integrasjon (Pettersen, 2008).

Sammenlignet med dagligvaremarkedet er det norske storhusholdningsmarkedet mer fragmentert, men også i dette markedet har man i løpet av de senere årene fått en økende grad av konsentrasjon, der noen få store aktører dominerer store deler av markedet.

2.3.2 Forbrukertrender

Norske husholdninger brukte ifølge SSB sin forbruksundersøkelse i gjennomsnitt 38 959 kr per år på mat og alkoholfrie drikkevarer i perioden 2004–2006, noe som utgjør ca. 11,3 % av husholdningenes totale forbruksutgifter. Ser vi på forbruket av ulike matvarer, brukte husholdningene i samme periode i gjennomsnitt kr 7 933 på kjøtt og kjøttvarer, dvs. om lag 20,4 % av de totale utgiftene til mat (SSB, 2008d).

Tabell 2.18 gir en oversikt over utviklingen i engrosforbruket av kjøtt i Norge i perioden 1995 til 2007. Totalforbruket av kjøtt økte over flere år, og var på et historisk høyt nivå i 2007 med til sammen 309 100 tonn. Forbruket per person utgjorde i 2007 ca. 65,6 kg, noe som også var et historisk høyt nivå. Forbrukstallet gjelder kjøtt fra husdyr, dvs. storfe og kalv, sau/lam, svin og fjørfe eksklusiv grensehandel.

Av tabellen ser vi at forbruket av kjøtt i Norge økte med ca. 60 mill. kg fra 1995 til 2005. Dette innebærer en økning per person på ca. 9 kg eller 16 %. Av kjøttslagene var det fjørfe som over tid hadde den relativt sett sterkeste forbruks- og produksjonsøkningen med mer enn en fordobling i perioden 1995–2007. Forbruk og produksjon av

svinekjøtt økte også betydelig fra 1995 til 2007. Økningen i kjøttforbruket henger sammen med lav prisøkning på kjøtt og reallønnsøkning for befolkningen generelt.

Tabell 2.18 Totalt engrosforbruk av kjøtt i mill. kg og i kg per innbygger, 1995–2007*

Mill. kg	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007*
Storfe	86,7	92,3	91,2	93,2	91,6	91,9	93,2
Sau	26,4	24,3	25,2	26,9	28,2	26,7	27
Svin	101,8	105,1	110	111,8	116,2	116,1	119,1
Fjørfe	28,3	39,7	50,8	53,8	59,3	63,4	66,9
Annet	3,6	2,6	3,1	3,2	3,0	3,0	2,9
Sum	246,8	264,0	280,3	288,9	298,3	301,2	309,1
Kg per innbygger							
Storfe	19,9	20,6	20,0	20,3	19,8	19,7	19,8
Sau	6,1	5,4	5,5	5,9	6,1	5,7	5,7
Svin	23,4	23,4	24,1	24,3	25,1	24,9	25,3
Fugl	6,5	8,8	11,1	11,7	12,8	13,5	14,2
Annet	0,8	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6
Sum	56,6	58,8	61,4	62,9	64,5	64,4	65,6

* Foreløpige tall

Kilde: Sosial- og helsedirektoratet (2007)

2.3.3 Prisniva og prisutvikling

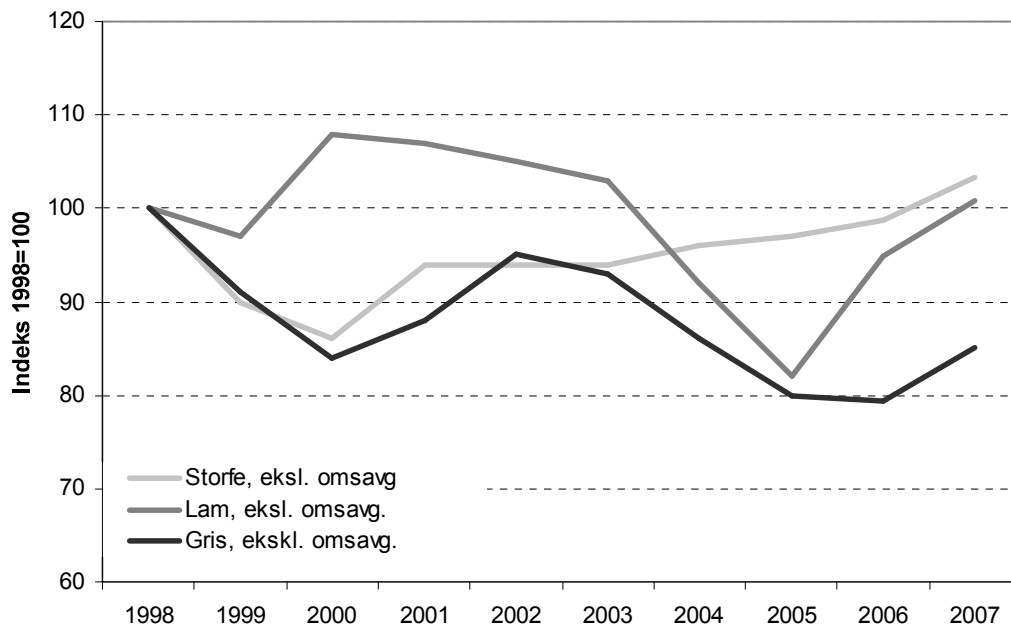
Vi vil i det følgende gi en oversikt over prisnivået og prisutviklingen for norske kjøtt og kjøttvarer på ulike ledd i verdikjeden.

Prisutvikling i produsentleddet

Våre tall for prisutviklingen på produsentnivå er basert på oppgaver over gjennomsnittlig utbetalingspris som Nortura utarbeider til Budsjettnemnda for jordbruket. Prisen beregnes med utgangspunkt i avregningspriser til bonde med og uten trekk for omsetningsavgift. Etterbetalinger til bonden er også lagt inn i avregningsprisen. Det gjøres oppmerksom på at avregningsprisen til bonde per kg kjøtt også inkluderer verdien av hud og biprodukter. I tillegg påvirkes avregningsprisen av det økonomiske resultatet i videreforedling og salg, og evt. annen økonomisk virksomhet i kjøtt-samvirket. For fjørfe finnes det ingen offisiell registrering av produsentpriser, og vi har derfor ikke data for prisutviklingen til produsent for fjørfe.

Figur 2.11 gir en oversikt over prisutviklingen for de ulike kjøttslagene på produsentleddet (ekskl. omsetningsavgift) for perioden 1998 til 2007 (NILF, 2008). Som vi ser av figuren har prisutviklingen variert en del mellom ulike år for alle kjøttslagene. I 2007 var produsentprisen for storfekjøtt ca. 3 % høyere enn 1998, men har innad i perioden ligget lavere enn 1998-nivå i hele perioden. Produsentprisen for lammekjøtt lå i 2007 på ca samme nivå som i 1998. Det har vært store variasjoner i produsentprisen for lammekjøtt i løpet av perioden, og mens produsentprisen lå hele 8 % høyere i 2000 enn i 1998, lå den i 2005 hele 18 % lavere enn i 1998. Siden 1998 har produsentprisen for svinekjøtt falt betraktelig, og i 2007 lå prisen ca. 15 % lavere enn i 1998. Dette var likevel en økning på ca 5 % fra 2006.

I 1998 lå produsentprisen (ekskl. omsetningsavgift) på om lag 33,12 kr/kg for okse (kl 01, 250–300 kg), 32,66 kr/kg for lam (kl 01, 17–23 kg) og på 22,04 kr/kg for gris (kl. E2) (Løyland og Gudem, 2000).

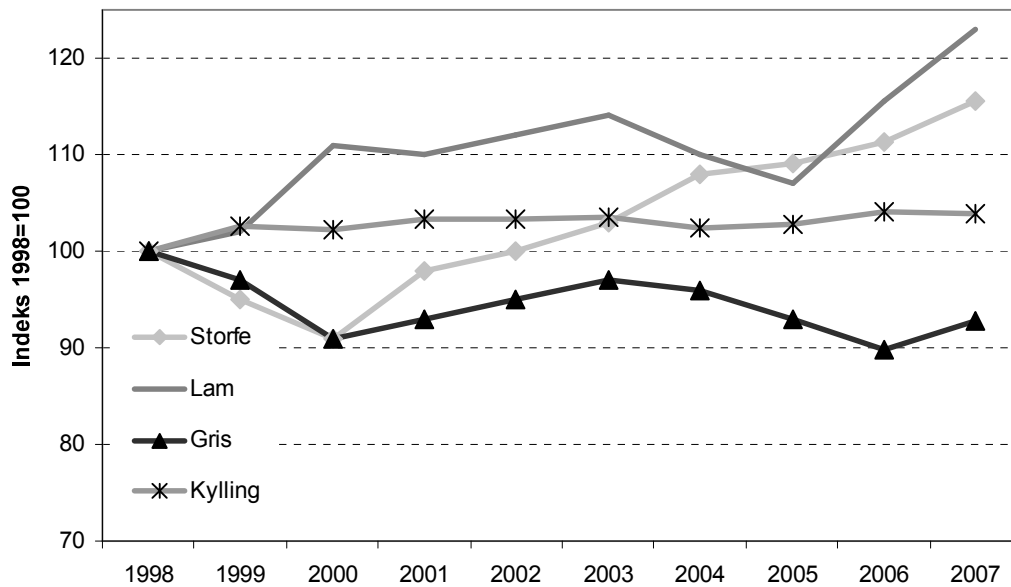
Figur 2.11 Prisutvikling på produsentnivå (ekskl. omsetningsavgift) for storfe, lam og gris, 1998–2007

Prisutvikling på engrosleddet

Prisutviklingen på engrosnivå for storfe, svin og lam er basert på oppgaver over gjennomsnittlig oppnådd engrospris som Nortura utarbeider til Budsjettneimnda for jordbruket. Prisene gjelder ved hallsalg, dvs. hentet fra slakteriet. Det er videre korrigert for subsidier og avgifter, som ikke er med i de opprinnelige oppgavene. Prisene reflekterer altså innenlands prisnivå, og skal ikke være påvirket av hvilke priser som er oppnådd ved eventuell eksport. For fjørfekjøtt er prisutviklingen på engrosnivå basert på utviklingen i noteringene av pris på representantvarer, som gjøres i forhold til jordbruksavtalepris/målpris. Disse noteringene er igjen basert på listepriser. Listeprisene er veiledende ved salg til butikk, og listeprisene brukes ved intern omsetning i fjørfe/eggsamvirket. Subsidier og avgifter som påvirker prisene på engrosnivå er innarbeidet i prisene.

Figur 2.12 gir en oversikt over prisutviklingen for de ulike kjøttslagene på engrosnivå i perioden 1998 til 2007 (NILF, 2008). Som vi ser av figuren har prisutviklingen variert en del mellom ulike år for alle kjøttslagene. Det er lammekjøtt som har hatt høyest prisvekst fra 1998 til 2007 med en økning på 23 % i engrosprisen i løpet av perioden. Også storfe kjøtt har hatt en relativt høy prisvekst i løpet av perioden, der engrosprisen har økt med 16 % fra 1998 til 2007. Kylling, på sin side, har hatt en relativt stabil engrospris i hele perioden, og i 2007 lå prisen om lag 4 % over 1998-nivå. Svinekjøtt er den eneste kjøttvaren som har hatt en nedgang i engrosprisen i løpet av ni siste årene, og i 2007 lå prisen ca. 8 % lavere enn i 1998.

I 1998 lå engrosprisen på hele og halve skrotter på om lag 36,52 kr/kg for okse (kl 01, 250–300 kg), 38,58 kr/kg for lam (kl 01, 17–23 kg) og på 28,98 kr/kg for gris (kl. E2). For kylling lå engrosprisen samme år i gjennomsnitt på 28,34 kr/kg (Løyland og Gudem, 2000).

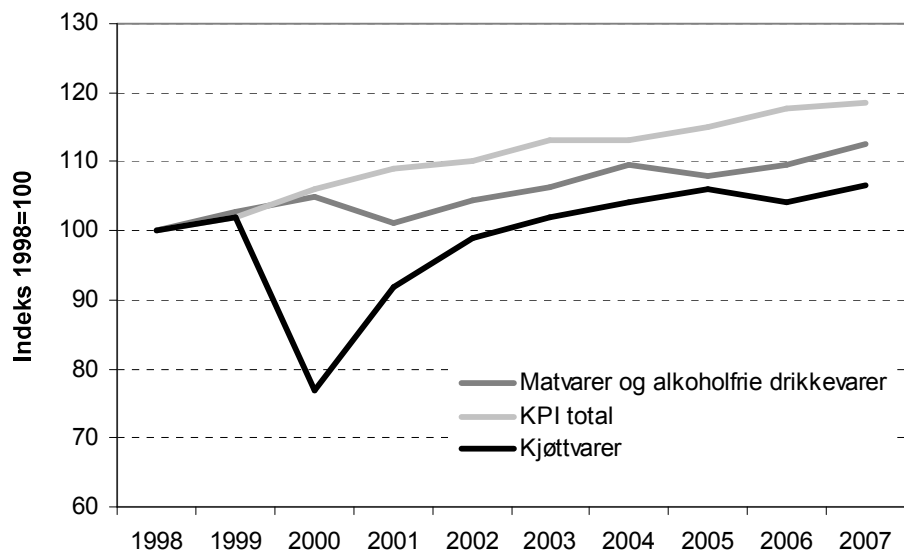
Figur 2.12 Prisutvikling på engrosnivå for storfe, lam, gris og kylling, 1998–2007

Prisutvikling på forbrugerleddet

For å beskrive utviklingen i forbrukerpriser har vi her valgt å benytte SSBs konsumprisindeks (KPI). Vi vil her presentere prisutviklingen for alle varer og tjenester (KPI-total), for matvarer og alkoholfrie drikkevarer, samt for kjøttvarer totalt og for enkeltprodukter.

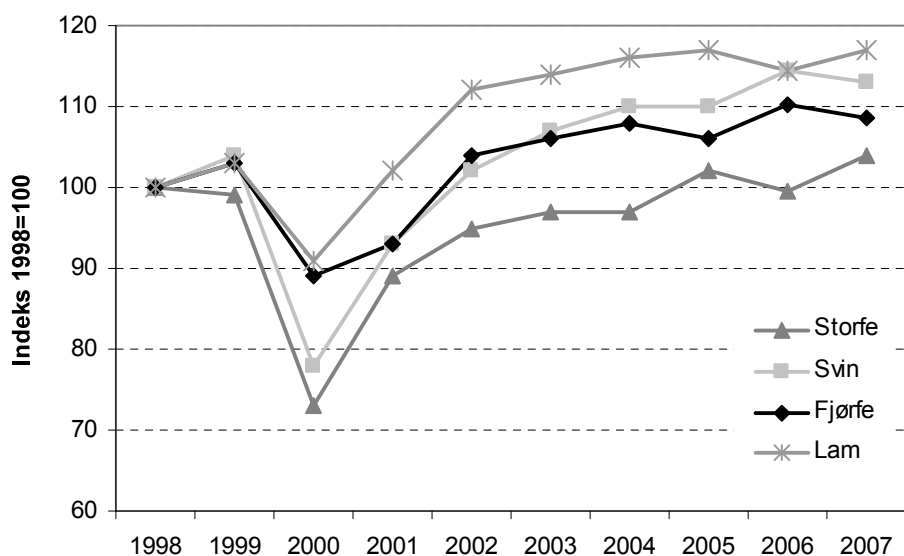
Figur 2.13 viser utviklingen i konsumprisindeksen totalt, for matvarer og alkoholfrie drikkevarer og for kjøttvarer i perioden 1995 til 2007 (SSB, 2008e). I løpet av perioden 1998 til 2007 var prisstigningen for alle varer og tjenester (totalindeksen) på 19 %. For matvarer og alkoholfrie drikkevarer var prisstigningen i samme periode på 12 %. Som følge av at merverdiavgiften på matvarer ble redusert fra 24 % til 12 % f.o.m. 1. juli 2001, gikk forbrukerprisen på mat og alkoholfrie drikkevarer ned med 9,7 prosentpoeng fra 1. juni til 1. juli dette året. Momsreduksjonen førte også til en nedgang i forbrukerprisen for kjøttvarer dette året, der prisen gikk ned med 8,7 % fra 1. juni til 1. juli. Ser vi hele perioden under ett har prisen for kjøttvarer økt med 6 %.

Figur 2.13 Prisutvikling på forbrukernivå, 1998–2007

Figur 2.14 viser utviklingen i konsumprisindeksen for ulike kjøttslag i perioden 1995 til 2007 (SSB, 2008e). Ser vi på de enkelte kjøttslagene har alle hatt en prisøkning fra 1998 til 2007. Som følge av momsreduksjonen i 2001 gikk prisen på svin, storfe, fjørfe og lam ned med hhv. 9,7 %, 8,6 %, 7,2 % og 6,9 % fra 1. juni til 1. juli 2001. Ser vi hele perioden under ett har prisen på lammekjøtt økt mest, der prisstigningen har vært på 16 % fra 1998 til 2007. Fjørfe har i samme periode hatt en økning i forbrukerprisen på 9 %, mens prisen på svin har økt med 12 %. Storfekjøtt er den varegruppen som har hatt lavest prisvekst i løpet av perioden, og i 2007 lå forbrukerprisen på 3 % over prisen i 1998.

Figur 2.14 Prisutvikling på forbrukernivå for storfe, svin, fjørfe og lam, 1998–2007

3 Status og trender i svensk kjøttbransje

3.1 Kjøttproduksjon på primærnivå

Vi vil i det følgende gi en oversikt over produksjonen av ulike kjøttslag i Sverige, og sentrale rammebetingelser for kjøtt- og fjørfekjøttproduksjonen.

3.1.1 Utvikling i kjøttproduksjonen

I Sverige har melkeproduksjonen over lang tid spilt en sentral rolle, mens kjøttproduksjon kun har vært en mindre integrert del av melkeproduksjonen. Siden begynnelsen av 1990-tallet gikk imidlertid melkeproduksjonen ned, noe som nødvendiggjorde en mer spesialisert kjøttproduksjon. Etter en nedgang i storfekjøttproduksjonen på begynnelsen av 1990-tallet, holdt produksjonen seg relativt stabil frem til 2004, mens man de siste årene igjen har hatt noe nedgang i kjøttproduksjonen.

Antall gårdsbruk med storfeproduksjon har i løpet av de siste 17 årene blitt tilnærmet halvert, og i 2006 ble det registrert 25 054 gårdsbruk med storfeproduksjon. Av disse hadde ca. 8 027 gårdsbruk melkeproduksjon, 12 447 gårdsbruk hadde kyr for oppføring av kalver, 23 700 var gårdsbruk med kviger, kalver og okser og 21 752 hadde kalver under ett år. Samtidig som antall gårdsbruk med storfeproduksjon har gått ned, har besetningsstørrelsene økt. Mens det gjennomsnittlig var 36 dyr per gårdsbruk i 1990, var dette økt til 63 dyr i 2006.

Mens produksjonen av storfekjøtt har gått ned de senere årene, har forbruket økt og derigjennom også importbehovet. For eksempel økte forbruket fra 162 000 tonn i 1995 til 233 tonn i 2006. I 1995 hadde man et underskudd av storfekjøtt på om lag 18 700 tonn i det svenske markedet og i 2006 hadde dette underskuddet økt til 95 600 tonn. Det gjør at man på storfekjøtt i dag har en selvforsyningsgrad på om lag 59 % (i 2006) mot 84 % 1997. (Jordbruksverket, 2004a og Jordbruksverket, 2006c).

Produksjonen av sau- og lammekjøtt i Sverige preges av småskalaproduksjon, og har ofte hatt karakter som hobbyvirksomhet ved siden av annen jordbruksproduksjon. Utviklingen har gått mot en mer konsentrert produksjon, noe som har vist seg ved at færre bedrifter driver produksjon av saue og lammekjøtt, mens besetningsstørrelsen per foretak og gjennomsnittlig slaktevekt har vært økende. I 2006 var den gjennomsnittlige bestandsstørrelsen 55 vinterføra sau, hvilket er en økning på om lag 31 % siden 1990. Under Sveriges første år som EU-medlem sank produksjonen av sau- og lammekjøtt, men de senere årene har produksjonen steget samtidig som forbruket har økt. Sverige har en selvforsyningsgrad av sau- og lammekjøtt på om lag 50 %. Underskuddet dekkes først og fremst av import fra New Zealand, men også med import fra andre EU-land som Irland og Tyskland (Jordbruksverket, 2004a og Jordbruksverket og SCB, 2007).

Den svenske svinekjøttproduksjonen har de siste årene gått over til å bli stadig mer spesialisert, og mens det var ca. 14 300 gårdsbruk med svinekjøttproduksjon i 1990, var dette antallet redusert til kun 2 414 i 2005. Samtidig ble det produsert om lag like mye svinekjøtt i 2006 som i 1990. Den svenske svinekjøttproduksjonen har imidlertid hatt en del svingninger og fra 2004 til 2006 gikk produksjonen ned fra 294,5 til 264,5 mill. kg. En reduksjon i antall gårdsbruk med svinekjøttproduksjon førte til at besetningsstørrelsen økte betraktelig og i 2006 var det i gjennomsnitt 696 dyr per gårdsbruk. Det

svenske forbruket av svinekjøtt var tilnærmet lik produksjonen fra 1995 og frem til 1999, men til tross for økende produksjon de senere årene, har man kommet i en underskuddssituasjon som har resultert i et årlig underskudd på mellom 30 og 40 mill. kg svinekjøtt i perioden 2000–2004 (Jordbruksverket, 2004a og Jordbruksverket og SCB, 2007).

Siden Sveriges inntreden i EU har produksjonen av fjørfekjøtt økt med 48 %, og det ble produsert 110,0 mill. kg fjørfekjøtt i Sverige i 2006. Produksjonen har imidlertid vært noe varierende de senere årene, og på det meste ble det produsert 110,6 mill. kg kjøtt (i 2002). Inntil 1998 var forbruket lavere enn produksjonen, men økt forbruk har ført til at produksjonen har vært lavere enn forbruket de senere årene. Den svenske fjørfesektoren har vært gjennom en betydelig strukturendring de siste 10–15, årene og antall gårdsbruk med fjørfedrift ble redusert med 63 % fra 1990 til 2006. I 2006 var det kun litt over 5 400 gårdsbruk med fjørfedrift. Disse hadde en gjennomsnittlig besetning på ca. 1 142 dyr, som er over det dobbelte sammenlignet med 1990 (Jordbruksverket, 2004a og Jordbruksverket og SCB, 2007).

Tabell 3.1 og 3.2 gir en oversikt over utviklingen i kjøttproduksjonen i Sverige de 17 siste årene. Tabell 3.1 gir en oversikt over antall gårdsbruk med husdyrproduksjon, og utvikling i gjennomsnittlig besetningsstørrelse i perioden, mens tabell 3.2 gir en oversikt over antall slaktet dyr og slaktevolum i perioden 1990–2006.

Tabell 3.1 Antall foretak med dyr og gjennomsnittlig besetningsstørrelse, 1990–2006

Antall foretak (i stk)	Storfe¹⁾	Sau²⁾	Svin³⁾	Fjørfe⁴⁾
2006	25 054	9 152	2 414	5 405
2005	26 179	7 653	2 794	5 550
2004	27 626	8 239	3 194	6 179
2000	32 063	8 089	4 809	6 402
1995	41 990	10 037	10 753	10 998
1990	47 292	9 749	14 301	14 775
Endring 1990–2006 (i %)	-47,0	-6,1	-83,1	-63,4

Gjennomsnittlig besetningsstørrelse (i stk)	Storfe	Sau	Svin	Fjørfe
2006	63	55	696	1 142
2005	61	61	651	1 193
2004	59	57	569	1 071
2000	53	53	399	1 144
1995	42	46	215	719
1990	36	42	158	580
Endring 1990–2006 (i %)	75,0	31,0	340,5	96,9

1) Omfatter storfe i alt (inkl. mjølke- og ammeku)

2) Omfatter kun vfs.

3) Omfatter all svineproduksjon

4) Omfatter verpehøns og slaktekylling (ikke kalkun etc.)

Kilde: Jordbruksverket (2004a) og Jordbruksverket og SCB (2007)

Tabell 3.2 Antall slaktet dyr og slaktevolum, 1990–2006

Antall dyr (i stk)	Storfe	Sau/lam	Svin	Fjørfe
2006	433 707	212 907	3 022 262	6 170 320
2005	433 042	205 980	3 159 930	6 762 036
2004	457 987	193 228	3 364 834	6 619 962
2003	454 190	192 073	3 304 939	6 006 275
2002	472 855	196 677	3 282 118	6 268 656
2001	463 986	197 426	3 197 802	7 408 236
2000	489 989	202 150	3 251 100	7 323 718
1995	501 685	188 630	3 742 660	7 911 779
1990	518 380	273 899	3 602 088	8 567 619
Endring 1990–2006 (i %)	-16,3	-22,3	-16,1	-28,0

Volum (i 1 000 tonn)	Storfe ¹⁾	Sau/lam	Svin	Fjørfe ²⁾
2006	132,90	4,20	264,45	110,0
2005	131,40	4,10	275,10	106,9
2004	137,84	3,80	294,50	100,3
2003	136,36	3,75	287,53	105,6
2002	142,31	3,86	283,81	110,6
2001	139,12	3,85	275,87	105,8
2000	145,43	3,91	276,98	99,1
1995	140,09	3,49	308,81	74,20
1990	138,40	4,90	289,20	44,00
Endring 1990–2006 (i %)	-4,0	-14,3	-8,6	150,0

Kilde: Jordbruksverket (2004a) og Jordbruksverket og SCB (2007)

Lokalisering

Samlet sett er den svenske jordbruksproduksjon relativt spredt, men som følge av ulik utforming av distriktspolitikken i Norge og Sverige, er jordbruksproduksjonen noe mindre desentralisert sammenlignet med det norske jordbruket. Størsteparten av jordbruksproduksjonen foregår i de sørlige områdene. Dette gjelder også kjøttproduksjonen, der mesteparten av produksjonen foregår sør for nedre Norrland.

Mesteparten av storfeproduksjonen foregår innenfor dette området i det sørlige Sverige, og over 30 % av produksjonen foregår i Västres Götalands län og Skåne. De nordlige länene Norrbotten, Västerbotten og Jämtland stod for kun 6 % av Sveriges storfeproduksjon i 2005.

Den svenske svinekjøttproduksjonen er også konsentrert i det sørlige Sverige, og Skåne län står alene for 29 % av svinekjøttproduksjonen. De nordlige länene Dalarna, Gävleborg, Västernorrland, Jämtland, Västerbotten og Norrbotten produserer kun 4 % av Sveriges totale svinekjøttproduksjon. Saueproduksjon er den eneste husdyrproduksjonen i Sverige som drives i noe omfang i de nordlige områdene. Västres Götaland og Gotlands län er imidlertid de länene med mest saueproduksjon med 27 % av all sau- og lammeproduksjon. Også fjørfeproduksjonen foregår først og fremst i det sørlige Sverige, og Skåne, Blekinge og Västres Götalands län står for hhv. 24 %, 22 % og 16 %

av den totale slaktekyllingsproduksjonen i Sverige (Jordbruksverket, 2004a og Jordbruksverket og SCB, 2007).

Økonomien i Sveriges kjøttproduksjon

Den svenske kjøttproduksjonen er belastet med høyere priser på innsatsvarer og et strengt regelverk enn mye av produksjonen ellers i EU. Forutsetningene for å drive med kjøttproduksjon i Sverige forandres raskt. Produktprisene som gårdsbrukerne står overfor, styres i økende grad av verdensmarkedet som en følge av at tradisjonelle jordbrukspolitiske verktøy for å regulere prisene, er under avvikling. Produksjonskostnader som førkostnader, arbeidskraftskostnader, bygningskostnader, vedlikeholdskostnader etc. er faktorer som er av stor betydning for kjøttprodusentenes konkurransekraft. For å vurdere det svenske jordbrukets konkurransekraft har Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) gjennomført en sammenligning av produksjonskostnader i Sverige, Finland, Danmark og Tyskland for enkelte landbruksprodukter. Denne studien (LRF, 2005) viste følgende utvikling i produksjonskostnadene for de enkelte kjøttslagene:

- Svinekjøtt (målt som kostnad per kg slaktevekt) var lavest i Danmark med 1,27 EUR/kg, mens produksjonskostnadene i Tyskland, Sverige og Finland lå hhv. 8 %, 15 % og 20 % høyere enn i Danmark i 2003. Av de enkelte produksjonskostnadene utgjorde fôr, sammen med arbeidskraft og bygninger/vedlikehold, mellom 83 % (Tyskland) og 94 % (Finland) av de respektive lands totale produksjonskostnader. I Sverige utgjorde fôr ca. 52 %, mens arbeidskraft og bygninger/vedlikehold utgjorde hhv. 16 % og 34 % av de totale produksjonskostnadene; dvs. totalt 98 prosent av samlet kostnad. Det er dermed svært lite rom for å forrente kapital i svensk svinekjøttproduksjon.
- Kylling (målt som kostnad per kg slaktevekt) var 11 % eller 0,08 EUR høyere i Sverige enn i Danmark i 2003. Fôr og innkjøp av daggamle kyllinger utgjør de største kostnadspostene, og disse kostnadene tilsvarte 72 % av de totale produksjonskostnadene i Sverige og 74 % i Danmark. Når det gjelder arbeidskraft ligger lønnskostnader i kyllingproduksjon ca. 28 % høyere i Sverige enn i Danmark.

Generelt ser man ut i fra denne studien, som også omfatter egg, melk og kornproduksjon, at kostnadsnivået i Sverige er relativt høyt sammenlignet med Danmark, men at Finland også har et relativt høyt kostnadsnivå for innsatsvarer som fôr, arbeidskraft, bygninger/vedlikehold etc.

3.1.2 Organisering på primærleddet

Som i Norge er hoveddelen av de svenske bøndene organisert gjennom en samvirkeorganisasjon, LRF eller Lantbrukarnas Riksförbund. LRF er en interesse- og næringslivsorganisasjon for alle som eier eller bruker jord og skog, og for deres felles foretak innen landbrukssamvirke. Medlemmene i LRF er organisert i to ulike grupper. Den ene gruppen har drøyt 163 000 enkeltstående medlemmer i 1 165 lokalavdelinger, fordelt på 19 regionforbund i Sverige. Den andre gruppen består av 30 organisasjonsmedlemmer hvorav 13 meieriforeninger (bl.a. Arla Foods, Svensk Mjölök og Skånemejerier), 2 slakteriforeninger (Swedish Meats og KLS), 4 skogseierforeninger, 2 lantmännenforeninger samt 9 øvrige foreninger (LRF, 2006a). LRF har selv vært en av pådriverne for en deregulering av landbruket og den svenske kjøttproduksjonen, allerede så tidlig som i 1991 (Rutegård, 2006).

3.1.3 Rammebetingelser med betydning for svensk kjøttproduksjon

Vi vil i det følgende gi en kort oversikt over sentrale rammebetingelser for svensk kjøttproduksjon. Som følge av at både Sverige, Finland og Danmark er medlem av EU, omfattes jordbrukssektoren i alle landene av EUs felles landbrukspolitikk (CAP). Vi vil derfor her først gi en kort oversikt over EUs jordbrukspolitikk som kjøttsektoren i alle EU-landene omfattes av.

EUs jordbrukspolitikk i endring

EUs jordbrukspolitikk har de siste 10–15 årene vært gjennom en rekke reformer, der den siste og mest omfattende reformen var CAP-reformen, som nå er under implementering i de enkelte EU-landene. I slutten av juni 2003 ble EU enig om en ny reform av jordbrukspolitikken som kalles «Mid Term Review (MTR)». Reformen la større vekt på forbrukernes og skattebetalernes interesser, samtidig som reformen skulle sikre økonomien på landsbygda, bevare miljøet, hjelpe til med å holde budsjettutgiftene under kontroll og forberede EU på endringer som vil følge av en eventuell ny WTO-avtale.

Gjennom reformen ble deler av den direkte støtten omlagt til en produksjonsuavhengig støtte gjennom et «single farm payment scheme» («enkelbrukstilskudd»), hvor utbetalingen til bonden er basert på en historisk referanseperiode og ikke på løpende produksjon. Dette er i tråd med internasjonale trender hvor det går i retning av at støtten skal kobles fra produksjonen («decoupling»). Slik dekobling ble innført fra 1. januar 2005, men landene fikk en overgangsperiode fram til 1. januar 2007 før ordningen måtte være fullt ut implementert. Det er medlemslandene selv som må utarbeide retningslinjer innenfor rammen som EU har satt gjennom MTR. Medlemslandene kan for eksempel velge om støtten regnes ut for hvert enkelt gårdsbruk («enkelbruksmodell»), eller om støtten gis som et regionalt gjennomsnitt basert på hvor mye samlet støtte brukene i en region ville fått ved enkeltvise tilskudd («regionsmodellen»). Det er også mulig å kombinere «enkelbruksmodellen» med «regionsmodellen». Det kalles da «kombinasjonsmodellen» (Knutsen, 2007).

Sveriges valgte å innføre en hybridmodell som bygger på seks arealtilskuddsområder. Arealtilskuddet og en stor del av dyrestøtten deles ut regionvis, mens resten av dyretilskuddet fordeles ut i fra enkeltbruksmodellen. Denne modellen innebærer at 75 % av oksetilskuddet (handjursbidragen) er koblet til produksjonen, men med en ambisjon om at koblingen skal tas bort i 2009 (Jordbruksverket, 2004a).

I tillegg til at noe av den nåværende direkte areal- og dyrestøtten fortsatt kan være koblet til løpende produksjon, vil støtten også knyttes til miljøkriterier og kriterier knyttet til dyrevelferd (tverrvilkår eller «cross-compliance»). Den enkelte produsent må følge en liste på 18 standarder for å få utbetalt full støtte, samt å holde jorda i hevd. Standardene må i hovedsak forstås som konsekvenser av eksisterende lover og regler for jordbruksproduksjon. Innføringen av såkalt tverrvilkår kan ikke i seg selv anses som et tiltak for å endre tilpasningen i landbruket. Hensikten over tid er at for eksempel bygdeutviklings tiltakene skal styrkes, blant annet gjennom at den direkte støtten reduseres for bruk som mottar store støttebeløp og overføres til bygdeutviklingstiltak («modulation») (Knutsen, 2007).

Andre elementer i MTR er en forlengelse av markedsordningen for melk (inkludert kvotesystemet) fram til 2014/2015, og en reduksjon av prisene for smør og skummetmelk-pulver med henholdsvis 25 og 15 % (Knutsen, 2007). Ambisjonen om å fjerne kvoteordningen for melk i 2015 ligger fast, men det er usikkerhet om tilpasningen i kvotesystemet fram mot full fjerning.

I tillegg til MTR jobber EU med omlegging av en rekke jordbruksreformer innenfor bl.a. bananproduksjon, frukt- og grøntsektoren, sukkerproduksjon og vinproduksjon. Europakommisjonen er også inne i en prosess for å forenkle landbrukspolitikken, der

hensikten er å fjerne unødvendig byråkrati og å øke konkurransevnen i EU. Kommisjonen har i denne forbindelse utarbeidet en handlingsplan som redegjør for 20 tiltak som nærmest umiddelbart kan gjennomføres for å forenkle regelverket for landbrukspolitikken i EU. Videre arbeider Kommisjonen med en gjennomgang av markedsordningene med sikte på å etablere en felles markedsordning til erstatning for de mer enn 20 ordningene som eksisterer i dag.

Den 20. mai 2008 la Europakommisjonens fram forslag til endringer i tre regelverk på landbruksområdet som et første resultat av evalueringen av reformen i EUs landbrukspolitik. Evalueringen har fått betegnelsen «helsesjekk av landbrukspolitikken i EU». Endringer er foreslått i regelverket for 1) Enkeltbruksstøtten (Single Payment Scheme), 2) Felles markedsordningen i EU (Single CMO) og 3) Bygdeutvikling. Videre vil kriteriene for støtte til marginale landbruksområder (Least Favoured Areas, LFA) vurderes i 2010. Det er ventet at dette vil bli sett i sammenheng med arbeidet for full frikobling, med noen få unntak, av landbruksstøtten i EU, og det er grunn til å anta at en vil søke å kompensere for særlige ulemper ved full frikobling av støtten i marginale landbruksområder gjennom økt LFA-støtte.

Arbeidet med forenklinger i landbrukspolitikken oppfattes av mange som en forberedelse til neste reform av landbrukspolitikken i EU. Det har ikke minst sammenheng med at langtidsbudsjettet for EU også skal vurderes i løpet av 2008 og 2009. Denne vurderingen vil ha et særlig blikk på hovedpostene på EUs budsjett, landbruks- og regionalpolitikken, som samlet utgjør om lag 70 % av fellesskapets budsjett.

På kort sikt vil endringene i EUs landbrukspolitik ikke ha noen vesentlige konsekvenser for Norge. Prisreduksjoner i EU vil imidlertid kunne bidra til at konkurranse-situasjonen for norsk produksjon av bearbejdede landbruksvarer blir svekket i den grad norske produsentpriser ikke reduseres tilsvarende. Dette gjelder først og fremst kjøtt. Grensehandelen kan også komme til å øke som følge av økte prisforskjeller. Hvordan en forenkling av EUs landbrukspolitik, og en eventuelt ny landbruksreform vil virke inn på norsk landbruk generelt og kjøttsektoren spesielt er imidlertid for tidlig å si noe om.

EUs markedsregulering

Dagens markedsregulering i EU bygger på tre grunnprinsipper:

- Et felles marked med felles administrative prisordninger
- Fellesskapspreferanse, dvs. varer som produseres innad i EU skal ha fortrinn fremfor importerte varer
- En felles finansiering.

EUs felles marked er skapt gjennom at toll, eksportstøtteordninger og andre konkurransevridende ordninger er fjernet mellom medlemslandene. Nasjonale smittebeskyttelsesbestemmelser, nasjonal næringsmiddelstiftning m.m. er videre harmonisert for å minimere handelshindringene mellom de ulike EU-landene. Selv om fellesskapspreferansen som skal sørge for at varer som produseres innad i EU skal ha fortrinn fremfor importert fra tredjeland, er WTO-avtalen og bilaterale avtaler også av stor betydning. Markedsreguleringen i EU omfatter de fleste jordbruksprodukter som produseres i EU, og det finnes i hovedsak fire ulike former for markedsregulering (Jordbruksverket, 2004a):

- Tollbeskyttelse
- Pristilskudd gjennom intervensjonsoppkjøp i kombinasjon med eksportstøtte og tollbeskyttelse
- Produkttilskudd (gis til produkter der EU har lav eller ingen tollbeskyttelse)
- Direktetilskudd koblet til areal eller dyr.

Tollbeskyttelsen har som formål å gi mulighet for at prisen på EU-produserte produkter skal kunne oppnå høyere priser enn prisene utenfor EU. Tollsatsene er i utgangspunktet faste. Gjennom ulike bilaterale eller regionale handelsavtaler kan enkelte land eller grupper av eksportland oppnå reduserte tollsatser.

Den interne markedsreguleringen anvendes i overskuddssituasjoner for å opprettholde det interne prisnivået. Om den interne produksjonen overstiger full selvforsyning kan ikke tollbeskyttelsen alene holde prisnivået oppe i EU-markedet. Den interne markedsreguleringen består bl.a. av eksportstøtte, lagring og forbrukerstimulans på hjemmemarkedet. For produkter som ikke har tollbeskyttelse kan det videre gis et tilskudd i form av et ekstra *pristillegg*. *Direktetilskuddet* på sin side er ikke koblet til produksjonen, unntatt til produksjonsressurser, jord eller dyr. Tilskuddet er som oftest basert på historiske avlingsnivåer, arealer eller antall dyr.

Ved gjennomføring av MTR og overgang til enkeltbruksmodellen har en del av de direkte tilskuddene og produksjonskvotene falt bort for de landene som ikke har valgt kobling av produksjonen, eventuelt at det kun gjelder i en overgangsperiode. Videre vil størrelsen på støtten, i de tilfeller der koblet tilskudd fortsatt finnes, være betydelig lavere enn før reformen. Tabell 3.3 gir en oversikt over hvilke markedsreguleringsordninger som gjelder for kjøttsektoren i EU. De felter som er skyggemerket er de ordninger som ikke gjelder etter at MTR er gjennomført.

Tabell 3.3 EUs markedsregulering innen kjøttproduksjon

Produkt	Intervensjon	Eksportstøtte	Grensevern	Direkte tilskudd	Produksjonsstøtte
Storfekjøtt	X	X	X	X	--
Svinekjøtt	(X) ¹⁾	X	X	--	--
Sau- og lammekjøtt	X	(X) ¹⁾	X	X	--
Fjørfevjøtt	--	X	X	--	--

1) Markering i parentes indikerer at dette er virkemidler/regler som sjelden eller aldri benyttes

Kilde: Jordbruksverket (2006c)

Tilskuddsordninger

Den 1. januar 2005 ble tilskuddsordningene i Sverige lagt om som følge av tilpasninger til EUs nye jordbrukspolitikk i forbindelse med Midterm Review (MTR). Tilskuddene kan deles inn i ulike grupper ut i fra formål, og hvem som kan søke om støtte (Jordbruksverket, 2004a):

- Allmenne tilskuddsordninger
- Miljøerstatninger
- Regionalstøtte i hele landet
- Regionalstøtte i visse regioner.

Tabell 3.4 gir en oversikt over utbetale direkte tilskudd til det svenske jordbruket i perioden 2000–2006.

Tabell 3.4 Direkte tilskudd til det svenske jordbruket, 2000–2006 (i mill. SEK)

	Enkeltbruks- tilskudd	Dyre- tilskudd	Regionale tilskudd	Miljø- tilskudd	Areal- erstatning	Andre tilskudd	Totale tilskudd
2006	5 507	1 033	895	2 344		64	9 843
2005	5 316	732	916	2 333		67	9 364
2004		1 940	866	2 104	4 054	135	9 099
2003		1 504	846	2 004	4 025	274	8 653
2002		1 567	847	2 085	4 030	594	9 123
2001		1 157	858	2 396	4 085	-	8 495
2000		940	864	2 057	3 480	-	7 340

Kilde: Jordbruksverket og SCB (2007)

Enkeltbrukstilskuddet og oksetilskuddet, som er en del av de allmenne tilskuddsordningene, er de tilskuddsordningene som har størst betydning for kjøttproduksjonen i EU-land. I tillegg kan kjøttprodusenter indirekte få tilskudd gjennom ulike miljøerstatninger og landsbytilskudd.

Enkeltbrukstilskuddet trådte i kraft 1. januar 2005. Enkeltbrukstilskuddet erstattet arealtilskuddet, såtilskudd og en rekke dyretilskudd. For å motta tilskuddet må man, som tidligere nevnt, overholde lover og reguleringer for miljø, folke-, dyre- og plante-helse og dyrevelferd, samt at landbruksarealene skal holdes i god landbruks- og miljømessig stand. Enkeltbrukstilskuddet er uavhengig av hva den enkelte gårdsbruker produserer. Tabell 3.5 gir en oversikt over grunnsatsene for enkeltbrukstilskuddet i 2008.

Tabell 3.5 Grunnbeløp per tilskuddsrett i 2008 (i EUR)

Region	Dyrket mark og for brakkmark	Beitemark
1	276,33	142,89
2	238,94	122,36
3	200,27	123,03
4	157,66	126,02
5	125,68	125,68

Kilde: Jordbruksverket (2008a)

I tillegg til enkeltbrukstilskuddet kan produsenter få tilskudd for produksjon av oksekjøtt. Tilskuddet kan bevilges for okser og kastrater som slaktes i Sverige, selges til et annet EU-land, eller eksporteres til land utenfor EU. Sverige har en kvote på 25 000 okser per år. Om denne kvoten overskrides, minskes antall bidragsberettigede okser per produsent proporsjonelt. Husdyrtilskuddet er en del av EUs jordbrukspolitikk, og er finansiert av EU. I 2005 ble det utbetalt 262 mill. SEK over denne tilskuddsordningen mot 509 mill. SEK i 2004. I 2006 var tilskuddet per bidragsberettiget okse ca. 155 EUR (Jordbruksverket, 2008b).

Avgifter

Som følge av at den svenske landbruksproduksjonen ikke har en markedsreguleringsordning slik vi har i Norge, finnes det heller ingen lignende avgift som den norske omsetningsavgiften som norske bønder betaler.

Svenske bønder har, på samme måte som i Norge, en forskningsavgift for å finansiere landbruksrelatert forskning. I motsetning til i Norge er imidlertid finansieringen frivillig, men de fleste produksjonsgrener har sluttet opp om dette systemet. For kjøtt ligger avgiften på 5 SEK per slaktet storfe, 1 SEK per slaktet gris og 1 SEK per slaktet lam, og innkrevde midler går til forskning knyttet til disse produksjonene. På samme måte betaler melkeleverandører en avgift på 0,31 SEK/liter melk som går til forskning knyttet til melkeproduksjon. Det er Stiftelsen Landbruksforskning som har ansvar for å samordne forskningsvirksomheten og fordele midler til forskningsprosjekter (Stiftelsen Landbruksforskning, 2006).

3.2 Status og utvikling i kjøttindustrien

Svensk kjøttindustri er den viktigste avtakeren av den svenske kjøttproduksjonen. I 2005 utgjorde den samlede kjøttproduksjonen i svensk kjøttindustri om lag 23,9 mrd. SEK. Av dette sto svinekjøtt for 41,9 %, storfekjøtt for 24 %, fjørfekjøtt for 8,5 %, mens sau- og lammekjøtt sto for kun 0,7 %. I tillegg ble det solgt bearbeidet kjøtt for om lag 5,7 mrd. SEK, mens øvrig kjøtt kun utgjorde 176 mill. SEK. Målt i verdi var kjøttproduksjonen i 2005 den laveste siden 2000 da det ble produsert kjøtt og kjøttvarer for 23,7 mrd. SEK. Til sammenligning ble det i 2002 produsert kjøtt og kjøttvarer for en verdi av 27,8 mrd. SEK i svensk kjøttindustri. Tabell 3.6 gir en oversikt over industriens produksjon av kjøtt og kjøttvarer i perioden 1996 til 2005.

Tabell 3.6 Industriens produksjon av kjøtt og kjøttvarer, 1996–2005 (i mill. SEK)

	Storfekjøtt	Svinekjøtt	Saukjøtt	Fjørfekjøtt	Øvrig kjøtt	Bearb. kjøtt	Totalt
2005	5 768	10 041	167	2 051	176	5 734	23 937
2004	5 286	9 914	178	1 800	149	7 479	24 806
2003	5 061	8 827	146	2 084	151	9 537	25 806
2002	5 312	10 223	139	2 030	131	10 003	27 838
2001	5 055	9 819	77	2 068	125	8 417	25 561
2000	5 092	9 091	85	1 659	101	7 686	23 714
1996	5 303	9 517	93	1 477	181	7 327	23 898

Kilde: Jordbruksverket og SCB (2007) og Jordbruksverket og SCB (2001)

3.2.1 Nøkkeltall for svensk kjøttindustri

Struktur

Avreguleringen av svensk jordbruk som ble påbegynt på slutten av 1980-tallet var starten for en omfattende strukturomveltning innen svensk kjøttindustri. I løpet av perioden 1990 til 1995 hadde man en rasjonalisering av den svenske kjøttindustrien, der antall sysselsatte gikk ned med over 23 % i denne perioden. Sveriges inntreden i EU innebar videre at kjøttindustrien møtte sterk konkurranse fra importerte kjøttprodukter, og antall sysselsatte ble videre redusert med om lag 1 400 personer fra 1995 til 2000.

Siden 2000 har imidlertid antall sysselsatte holdt seg relativt stabilt, og sysselsatte i kjøttbransjen var på om lag 12 330 i 2006, noe som er en nedgang på 2,6 % fra året før.

Fra 1990 til 2006 har antall sysselsatte i kjøttbransjen gått mer ned enn for matindustrien totalt, med en nedgang på 35,2 % for kjøttindustrien. I antall sysselsatte er kjøttindustrien den bransjen med størst betydning i den svenske matindustrien med 23,0 % av totalt antall sysselsatte. Andelen har imidlertid gått noe ned i løpet av de siste 15 årene. Tabell 3.7 gir en oversikt over utvikling i antall sysselsatte i svensk kjøttindustri og i matindustrien totalt i perioden 1990 til 2006.

Tabell 3.7   **Utvikling i antall sysselsatte, 1990–2006**

	Hele matindustrien	Kjøttindustri	Andel i %
2006	53 559	12 330	23,0
2005	54 984	12 655	23,0
2004	57 294	13 470	23,5
2003	58 303	13 763	23,6
2002	59 795	13 889	23,2
2001	60 050	13 754	22,9
2000	60 080	13 968	23,2
1995	60 188	15 368	25,5
1990	71 516	19 023	26,6
Endring 1990–2006 (%)	-25,1	-35,2	

Kilde: SCB (2006, 2007)

Mens antall sysselsatte gikk ned i perioden 1990–1995, økte antall bedrifter i samme periode med 12 %, eller 56 bedrifter. Antall bedrifter holdt seg så relativt stabilt etter inngåelsen av EU-medlemskapet, og lå på mellom 513 og 498 bedrifter i perioden 1995 til 2002. De senere årene har man fått flere nyetableringer i bransjen, og i 2006 var det registrert 526 kjøttbedrifter. Siden Sveriges inntreden i EU har kjøttbedriftene stått for mellom 16 og 17 % av totalt antall bedrifter i matindustrien. Tabell 3.8 gir en oversikt over utvikling i antall bedrifter i svensk kjøttindustri og i matindustrien totalt i perioden 1990 til 2006.

Tabell 3.8   **Utvikling i antall bedrifter, 1990–2006**

	Hele matindustrien	Kjøttindustri	Andel i %
2006	3 290	526	16,0
2005	3 289	522	15,9
2004	3 240	541	16,7
2003	3 165	545	17,2
2002	2 989	498	16,7
2001	2 987	496	16,6
2000	2 971	492	16,6
1995	2 946	513	17,4
1990	3 553	457	12,9
Endring 1990–2006 (i %)	-7,4	15,1	

Kilde: SCB (2006, 2007)

Nedgangen i antall sysselsatte, kombinert med et økende antall kjøttbedrifter, har ført til at sysselsatte per bedrift de senere årene har gått ned. Fra 1990 til 1995 gikk antall sysselsatte per bedrift ned fra 41,6 personer til 29,9 personer. I 2006 var det 23,4 sysselsatte per bedrift i den svenske kjøttindustrien mot 16,3 i matindustrien totalt. Det vil si at i gjennomsnitt er svenske kjøttindustribedrifter større enn ellers i matindustrien, målt i antall sysselsatte.

Ser vi på strukturen i den svenske kjøttindustrien domineres den av små- og mellomstore bedrifter (0–99 sysselsatte), og i 2004 hadde 97 % av alle bedriftene under 100 ansatte. I løpet av perioden 1997–2004 har antall små- og mellomstore bedrifter økt med 86 bedrifter, mens store bedrifter (100+) har gått fra 17 til 14 bedrifter i løpet av samme periode. Med økningen i små- og mellomstore bedrifter i den svenske kjøttindustrien har denne gruppen bedrifter også økt sin produksjonsverdi, og mens de i 1997 sto for om lag 32 % av produksjonsverdien, sto de i 2004 for 41 % av produksjonsverdien. Små- og mellomstore bedrifter sysselsatte i 2005 ca. 35 % av totalt antall sysselsatte i den svenske kjøttindustrien, hvilket er en økning fra 1997 da små- og mellomstore bedrifter sysselsatte 27 % av kjøttindustriens ansatte. Tabell 3.9 gir en oversikt over utvikling i andel sysselsatte, bedrifter og produksjonsverdi ut i fra bedriftenes størrelse.

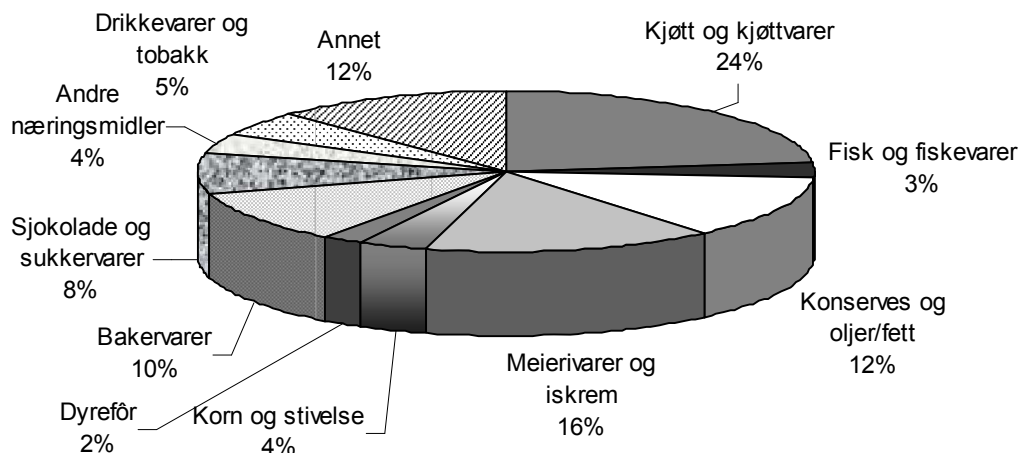
Tabell 3.9 Fordeling av sysselsatte, produksjonsverdi og bedrifter ut i fra bedriftenes størrelse (%-vis andel) i kjøttindustrien, 1997–2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Sysselsatte								
0–19 sysselsatte	9,7	9,8	10,6	10,3	10,4	10,6	10,7	10,3
20–99 sysselsatte	19,1	18,2	18,3	18,5	19,0	20,7	21,5	25,2
100+ sysselsatte	71,2	72,0	71,2	71,1	70,6	68,7	67,8	64,5
Produksjonsverdi								
0–19 sysselsatte	9,6	10,9	13,6	14,9	13,6	14,6	14,6	13,3
20–99 sysselsatte	24,5	21,5	27,2	24,9	24,3	27,4	29,1	30,6
100+ sysselsatte	65,9	67,6	59,2	60,2	62,1	58,0	56,2	56,2
Bedrifter								
0–19 sysselsatte	1,5	1,6	0,2	1,9	1,6	1,7	1,9	1,8
20–99 sysselsatte	26,7	23,7	31,4	28,7	27,6	31,6	33,5	34,6
100+ sysselsatte	71,8	74,7	68,4	69,4	70,7	66,8	64,6	63,6

Kilde: SCB (2007)

Produksjon og verdiskaping

Den svenske matindustrien, som har sin basis i svenske råvarer, omsetter for om lag 145 mrd. SEK, og er dermed landets fjerde største industrisektor. Innenfor matindustrien var kjøttindustrien den nest største bransjen med en omsetning på om lag 33,9 mrd. SEK i 2006, og står med det for om lag 24 % av næringens samlede omsetning. Figur 3.1 gir en oversikt over de ulike bransjenes andel av matindustriens omsetning i 2006 (SCB, 2007).

Figur 3.1 Fordeling av omsetning (i %) i svensk matindustri på bransjenivå i 2006

Tabell 3.10 gir en oversikt over produksjonsverdien i svensk kjøttindustri og i matindustrien totalt i perioden 2000 til 2006. Produksjonsverdien for den svenske kjøttindustrien utgjorde i 2006 om lag 30,7 mrd. kroner. Siden 2000 har kjøttindustrien hatt en økning i produksjonsverdien på 24 %. Sammenlignet med matindustrien totalt, har kjøttindustrien de siste fem årene hatt en høyere vekst i produksjonsverdien.

Tabell 3.10 Utvikling i matindustriens og kjøttindustriens produksjonsverdi (i mill. SEK), 2000–2006

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien	Andel (i %)
2006	129 677	30 716	23,7
2005	124 423	29 993	24,1
2004	120 697	27 800	23,0
2003	119 865	26 903	22,4
2002	121 162	28 234	23,3
2001	121 147	28 911	23,9
2000	113 016	24 713	21,9
Endring 2000–2006 (i %)	14,7	24,3	

Kilde: SCB (2007)

Bearbeidingsverdien i den svenske kjøttindustrien utgjør årlig om lag 5–6 mill SEK, dvs. om lag 17 % av matindustriens totale bearbeidingsverdi. Kjøttindustrien har i løpet av perioden 1995 til 2006 hatt en vekst i bearbeidingsverdien på om lag 21 %, mens matindustrien totalt har hatt en vekst på over 42 % i samme periode. Ser vi på bearbeidingsverdien per sysselsatt i kjøttindustrien er den noe lavere enn i matindustrien totalt. Mens matindustrien totalt hadde en bearbeidingsverdi på 641 000 SEK i 2006, var den på 465 000 SEK i kjøttindustrien samme år. Tabell 3.11 gir en oversikt over bearbeidingsverdi og bearbeidingsverdi per sysselsatt i svensk kjøttindustri, og i matindustrien totalt i perioden 1995 til 2006.

Tabell 3.11 Bearbeidingsverdi i matindustrien og i kjøttindustrien, 1995–2006

	Hele matindustrien		Kjøttindustrien	
	Bearbeidingsverdi (i mill. SEK)	Bearbeidingsv./ sysselsatt (i 1000 kr)	Bearbeidingsverdi (i mill. SEK)	Bearbeidingsv./ sysselsatt (i 1000 kr)
2006	34 489	641	5 730	465
2005	33 762	612	5 782	457
2004	31 472	592	6 028	443
2003	31 848	546	5 613	408
2002	32 732	547	5 657	407
2001	31 018	517	5 462	397
2000	30 318	505	4 943	354
1995	24 335	404	4 737	308
Endring 1995– 2006 (i %)	41,7	58,7	21,0	51,0

Kilde: SCB (2007)

Finansielle nøkkeltall

Bruttoinvesteringene i svensk matindustri var i 2006 på total 4,7 mrd. SEK. Av de samlede investeringene i denne sektoren sto kjøttindustrien dette året for 15 % av investeringene med 698 mill SEK. Bruttoinvesteringene i kjøttindustrien utgjør en noe lavere andel av produksjonsverdien enn i matindustrien totalt. Mens den samlede matindustrien brukte 3,6 % av produksjonsverdien på investeringer i 2006, brukte kjøttindustrien kun 2,3 % av produksjonsverdien på investeringer samme år.

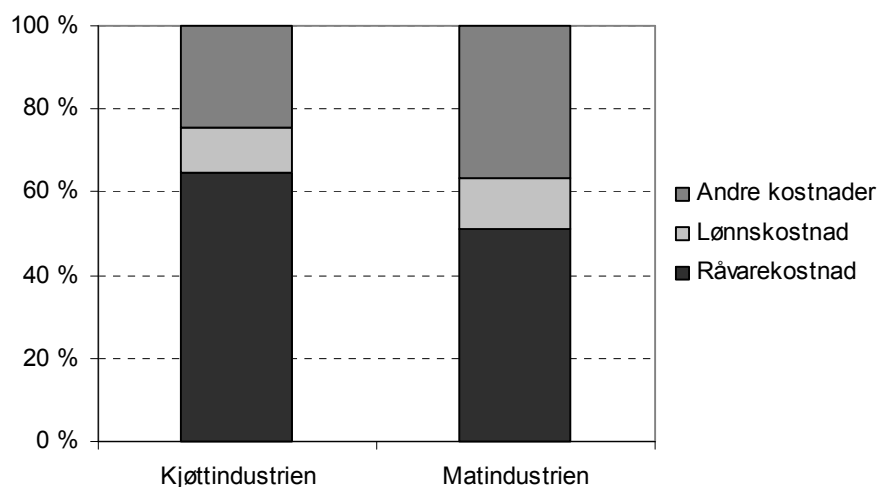
Tabell 3.12 Bruttoinvesteringer og andel av produksjonsverdien, 2000–2006

	Hele matindustrien		Kjøttindustrien	
	Bruttoinvesteringer (i mill SEK)	I % av produksjonsverdien	Bruttoinvesteringer (i mill SEK)	I % av produksjonsverdien
2006	4 722	3,6	698	2,3
2005	5 282	4,2	780	2,6
2004	6 926	5,7	1 116	4,0
2003	6 461	5,4	1 017	3,8
2002	6 531	5,4	952	3,4
2001	6 359	5,2	1 018	3,5
2000	6 443	5,7	839	3,4

Kilde: SCB (2008)

Figur 3.2 gir en oversikt over råvare- og lønnskostnadenes andel av totale kostnader i matindustrien generelt, og kjøttindustrien spesielt i 2005 (SCB, 2007). Ser vi på kostnadsstrukturen i svensk kjøttindustri, er råvarer den absolutt største kostnaden. I 2005 utgjorde råvarekostnaden ca. 63 % av kjøttindustriens totale kostnader, mens lønnskostnader utgjorde ca. 10 %. Råvarer utgjør også mye av de totale kostnadene i den svenske matindustrien med en andel på 49 % i 2005. Lønnskostnadenes andel av totale kostnader i matindustrien utgjorde i 2005 ca. 12 %. I både kjøttindustrien og

matindustrien har lønnskostnadenes andel av totale kostnader holdt seg relativt konstant de senere årene.

Figur 3.2 Kostnadsfordeling i kjøttindustrien og matindustrien i 2005 (%-vis fordeling)

3.2.2 Industristruktur, eierskap og bransjeorganisering

Den svenske kjøttindustrien er som i Norge relativt konsentrert, og mesteparten foregår som storskala slakting/skjæring og videreforedling, mens kun en mindre del av kjøttet produseres ved småskala bedrifter. Ifølge Livsmedelsverket (2006a) var det i Sverige 190 bedrifter som var godkjent for slakting/skjæring og videreforedling i 2006. Bedriftene fordeler seg slik:

- 25 storskala slakterier
- 14 storskala fjørfeslakterier
- 106 videreforedlingsbedrifter
- 4 småskala stykningsbedrifter
- 9 småskala fjørfeslakterier
- 32 småskala slakterier.

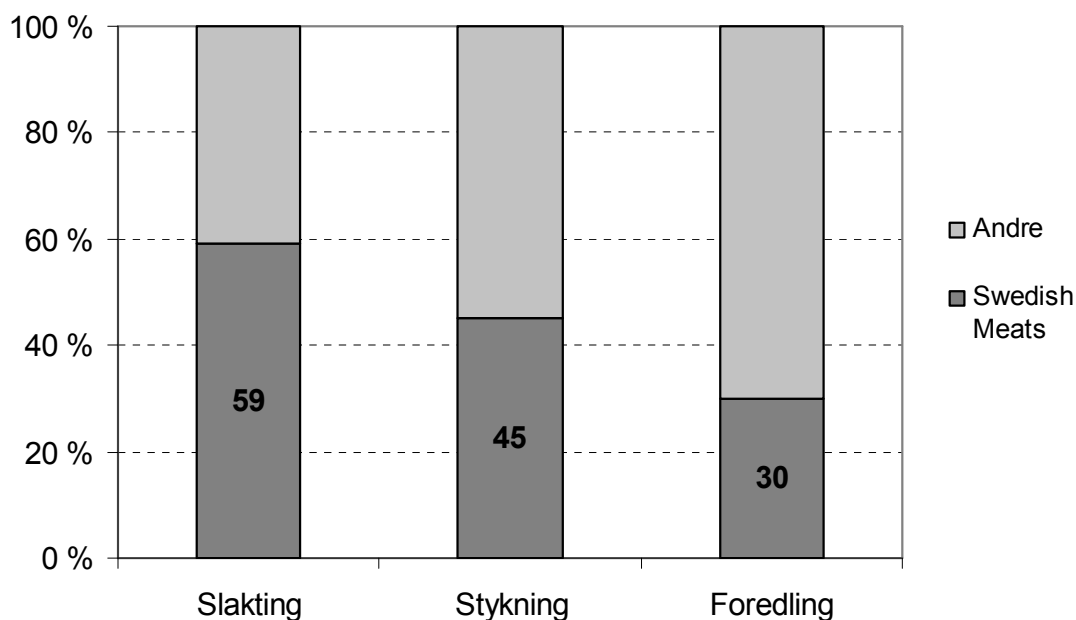
De to største aktørene på det svenske kjøttmarkedet er i dag Atria og HK Scan som begge er finskeide foretak. Disse foretakene har en samlet markedsandel på om lag 50 %. I tillegg har små foretak med en årlig omsetning på under 50 mill. EUR kontroll over om lag halvparten av det svenske markedet.

Innen markedet for storfe, svin og sau/lam er det HK Scan som er den absolutt dominerende aktøren, mens Kronfågel Holding er størst i fjørfemarkedet. Vi vil i det følgende gi en nærmere oversikt over aktører i markedet for storfe, svin og sau/lam, samt i fjørfemarkedet.

Markedet for storfe, svin og sau/lam

Figur 3.3 gir en oversikt over markedsandeler i verdikjeden for storfe, svin og sau/lam.

Figur 3.3 Markedsandeler i verdikjeden for storfe, svin og sau/lam i 2005 (i %)

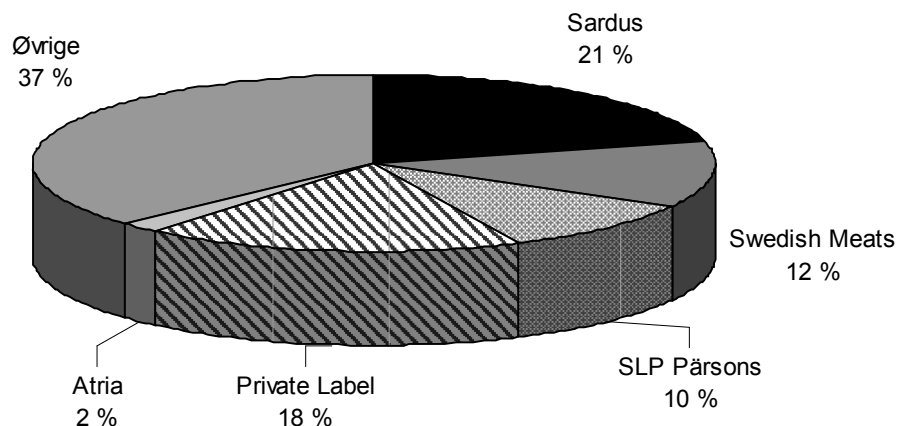
Kilde: Swedish Meats (2007)

Ser vi på slakteleddet for storfe, svin og sau/lam er HK Scan (tidl. Swedish Meats) den absolutt største aktøren med en markedsandel på 59 % av totalt slaktevolum i Sverige. Videre har den samvirkeide bedriften KLS en andel av slaktemarkedet på 7 %, mens øvrige aktører står for de resterende 32 % av all slakt. Innenfor de ulike kjøtttypene har Scan størst slakteandel innenfor sau/lam med en andel på 73,2 %, mens den er på hhv. 56,3 % og 61,8 % for storfe og svin (Swedish Meats, 2007).

Den svenske styningsindustrien består nesten utelukkende av små og mellomstore foretak, målt etter antall ansatte. Fire store bedrifter utmerker seg gjennom at de er betydelig større enn de øvrige, med 75 % av totalt antall ansatte og 65 % av omsetningen. Scan er den absolutt største, med 55 % av de ansatte og 45 % av omsetningen (Johansson, 2006). Av de 205 styningsbedriftene i Sverige er 70 bedrifter tilknyttet KCF (Kött og charkföretagen), og disse står for mellom 90 og 95 % av produksjonen av stykket kjøtt i Sverige. Av disse 70 foretakene er mange kombinert med annen virksomhet i kjøttforedlingskjeden. Om lag 30 bedrifter driver både med slakting og videreforedling, 17 bedrifter kombinerer stykning og slakt, 9 kombinerer stykning med både slakt og videreforedling, mens 14 bedrifter driver kun med stykning.

På videreforedlingsleddet har Scan enn markedsandel på om lag 40 %, dvs. at det er relativt mange andre aktører på dette leddet (Swedish Meats, 2007). De største aktørene på videreforedlingsleddet i tillegg til Swedish Meats er Atria Scandinavia (tidl. Sardus og Lithells).

Vi har ingen helhetlig oversikt over ulike aktørers markedsandel i storhusholdnings- og videreforedlingsmarkedet. Figur 3.4 gir imidlertid en oversikt over markedsandeler i varekategorien bearbejdede kjøttvarer i dagligvaremarkedet i 2005 (Capgemini, 2005).

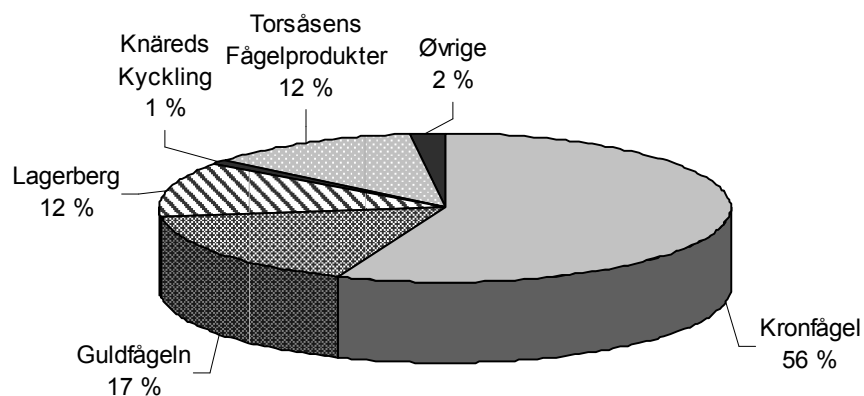

Figur 3.4 Markedsandeler i dagligvaremarkedet, varekategori bearbejdede kjøttvarer i 2005

I dagligvaremarkedet har Sardus i varekategorien bearbejdede kjøttvarer hatt den største markedsandelen på 21 % med sine påleggsprodukter. Dagligvarekjedenes Private Label-produkter står videre for 18 % av dette markedet, mens Scan sine Scan Foods produkter har hatt en andel på 12 %. SLP Pärsons, som nå er fusjonert med Swedish Meats, har en markedsandel på 10 %. Det vil si at hvis Swedish Meats og SLP Pärsons har beholdt sine respektive markedsandeler, har de nå en samlet markedsandel på 22 %, og er dermed den største aktøren innen varekategorien bearbejdede kjøttvarer (Sardus, 2007). Innenfor Private Label-markedet for kjøttprodukter kjøper dagligvarekjedenes både importert og innenlandsk kjøtt, og innenfor Private Label-markedet for videreforedlede kjøttprodukter har Swedish Meats en markedsandel på 23 % (Swedish Meats, 2007). I dagligvaremarkedet står salget av kjøtt og kjøttvarer for til sammen 14 % av dagligvarekjedenes totale omsetning, og utgjør dermed den viktigste varegruppen (Pettersson, 2005).

Fjorfemarkedet

Fjorfemarkedet domineres i dag av fire store aktører som til sammen står for ca. 98 % av det svenske fjørfekjøttmarkedet. Den absolutt største aktøren er Kronfågel Holding med en markedsandel på i overkant av 56 %. Kronfågel slakter og viderefordeler årlig om lag 39 mill. kyllinger av den totale fjørfeproduksjonen på 73 mill. kylling. Med sammenslåing av Guldfågeln og Torsåsens Fågelprodukter vinteren 2006 styrket Guldfågeln sin posisjon i markedet, og står nå med en markedsandel på anslagsvis 29 %. Lagerbergs Kyckling er den tredje største aktøren i det svenske fjørfemarkedet med en markedsandel på 12 %, mens Knäreds Kyckling kun har en markedsandel på 1 %. Figur 3.5 gir en oversikt over de ulike aktørenes markedsandeler i 2004 (Jordbruksverket, 2004a).

Figur 3.5 Markedsandeler i fjørfemarkedet, andel av produksjonen i 2004

Nærmere om aktører i markedet

Den svenske kjøttindustrien er i endring. Foretak fusjonerer og vokser gjennom oppkjøp, og strukturen er under kontinuerlig endring. Vi vil i det følgende gi en oversikt over de største aktørene i det svenske kjøttmarkedet.

Ved *HK Scan* sitt oppkjøp av *Swedish Meats* i januar 2006 ble *HK Scan* den største bedriften innen svensk kjøttbransje. *HK Scan* driver i Sverige med både slaktning, skjæring og videreforedling av kjøttvarer. Før oppkjøpet var *Swedish Meats* en samvirkebedrift eid av over 22 400 medlemmer. *Swedish Meats* hadde 3 100 sysselsatte før oppkjøpet og hadde før den tid vært gjennom en kraftig rasjonalisering og sagt opp over 600 ansatte siden 2005. *Swedish Meats* hadde også gjennomgått en kraftig strukturendring og kjøpte bl.a. opp *SLP Pärson*, *Skånekött* og *Nyhléns Chark AB* i tillegg til at de etablerte et nytt anlegg i Polen (*Swedish Meats*, 2007 og *HK Scan*, 2008).

Atria Lithells AB (tidligere *Lithells*) tilvirker og markedsfører ferdigkjøpte kjøttvarer og ferdigmat for detaljhandel-, storkjøkken- og industrielle kunder. *Lithells* ble kjøpt av finske *Atria* i 1997 og hadde i 2005 en samlet omsetning på om lag 2,1 mrd. SEK. *Atria Lithells AB* sin fabrikk i *Sköllersta* er Sveriges største kjøttproduksjonsfabrikk, og foretaket har en markedsandel på 25 % innen markedet for pølser. I det svenske markedet har *Lithells* videre en markedsandel på om lag 17 % innen kjøttdeig, 2 % innen ferdigmat, 8 % innen pålegg, 21 % innen bacon og 40 % innen forbrukerpakket kjøtt (*Atria*, 2006). I dag er *Atria Lithells* en del av *Atria Scandinavia* (*Atria*, 2008).

Sardus er Sveriges ledende påleggsprodusent og produsent av lette måltider, samt leverandør av dypfryste produkter til storkjøkkenmarkedet. *Sardus* ble i 2007 kjøpt opp av *Atria* og er nå sammen med bl.a. *Atria Lithells* en del av *Atria Scandinavia*. I *Sardus* inngår 14 produserende datterselskap i Sverige og Danmark, inndelt i fem enheter. Konsernet har ca. 950 sysselsatte og omsatte for 2 017 mill. SEK i 2005. *Sardus* har bl.a. merkenavnene *Arboga leverpastej*, *Pastejköket*, *Onsala korv*, *Charkdelikatesser* og *Lönnebergaskinka* (*Sardus*, 2007 og *Atria*, 2008).

Gunnar Dafgård AB er Sveriges største familieforetak i den svenske matindustrien. Foretaket produserer, selger og distribuerer frysede og kjølte produkter som for eksempel panpizza, piroger, kjøttboller, lasagne etc. for restaurant/storkjøkken og forbrukermarkedet. All egenproduksjon foregår ved et produksjonsanlegg utenfor *Lidköping*, og selskapet har her bl.a. Sveriges største pizzabakeri. Av *Dafgårds* produksjon går 90 %

til det svenske markedet, mens 10 % går til eksport bl.a. via IKEAs restauranter. Foretaket hadde i 2006 en omsetning på om lag 1,8 mrd. SEK, og ca. 1 050 ansatte (Dafgård, 2007).

KLS Livsmedel AB er et heleid datterselskap til Danish Crown og inngår til sammen med Ugglarps i det svenske konsernselskapet Danish Crown Livsmedel AB, som er den nest største aktøren på det svenske kjøttmarkedet. KLS slakter og stykker kjøtt samt tilvirker ferdigvarer. Kjøttråvarene kommer fra svenske gårder og markedsføres bl.a. under navnet Smålandskjøtt. KLS omsetter for om lag 1 mrd. SEK og har 270 ansatte. KLS var tidligere eid av 3 000 gårdsbrukere i Småland og på Öland men ble kjøpt opp av Danish Crown i april 2008 (KLS, 2008).

Lantmännen Kronfågel Holding er Nordens største kyllingsprodusent og markedsleder i både Danmark og Sverige. Lantmännen Danpo og Lantmännen Kronfågel inngår i den svenske næringsmiddelbedriften Lantmännen Kronfågel Holding, som har totalt fire slakterier og ett foredlingsanlegg i Danmark og Sverige. Lantmännen Kronfågel hadde i 2007 en omsetning på 2,5 mrd. SEK i 2007, en økning på 4 % fra året før. På det svenske forbrukermarkedet har Kronfågel en markedsandel på 52 % mens den er på 18 % i Danmark. Kronfågel eies 100 % av Lantmännen etter at LRF solgte sin andel på ca 9 % i 2007 (Lantmännen, 2008).

Bransjeorganisering

Tidligere var den svenske kjøttindustrien delt i to hovedgrupperinger: kjøttsamvirket, som ble eid av bøndene, og den frittstående kjøttindustrien organisert i Köttbranschens Riksförbund. Swedish Meats og KLS Livsmedel var de to samvirkeide bedriftene med hhv. over 22 000 og 3 000 medlemmer hver. Köttbranschens Riksförbund på sin side har 125 foretak som sine medlemmer, hvorav de fleste er ganske små videreforedlingsbedrifter (Rutegård, 2006). Med HK Scan sitt oppkjøp av Swedish Meats og Danish Crown sitt oppkjøp av KLS Livsmedel er det i dag lite igjen av den opprinnelige samvirkeorganiseringen i den svenske kjøttindustrien. I dag er Swedish Meats kun en økonomisk forening som eies av 18 100 bønder som leverer slaktedyr til Scan, der avtalen i første omgang gjelder frem til 2009.

I Sverige er den svenske kjøttindustrien samlet i bransjeorganisasjonen Kött och Charkföretagen (KCF). KCF er bransjeorganisasjonen for svenske foretak med virksomhet innen slakt, stykning og videreforedling. Organisasjonen har som formål å samle og styrke den svenske kjøttbransjen, samt bidra til å fremme medlemmenes interesser i bransjerelaterte og næringspolitiske spørsmål. KCF representerer foretak med en samlet omsetning på ca. 25 mrd. SEK, og som sysselsetter ca. 10 000 personer. Medlemmene i KCF er Köttbranschens Riksförbund (består av ca. 115 foretak), Swedish Meats, Atria Lithells, Sardus, Dafgårds, KLS Livsmedel, HFG Sverige AB, Nyhléns & Hugosons Chark og Ugglarps Slakteri (KCF, 2008).

Svensk Fågel Service AB representerer 98 % av fjørfeprodusentene i Sverige. De største medlemmene er Kronfågel Holding AB, Guldfågeln AB, Torsåsens Fågelprodukter AB, Lagerbergs Kyckling AB, Knäreds Kyckling AB og Ingelsta Kalkon AB. I tillegg er en rekke klekkerier, fôrprodusenter o.l. medlemmer i bransjeorganisasjonen. Svensk Fågel har flere funksjoner innen bransjen, og jobber bl.a. med næringspolitiske spørsmål, samt at de også initierer økonomisk støtte til grunnforskning og målrettet forskning (Svensk Fågel, 2008).

3.2.3 Utvikling og trender i svensk kjøttindustri

Den svenske kjøttbransjen har de senere årene gjennomgått en rekke strukturendringer, der oppkjøp og fusjoner har endret strukturen, hvilket har fått stor betydning for svensk

kjøttindustri og kjøttprodusenter. Videre har man fått en økt vertikal integrasjon mellom kjøttindustrien og dagligvarehandelen.

Organisk vekst og strukturrasjonalisering

Den svenske kjøttindustrien har de siste 10–15 årene vært gjennom en betydelig strukturendring. Fra å være en bransje bestående av mange små og mellomstore nasjonale bedrifter, er industrien i økende grad blitt konsentrert, og består i dag av noen få store og mellomstore bedrifter med først og fremst utenlandsk eierskap. På begynnelsen av 2000-tallet var det først og fremst de små familieeide stykningsbedriftene som ble lagt ned eller kjøpt opp mens de små videreforedlingsbedriftene i større grad overlevde gjennom å finne nisjeposisjoner i et marked med stadig økende konkurranse (Rutegård, 2006). I 2007/08 endret dette bilde seg betydelig da både Swedish Meats, Sardus og KLS Livsmedel ble kjøpt opp av utenlandske aktører.

Årsaken til mye av de endringer som har skjedd i svensk kjøttindustri skyldes inntreden i EU i 1995 og liberaliseringen av landbrukspolitikken. Med redusert importvern og frihandel med andre EU-land, ble svensk kjøttindustri utsatt for et betydelig pris- og kostnadspress i møte med konkurransen fra importerte kjøttprodukter. Dette førte til at svensk kjøttindustri i slutten av 1990- og i 2000-årene hadde betydelige økonomiske problemer og det ble gjennomført en betydelig restrukturering av bransjen (Rutegård, 2006).

Swedish Meats, som tidligere var den dominerende aktøren i svensk kjøttindustri, er en av de som har gjennomgått en betydelig rasjonalisering av sin virksomhet de senere årene. Foretaket reduserte bl.a. antall ansatte med 2 500 personer i perioden 1999–2006, og la ned flere produksjonsanlegg først og fremst i nordlige deler av Sverige. Samtidig som Swedish Meats gjennomgikk rasjonalisering, valgte foretaket å vokse organisk for å øke sin konkurranseevne. I løpet av perioden 2004–2005 kjøpte Swedish Meats opp fem kjøtt- og foredlingsvirksomheter, deriblant SLP Pärson, Skånekött og Nyhléns Chark AB. For å være konkurransedyktig så Swedish Meats også etter nye markeder å etablere seg i, og ønsket å finne en eller flere internasjonale partnere å alliere seg med. Dette førte til at Swedish Meats høsten 2006 ble enige med den finske kjøttprodusenten HK Scan om å slå i sammen bedriftenes operative virksomheter. Oppkjøpet innebar at Swedish Meats ble omdannet fra et samvirke til et aksjeselskap, Scan AB, som er et heleid datterselskap av HK Scan gruppen. Swedish Meats økonomiske forening eksisterer fortsatt, og er den nest største eieren i HK Scan med en aksjeandel på 12,3 %. Den største eieren er finske LSO Osuuskunta med 33,3 % av aksjekapitalen. I dag er Swedish Meats omgjort til en økonomisk forening for svenske kjøttprodusenter. Hvordan Swedish Meats skal organiseres i fremtiden er imidlertid usikkert og det er bl.a. foreslått omgjøre selskapet til et markedsselskap for innkjøp og salg av svenske slakte- og livdyr (Swedish Meats, 2007).

Også andre kjøttindustribedrifter har vært gjennom en betydelig strukturrasjonalisering med nedlegging av anlegg og oppkjøp. Kjøttindustribedriften Lithells AB, som er eid av finske Atria, overtok i 2002 bl.a. Samfoods virksomhet i Sverige, noe som styrket deres markedsposisjon betydelig innenfor produktgruppene ferdigmat, pølser, pålegg og bacon, samt innenfor et nytt segment for ferdigpakket kjøtt. Produksjonen av kjøttprodukter ble videre konsentrert til ett produksjonsanlegg, og Lithells markedsandel økte til nesten en fjerdedel av det svenske markedets produksjon av kjøttprodukter (Lithells, 2007).

I den svenske fjørfekjøttindustrien har det også skjedd store strukturendringer de senere årene. Samfood var for eksempel tidligere en del av kjøttvirksomheten Spira (i dag Kronfågel), men behov for en betydelig omstrukturering og rasjonalisering for å bedre lønnsomheten i virksomheten førte til at Spira valgte å selge ut sin kjøtt-

virksomhet, og istedenfor bli en rendyrket fjørfeprodusent. For videre å styrke sin posisjon i fjørfemarkedet, og for å skape en mer effektiv struktur både i produksjon og i markedet, kjøpte Spira opp Sörmlandskyckling i 2003. Spira konsernet var fram til 2005 kontrollert av LRF (Lantbrukarnas Riksförbund), men i 2005 ble LRF og Lantmännen enige om å endre eierforholdet i Spira. Overenskomsten innebar at Lantmännen økte sin eierandel fra 8 til 91 %, samtidig som LRF minsket sin eierandel til 9 %. Eierskifte førte også til at Spira byttet navn til Kronfågel Holdning (Kronfågel, 2006). For å styrke sin posisjon i det svenske fjørfemarkedet kjøpte Guldfågeln opp Torsåsens Fågelprodukter i desember 2006. Oppkjøpet bidro til at den svenske kyllingsbransjen fikk en ny stor aktør i det svenske markedet med en markedsandel på nesten 30 % (Guldfågeln, 2007).

Internasjonalisering

Internasjonaliseringen i svensk fjørfekjøttbransje startet allerede i 1995, da Spira (Kronfågel) kjøpte opp den danske fjørfeprodusenten Danpo, og ble med dette den ledende fjørfekjøttprodusenten i Danmark og Sverige. De resterende foretakene i den svenske fjørfebraansjen er imidlertid fortsatt eid av svenske aktører.

Mens svensk kjøttindustri tidligere kun opererte innenfor Sveriges grenser og var eid av svenske aktører, er den svenske kjøttindustrien blitt stadig mer internasjonalisert og store deler av den svenske kjøttindustrien er i dag eid av utenlandske aktører.

Økt vertikal integrering

I den svenske kjøttindustrien har deler av stykningen og skjærevirksomheten de senere årene stadig blitt mer integrert i detaljistleddet. Mens ICA har integrert skjærevirksomhet i egen verdikjede, har andre dagligvarekjeder valgt lignende løsninger, men i en langsiktig partnerskapsløsning med enkelte kjøttindustribedrifter. Mye av de endringer som har skjedd i styknings- og skjæreleddet skyldes at man de senere årene har gått fra direkte distribusjon til engrosdistribusjon (KFC, 2008).

I det svenske stykningsmarkedet har den mest betydningsfulle endringen den siste tiden vært dagligvarekjeden ICAs inntreden i markedet. Høsten 2004 åpnet ICA AB et helt nytt moderne styknings- og pakkeanlegg som er lagt i tilknytning til ICAs landsdekkene distribusjons- og logistikkanlegg i Västerås. Produksjonsanlegget eies 50 % av britiske Hilton Food Group (HFG), som bidrar med maskinpark og know-how, og det er også de som har det daglige ansvaret for driften ved anlegget. Nesten alt ferskt kjøtt, som selges i flesteparten av ICAs 1 500 butikker i Sverige, skal stykkes og pakkes her for så å gå ut med ICAs logistikknnett. Med full utnyttelse av produksjonskapasiteten vil dette anlegget tilby butikkene et sortiment på 100 kjøttartikler. Salget av forbrukerpakket kjøtt har siden 2004 økt, og i dag kan de fleste butikkene tilby forbrukerpakket kjøtt. Bakgrunnen for ICAs satsing i kjøttindustrien skyldes først og fremst problemer med dårlig lønnsomhet på salg av ferskt kjøtt, da nesten alt ferskt kjøtt i ICAs butikker tidligere ble stykket og pakket i butikkene. Satsingen på forbrukerpakket kjøtt skal bidra til ICAs strategi om å bli størst på ferskvarer. HFG har i dag to hovedleverandører: Swedish Meats og Ugglarps slakteri. I tillegg importeres det kjøtt fra bl.a. Danish Crown. En del av kjøttet med Euroshopper-merking kommer fra Irland (Petersson, 2005). For å sikre leveranser av kjøtt har ICA videre skrevet en intensjonsavtale med KLS om levering av råvarer.

Den økte konkurransen i dagligvaremarkedet, og det økte presset på den svenske kjøttindustrien om å redusere sine marginer har ført til et økt samarbeid mellom enkelte butikkjeder og kjøttbedrifter. Men ingen andre butikkjeder enn ICA har per d.d. gått så langt at de har gått inn på industrisiden gjennom etablering, eller gjennom eierskap. Swedish Meat har imidlertid inngått et samarbeid med Axfood om et stykningsanlegg i Uppsala, der ferskt kjøtt skal finstykkes og pakkes før det distribueres ut til Axfood-

butikkene i Midt-Sverige og Norrland. Videre skal et stykningsanlegg i Malmö distribuere ferskt kjøtt til Axfoods butikker i Syd-Sverige. Prinsippet er altså det samme som for ICA, men uten detaljisteierskap på produksjonssiden, og med mindre volumer. Innen dagligvarekjeden Coop har man et samarbeid med Lithells. Fra Lithells anlegg i Stockholm leveres ferdigpakket ferskt kjøtt til de butikker i Sverige som inngår i Coop Norden, noe som tilsvarer ca. 60 % av Coops butikker i Sverige. Lithells sortiment til Coops butikker er imidlertid noe smalere enn ICAs forbrukerpakkede kjøttsortiment. Pakningene er merket med Coops eget navn, og fungerer som kjedens eget merke. Coop butikkene selger også svinekjøtt fra Vängegrisen, i tillegg til salg fra mindre lokale leverandører (Pettersson, 2005).

Teknologiutvikling

Flere av de svenske kjøttindustribedriftene har de senere årene investert i ny teknologi for å øke produksjonskapasiteten i kampen om å bli mer konkurransedyktig. I den svenske stykningsindustrien har spesielt introduksjonen av forbrukerpakket kjøtt hatt mye å si for utviklingen. I Sverige var det ICA, som i samarbeid med HFG, introduserte forbrukerpakket kjøtt til det svenske markedet først. Kunnskapen om forbrukerpakket kjøtt kom fra HFG som har lignende produksjonsanlegg i England, Irland og Nederland. Hilton Food Group har spesialisert seg innen kjøttbehandling gjennom hele verdikjeden. I hvert enkelt land som foretaket er inne i drives produksjonsanlegg av datterselskap til HFG. I Sverige er det ICA som eier bygningsmassen, mens HFG eier maskinparken og kompetansen (personale). Logistikken er det ICA som er ansvarlig for (Pettersson, 2005).

3.2.4 Rammebetingelser

Politiske rammebetingelser for industrien

Som vi så i kapittel 3.1.3, er en sentral drivkraft for den svenske kjøttindustrien EUs landbrukspolitikk og de føringer den legger for svensk kjøttproduksjon. Men også den generelle næringspolitikken, konkurransepolitikken og forbrukerpolitikken har betydning for forholdene i den svenske kjøttindustrien.

Målet for den svenske næringspolitikken er å fremme bærekraftig og økonomisk vekst, og økt sysselsetting gjennom flere og voksende bedrifter. Den svenske næringspolitikken legger vekt på at både små og store bedrifter er viktige for sysselsettingen og velferden i Sverige. Spesielt ser man viktigheten av å legge til rette for nyetableringer for å få flere ut i arbeid (Näringsdepartementet, 2008). En del av næringspolitikken går også ut på å også å legge til rette for forskningsinnsats i næringslivet. Den svenske regjeringen har som mål at Sverige skal være en ledende forskningsnasjon med forskning av høy vitenskapelig kvalitet. Sverige bruker årlig om lag 4 % av BNP på forskning, inkludert de ressurser som næringslivet bidrar med til forskning og utvikling. Bedrifter finansierer i stor grad sin egen forskning, men kan få noe tilskudd fra staten og fra utlandet. Den overveiende delen av den offentlig finansierte forskningen gjennomføres ved landets universiteter og høyskoler, og kun en liten del av midlene går til forskningsinstitutter, noe som skiller Sverige fra en del andre land. (Vetenskapsrådet, 2006).

Som i Norge skal det svenske konkurransepolitikken sørge for at bedrifter ikke samarbeider slik at konkurransen begrenses. Videre er det heller ikke tillatt for bedrifter med en dominerende stilling å misbruke sin markedsrett og det er alminnelig meldepplikt for fusjoner og oppkjøp. Den svenske konkurranseloven har imidlertid ikke lagt så sterk vekt på forbrukernes interesser som den norske konkurranseloven (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, 2004 og Näringsdepartementet, 1993). Den svenske

kjøttindustrien har de senere årene vært preget av fusjoner og oppkjøp, men Konkurransverket har ikke hindret noen av disse. I februar 2006 ble bl.a. Swedish Meats oppkjøp av SLP Pärsons godkjent, da oppkjøpet ikke skapte eller forsterket en dominerende stilling på noen dominerende markeder, som vesentlig hemmet utviklingen av en effektiv konkurranse i Sverige (Konkurrensverket, 2006).

En økt velferd og en bedre fordeling av ressurser ligger til grunn for den svenske forbrukerpolitikken. Videre skal forbrukernes rettigheter styrkes når det gjelder bl.a. helse, pris og kvalitet. Forbrukerpolitikken skal også fremme forbrukernes interesser ut i fra et miljøsynspunkt og en langsiktig bærekraftig utvikling, samt sikre at forbrukernes ønske om et godt miljø får gjennomslag i næringsmiddelproduksjonen. I mat- og kjøttindustrien er bl.a. fokuset på økologisk produksjon i forbrukerpolitikken sentralt for å fremme forbruket av økologiske varer. For at forbrukerne skal kunne velge produkter som bidrar til en bærekraftig utvikling, er merking av produkter for å vise hvilke merverdi de har, sentralt, og etisk merking er et satsingsområdet i den svenske forbrukerpolitikken. Opprinnelsesmerking av matvarer, ikke minst på kjøtt, er også et aktuelt tema (Regjeringskansellet, 2006).

Avgifter

Vi vil i det følgende gi en kort oversikt over de avgifter svensk kjøttindustri berøres av.

Kontrollavgifter

EU innførte fra 1. januar 2006 et felles lovgrunnlag for gebyr, som myndighetene skal kreve fra slakteriene for gjennomføring av den offentlige kjøttkontrollen. Dette innebærer at det bl.a. er fastsatt felles minstesatser som medlemslandene skal kreve inn ved kjøttkontroll, samt at det er angitt spesifikke satser for de ulike dyreslagene. I tillegg har medlemslandene mulighet for egne nasjonale bestemmelser for beregning og innkreving av kjøttkontrollgebyret (TemaNord, 2007).

Som følge av den nye forskriften innførte Sverige fra og med 1. juli 2006 en ny næringsmiddellov, SFS 2006:804. Loven har som formål å sikre et høyt beskyttelsesnivå for menneskers helse og forbrukernes interesser når det gjelder næringsmidler. Loven gjelder for alle stadier av produksjons-, bearbeidings- og distribusjonskjeden for næringsmidler. Loven inneholder bestemmelser for hvilke områder som skal kunne avgiftspålegges (Notisium, 2006a).

Forskrift om avgifter for offentlig kontroll, prøving og registrering (LIVSFS 2006:21) gir en oversikt over de avgifter som den svenske kjøttbransjen er pålagt. Ifølge forskriften kan kjøttbransjen pålegges følgende avgifter:

- *Årlig kontrollavgift.* Alle næringsmiddelforetak skal betale en årlig avgift for den kontrollen som gjennomføres av en kontrollmyndighet.
- *Kontrollavgift for slakterier, stykningsanlegg og kjøll- og frysehus.* I tillegg til den årlige kontrollavgiften skal det betales en ekstra avgift ved tilsyn og kontroll ved slakterier, stykningsanlegg og kjøll- og frysehus. For slakterianlegg skal avgiften reflektere myndighetens faktiske kostnader ved kontroll, mens det for stykningsanlegg og kjøll- og frysehus skal betales en avgift for medgått tid til kontroll på bakgrunn av en gitt timepris.
- *Avgift for tilstand, godkjennelse, oppfølging av prøver etc.* Den som søker om godkjenning av slakterianlegg skal betale en avgift for godkjenningen. Godkjenningsavgiften skal tilsvare den årlige kontrollavgiften som bedriften/produksjonsanlegget betaler, mens registreringsavgiften skal motsvare kostnadene for en times arbeid, der kontrollmyndighetene fastsetter timesatsen.

- *Avgift for kontroll ved import og eksport.* Ved import fra tredjeland skal det betales en kontrollavgift ved import for animalske næringsmidler. For hver forsendning som går gjennom dokumentkontroll etc. skal det betales en grunnavgift. Utover grunnavgiften skal det betales en kroneavgift per kg av det som importeres. I tillegg kommer det en fast avgift per prøve som skal kontrolleres, samt ekstra avgifter knyttet til kontroll utenfor normal arbeidstid, og ved ekstraordinære kontroller etc. Ved stikkprøver av import fra tredjeland skal det betales en kroneavgift per kg for kjøtt og kjøttvarer. Næringsmiddelbedrifter skal årlig betale en årlig grunnavgift for å dekke kostnadene ved eksportkontroll.

Tabell 3.13 gir en oversikt over satser for den årlige kontrollavgiften for ulike næringsmiddelbransjer i 2007. Livsmedelsverket klassifiserer anleggene ut i fra risiko som er forbundet med anleggets produksjon på en skala fra 1–5, der 1 = ≥ 100 risikopoeng, mens 5 = ≤ 30 risikopoeng. Risikoklassifiseringen er basert på at næringsmiddelforetakene får risikopoeng ut i fra kriteriene: type virksomhet og produksjon, produksjonens størrelse og forbrukergrupper. I tillegg kategoriseres produksjonsanleggene etter myndighetenes behov for kontroll etter erfaring, der man har delt inn i en skala fra A–D (A = redusert kontrollbehov, B = normalt kontrollbehov, C = økt kontrollbehov, D = særskilt behov for kontroll og vurdering av om anlegget kan godkjennes). Det er også fastlagt hvor mange timer kontrollen skal ta per år for de ulike kategoriene anlegg, der for eksempel bedrifter i kategorien A5 kun trenger en times kontroll i løpet av året, mens anlegg i kategori D1 har behov for ca. 128 timer med kontroll i året.

Tabell 3.13 Arlig kontrollavgift, SEK per år per anlegg

Risikoklasse	Kontrollklasse			
	A	B	C	D
1	16 800	33 600	67 200	134 400
2	8 400	16 800	33 600	67 200
3	4 200	8 400	16 800	33 600
4	2 100	4 200	8 400	16 800
5	1 050	2 100	4 200	8 400

Kilde: Livsmedelsverket (2006b) og (2007)

Fra 1. januar 2006 trådte et nytt avgiftssystem i kraft for kjøttkontroll ved slakteriene. Den største forandringen var at avgiftene ble knyttet direkte til den tiden som medgår for kontroll, uansett hvor i landet slakteriene ligger, og hvilke dyreslag som slaktes. Reisekostnader, samt kostnader for særskilt kontroll av salmonella og legemiddelrester inngår i timeprisen. Dette medførte at flertallet av småskala slakterier fikk vesentlig lavere avgifter enn tidligere, mens middels store slakterier økte sine kostnader.

Den svenske kjøttbransjen har lenge kritisert myndighetene for økte kontrollkostnader. De 25 slakteriene som står for 98 % av all slakt av storfe, svin, sau/lam og hest har hatt en årlig avgiftsøkning på ca. 10 % fra 2001 til 2005. I 2005 er avgiften for hver veterinær 1 180 000 kroner og 820 000 for hver assistent. Til sammenligning var de respektive avgiftene på hhv. 651 000 og 489 000 kroner i 2000, i tillegg til kostnader til salmonellakontroll etc., som utgjorde 10 % i tillegg (Regeringen, 2005). De senere årene har den samlede kjøttkontrollen for slakteriene utgjort om lag 123 mill. SEK, og i

2005 var gjennomsnittlig kjøttkontrollavgift på 0,234 SEK/kg (27,60 øre/kg for rødt kjøtt, 11,70 øre/kg for fjørfekjøtt og 73,60 øre/kg for reinsdyrkjøtt) (TemaNord, 2007).

Merverdiavgift

I 1995, når Sverige gikk inn i EU, var merverdiavgiften på næringsmidler 21 %, mens den var 25 % på tjenester samt alkoholholdige drikker solgt fra Systembolaget. Den 1. januar 1996 satte Sverige merverdiavgiften på næringsmidler ned fra 21 til 12 %. Aviser, tog- og bussreiser etc. har en sats på 6 % (Skatteverket, 2006).

Arbeidsgiveravgift

Sverige hadde i 2005 en generell *arbeidsgiveravgift* på 32,7 %, og det er beregnet at innkrevd arbeidsgiveravgift samme år var på ca. 345,2 mrd. SEK. Sverige har tidligere hatt en prøveordning med reduserte sosiale avgifter for deler av tjenestesektoren i Nord-Sverige, men EU-kommisjonens behandling av denne saken i 2000 førte til at Sverige ikke fikk godkjent sin ordning med bl.a. differensiert arbeidsgiveravgift. Sverige har således en noe høyere arbeidsgiveravgift enn Norge (Regeringen, 2006).

Tilskuddsordninger

Støtte til svensk matproduksjon gis først og fremst til primærprodusentene. Mat-industrien kan imidlertid bl.a. motta eksportstøtte ved salg av enkelte produkter. Støtten har som formål å opprettholde prisnivået til bøndene på EU-markedet.

For en del produkter av svinekjøtt kan EU-land motta eksportstøtte ved eksport til tredjeland. Dette gjelder for kjøttprodukter av både ferskt, kjølt, fryst, saltet og tørket kjøtt, samt for en del bearbejdede varer. Eksportstøtten gis som et tilskudd per kg, og satsen er ulik for ulike produkter på 8-sifret varegruppe-nivå (KN-gruppe). I tillegg har satsene variert noe ut i fra destinasjon, og satsene kan variere i løpet av året.

I tillegg til eksportstøtte, kan bedrifter søke om tilskudd til opplysningskampanjer og salgsfremmende tiltak for landbruksprodukter og næringsmidler i og utenfor EU. Ordningen er en del av EUs landbrukspolitikk, og gjelder dermed for alle EU-land. Om lag 50 % av de faktiske omkostningene i forbindelse med gjennomføring av salgsfremmende program dekkes over EUs budsjett. Bedrifter som søker om tilskudd må finansiere mellom 20–50 % av tiltaket selv, mens den enkelte medlemsstat kan gå inn å finansiere mellom 0–30 % av prosjektet.

Når etterspørselen etter visse varer er mindre enn tilbudet, kan det enkelte medlemsland intervensjonere markedet gjennom å kjøpe opp overskuddet og lagre det, såkalt offentlig lagring. For at man skal iverksette et slikt tiltak gjelder ulike kriterier for de enkelte produktene som omfattes av ordningen. I Sverige gjelder denne ordningen for kun storfekjøtt, korn, hvete, rug og skummetmelkspulver, i tillegg til at smør og sukker også kan intervensjoneres.

Når markedsprisene synker under et visst nivå i et EU-land, kan EU-kommisjonen åpne for tilskudd til privat lagring som et alternativ til offentlig lagring. Bedrifter har da mulighet til å søke om tilskudd for å lagre produksjonen. Formålet med ordningen er at prisreduserende overskudd skal flyttes bort fra markedet en viss tid. Produkter som kan få slik støtte er lammekjøtt, svinekjøtt, storfekjøtt, smør, ost og skummetmelkspulver (Jordbruksverket, 2006b).

3.2.5 Handel med kjøttvarer

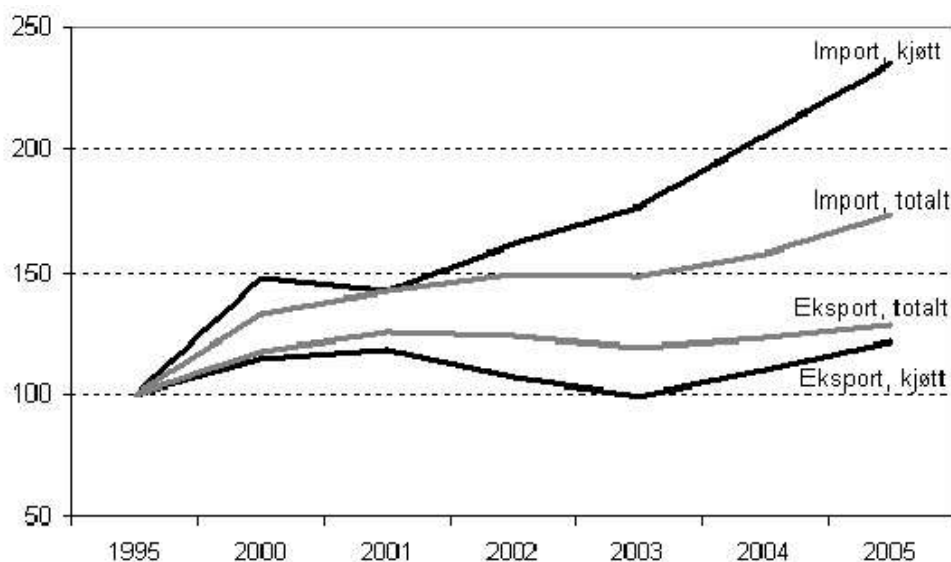
Sverige, Danmark og Finlands handel med andre land kan deles inn i handel med andre EU-land (internhandel), og handel med tredjeland. Innad i EU har man gjennom tollunionen fri flyt av varer. Det vil si at det på EUs indre marked ikke er tillatt for et land å pålegge toll eller tollkvoter på varer som importeres fra andre EU-land. Medlems-

landene har heller ikke lov til å ha andre reguleringer eller avgifter som kan påvirke handelen. Import og eksport av varer innad i EU behøver heller ikke å tolldeklarerer, og det er bare i visse tilfeller nødvendig å vise frem varenes tollstatus.

EU-landene har like dyrehelsekrav og retningslinjer for handel og forflytting av dyreprodukter mellom medlemslandene. De enkelte land har utover dette i visse tilfeller særskilte regler for handel med dyreprodukter for å hindre at nye smittsomme sykdommer kommer inn i det enkelte land. I tillegg kan hvert enkelt medlemsland ha egne bestemmelser om handel med beskyttede raser (Jordbruksverket, 2005). For handel med tredjeland finnes regler som er bindene for alle medlemslandene, samt at det også finnes en del nasjonale handelsbestemmelser. Vi vil i det følgende gi en oversikt over Sveriges handel med kjøtt og kjøttvarer.

Import og eksport av kjøtt og kjøttvarer

Med Sveriges inntreden i EU i 1995 fulgte en betydelig økning av importen av kjøtt og kjøttvarer til det svenske markedet. Den svenske kjøttindustrien har ikke klart å følge opp på eksportsiden. Figur 3.6 gir en oversikt over utviklingen i handelen med kjøtt og kjøttvarer, og handelen med mat- og drikkevarer totalt fra 1995 til 2005, der figuren er basert på import- og eksportverdien målt i mill. EUR (Eurostat, 2007). Av figuren ser vi at mens importen av kjøtt og kjøttvarer har mer enn doblet seg i løpet av de siste ti årene, har eksporten kun økt med i overkant av 20 % i samme periode. Sammenligner vi importen av kjøtt og kjøttvarer med importen av mat- og drikkevarer, har importen av sistnevnte ikke hatt i nærheten av samme økning som importen av kjøtt- og kjøttvarer. Eksporten av mat og drikkevarer har også hatt en noe bedre utvikling enn kjøtteksporten de siste ti årene.

Figur 3.6 Utvikling i handelen med kjøtt og kjøttvarer og mat- og drikkevarer, 1995–2005 i verdi (indeks 1995=100)

For å få en mer detaljert oversikt over handelen med kjøtt og kjøttvarer har vi i tabell 3.14 og 3.15 satt opp utviklingen i Sveriges handel med sentrale grupper av kjøtt og kjøttvarer, målt i volum. Tabellene viser Sveriges samlede handel med både andre EU-land og handel med tredjeland.

Tabell 3.14 Sveriges import av kjøtt og kjøttvarer (i tonn), 1995–2007

Varegrupper	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kjøtt av storfe, ferskt, kjølt eller fryst	15 271	32 992	30 942	45 967	55 442	57 155	62 742	65 267	69 143
Kjøtt av svin, ferskt, kjølt eller fryst	17 579	41 499	35 769	41 222	44 075	44 345	54 155	58 798	67 121
Kjøtt av sau, ferskt, kjølt eller fryst	2 750	3 697	4 517	4 346	5 247	4 382	5 609	6 510	6 402
Kjøtt av fjørfe, ferskt, kjølt eller fryst	916	15 146	19 138	21 909	24 162	29 725	32 357	38 536	35 246
Annet kjøtt og spiselig slakteavfall	5 870	4 258	5 454	5 939	5 408	6 923	7 985	10 362	13 049
Animalske produkter	2 660	69 376	76 410	75 000	74 481	72 608	72 971	79 794	71 795
Animalske oljer	12 056	3 164	16 224	36 869	43 472	39 128	21 215	15 787	18 324
Produkter av kjøtt, kjøttvarer	12 163	23 744	25 127	29 868	31 309	34 725	38 518	40 560	47 218
Total import	69 265	193 876	213 581	261 120	283 596	288 991	295 552	315 714	328 298

Kilde: Eurostat (2008)

Tabell 3.15 Sveriges eksport av kjøtt og kjøttvarer (i tonn), 1995–2007

Varegrupper	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kjøtt av storfe, ferskt, kjølt eller fryst	2 294	999	1 455	1 453	1 726	2 078	2 385	1 214	1 275
Kjøtt av svin, ferskt, kjølt eller fryst	16 189	14 869	14 505	16 590	22 366	27 209	25 854	22 326	21 860
Kjøtt av sau, ferskt, kjølt eller fryst	151	128	109	121	95	140	278	186	249
Kjøtt av fjørfe, ferskt, kjølt eller fryst	8 204	15 802	19 095	10 740	14 340	13 419	13 211	38 409	46 317
Annet kjøtt og spiselig slakteavfall	5 446	12 251	12 761	16 368	15 658	15 505	15 610	15 689	21 067
Animalske produkter	27 232	39 771	46 256	64 604	50 683	38 269	15 901	15 778	3 510
Animalske oljer	6 682	19 389	17 069	18 356	15 622	21 618	25 465	27 259	23 482
Produkter av kjøtt, kjøttvarer	15 099	9 072	8 844	11 730	12 474	12 385	14 661	16 119	24 045
Total eksport	81 297	112 281	120 094	139 962	132 964	130 623	113 365	136 794	122 131

Kilde: Eurostat (2008)

Av tabellene ser vi at Sveriges samlede import av kjøtt og kjøttvarer har økt betydelig siden 1995. Mens den samlede importen i 1995 lå på 69 265 tonn var den på hele 328 298 tonn i 2007, og alle importgruppene har hatt en økning av importen i løpet av perioden.

Sveriges samlede eksport av kjøtt og kjøttvarer har også økt i løpet av perioden 1995 til 2007, men ikke på langt nær som mye som importen. I 1995 lå eksporten på 81 297 tonn mot 122 131 tonn i 2007, dvs. en økning på 46 %. Det er spesielt eksporten av svin som har økt i løpet av tiårsperioden.

Handel med storfekjøtt

Samtidig som den svenske storfekjøttproduksjonen har holdt seg relativt konstant de siste ti årene, har forbruket av storfekjøtt økt. Den økte etterspørselen etter storfekjøtt i Sverige har først og fremst blitt dekket gjennom økt import, og i dag importeres om lag

51 % av det svenske storfekjøttforbruket. Fra 1995 til 2007 har importen av storfekjøtt (ferskt, kjølt eller fryst) firedoblet seg fra 15 271 tonn til 69 143 tonn. På importsiden er det Irland, Tyskland, Danmark, Holland og Brasil som er de største eksportørene av storfekjøtt til det svenske markedet. Ferskt og kjølt kjøtt importeres hovedsakelig fra Irland, og fryst kjøtt fra Tyskland. Importen av bearbeidede varer kommer først og fremst fra Danmark og Brasil (Jordbruksverket, 2004b og Eurostat, 2008).

Sverige var tidligere nettoeksportør av storfekjøtt, men har siden midten av 1990-tallet blitt nettoimportør. Sveriges eksport av ferskt, kjølt eller fryst storfekjøtt har gått ned med 44 % fra 1995 til 2007, og lå på 1 275 tonn i 2007. Når Sverige ble medlem av EU skiftet den svenske eksporten fra land som USA, Mexico, Norge og Ungarn til ulike land som på det tidspunktet var EU-land. Det dominerende eksportmarkedet for ferskt og kjølt storfekjøtt og bearbeidede kjøttvarer er nå Finland, men ferskt og kjølt storfekjøtt selges også til Danmark og Irland. De største markedene for fryst kjøtt er Norge, Danmark og Irland. Når det gjelder bearbeidede varer av storfekjøtt, har Tyskland, Danmark og Holland utgjort de største eksportmarkedene, foruten Finland (Jordbruksverket, 2004b og Eurostat, 2008).

Handel med svinekjøtt

Ser vi på Sveriges import av svinekjøtt har den økt hvert år siden 1995, utenom i 2001. I løpet av perioden 1995 til 2007 har importen av fersk, kjølt eller fryst svinekjøtt økt med 49 542 tonn, fra 17 579 til 67 121 tonn. I dag importeres om lag 27 % av det svenske svinekjøttforbruket. Sverige importerer hovedsakelig svinekjøtt fra Danmark, fulgt av Tyskland og Finland. Danmark har vært den største leverandøren til den svenske markedet i hele perioden 1995–2005, mens Tyskland har siden 1999 vært den nest største leverandøren. Norge eksporterer også noe svinekjøtt til Sverige (Jordbruksverket, 2004b og Eurostat, 2008).

Eksporten av svinekjøtt økte i perioden 1995–1999, for så å mer enn halveres i 2000. Frem til 2005 økte eksporten igjen, men har de senere årene gått ned. Fra 1995 til 2007 har eksporten økt fra 16 186 til 21 860 tonn, dvs. en økning på tilnærmet 35 %. Mesteparten av Sveriges eksport av svinekjøtt går til andre EU-land. De største importlandene av svensk svinekjøtt er Danmark, Storbritannia, Italia og Estland. Tidligere var også Frankrike, Tyskland og Finland store importland, men disse landene har de senere årene redusert sin import av svensk svinekjøtt. Utenom EU går Sveriges eksport også til Japan, New Zealand, Syd-Korea og Norge (Jordbruksverket, 2004b og Eurostat, 2008).

Handel med sau- og lammekjøtt

Det svenske produksjonen av sau- og lammekjøtt dekker ikke den innenlandske etterspørselen, og underskuddet dekkes derfor av import. Importen skjer dels fra øvrige EU-land som Irland og Tyskland, og dels fra tredjeland som New Zealand. Ved inntreden i EU økte importen med 77 % fra 1994 til 1995, noe som delvis var en effekt av EUs lave tollkvoter for import fra visse tredjeland. Den totale importen av sau- og lammekjøtt har deretter fortsatt å vise en oppadgående trend, med unntak av i enkelte år. Samlet sett har importen av ferskt, kjølt og fryst sau- og lammekjøtt økt fra 2 750 tonn i 1995 til 6 402 tonn i 2007. Importen skjer hovedsakelig i form av fryste varer. Importen av fryst sau- og lammekjøtt fra øvrige EU-land har stadig økt, men fortsatt er det New Zealand som dominerer importen. I 2004 sto New Zealand for 52 % av den totale svenske importen av fryst sau- og lammekjøtt, mot 71 % i 1995. EUs eksport av fryst sau- og lammekjøtt til Sverige kommer hovedsakelig fra Tyskland, Belgia og Danmark, mens Irland dominerer eksporten av ferskt og kjølt sau- og lammekjøtt til Sverige (Jordbruksverket, 2004b og Eurostat, 2008).

Den svenske eksporten av sau- og lammekjøtt er beskjeden. I 2007 ble det eksportert 249 tonn ferskt, kjølt eller fryst sau- og lammekjøtt, mot 151 tonn i 1995.

Handel med fjørfekjøtt

Importen av ferskt, kjølt eller fryst fjørfekjøtt, ekskl. biprodukter er oppgitt til nærmere 35 246 tonn i 2007 (dvs. uten omregning til vare med ben). Importen av fjørfekjøtt har økt kraftig de siste 10–15 årene. I 1995 var importen kun på 916 tonn. Den største andelen av importen kommer fra Danmark, som står for ca. 80 %, mens ca. 10 % importeres fra Tyskland. I 2007 ble ca. 41 % av det svenske forbruket av fjørfe importert. Som følge av at en del svenske matindustribedrifter har lagt sine innkjøp til Danmark, fanges ikke deres innførsel av fjørfekjøtt opp av den svenske handelsstatistikken. Importen er dermed trolig noe høyere enn det fremgår av den svenske handelsstatistikken. Når det gjelder bearbejdede varer av fjørfe, er Tyskland og Danmark de største eksportørene med om lag 25 % av importen hver (Jordbruksverket, 2004b og Eurostat, 2008).

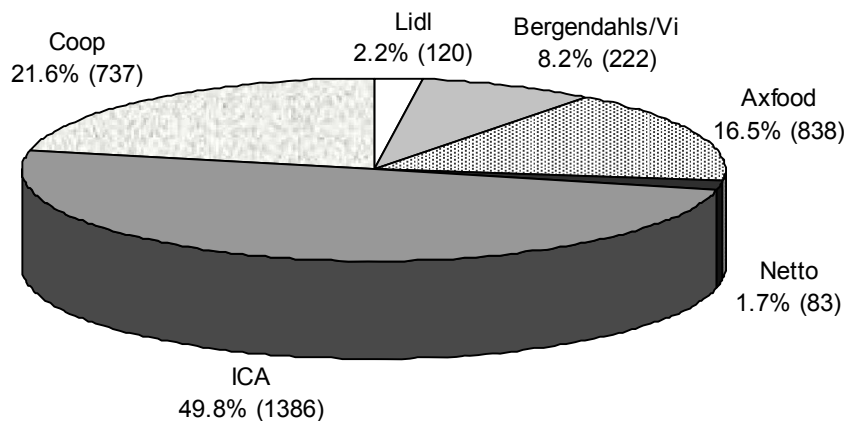
Eksporten av ferskt, kjølt eller fryst fjørfekjøtt har variert en del i løpet av perioden, og hadde bl.a. en kraftig vekst i 2006 og 2007. I 1995 lå eksporten på 8 204 tonn mot om lag 46 317 tonn i 2007. Mesteparten av eksporten av ferskt, kjølt og fryst fjørfekjøtt går til land som Tyskland, Danmark og Estland, mens bearbejdede fjørfevarer går til Danmark og Finland (Jordbruksverket, 2004b og Eurostat, 2008).

3.3 Forbrukermarkedet

Det svenske forbrukermarkedet er den viktigste omsetningskanalen for svenske kjøttprodukter, selv om også noe eksporteres. Vi vil i det følgende gi en oversikt over det svenske dagligvaremarkedet, forbrukertrender og prisutvikling.

3.3.1 Dagligvaremarkedet

Dagligvarehandelen i Sverige omsatte i 2006 for 167,53 mrd. SEK, noe som er en økning på 10,0 % fra året før. Det er ICA som står for den absolutt største andelen av markedet med en markedsandel på 49,8 %. Lidl, som etablerte seg i Sverige i 2003, hadde i 2007 opparbejdet seg en markedsandel på 2,2 %. Figur 3.7 gir en oversikt over foredlingen av markedsandeler i det svenske dagligvaremarkedet i 2006, og antall butikker hos de enkelte kjedene samme (Fri Köpenskap, 2008). Foreløpige tall for 2007 viser en omsetningsvekst hos alle kjedene med unntak av lavpriskjeden Netto.

Figur 3.7 Fordeling av markedsandeler i dagligvarehandelen 2006 (og antall butikker)

Det har de senere årene vært store forandringer i svensk dagligvarehandel, med bl.a. inntreden av lavpriskjedene Lidl og Netto. Dette har ført til økt konkurranse, og dermed også økt prisfokus i dagligvarehandelen og høyere press på svensk matindustri.

Lidl, som åpnet sine første butikker i Sverige høsten 2003, har i dag i overkant av 120 butikker i landet, spredt i Syd- og Mellom-Sverige. Netto, som eies 50 % av ICA AB, etablerte sin første svenske butikk våren 2002 i Sør-Sverige. Lavpriskjeden hadde i 2006 ca. 83 butikker i dette området. Til sammen omsetter lavpriskjedene for nesten 6,5 mrd. SEK (i 2006), noe som tilsvarer 3,9 % av markedet.

ICA, Coop og Axfood har merket den økte konkurransen fra bl.a. lavpriskjedene. Som følge av lavpriskjedenes inntreden på det svenske markedet har de øvrige aktørene måtte endre sine strategier. Blant annet har man hatt store satsninger for å øke ferskvaresortimentet, i tillegg til å fornye ferskvareavdelingene. På denne måten kan kjedene tilby kundene mer enn hva lavpriskjedene kan tilby, samtidig som gode ferskvareavdelinger høyner hele butikkinntrykket. I tillegg til økt fokus på ferskvarer, har dagligvarekjedene også fått et økt prisfokus. Dagligvarehandelen har presset prisene bl.a. gjennom å introdusere Private Label-produkter i markedet (Petersson, 2005). De siste årene har andelen Private Label-produkter økt betydelig, og i 2005 hadde Private Label-produkter en markedsandel på hele 14 % i Sverige (ACNielsen, 2006). Trolig vil andelen Private Labels fortsette å øke fremover, og ICA, Coop og Axfood har nevnt målsetninger om opp mot 25 % andel Private Label-produkter i deres butikker. Private Labels har de senere årene økt mest i de produktgrupper der handelen og forbrukerne synes det er for dyrt med industriens merkevarer. Innen de varegrupper der kjedene har Private Label-produkter kan kjedene også i større grad øke prispresset på industrien.

Den økte konkurransen har også vært en pådriver for økt stordrift gjennom sentralisering av innkjøp. Tidligere gikk vareleveransene i stor grad direkte til detaljist fra leverandør, mens nå går den største andelen av varene gjennom kjedenes sentrale grossistlagre, hvor kjedene selv distribuerer varene videre til den enkelte butikk. Flere av sortimentsavgjørelsene skjer i dag også sentralt, noe som har gitt de enkelte butikkene mindre mulighet til å påvirke utbudet (Rosendahl og Walle, 2006). Et ytterligere steg i rasjonaliseringsprosessen har vært innføring av konsumentpakket kjøtt.

Bergrens er den eneste dagligvarekjeden som har en klar uttalt strategi for salg av kjøtt og kjøttvarer. Hos Bergrens er alt ferskt kjøtt garantert svensk og omsetningen

innen kategorien ferskt kjøtt og kjøttvarer er en av de høyeste i bransjen. Sammenlignet med andre dagligvarekjeder, har Bergrens en høyere andel kjøtt i sitt sortiment. Foretaket har imidlertid ingen uttalt strategi om at kjøttvarer skal være lokalt produsert, bortsett fra at alt kjøtt skal være svensk og pakkes i butikkene. Av de innkjøpte kjøttvolumene står Scan Foods for ca. 7 %, mens Ugglarps og Pärsons står for til sammen om lag 85 %. Øvrige volumer kommer fra Empaco, Sjöboslakteriet og noen andre mindre leverandører. Hver enkelt butikk står relativt fritt til å kjøpe inn kjøttvarer, men prissetting og omgjøringer i sortimentet avgjøres sentralt. Bergrens har ikke eget Private Label-merke innen kategorien kjøtt og kjøttvarer, og leverandørenes velkjente merkevarer skal utgjøre basen i kjedens sortiment (Rosendahl og Walle, 2006).

3.3.2 Forbrukertrender

Tabell 3.16 gir en oversikt over utviklingen i det svenske kjøttforbruket de siste ti årene.

Tabell 3.16 Totalt kjøttforbruk i Sverige, 1995–2006

	1995	2000	2004	2005	2006
Totalt kjøttforbruk (mill. kg)	554	627	670	673	674
Storfe	162	200	220	231	234
Sau	6	8	9	10	12
Svin	317	317	328	321	317
Fjørfe	69	102	107	111	111
Kjøttforbruk per person (kg/pers)	63,5	70,1	74,7	74,3	61,8 ¹⁾
Storfe	18,7	22,6	25,3	25,5	25,7
Sau	0,8	0,8	1,0	1,1	1,3
Svin	35,3	35,7	36,5	35,5	34,8
Fugl	8,7	11,0	11,9	12,2	

1) Grunnet endringer i statistikkaterialet finnes det ikke lengre tall for fjørfeforbruket per person

Kilde: LFR (2008)

Totalt ble det konsumert 674 mill. kg svin-, storfe-, lam- og fjørfekjøtt i Sverige i 2006. Sammenlignet med andre land i Europa ligger Sverige på tiende plass når det gjelder kjøttforbruk. Med forbruk menes her kjøtt, inkl. bein, som er tilgjengelig for salg. Fra 1995 har det totale kjøttforbruket økt med over 20 %. Kjøttforbruket per person har økt med 10,5 kg/pers, fra 63,5 kg/pers i 1995 til 74,3 kg i 2005.

Samtidig som den svenske storfekjøttproduksjonen har holdt seg relativt konstant de siste ti årene, har forbruket av storfekjøtt økt fra 162 000 tonn i 1995 til 234 000 tonn i 2006. I 1995 hadde man et underskudd av storfekjøtt på om lag 18 700 tonn, og i 2005 hadde dette underskuddet økt til 82 600 tonn (LRF, 2007). En betydelig årsak til det økte storfekjøttforbruket i de første medlemskapsårene i EU skyldtes først og fremst lavere priser på storfekjøtt, som følge av at storfekjøtt har relativt høy priselastisitet. Det har i løpet av de siste ti årene også vært en betydelig økning i forbruket av fjørfekjøtt. Dette har bl.a. sammenheng med at prisnivået gikk betydelig ned som følge av Sveriges inntreden i EU. Men også det økte fokuset på sunn mat der hvitt kjøtt i større grad er en del av kostholdet har medført et høyere forbruk. Lam og svin har til sammenligning kun hatt en liten forbruksvekst i løpet av de siste ti årene.

Selv om svensker har en viss preferanse for svensk kjøtt, opplever den svenske kjøttindustrien en økende konkurranse fra importert kjøtt. I 2006 var 46 % av storfe-kjøttet, 63 % av lammekjøttet, 27 % av svinekjøttet og 59 % av fjørfekjøttet på det svenske forbrukermarkedet importert kjøtt.

3.3.3 Prisniva og prisutvikling

Prisen bonden får for kjøttet sitt, hvilken pris kjøttindustrien må betale og hvilken pris det selges til på forbrukermarkedet, har betydning både for størrelsen på produksjonen, kjøttindustriens konkurranseevne og forbruket. Vi vil i det følgende gi en oversikt over prisnivå og prisutvikling for ulike kjøttslag fra produsent til forbruker.

Prisutvikling i produsentleddet

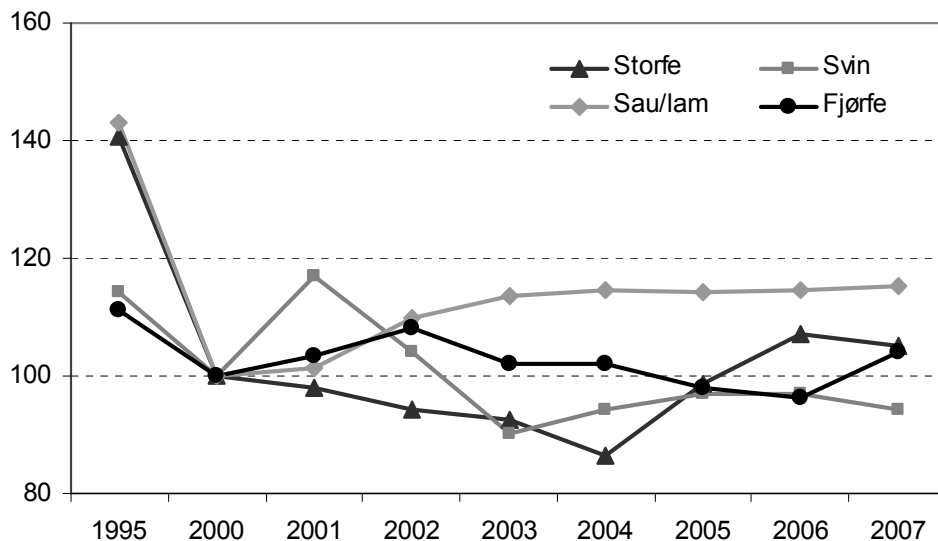
I produsentleddet måles prisutviklingen gjennom en avregningsprisindeks for jordbruksprodukter (A-index). I avregningsprisindeksen inngår kun kjøtt produsert i Sverige. Prispåvirkende tillegg er inkludert, mens direkte tilskudd som dyretilskudd etc. inngår ikke som følge av at disse tilskuddsordningene ikke påvirker prisen direkte. A-indeksen gjenspeiler svenske produsenters salgspriser til slakteri. Figur 3.8 gir en oversikt over utvikling i avregningsprisindeks i perioden 1995–2007 for de ulike kjøttslagene (Jordbruksverket, 2008b).

De svenske avregningsprisene for storfe har variert en del i løpet av perioden 1995 til 2007. For storfe nådde den en bunnotering i 2000, med en prisnedgang fra 1995 på nesten 30 %. Fra 2000 og frem til 2007 har prisene imidlertid økt med til sammen 5,1 %. Samlet sett har avregningsprisen for storfekjøtt gått ned med 25 % fra 1995 og frem til 2007.

Avregningsprisen for svinekjøtt har stort sett vært nedadgående i hele perioden fra 1995 og frem til 2007, men unntak av i enkelte år som for eksempel i 1997 da prisene økte som følge av svinepestutbrudd, og i 2001. Prisreduksjonene skyldes først og fremst høyt importtrykk fra bl.a. fra Danmark, samt perioder med stort overskudd av svinekjøtt på det europeiske markedet. Fra 1995 til 2000 gikk prisen ned med 13 %. Videre falt prisen med nesten 6 % fra 2000 til 2007. Den samlede reduksjonen i avregningsprisen til svenske svinekjøttprodusenter for hele perioden blir da på om lag 18 %.

Som det fremgår av tabellen har produsentprisene for sau- og lammekjøtt sunket suksessivt siden Sveriges inntreden i EU. Fra 1995 til 2000 gikk produsentprisen ned med drøyt 30 %. I 2002 steg prisene noe som følge av sykdomsutbrudd (BSE, samt munn- og klovsyke). Denne prisoppgangen fortsatte i 2003 og 2004 og de siste årene har prisen holdt seg relativt stabilt. Fra 2000 og fremt til 1997 økte avregningsprisen med om lag 15 %, dvs. at den fortsatt ligger lavere enn i 1995, men over prisnivået i 2000.

Avregningsprisen for fjørfekjøtt gikk ned med om lag 10 % i perioden 1995–2000. En stor del av nedgangen i avregningsprisen frem til 2000 kan forklares med den tilpasning bransjen gjennomførte som følge av EU-inntreden for å få de svenske prisene ned på nivå med de øvrige EU-landene. Fra 2000 og de neste to årene økte prisen og var på det høyeste i 2002 (8 % over 2000-nivået). De senere årene har prisen igjen gått noe ned og samlet sett har avregningsprisen for fjørfekjøtt kun gått opp med 4 % fra 2000.

Figur 3.8 Utvikling i avregningsprisindeksen, 1995–2007 (indeks 2000=100)

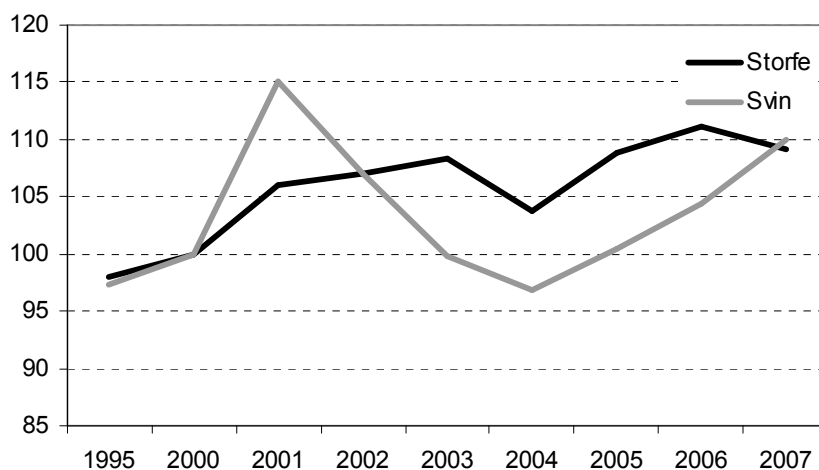
Prisutvikling på industriledet

På industriledet måles prisutviklingen gjennom en produsentprisindeks for matindustrien. Denne indeksen omfatter forbruksvarer som helt eller delvis har sitt utspring fra svenske jordbruksprodukter. Kun produkter som er ment for det svenske markedet inngår i prisindeksen, og indeksen gjenspeiler de svenske industriprodusentenes salgspriser på hjemmemarkedet. Figur 3.9 viser utviklingen i produsentprisindeksen på industrinivå i perioden 1995–2007 (Jordbruksverket, 2008b).

På industriledet var det kun en svak prisvekst for storfekjøtt i perioden 1995 til 2000 som følge av BSE-krisen. I 2001 økte etterspørselen etter svensk storfekjøtt i etterdønningene av sykdomsutbruddet i storfekjøttsektoren i EU, samtidig som selvforsyningsgraden gikk opp til 75 %. Dette medførte til en økning i storfekjøttprisene på 6,1 prosentpoeng i løpet av 2001. Med unntak av et prisfall i 2004, har prisene holdt seg relativt stabile de senere årene, og fra 2001 til 2007 har prisene kun økt med 3 %.

For svinekjøtt har produsentprisindeksen variert en del i løpet av perioden, der pris-svingningene kun delvis har korrelert med svingninger i avregningsprisen. Samlet sett gikk prisen opp med nesten 3 % i perioden 1995 til 2000. Fra 2000 til 2007 gikk prisen videre opp med ca. 10 %, og det er også det høyeste prisnivået i løpet av hele perioden.

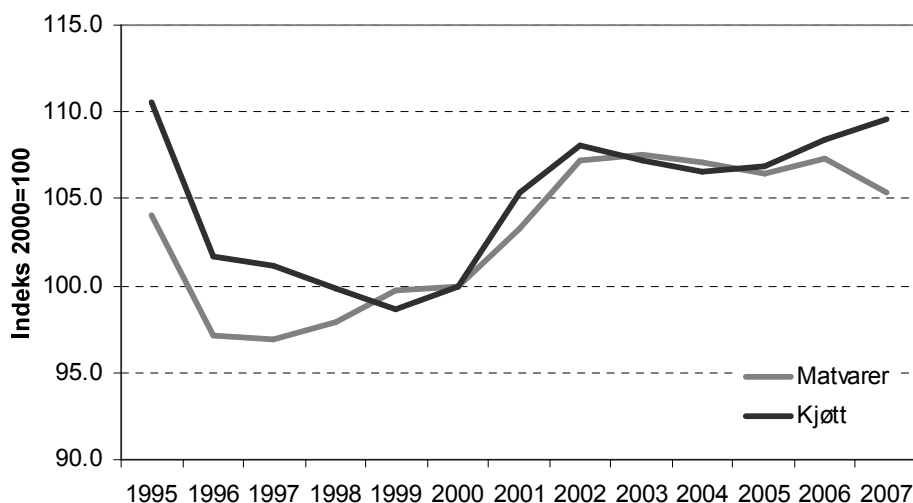
Det registreres ingen prisutvikling på industriledet for sau- og lammekjøtt, som følge av at denne produksjonen er relativt ubetydelig i kjøttindustrien i Sverige. Det registreres heller ingen prisutvikling for slaktekylling på industrinivå, men Sverige har over flere år registrert slakterienes pris ved salg til kunde. Dette er en sammenveid pris av fersk og fryst grillkylling. I januar 1996 var prisen på 16,81 kr/kg, mens den i desember 2004 var på 16,94 kr/kg. Bunnnoteringen mellom disse to punktene var i september 2003 (14,05 kr/kg) og toppnoteringen var i juli 2002 (18,53 kr/kg). I løpet av 2004 pekte trenden imidlertid opp igjen (Jordbruksverket, 2004a). Hvordan prisen for kylling har utviklet seg de senere årene har vi dessverre ingen oversikt over.

Figur 3.9 Utvikling i produsentprisindeksen på industrinivå, 1995–2007 (indeks 2000=100)

Prisutvikling på forbrukerleddet

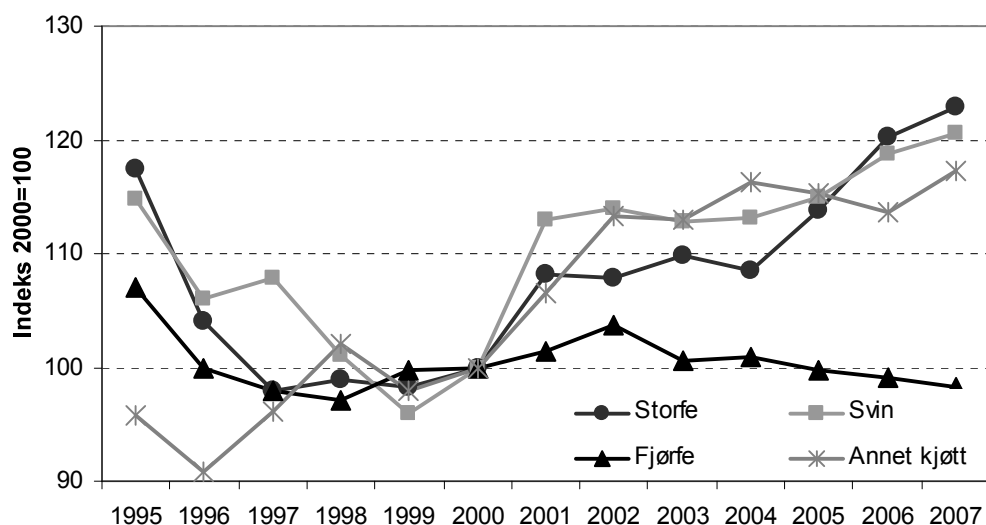
Med Sveriges inntreden i EU i 1995 fulgte en prisnedgang for matvarer generelt, og for kjøttvarer spesielt. Momsreduksjonen på 12 %, som ble innført 1. januar 1996, påvirket også den generelle prisutviklingen. Dette førte til at forbrukerprisen på matvarer generelt, og kjøtt spesielt, gikk ned med hhv. 6,7 % og 8,0 % fra 1995 til 1996. Fra 1996 og frem til 2007 har man hatt en økning i forbrukerprisen for både matvarer og kjøttvarer, der matprisen har gått opp med 10,5 %, mens kjøttprisen har gått opp med 6,5 %. Det vil si at kjøttvarer hadde en lavere prisvekst enn matvarer generelt i perioden. Figur 3.10 viser utvikling i konsumprisindeksen for matvarer og kjøtt i det svenske markedet fra 1995 og frem til 2007 (Jordbruksverket, 2008b).

Figur 3.10 Utvikling i konsumprisindeksen for matvarer og kjøtt, 1995–2007 (indeks 2000=100)

Prisutviklingen på forbrukerleddet for undergrupper av kjøtt måles gjennom konsumprisindeks for jordbruksregulerende næringsmiler (KPI-J). Figur 3.11 gir en oversikt

over prisutviklingen for ulike kjøttslag i perioden 1995 til 2007 (Jordbruksverket, 2004a og 2008b).

Figur 3.11 Konsumprisindeks for jordbruksregulerende kjøttvarer (KPI-J) (indeks 2000=100)

Konsumprisen på storfekjøtt falt på hele 1990-tallet, og EU-inntreden i 1995 førte til en ytterligere prisnedgang på storfekjøtt på ca. 11,5 %. Fra 2000 til 2001 økte prisindeksen på storfekjøtt med 8,1 prosentpoeng. Dette kan delvis forklares med at etterspørselen etter svensk storfekjøtt økte etter utbruddet av dyresykdommer ellers i EU. Fra 2001 har forbrukerprisindeksen ligget på et stabilt nivå, der importkjøtt har bidratt til å holde prisene nede. I 2005 økte forbrukerprisen for storfekjøtt med nesten 5 % som følge av bl.a. et usikkert sykdomsbilde i Europa, kombinert med redusert storfekjøttproduksjon i Sverige. Som følge av Sveriges inntreden i EU gikk forbrukerprisen på svinekjøtt ned 7,6 % fra 1995 til 1996, og har ligget under 1995-nivå siden. Fra 2000 til 2001 økte forbrukerprisen på svinekjøtt med nesten 13 % og har ligget på tilnærmet samme nivå de siste årene. Etter nedgangen i forbrukerprisen for fjørfe fra 1995 til 1996 på 6,7 %, har fjørfeprisen ligget på et relativt stabilt nivå de siste ti årene. For annet kjøtt gikk den svenske forbrukerprisen ned med 5,1 % fra 1995 til 1996, og holdt seg relativt stabil på resten av 1990-tallet. Fra 2000 til 2006 har prisen på annet kjøtt imidlertid steget med over 15 %.

Prisnivået for ulike kjøttvarer i forbrukermarkedet varierer både etter type kjøtt og etter bearbeidelsesgrad. Lavest ligger prisen på fryst kylling som i 2005 lå på 22,7 SEK/kg, mens røkt skinke i skiver hadde høyest forbrukerpris med 129,9 SEK/kg. Ser vi på prisutviklingen for de ulike kjøttvarene har prisen på kjøttdeig økt mest, med en økning på hele 31,6 % fra 1999 til 2006. Prisen på kylling har gått mest ned, med en nedgang på hele 25,8 % i samme periode. Tabell 3.17 gir en oversikt over prisnivået og prisutviklingen for ulike kjøttvarer i det svenske forbrukermarkedet.

Tabell 3.17 Forbrukerpris for ulike kjøttvarer, arlig gjennomsnitt (i SEK/kg), 1999–2006

	1999	2001	2003	2005	2006
Storfe, steik	74,3	81,7	82,8	82,1	84,0
Kjøttdeig	43,7	51,5	52,4	54,1	57,5
Svinekoteletter	52,0	56,5	56,0	55,5	57,7
Røkt skinke, i skiver	126,7	142,4	136,4	129,9	131,5
Kylling, fryst	30,6	23,8	23,4	22,4	22,7

Kilde: Jordbruksverket og SCB (2007)

4 Status og trender i dansk kjøttbransje

4.1 Kjøttproduksjon på primærnivå

4.1.1 Utvikling i kjøttproduksjonen

Det har skjedd en strukturendring i den danske kjøttproduksjonen de siste 10–15 årene. Blant annet har antall gårdsbruk blitt mer enn halvert de siste 15 årene, samtidig som gjenværende gårdsbruk stadig er blitt større. Tabell 4.1 gir en oversikt over utviklingen i antall foretak med dyr, og gjennomsnittlig besetningsstørrelse i perioden 1990 til 2006.

Fra 1990 til 2006 har antall foretak med storfe gått ned med 56 %, mens antall foretak med saueproduksjon har gått ned med 53 %. Antall foretak med svin har i samme periode gått ned med 74 %, mens antall foretak med fjørfe har gått ned 80 %. Ser man på utviklingen i antall dyr i samme periode har man imidlertid et annet bilde. Antall storfe for perioden 1990 til 2006 gikk ned med 31 %. Andelen melkekyr utgjorde om lag 60 % av besetningen i 1990, mens andelen har sunket til under 40 % i 2005. Når det gjelder sau, har antall vinterfôra sau holdt seg stabilt i hele perioden til tross for en halvering av antall foretak. Dette innebærer at antall dyr per foretak doblet seg i løpet av perioden.

Den danske svineproduksjonen skiller seg ut fra svineproduksjonen i de andre nordiske landene. I 1990 var det om lag 9,5 mill. svin i Danmark, dvs. 1,9 svin per innbygger. I 2006 var antall svin økt til om lag 13,7 mill. dyr, noe som tilsvarer nesten 2,5 svin per innbygger. Økningen av antall svin skjedde til tross for den kraftige reduksjon i antall foretak med svin, og mens det i 1990 var i gjennomsnitt 318 svin per foretak, var dette økt til 1 703 svin per foretak i 2006. I den danske svinesektoren har det også skjedd en endring ved at man har fått en større grad av atskillelse mellom smågrisproduksjon og slaktesvineproduksjon. Produksjonen av smågris krever ofte mindre plass og areal enn slaktesvineproduksjonen, og er dessuten mindre kapital-krevende (Pedersen og Christensen, 2003a).

Også innen fjærkrebransjen har man hatt en reduksjon i antall foretak, samtidig som man har hatt en bestandsøkning. Antall fjærkre til verpeproduksjon har gått ned i perioden 1990 til 2006, mens antall dyr til kjøttproduksjon har gått opp. Slaktekyllinger og hønehold til konsumegg er de to dominerende delsektorene innen fjørfesektoren, men også kalkunoppdrett og villender er et voksende marked. Kyllingproduksjon og hønehold blir drevet både på hobbybasis, og som kommersiell heltidsbeskjeftigelse (Pedersen og Christensen, 2003b).

Selv om den danske saueproduksjonen er relativt beskjeden, har det de senere årene kommet flere større besetninger med produksjon av sau- og lammekjøtt. I 2006 var gjennomsnittlig besetningsstørrelse på 58 dyr, hvilket er mer enn en dobling fra 1990. En av årsakene til denne økningen er at flere produsenter har funnet en nisje i dansk landbruk gjennom å ta i bruk uutnyttede beiteområder, som kan gi en inntektsgivende tilleggsproduksjon (Dansk Landbruksrådgivning, 2006).

Tabell 4.1 Antall foretak med dyr og gjennomsnittlig besetningsstørrelse, 1990–2006

	Storfe ¹⁾	Sau ²⁾	Svin ³⁾	Fjørfe ⁴⁾
Antall foretak				
2006	16 005	2 918	7 842	2 848
2005	16 884	3 170	9 015	3 599
2004	17 754	2 668	9 994	3 288
2000	23 031	3 241	13 231	5 807
1995	30 250	4 394	21 418	9 719
1990	36 432	6 266	29 903	14 167
Endring 1990–2006 (i %)	-56,0	-53,4	-73,8	-79,9
Gjennomsnittlig besetningsstørrelse (i stk)				
2006	96	58	1 703	6 118
2005	93	52	1 515	5 034
2004	93	53	1 324	5 048
2000	81	45	901	3 759
1995	69	33	518	2 019
1990	61	25	318	1 147
Endring 1990–2006 (i %)	57,3	132,0	435,5	433,4

1) Omfatter storfe i alt

2) Omfatter vinterfora sau

3) Omfatter svin i alt

4) Omfatter fjørfe i alt (inkl. kalkun etc.)

Kilde: Danmarks statistik (2006a)

Mens den danske storfeproduksjonen, og dermed også slaktingen har gått ned de siste 15 årene, har både slaktevolumet for svin og fjørfe økt betydelig i samme periode. Tabell 4.2 gir en oversikt over antall slaktede dyr og slaktevolum for storfe, svin og fjørfe i perioden 1990–2007. I tabellen er også eksport av levende dyr inkludert.

Det ble i 2007 slaktet over 2 mill. kg svinekjøtt i Danmark, noe som utgjorde om lag 85 % av det totale slaktevolumet dette året. Fjørfe er den nest største produksjonen, og det ble samme år slaktet 198 999 tonn fjørfekjøtt, mens det ble slaktet 141 100 tonn storfekjøtt. Slaktevolumet for sau- og lammekjøtt i Danmark er relativt beskjedent, og utgjorde i 2005 ca. 2 500 tonn. Antall sau/lam som ble slaktet dette året var på ca. 100 100 dyr, mot 922 200 sau/lam året før. Ser vi på utvikling i slaktevolumet de siste 15 årene har man hatt en nedgang i storfeslaktingen på 35 % fra 1990 til 2007. Samtidig har både slaktevolumet for svin og fjørfe økt, der økningen har vært på hhv. 62 % og 49 % i denne perioden.

Tabell 4.2 Antall slaktet dyr og slaktevolum, 1990–2007

	Storfe	Sau/lam	Svin	Fjørfe
Antall dyr (i stk)				
2007	511 600		26 311 000	103 237 000
2006	509 400		25 763 000	108 425 000
2005	549 200	100 100	25 758 000	122 921 000
2000	690 900		22 413 700	137 300 000
1995	777 300		20 334 700	117 631 000
1990	788 900		16 425 200	98 686 000
Endring 1990–2007 (i %)	-35,2		60,2	4,6
Volum (i 1 000 tonn)				
2007	141,1		2 046,0	198,0
2006	140,2		1 957,0	184,8
2005	145,4	2,5	1 988,0	207,2
2000	170,5		1 748,2	204,7
1995	200,3		1 581,8	184
1990	219,1		1 259,8	133,3
Endring 1990–2007 (i %)	-35,6		62,4	48,5

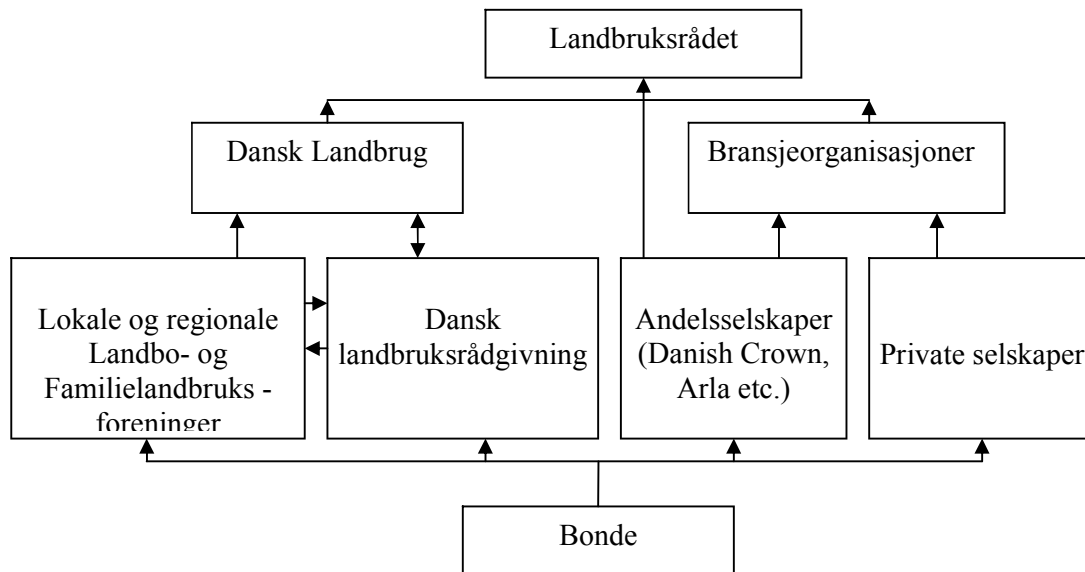
Kilde: Danmarks statistikk (2008)

Lokalisering

Den danske husdyrproduksjonen foregår i hele Danmark, men hoveddelen er konsentrert til Jylland, og spesielt Sør-Jylland. I 2007 var det Sør-Jylland som hadde flest storfe per foretak med 128 dyr i gjennomsnitt, mens København hadde færrest storfe per foretak med 38 dyr. Sør-Jylland har også de største svinebesetningene og sauebesetningene med gjennomsnittlig 2 140 svin og 107 vinterføra sau per foretak. Den største konsentrasjonen av svin finner man derimot på Bornholm med 7,5 svin per hektar, mens konsentrasjonen er lavest i hovedstadsområdet og den østlige delen av Sjælland. Når det gjelder fjærkre, finner man de største besetningene på Nordjylland, og de minste besetningene på Vestsjælland (Pedersen og Christensen, 2003a og Danmarks statistikk, 2008).

4.1.2 Organisering på primærleddet

Figur 4.1 gir en oversikt over organiseringen av det danske landbruket.

Figur 4.1 Organisering av det danske landbruket

Landbruksrådet er Danmarks førende medlemsorganisasjon for landbruket og den danske matindustrien. På primærsiden er organisasjonene Dansk Landbrug, Dansk Gartneri og Dansk Sukkerroedyrkere, Økologisk Landsforening og Dansk Akvakultur medlemmer. Danske Slakterier, Mejeriforeningen, Kødbranchens Fællesråd, Dansk Pelsdyravlerforening, Dansk Fjerkræraad og Dansk Lam, samt en rekke andre samvirke-eide foretak er medlemmer på bransjessiden. Landbruksrådet er et felles forum for drøftelse, koordinering og utforming av alle vesentlige jordbruks-, matvare- og samvirkespørsmål nasjonalt, så vel som internasjonalt (Landbruksrådet, 2008).

Om lag 90 % av bøndene i Danmark er medlem av organisasjonen Dansk Landbrug. Av dem er ca. 34 000 aktive og omkring 16 000 er interessemedlemmer. Organisasjonen ble etablert 1. januar 2003 ved en fusjon mellom Dansk Familielandbrug og Landboforeningene. I Dansk Landbrug har man et todelt medlemskap, hvor den enkelte lokale forening er medlem av Dansk Landbrug, mens den enkelte bonde er medlem av en lokal forening. Dansk Landbrug består i dag av 33 lokale «landboforeninger», 11 regionale familiebruksforeninger og to fellesforeninger. Organisasjonens formål er å samarbeide med de lokale og regionale «landbo- og familielandbruksforeninger», og å ivareta de danske bøndenes yrkespolitiske, faglige, sosiale og kulturelle interesser (Dansk Landbrug, 2008).

De enkelte bransjeorganisasjonene representerer de enkelte bransjene og deres spesifikke interesser – private så vel som samvirkeinteresser – og ivaretar interessene vedrørende en lang rekke faglige og politiske aspekter både nasjonalt som internasjonalt. Eksempler på bransjeorganisasjoner er Danske Svineproducenter, som ivaretar de politiske interessene for de danske svineprodusentene. Organisasjonen representerer ca. 1 700 medlemmer, som til sammen står for 2/3 av den danske svineproduksjonen (Danske svineproducenter, 2008).

I Danmark spiller samvirkeselskaper en stor rolle. Blant de største og mest kjente er Arla, Danish Crown, DLF og DLG. Samvirkeselskapsformen innebærer at hver bonde eier en andel av et felles selskap, og samvirket omsetter bondens produkter og ivaretar felles innkjøpsarbeid. Utover å sikre primærprodusentene innflytelse over industri-leddet, kan selskapsformen også sikre vertikal koordinering, dvs. at det er direkte

sammenheng i produksjonskjeden, fra produksjonen på bondens gård til salget av produktene over hele verden (Landbruksrådet, 2008).

4.1.3 Rammebetingelser med betydning for dansk kjøttproduksjon

Vi vil i det følgende gi en kort oversikt over sentrale rammebetingelser for den danske kjøttproduksjonen.

Danmarks landbrukspolitikk

Den danske landbrukspolitikken er også underlagt EUs felles landbrukspolitikk. Det betyr at føringer og beslutninger på europeisk plan er sentrale for både den nåværende danske landbrukspolitikken, og for den fremtidige utviklingen av politikken. I tillegg til å styres av EUs felles landbrukspolitikk, styres vilkårene for det danske landbruket dels gjennom nasjonale politiske initiativer og nasjonal lovgivning.

Den danske landbrukspolitikken har som formål å sikre et konkurransedyktig, utviklingsorientert og bærekraftig dansk landbruk, der produksjonen skal ta hensyn til forbrukerne, så vel som miljøet (Fødevarerministeriet, 2008).

Det er det danske Fødevarerministeriet som har ansvar for den danske landbrukspolitikken. Fødevarerministeriets oppgaver er nasjonale initiativer og lover som Landbruksloven og Innovasjonsloven, som er med på å sikre et bæredyktig og utviklingsorientert landbruk. Videre er de ansvarlige for administrasjon av EUs markedsordninger, distriktpolitikk, regelverk og kontroller, samt utbetaling av tilskudd til miljøvennlig og økologisk produksjon (Fødevarerministeriet, 2008).

Tilskuddsordninger

Fødevarerministeriet har ansvar for å administrere både nasjonale tilskuddsordninger og ordninger som er helt eller delvis finansiert av EU som retter seg mot det danske landbruket.

De nasjonale tilskuddsordningene er først og fremst hjemlet i Innovasjonsloven, der gartneri og landbruksforetak kan søke om tilskudd for å utvikle nye produkter eller produksjonsmetoder. I tillegg kan det under denne loven gis tilskudd for å fremme økologisk produksjon. Det finnes også en del generelle tilskuddsordninger for å styrke det danske landbruket, men ingen som er direkte knyttet opp mot den danske landbruksproduksjonen. Gjennom EUs felles landbrukspolitikk kan danske husdyrprodusenter få utbetalt enkeltbrukstilskudd, dyretilskudd, regionale tilskudd, miljøtilskudd, arealerstatning og en rekke andre mindre tilskudd. Tabell 4.3 gir en oversikt over utbetaling av ulike tilskuddsordninger til det danske landbruket.

Tabell 4.3 Direkte tilskudd til det danske jordbruket, 1990–2006 (i mill. DKK)

	Enkeltbruks- tilskudd	Dyre- tilskudd	Regionale tilskudd	Miljø- tilskudd	Areal- erstatning	Andre tilskudd	Totale tilskudd
2006	6 015	241	-	159	-	1 312	7 727
2005	5 488	625	34	215	34	2 077	8 473
2004	-	610	41	998	4 398	3 205	9 252
2003	-	669	106	694	4 471	2 839	8 779
1995	-	344	163	783	4 103	5 472	10 865
1990	-	133	121	0	0	9 144	9 398

Kilde: Danmarks statistik (2008)

I 2006 ble det utbetalt om lag 7,7 mrd. DKK til det danske landbruket, hvorav 6 mrd. DKK, eller 78 % var utbetalinger fra enkeltbrukstilskuddet. Før omlegging av EUs landbrukspolitikk som følge av EUs Midterm-Review, var arealtilskuddene mest betydningsfulle for dansk landbruk, med nærmere 5 mrd. DKK i årlige støtteutbetalinger. Selv om landbruksreformen og omleggingen til enkelbrukstilskuddet førte til at størstedelen av støtten til produksjon ble avkoblet, yter EU fremdeles direkte tilskudd til produksjon av oksekjøtt.

Ved å levere okser til slakt, og samtidig overholde en rekke fastsatte krav fastsatt gjennom såkalte tverrvilkår («cross-compliance»), kan storfeprodusenten motta et såkalt handyrtilskudd. Etter landbruksreformen ble imidlertid tilskuddet redusert til 75 % av den opprinnelige tilskuddssatsen. I tillegg har EU fastsatt et tak for handyrtilskudd i Danmark på til sammen 247 mill. DKK. Ved overskridelse av dette beløpet, som tilsvarer ca. 208 000 okser med full premie, vil det bli foretatt forholdsmessig reduksjon i utbetalt tilskudd. I 2006 mottok i alt 13 000 bønder handyrtilskudd, og dette utgjorde til sammen 235 mill. DKK. Fra 2006 har grunnbeløpet for handyrpremie for okser vært satt til 1 175 DKK per stk. mens det for kalv var satt til 839 DKK per stk. (Direktoratet for FødevarerErhverv, 2007).

Det er også mulig å søke om dyretilskudd for produksjon av sau- og lammekjøtt, der man kan få tilskudd til moderfår, dvs. vinterfôra sau. Saueprodusenter som har minst 10 vinterfôra sau, og som er tilskuddsberettiget, kan søke om tilskudd. I 2006 ble det utbetalt 6,4 mill. DKK i tilskudd til ca. 2 000 saueprodusenter, der tilskuddet var på ca. 78 DKK/sau. For 2007 var totalt tilskuddsbeløp også satt til 6,4 mill. DKK (dvs. om lag 855 000 EUR). Hvis det økonomiske taket blir overskrevet, vil tilskuddsbeløpet forholdsmessig settes ned for alle produsenter. Tilskuddet er en del av EUs landbrukspolitikk, og finansieres av EU (Direktoratet for FødevarerErhverv, 2007).

Avgifter

I Danmark finnes det verken en omsetningsavgift, eller en generell forskningsavgift for landbrukssektoren. For svineprodusenter finnes det imidlertid en rekke produksjonsavgifter i forbindelse med slakting og eksport av svin som er produsert i Danmark. Det er Svineavgiftsfondet som har ansvar for å kreve inn produksjonsavgiftene, og fondet har som formål å styrke den samlede svinekjøttsektorens utviklingsmuligheter og konkurransevne. Avgiftssatsene beregnes per enhet slakt/enhet eksportert, og disse enhetssatsene basert på dyrets vekt. Tabell 4.4 gir en oversikt over produksjonsavgifter ved slakting og eksport av svin.

Tabell 4.4 Utvikling i produksjonsavgifter for svin (i DKK/kg)

	Vekt	11.10.2004– 30.09.2005	01.10.2005– 30.09.2006	Satser f.o.m. 23.10.2006
Svineslakt	- under 110 kg	6,25	6,25	5,50
	- over 110 kg	15,65	15,65	13,75
Smagriseksport	- 0–15 kg	3,45	3,45	3,05
	- 5–50 kg	4,15	4,15	3,65
Svineeksport	- 50–135 kg			5,50
	- over 135 kg			13,75

Kilde: Svineavgiftsfonde (2007a)

I regnskapsåret 2005/06 ble det innbetalt produksjonsavgifter for til sammen 158,6 mill. DKK. Dette er på linje med det foregående regnskapsåret, men en reduksjon sammenlignet med tidligere regnskapsår, noe som er vist i tabell 4.5.

Tabell 4.5 Innkrevd produksjonsavgifter under svinefondsavgiften, 2000–2006 (i mill. DKK)

Ar	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006
Avgifter	231,4	225,6	208,0	140,0	159,1	158,6

Kilde: Svineavgiftsfonde (2007b)

4.2 Status og utvikling i kjøttindustrien

Kjøttindustrien er den dominerende bransjen innen dansk matvareindustri, målt i både sysselsetting, omsetning, eksport og verditilvekst. Kjøttindustrien skiller seg ut ved at den har en betydelig spesialisering innen eksport, spesielt av svinekjøtt. Vi vil i det følgende gi en oversikt over utvikling, struktur og rammebetingelser for den danske kjøttindustrien.

4.2.1 Nøkkeltall for dansk kjøttindustri

Struktur

Dansk kjøttindustri har de siste 10–15 årene vært gjennom en betydelig effektivisering som følge av den økende konkurransen, både på det nasjonale og det globale kjøttmarkedet. Mye av strukturendringene skjedde imidlertid allerede på 1970- og 1980-tallet som følge av Danmarks inntreden i EU i 1972. I perioden 1995 og frem til 2006 har sysselsettingen i kjøttindustrien gått ned med 24,1 %, noe som tilsvarer en litt høyere nedgang enn den generelle sysselsettingsnedgangen i dansk matindustri i samme periode. I 2005 var det registrert om lag 60 370 sysselsatte i dansk matindustri totalt, hvorav 28,5 % var tilknyttet kjøttindustrien. Tabell 4.6 gir en oversikt over utvikling i antall sysselsatte i dansk kjøttindustri og i matindustrien totalt i perioden 1990 til 2006.

Tabell 4.6 Utvikling i antall sysselsatte, 1990–2006

	Hele matindustrien	Kjøttindustri	Andel (i %)
2006	60 371	17 211	28,5
2005	64 169	18 739	29,2
2004	67 678	20 408	30,2
2003	71 129	21 985	30,9
2002	71 843	22 505	31,3
2001	72 592	22 267	30,7
2000	73 959	21 813	29,5
1995	75 710	22 675	29,9
Endring 1995–2006 (i %)	-20,2	-24,1	

Kilde: Danmarks statistik (2007)

De danske kjøttbedriftene har de siste 10–15 årene vært gjennom en betydelig strukturrasjonalisering, der antall bedrifter har gått ned fra 240 i 1995 til 154 i 2006. Matindustrien totalt har ikke hatt den samme bedriftsrasjonaliseringen som kjøttindustrien i løpet av denne tiårsperioden, og har til sammenligning hatt en nedgang i antall bedrifter på 26 %, mot 36 % i kjøttindustrien. Selv om over nesten 29 % av de sysselsatte i matindustrien er tilknyttet kjøttindustrien, står antall kjøttbedrifter kun for 9 % av totalt antall bedrifter i matindustrien. Dette betyr at kjøttbedriftene i gjennomsnitt har langt flere sysselsatte per bedrift enn i matindustrien totalt. Tabell 4.7 gir en oversikt over utvikling i antall bedrifter i kjøttindustrien og i matindustrien totalt i perioden 1995 til 2006.

Tabell 4.7 Utvikling i antall bedrifter, 1995–2006

	Hele matindustrien	Kjøttindustri	Andel (i %)
2006	1 777	154	8,7
2005	1 785	159	8,9
2004	1 779	158	8,9
2003	1 759	162	9,2
2002	1 851	161	8,7
2001	1 861	157	8,4
2000	1 907	158	8,3
1995	2 417	240	9,9
Endring 1995–2006 (i %)	-26,5	-35,8	

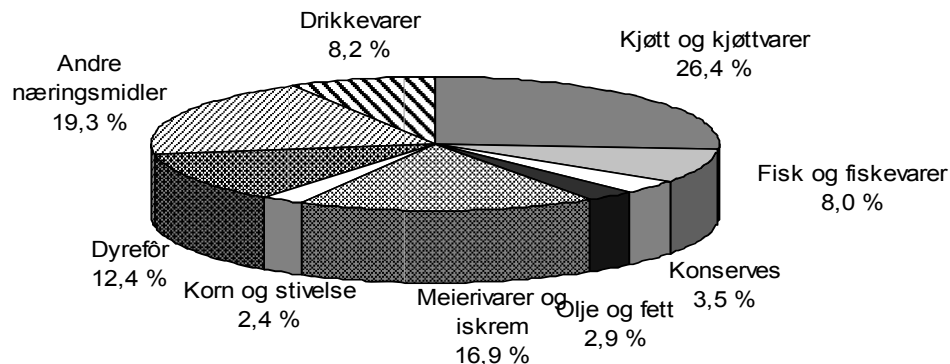
Kilde: Danmarks statistik (2007)

Høyere nedgang i antall bedrifter enn i antall sysselsatte i dansk kjøttindustri har ført til at sysselsatte per bedrift de senere årene har økt. Fra 1995 til 2006 gikk antall sysselsatte per bedrift opp fra 95 personer til 112 personer i gjennomsnitt. Til sammenligning var det i matindustrien totalt i gjennomsnitt kun 34 sysselsatte per bedrift. Dvs. at danske kjøttbedrifter i gjennomsnitt har langt flere ansatte enn i matindustrien totalt.

Vi har ingen oversikt over størrelsesforhold for de enkelte kjøttindustribedriftene i Danmark. Sammenlignet med de andre nordiske landene er vårt inntrykk imidlertid at Danmark har noen få store og mange små kjøttindustribedrifter, men har i mindre grad mellomstore kjøttindustribedrifter slik man for eksempel har i Norge.

Produksjon og verdiskaping

Dansk matindustri omsetter for om lag 146 mrd. DKK årlig, står for 24 % av dansk industris totale omsetning og er med det den største industrivirksomheten i Danmark. Innenfor matindustrien er kjøttindustrien den absolutt største bransjen med en omsetning på om lag 38,6 mrd. DKK i 2007, noe som utgjorde ca 26 % av matindustriens samlede omsetning. Figur 4.2 gir en oversikt over de ulike bransjens andel av matindustriens samlede omsetning i 2007 (Danmarks statistik, 2008).

Figur 4.2 Fordeling av omsetningen i dansk matindustri på bransjenivå i 2007

Tabell 4.8 gir en oversikt over omsetningsutviklingen i Danmark for matindustrien totalt og for kjøttindustrien alene. Av tabellen kan man se at omsetningen i matindustrien har økt med over 32 % fra 1995 til 2007, mens omsetningen innen kjøttindustrien har økt med om lag 6 %. Omsetningen i kjøttindustrien utgjorde om lag 25,1 % av omsetningen til matindustrien i 2007. Kjøttindustriens andel av total omsetning i matindustrien har gått ned de siste ti årene.

Tabell 4.8 Utvikling i matindustrien og kjøttindustriens omsetning, 1995–2007 (i mill. DKK)

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien	Andel (i %)
2007	146 217	36 639	25,1
2006	136 206	40 194	29,5
2005	135 159	39 027	28,9
2004	133 773	39 340	29,4
2003	131 146	37 399	28,5
2002	126 279	40 467	32,0
2001	123 620	43 610	35,3
2000	114 788	40 053	34,9
1995	110 475	34 602	31,3
Endring 1995–2007 (i %)	32,3	5,9	

Kilde: Danmarks statistikk (2008)

Tabell 4.9 gir en oversikt over omsetning fratrukket kostnader til varekjøp for mat- og kjøttindustrien, noe som gir oss et inntrykk av utviklingen i bearbeidingsverdien i denne

sektoren.⁵ Av tabellen ser vi at det har vært en økning i bearbeidingsverdien i både matindustrien totalt, og i kjøttindustrien alene fra 1995 til 2006. Bearbeidingsverdien i den danske kjøttindustrien utgjør årlig om lag 13–15 mrd. DKK, dvs. om lag 23 % av matindustriens totale bearbeidingsverdi. Bearbeidingsverdien per sysselsatt har i hele perioden vært høyere for matindustrien enn for kjøttindustrien. I 2006 var bearbeidingsverdien per sysselsatt 759 000 DKK i kjøttindustrien, mens den lå på 845 000 DKK i matindustrien. Fordi bruttoproduksjonsverdien i denne sammenhengen ikke tar høyde for justeringer i varebeholdninger og fratrukk for kjøp av tjenester, ligger reell bearbeidingsverdien lavere enn det som fremkommer av tabellen.

Tabell 4.9 Utvikling av en tilnærmet bearbeidingsverdi¹⁾ (omsetning fratrukket varekjøp) i matindustrien og i kjøttindustrien, 1995–2006

	Hele matindustrien		Kjøttindustrien	
	Bearbeidingsverdi (i mill. DKK)	Bearbeidingsverdi/sysselsatt (i 1000 DKK)	Bearbeidingsverdi (i mill. DKK)	Bearbeidingsverdi/sysselsatt (i 1000 DKK)
2006	51 031	845	13 108	759
2005	56 152	875	13 046	696
2004	54 542	806	14 569	714
2003	54 498	766	13 474	613
2002	55 695	775	14 781	657
2001	53 213	733	14 132	635
2000	50 699	686	13 423	615
1995	44 282	585	11 334	500
Endring 1995–2005 (i %)	26,8	49,6	15,1	39,2

1) Tilnærmet bearbeidingsverdi brukes her som betegnelse fordi verdien ikke er regnet netto for tjenestekjøp og justeringer i varelager.

Kilde: Danmarks statistikk (2007)

Finansielle nøkkeltall

Tabell 4.10 gir en oversikt over utviklingen i nettoinvesteringer, og nettoinvesteringenes andel av omsetningen i dansk mat- og kjøttindustri. I 2006 utgjorde nettoinvesteringene i kjøttindustrien om lag 0,87 mrd. DKK, noe som tilsvarer 2,3 % av bransjens omsetningsverdi. Til sammenligning ble det totalt investert 5,0 mrd. DKK i matindustrien, dvs. om lag 3,4 % av matindustriens totale omsetningsverdi. Siden 1995 har både matindustrien og kjøttindustrien hatt en investeringsvekst som har økt investeringenes andel av omsetningsverdien betydelig. I 2005 snudde imidlertid denne trenden og investeringen fortsatte å falle i 2006, både i matvareindustrien totalt og i kjøttindustrien.

⁵ Som bearbeidingsverdi regnes summen av produksjonsverdi fratrukket kjøp av varer og tjenester, korrigert for endringer i beholdningen av råvarer og konsumvarer. Spesielle offentlige tilskudd for tilvirkede/solgte varer og andre offentlige tilskudd/refusjoner er inkludert. Tallene for Danmark er ufullstendige med tanke på måltallet bearbeidingsverdi. Vi har likevel valgt å illustrere utviklingen av omsetning fratrukket varekjøp i tabell 4.9, her omtalt som bearbeidingsverdi.

Tabell 4.10 Nettoinvesteringer og andel av omsetningsverdien, 1995–2006

	Hele matindustrien		Kjøttindustrien	
	Nettoinvesteringer (i mill. DKK)	I % av omsetnings- verdien	Nettoinvesteringer (i mill. DKK)	I % av omsetnings- verdien
2006	5 033	3,4	874	2,3
2005	5 752	3,9	1 379	3,8
2004	7 832	5,9	2 070	5,3
2003	7 018	5,4	1 822	4,9
2002	6 920	5,5	1 394	3,4
2001	6 599	5,3	1 178	2,7
2000	6 858	6,0	1 487	3,7
1995	3 941	3,6	752	2,2
Endring 1995– 2006 (i %)	27,7		16,2	

Kilde: Danmarks statistik (2007)

I løpet av hele perioden fra 1995 til 2006 har nettoinvesteringene per sysselsatt ligget høyere i matindustrien totalt enn i kjøttindustrien. I 2006 utgjorde nettoinvesteringene i matindustrien 83 368 DKK per sysselsatt, mens investeringene i kjøttindustrien utgjorde 50 781 DKK per sysselsatt. Tabell 4.11 gir en oversikt over utvikling i nettoinvesteringer per sysselsatt i mat- og kjøttindustrien.

Tabell 4.11 Nettoinvesteringer per sysselsatt, 1995–2006 (i DKK)

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien
2006	83 368	50 781
2005	89 638	73 590
2004	115 724	101 431
2003	98 666	82 875
2002	96 321	61 942
2001	90 905	52 903
2000	92 727	68 170
1995	52 054	33 164
Endring 1995–2006 (i %)	60,2 %	53,1 %

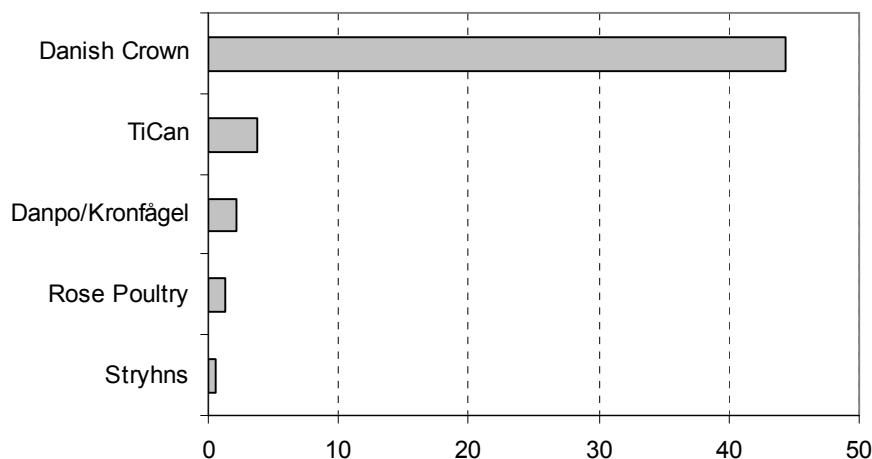
Kilde: Danmarks statistik (2007)

4.2.2 Industristruktur og bransjeorganisering

Den danske kjøttindustrien domineres av Danish Crown, som ikke bare er den største aktøren i Danmark, men også en av de største aktørene innen europeisk kjøttindustri. I tillegg til Danish Crown finner man i den danske kjøttindustrien noen få mellomstore kjøttindustribedrifter, men både markedet for storfe, svin og sau/lam og fjørfemarkedet preges av at det er noen få store aktører som dominerer markedene.

Figur 4.3 gir en oversikt over omsetningen i de fem største kjøttbedriftene i det danske markedet i 2007 (Danish Crown, 2007, TiCan, 2007, Danpo, 2007, Rose

Poultry, 2007 og Stryhns, 2007). Innen markedet for storfe, svin og sau/lam er det som tidligere nevnt Danish Crown som er den absolutt dominerende aktøren, mens Danpo/Kronfågel er størst i fjørfemarkedet. Av de danske kjøttbedriftene er det kun fire stykker som har en omsetning på over 1 mrd. DKK. I tillegg til disse bedriftene finnes det imidlertid en rekke mindre kjøttbedrifter.

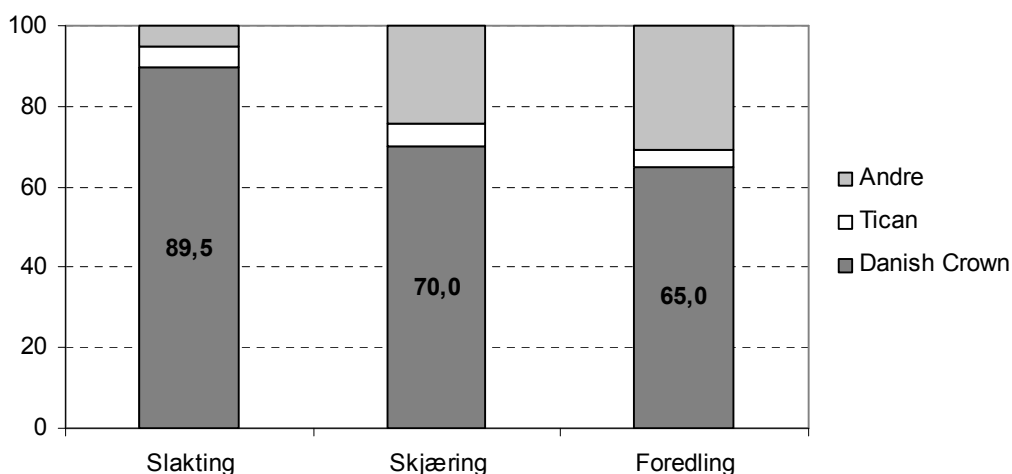

Figur 4.3 Kjøttbedrifter i det danske markedet i 2007, omsetning i 2007 (mill. DKK)

Vi vil i det følgende gi en nærmere oversikt over aktører i markedet for storfe, svin og sau/lam, samt i fjørfemarkedet.

Markedet for storfe, svin og sau/lam

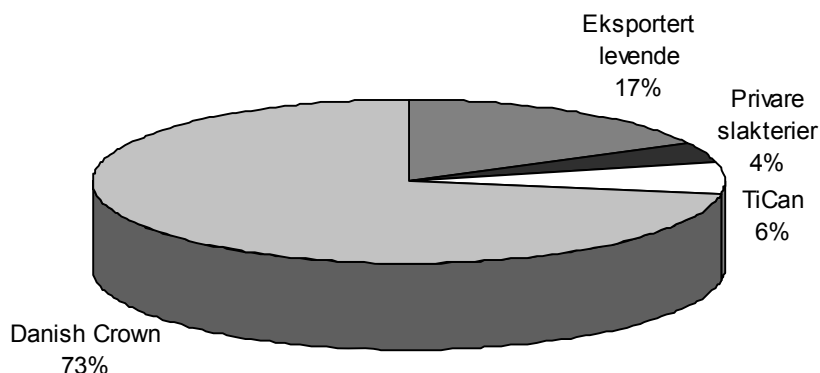
Den danske svinekjøttproduksjonen er dominerende i dansk kjøttindustri, men det produseres også relativt store mengder storfe- og fjørfekjøtt. Produksjonen av sau- og lammekjøtt i Danmark er imidlertid beskjeden, og foregår kun i småskala. Figur 4.4 gir en oversikt over markedsandeler i verdikjeden for storfe, svin og for sau og lam (Danish Crown, 2007 og Danish Meat Association, 2007).

Figur 4.4 Markedsandeler i verdikjeden for storfe, svin og sau/lam i 2005 (i %)

Ser vi på slakteleddet for storfe, svin og sau/lam er Danish Crown den absolutt største aktøren med en markedsandel på nesten 90 % av totalt slaktevolum i Danmark. Videre har TiCan en andel av slaktemarkedet på 5,5 % mens de resterende 4,5 % av all slakt står øvrige aktører for. Danish Crown står også for størsteparten av skjæringen i det danske markedet, med en markedsandel på 70 %. TiCan, som den nest største stykningsbedriften, har en markedsandel på 5 %. Foredlingsmarkedet er noe mer fragmentert enn slakte- og stykningsmarkedet, men Danish Crown er også her den dominerende aktøren med 65 % av markedet. TiCan fordeler om lag 4 % av kjøttvolumet, de resterende 31 % av markedet står øvrige aktører for.

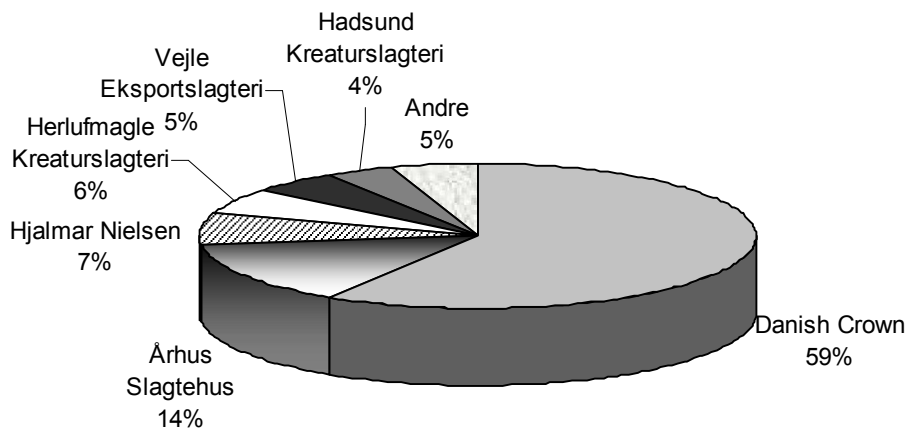
I 2006 var den samlede svineproduksjonen på 25,7 mill. dyr, noe som tilsvarer en reduksjon på 0,3 % fra året før. Dette tilsvarer et produksjonsvolum på nesten 2 mill. tonn, der både eksport av levende dyr og spiselig produktavfall er inkludert. De dominerende svineslakteriene, Danish Crown og TiCan, avtar til sammen i overkant av 79 % av den danske svinekjøttproduksjonen, mens de private slakteriene står for om lag 4 %. I 2006 ble 17 % av den danske svineproduksjonen eksportert som levende dyr, hvilket er en økning på 19 % fra året før. Levende gris eksporteres først og fremst til Tyskland, hvor de der slaktes og videreføres. Figur 4.5 gir en oversikt de ulike aktørers/markeders andel av den danske svinekjøttproduksjonen (Danish Meat Association, 2007).

Figur 4.5 Ulike aktører/markeders andeler av dansk svinekjøttproduksjon i 2006

Det var i 2007 ni godkjente slakterier for eksport av oksekjøtt, i tillegg til at det slaktes noe utenom disse slakteriene på ikke eksportautoriserte anlegg. Figur 4.6 gir en oversikt over de ulike slakteanleggenes markedsandel i 2007 (Kødbranchens Fællesråd, 2007).

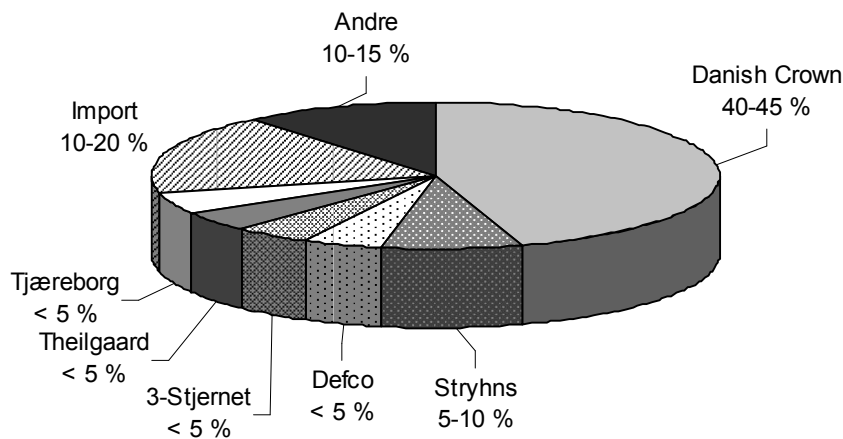
I dag er det Danish Crown som er den største aktøren i storfemarkedet med en markedsandel på 59 % av totalt slakteuttak i 2007. Om lag halvparten av Danish Crown sin oksekjøttproduksjon eksporteres, mens resten går ut til danske forbrukere gjennom supermarkeder og slaktebutikker (Danish Crown, 2007). Århus Slagtehus A/S, med en markedsandel på 14 % er Danmarks største private slakteri, og har en slaktekapasitet på 1 400 storfe i uka. Århus Slagtehus eies av bl.a. Dansk Supermarked (Århus Slagtehus, 2008). Etter Århus Slagtehus kommer de tre mellomstore storfeslakteriene Hjalmar Nielsen, Herlufmagle Kreaturslagteri og Vejle Eksportslagteri A/S med en markedsandel på hhv. 6,8 %, 5,7 % og 5,2 %,

Figur 4.6 Slaktning av storfe på eksportautoriserte anlegg i 2007

Vi har ingen helhetlig oversikt over ulike aktørers markedsandel i storhusholdning- og dagligvaremarkedet. Figur 4.7 gir imidlertid en grov oversikt over markedsandeler for salg av foredlede kjøttvarer i det danske forbrukermarkedet (Konkurrencestyrelsen, 2002 og Danish Crown, 2007).

Selv om Danish Crown eksporterer store deler av produksjonen, har de en markedsandel for foredlede kjøttprodukter på mellom 40–45 % i det danske markedet. Videre kommer Stryhn's med en markedsandel på mellom 5–10 %, og Tjæreborg, Theilegaard, 3-Stjernet og Defco, alle med en markedsandel på under 5 %. Importerte produkter står for ca. 10–20 % av det danske markedet for foredlede kjøttvarer.

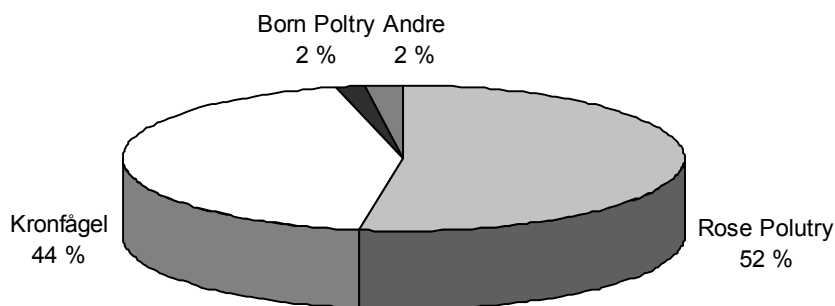

Figur 4.7 Markedsandeler for foredelte kjøttvarer i det danske forbrukermarkedet

Fjørfekjøttmarkedet

Det danske fjørfe markedet domineres i dag av to store aktører, Rose Poultry og Lantmännen Kronfågel Holding. I 2005 sto disse for om lag 96 % av all slakt av kylling i Danmark. Rose Poultry er den største aktøren med en markedsandel på 52 % av all slakt. Kronfågel, som er Nordens største kyllingprodusent, slaktet om lag 43,6 mill.

kyllinger, eller 44 % av totalt antall slaktede kyllinger i Danmark i 2005. Sammenlignet med disse to er de andre slakteriene marginale og i all hovedsak nisjeslakterier, der BornPoultry er den største av de små aktørene med en markedsandel på om lag 2 % av slaktekyllingproduksjonen. Figur 4.8 gir en oversikt over de ulike aktørenes markedsandel i markedet for slakt av fjørfe (Danmarks statistikk, 2006d, Rose Poultry, 2007, Kronfågel, 2007 og BornPoultry, 2007).

Figur 4.8 Markedsandeler i fjørfemarkedet, andel av slakting i 2005

De danske fjørfeslakteriene står selv for bearbeiding og foredling av kyllingproduktene i vesentlig omfang. Kronfågel og Rose Poultry produserer og leverer således begge et bredt utvalg av naturlige, marinerte, panerte, steke og kokte kyllingprodukter. Bearbeiding av kyllingprodukter gjøres imidlertid også hos bl.a. Tulip Food Company, som baserer sin produksjon på både på dansk og utenlandsk importert kyllingkjøtt. I dag går ca. 60 % av den danske slaktekyllingproduksjonen til eksport, med EU-landene som det primære marked (Graversen, 2003).

Nærmere om aktører i markedet

Vi vil i det følgende gi en oversikt over de største aktørene i det danske kjøttmarkedet.

Danish Crown er den største kjøttvirksomheten i Danmark, og er også den største svinekjøttprodusenten både i dansk og europeisk sammenheng. Danish Crown hadde en netto omsetning på 44,3 mrd. DKK kroner i 2006/07, og 89 % av konsernets omsetning kommer fra markeder utenfor Danmark (dvs. utenlandsk produksjon og eksport). Det er sysselsatt ca. 25 000 personer i Danish Crown, hvorav ca. 13 000 utenfor Danmarks grenser. Samvirkebedriften ble i 2007 eid av 13 500 medlemmer. Strukturutviklingen i primærlandbruket har ført til et fallende antall produsenter, og dermed også et fallende antall medlemmer de siste årene. Danish Crown er delt opp i hovedforretningsområdene Svinekjøttdivisjonen, Oksekjøttdivisjonen, Foredlingselskaper samt øvrig virksomhet. Svinekjøttdivisjonen står for 47 % av foretakets samlede omsetning, mens oksekjøttdivisjonen, foredlingselskaper og øvrig virksomhet står for hhv. 5 %, 40 % og 8 % av konsernets omsetning. Svinekjøtt- og oksekjøttdivisjonene har i utgangspunktet hovedansvaret for primærproduksjonen, samt slakt og skjæring av svin- og storfekjøtt.

Foredlingsvirksomheten er delt opp i de fem selskapene Tulip Food Company, Tulip Ltd., Plumrose USA, Sunhill og Sokolów. Tulip Food Company ivaretar konsernets avsetning av foredlede produkter i EU med unntak av i Storbritannia og Polen, i tillegg til å eksportere til en rekke land utenfor EU. Tulip Ltd. ivaretar konsernets foredling i

Storbritannia, men har også egne slakteanlegg som dels forsyner selskapets primære kunder med råvarer, og dels leverer råvare til foredling på selskapets egne foredlingsfabrikker. Plumrose USA ivaretar konsernets foredlingsvirksomhet i USA, mens polske Sokolów både slakter, videreforedler og selger svinekjøtt først og fremst til det mellom- og østeuropeiske markedet. Videre har Danish Crown fire handelsselskaper som ivaretar aktiviteter innen salg av videreforedledede produkter på det globale markedet, i tillegg til salg av økologiske produkter på det danske markedet (Danish Crown, 2007).

TiCan a.m.b.a. er den nest største aktøren i den danske svinekjøttbransjen, og foredler årlig om lag 1 700 000 svin. Av produksjonen går 85–90 % til eksport, mens resten går til danske supermarkeder, slaktebutikker og storhusholdningsmarkedet. TiCan er som Danish Crown, en samvirkebedrift med om lag 541 andelshavere. TiCan har produksjonsanlegg i både Thisted, Fjerritslev og Ansager, hvor det til sammen er ansatt 1 873 personer. I 2006/2007 hadde selskapet en omsetning på 3,71 mrd. DKK og hadde siste året en omsetningsvekst på hele 22 %. TiCan har en rekke datterselskap og assosierte selskaper som ivaretar salg av kjøttprodukter til ulike markeder. Selskapet er bl.a. inne på det britiske markedet hvor de selger TiCans egne produkter, samt oksekjøtt, kylling og delikatessprodukter fra hele verden. Videre eier TiCan foretaket TiCanRose sammen med Rose Poultry (50 % eierandel hver), som selger svinekjøtt- og fjørfeprodukter til det tyske forbrukermarkedet. TiCan har også eierinteresser i kjøttvirksomheter i Polen og på Kypros (TiCan, 2008).

Rose Poultry A/S er Danmarks største produsent av foredledede kyllingprodukter til danske og utenlandske forbrukere. Rose Poultry er et resultat av fusjonen mellom Vinderup Fjerkræslagteri A/S og Skovsgaard Fjerkræslagteri A/S i 1999, og overtakelsen av Padborg Fjerkræslagteri i 2002. Rose Poultry har en årlig omsetning på om lag 1,3 mrd. DKK. I dag slakter Rose Poultry om lag 70 mill. kyllinger årlig på sine tre produksjonsanlegg i Vinderup, Skovsgaard og Padborg, hvorav i overkant av 50 % går til eksport. Rose Poultry har omlag 1 200 ansatte, og er tilknyttet ca. 130 produsenter. Rose Poultry eier 50 % av datterselskapet Gern Fjærkre som har spesialisert seg på produksjon og slakt av økologiske kyllinger, ender og høns. Selskapet eier også 33 % av Farmfood, som bearbeider biprodukter fra fjørfeindustrien. (Rose Poultry, 2007).

Lantmännen Danpo inngår i den svenske næringsmiddelbedriften Lantmännen Kronfågel Holding, som er Nordens største kyllingsprodusent. Lantmännen Danpo har en årlig omsetning på 1,0 mrd. DKK. Selskapet har to produksjonsanlegg, hvor det er sysselsatt om lag 670 personer. Årlig slaktets det 30 mill. kyllinger ved Lantmännen Danpo sine anlegg, hvorav 51 % eksporteres. Selskapet er tilknyttet 135 produsenter som produserer på kontrakt. Danpo eier 50 % av Gern Fjærkre, og 33 % av Farmfood. Selskapet selger fjørfeprodukter til det danske markedet under merkenavnene Danpo, Danpo Din kylling, Chicky World, Lørdagskylling og Bornholmerhanen (Danpo, 2007).

BornPoultry AS har historie tilbake til 1965, og har hele tiden hatt et nært samarbeid med Danpo. BornPoultry kjøpte bl.a. opp Danpo sitt slakteri i Hasle i 1997, hvor BornPoultry sin produksjon foregår i dag. BornPoultry selger fjørfeprodukter under merkenavnet Bornholmerhane. Siden 1997 har slakteriet hatt en egen avsetningsavtale med Danpo, som innebærer at Danpo ivaretar avsetning og markedsføring utenfor Bornholm. BornPoultry har de siste årene hatt et stabilt slaktekvantum på om lag 2 mill. dyr årlig, og en relativt stabil arbeidsstokk på 30 ansatte. Bedriften har satset på spesialisering og høyverdiprodukter, og har hatt en økende omsetning de senere årene (BornPoultry, 2008 og Graversen, 2003).

Bransjeorganisering

Den danske kjøttbransjen er organisert gjennom Danish Meat Association (DMA). Organisasjonen ble dannet 1. april 2006, som et resultat av sammenslåingen av de tre

bransjeorganisasjonene Danske Slagterier, Kødbranchens Fællesråd og Det Danske Fjerkræraad. DMA jobber med forskning og utvikling, matvaresikkerhet, veterinær beredskap, kommunikasjon, administrasjon og økonomi for de tre bransjene.

Danske Slagterier har som oppgave å lede, koordinere og gjennomføre felles oppgaver for dansk svinekjøttbransje. Kødbranchens Fællesråd er bransjeorganisasjonen for okse- og kalvekjøtt i Danmark, og ble dannet i 1972 for å gi kjøttbransjen et uavhengig felles talerør bl.a. i EU. Både slakteri-, foredlings- og handelsvirksomheter innen okse- og kalvekjøtt er medlem av Kødbranchens Fællesråd. Det Danske Fjerkræraad er paraplyorganisasjonen for all fjørfeproduksjon i Danmark. Rådet har i det daglige ansvaret for bl.a. å ivareta og koordinere fjørfibransjens politikk overfor myndigheter og organisasjoner, både nasjonalt og internasjonalt (Danish Meat Association, 2008).

4.2.3 Utvikling og trender i dansk kjøttindustri

Selv om den danske kjøttbransjen over lengre tid har vært preget av at en stor aktør har dominert markedet, har det skjedd en rekke strukturendringer i bransjen de senere årene, spesielt i fjørfesektoren. Det danske markedet har også blitt mer internasjonalisert i økende grad, og investering i ny teknologi er en stadig mer sentral faktor for å sikre en konkurransedyktig produksjon.

Organisk vekst og strukturrasjonalisering

Mye av strukturendringene i den danske kjøttbransjen skjedde i forbindelse med Danmarks inntreden i EU i 1972, da det danske kjøttmarkedet ble utsatt for internasjonal konkurranse. Innen storfemarkedet hadde man bl.a. over 40 slakterier i 1960, mot kun åtte eksportautoriserte slakterier i dag. De siste 10–15 årene har man hatt både fusjoner og nyetableringer i storfeproduksjonsmarkedet, noe som gjør at antall slakterier kun er redusert med to anlegg siden 1990. Også innen svinekjøttmarkedet skjedde mye av strukturendringene på 1970- og 80-tallet, og antall slakterier som var medlem av Danske Slagterier (DS) gikk ned fra 54 i 1970, til kun seks i 1990. I dag er det kun to samvirkeselskap som er tilknyttet DS, mens man i tillegg har 10 private slakterier som ikke er organisert i DS (Danish Meat Association, 2008).

Mye av strukturendringene i fjørfemarkedet har skjedd i løpet av de ti siste årene, og mens det var syv fjørfeslakterier i det danske markedet i 1999, er det i dag kun tre danske fjørfeslakterier igjen i Danmark.

Den største strukturendringen i det danske kjøttmarkedet skjedde med Danish Crown sin fusjon med Steff-Houlberg i 2002. Gjennom fusjonen fikk Danish Crown en dominerende markedsposisjon bl.a. i markedet for ferskt svinekjøtt i dagligvaremarkedet, der markedsandelen økte fra 45–50 % til 60–65 %. Internt har Danish Crown også vært gjennom en betydelig strukturrasjonalisering de siste årene, og bare i 2005 la de ned fire svineslakterier som ble erstattet av et nytt moderne slakteri i Horsens (Danish Crown, 2007). Den danske fjørfesektoren har også vært gjennom en betydelig strukturendring de siste årene. For å ta opp konkurransen med Lantmännen Danpo/Kronfågel ble de to danske fjørfeslakteriene Vinderup Fjerkræslagteri og Skovsgaard Fjerkræslagteri enige om å fusjonere i 1999, og etablerte selskapet Rose Poultry sammen. Selskapet kjøpte videre opp Padborg Fjerkræslagteri i 2002. Gedved fjerkræslagteri og Struer Fjørfeslakteri, som begge har hatt en markedsandel på i overkant av 8 % i det danske fjørfemarkedet tidligere, la ned sin produksjon i hhv. 2000 og 2004. Foruten Lantmännen Danpo og Rose Poultry som dominerende aktører i det danske fjørfemarkedet, har man nå kun én mindre aktør igjen, BornPoultry.

Internasjonalisering

Den danske svinekjøttbransjen er i høy grad internasjonalisert. Den danske svinekjøtteksporten utgjør bl.a. 6–7 % av Danmarks totale eksportinntekter, og svinekjøtt er med det en av Danmarks viktigste eksportvarer. Videre er Danish Crown og TiCan, som begge er eid av danske andelshavere, representert med avdelinger for slakting, foredling og handel med produkter i de fleste europeiske land, samt på alle kontinenter. Danish Crown etablerte seg bl.a. i det norske markedet i løpet av 2007, når Tulip Food Company, gjennom et samarbeid med Taga Foods Norge AS, etablerte selskapet Tulip Norge AS i oktober 2007 (Tulip, 2007).

Til tross for konsolidering i slakteleddet de senere årene, der det nå kun er to primære aktører tilbake, er dansk slaktekyllingsektor meget liten i internasjonal målestokk. Allikevel går kun 35 % av den danske slaktekyllingsproduksjonen til hjemmemarkedet, mens 65 % går til eksport. Rose Poultry har over lengre tid hatt sin egen salgsvirksomhet i Tyskland, og for å styrke sin posisjon i det tyske markedet inngikk Rose Poultry et samarbeid med TiCan gjennom selskapet TiCan-Rose 1. juni i 2006. Rose Poultry og TiCan har også samarbeid om salg av kjøttprodukter til det svenske markedet. I motsetning til Lantmännen Danpo, som ble kjøpt opp av utenlandske eiere allerede i 1995, er Rose Poultry fortsatt eid av danske aktører.

Vertikal integrering

Alle de dominerende aktørene i den danske kjøttindustrien er inne i hele verdikjeden for kjøtt, fra produksjon til foredling. I motsetning til den svenske kjøttbransjen er det ingen vesentlig grad av vertikal integrering mot detaljistleddet. Dette kan del forklares ved at mye av kjøttproduksjonen går til eksport, og at den danske kjøttindustrien dermed er mindre avhengig av å få omsatt produktene sine i det danske dagligvaremarkedet. Videre er den danske kjøttindustrien, og da spesielt svinekjøttindustrien, en av de mest konkurransedyktige i europeisk sammenheng, og dagligvarekjedene har ikke samme mulighet til å presse prisene fra produsent.

Den danske dagligvarehandelen har i liten grad eierskap i den danske kjøttindustrien, og det eneste vi kjenner til er Dansk Supermarked som er en av eierne i Århus Slagtehus. I leveringskjeden for matvarer generelt, har man imidlertid hatt betydelig økt vertikal integrering, der detaljistleddet har overtatt stadig mer av forsyningskjeden (Tingaard, 2006).

Teknologiutvikling

Den danske kjøttindustrien er, i hvert fall når det gjelder svinekjøttproduksjon, ledende innen teknologi og forskning og utvikling i det globale markedet. For å være konkurransedyktige på det globale markedet har den danske kjøttindustrien bl.a. utviklet og investert i automatiseringsløsninger. I løpet av de siste årene har slakteriselskapene Danish Crown og TiCan bl.a. investert til sammen ca. 7 mrd. DKK i eksisterende og nye danske anlegg, herav 2 mrd. DKK i Danish Crowns nye slakteri i Horsens (Danske Slagterier, 2007). Mye av teknologien som den danske kjøttindustrien benytter er utviklet i samarbeid med danske virksomheter, deriblant Slagteriernes Forskningsinstitutt som er et førende kunnskapssenter innen kjøtt- og slakteteknologi på det europeiske markedet.

4.2.4 Rammebetingelser

Politiske rammebetingelser for industrien

EUs landbrukspolitikk, og de føringer den legger er en sentral drivkraft for den danske kjøttindustrien. Også den generelle næringspolitikken, konkurransepolitikken og forbrukerpolitikken har betydning for forholdene i den danske kjøttindustrien.

Den danske næringspolitikken har som mål å skape fremtidsrettede vekstvilkår for virksomheter i en stadig mer global verden, der visjonen er å skape Europas beste vekstvilkår, slik at det er attraktivt å drive virksomhet i Danmark (Økonomi- og Erhvervsministeriet, 2006). Den danske næringspolitikken har i stor grad et globalt fokus, der målet er å sikre danske virksomheter en sterk konkurransekraft gjennom blant annet følgende mål og tiltak (Danmark i den globale økonomi, 2006):

- mer konkurranse og bedre kvalitet i den offentlige forskningen,
- gode rammer for virksomhetenes forskning, utvikling og innovasjon, og
- sterkere konkurranse, og større åpenhet for å styrke innovasjon.

Overfor den danske matindustrien ivaretas den generelle næringspolitikken av Økonomi- og Erhvervsministeriet, mens Videnskapsministeriet har ansvar for forsknings- og innovasjonspolitikken. Videre har Fødevareministeriet ansvar for å sikre innovasjon og matvaresikkerhet i dansk matindustri.

Den danske Konkurranseloven skal sikre at konkurransen mellom forskjellige virksomheter får best mulig betingelser, slik at man fremmer en mest mulig effektiv samfunnsmessig bruk av ressurser. Konkurranspolitikken skal sikre velstand og fornyelse gjennom effektiv konkurranse og effektive, gjennomsluktige markeder. For å sikre dette legger konkurransepolitikken bl.a. føringer for dominerende aktørers mulighet til å misbruke sin markedsrett, samt at virksomheter har meldeplikt for fusjoner og oppkjøp (Konkurrencestyrelsen, 2007).

Som følge av at den danske kjøttindustrien opererer i et langt mer globalt marked enn den norske kjøttindustrien, har danske kjøttvirksomheter hatt gode muligheter for å gjennomføre fusjoner og oppkjøp med velsignelse fra danske konkurransemyndigheter. Dette muliggjorde bl.a. fusjonen mellom Danish Crown og Steff-Houlberg i 2002, til tross for at man innså at fusjonen ville få alvorlige konsekvenser for konkurransen på hele eller deler av markedet for kjøp av svin til slaktning i Danmark, produksjon og salg av ferskt kjøtt til forbruk, produksjon og salg av ferskt svinekjøtt til industriell anvendelse og produksjon og salg av visse ferdiglagde varer. Det ble imidlertid satt en rekke krav til Danish Crown som delvis skulle kompensere for de mulige skadelige virkninger av fusjonen på de markedene som ble berørt (Konkurrencestyrelsen, 2002).

Ministeriet for Fødevarer, Landbruk og Fiskeri har ansvaret for matsikkerhet i Danmark. Forbrukerne skal kunne spise matvarer uten å bekymre seg for sykdommer og forurensning. Markedsføring av matvarer skal være redelig, og forbrukerne skal ha ordentlig informasjon og veiledning om matvarene. Fødevarestyrelsen arbeider med matvaresikkerhet og dyrevelferd fra jord til bord: Fra bonde eller fisker, via bearbeiding og salg i butikker og i restauranter, til maten spises ved forbrukerens bord. Matvaresikkerhet omfatter også at husdyr skal behandles ordentlig, og at husdyr ikke må ha sykdommer og infeksjoner som kan smitte fra dyr til mennesker (Fødevareministeriet, 2008).

Avgifter

Kjøttkontrollavgift

I Danmark må slakterier og videreforedlingsbedrifter betale en avgift for kontroll som utføres av det danske næringsmiddeltilsynet. Kjøttkontrollen er fastsatt i Rådets Direktiv 85/73/EØF av 29. januar 1985 (med senere endringer) om finansiering av veterinærundersøkelser og kontroll. Direktivet legger opp til at det enkelte slakteri enten betaler en fast kontrollavgift per slaktedyr, eller betaler for de faktiske utgifter i forbindelse med tilsyn og kontroll. I 2005 utgjorde kjøttkontrollgebyret ved danske slakterier i gjennomsnitt 0,14–0,19 DKK/kg for slaktesvin, 0,17–0,28 DKK/kg for storfe og 0,11–0,15 DKK/kg for fjørfe (TemaNord, 2007).

Merverdiavgift

Danmark har en generell merverdiavgift på 25 % som også gjelder for matvarer (Skatteministeriet, 2008). Fødevareøkonomisk Institutt har analysert mulighetene for å benytte momsdifferensiering på matvarer, for bl.a. å øke forbruket av frukt og grønnsaker, men den danske regjeringen ønsker i utgangspunktet å beholde merverdiavgiften på det nivå som er i dag.

Arbeidsgiveravgift

Danmark har i en internasjonal sammenheng høy skatt på inntekt, og høye indirekte skatter (moms og avgift). Til gjengjeld er lønsmottakernes obligatoriske sosiale bidrag moderate, ut i fra en internasjonal målestokk. Arbeidsgivernes obligatoriske sosiale bidrag er derfor også vesentlig mindre enn i andre vestlige land. Arbeidsgivere betalte i perioden 1997 til 1999 et arbeidsgiverbidrag til staten, men fra år 2000 ble dette bidraget opphevet. Arbeidstakere må betale et arbeidsmarkedsbidrag tilsvarende 8 % av lønnen, og i 2007 utgjorde arbeidsmarkedsbidraget om lag 76,3 mrd. DKK (Skatteministeriet, 2008).

Tilskuddsordninger

Støtte til dansk matproduksjon gis først og fremst til primærprodusentene. Matindustrien kan imidlertid bl.a. få eksportstøtte ved salg av enkelte produktgrupper, der støtten har som formål å opprettholde prisnivået til bøndene på det europeiske markedet.

De tilskuddsordningene som finnes for den danske kjøttindustrien, er i utgangspunktet de samme som svensk kjøttindustri kan motta, eksempelvis eksportstøtte ved eksport til tredjeland, tilskudd til opplysningskampanjer og salgsfremmende tiltak for landbruksprodukter og næringsmidler i og utenfor EU og offentlig lagring. I tillegg kan kjøttindustrien motta tilskudd under Innovasjonsloven, der små og mellomstore virksomheter kan få støtte til utvikling av ideer for nye produkter, eller forbedringer av eksisterende produkter. Videre kan forskningsinstitusjoner få tilskudd til innovasjonsprosjekter hvis de samarbeider med en eller flere virksomheter. Dessuten kan man få tilskudd for å fremme produksjon og slag av økologiske produkter (Direktoratet for fødevarerhverv, 2006).

4.2.5 Handel med kjøttvarer

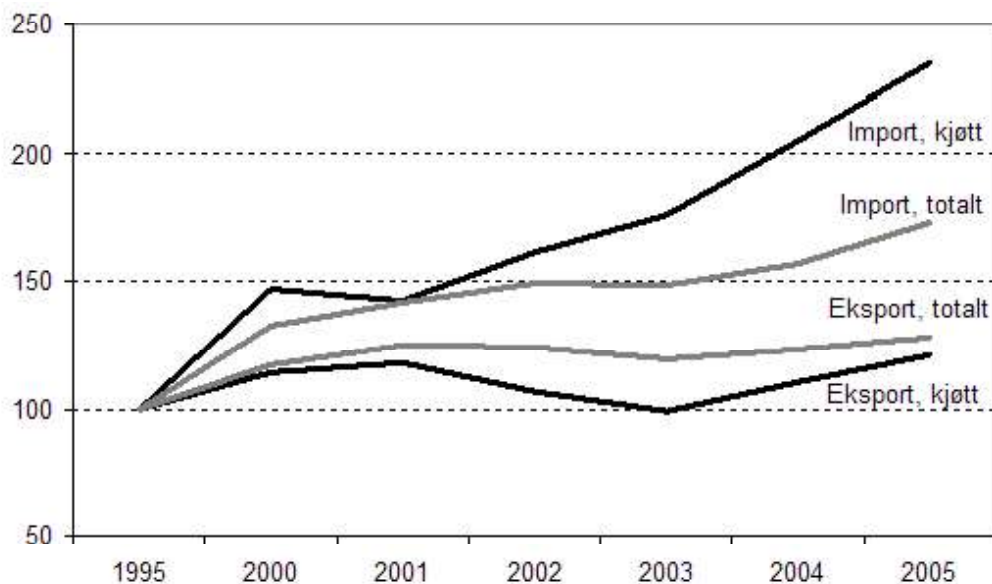
Vi vil i det følgende gi en oversikt over Danmarks handel med kjøtt og kjøttvarer.

Import og eksport av kjøtt og kjøttvarer

Kjøtt og kjøttvarer utgjør i verdi over 34 % av Danmarks totale mat- og drikkevarer-eksport, og er dermed også den viktigste bransjen i den danske matindustrien. I 2005 ble

det eksportert kjøtt og kjøttvarer til en verdi av om lag 3,9 mrd. EUR, mens importen av kjøtt og kjøttvarer utgjorde samme år i underkant av 1 mrd. EUR (Eurostat, 2006). Ser vi imidlertid på utviklingen i handelen med kjøtt og kjøttvarer har kjøttimporten hatt en høyere vekst enn eksporten de ti siste årene.

Figur 4.9 gir en oversikt over utviklingen i handelen med kjøtt og kjøttvarer, og mat- og drikkevarer totalt fra 1995 til 2005, der figuren er basert på import- og eksportverdien målt i mill. EUR (Eurostat, 2008). Av figuren ser vi at mens importen av kjøtt og kjøttvarer har mer enn doblet seg i løpet av de siste ti årene, har eksporten økt med i overkant av 20 % i samme periode. Sammenligner vi handelen med mat- og drikkevarer totalt, har den totale importen ikke hatt den samme økningen som kjøttimporten. Eksporten av mat- og drikkevarer har også hatt en noe bedre utvikling enn kjøtt-eksporten de siste ti årene.

Figur 4.9 Utvikling i handelen med kjøtt og kjøttvarer og mat- og drikkevarer, 1995–2005 i verdi (indeks 1995=100)

For å få en mer detaljert oversikt over handelen med kjøtt og kjøttvarer har vi i tabell 4.12 og 4.13 satt opp utviklingen i Danmarks handel med sentrale grupper av kjøtt og kjøttvarer, målt i volum. Tabellene viser Danmarks samlede handel med både andre EU-land, og handel med tredjeland.

Tabell 4.12 Danmarks import av kjøtt, 1995–2007 (i tonn)

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kjøtt av storfe, ferskt, kjølt eller fryst	47 634	66 998	57 329	64 896	68 000	70 215	72 129	70 079	70 672
Kjøtt av svin, ferskt, kjølt eller fryst	15 199	40 690	30 839	30 594	37 146	36 946	45 238	52 489	33 999
Kjøtt av sau, ferskt, kjølt eller fryst	5 681	5 370	4 934	4 060	4 629	4 224	4 154	4 083	5 294
Kjøtt av fjørfe, fersk, kjølt eller fryst	23 709	17 283	24 890	27 399	37 383	33 354	38 601	42 528	36 811
Annet kjøtt og spiselig slakteavfall	10 242	25 847	23 503	20 370	29 605	30 424	38 609	47 566	52 508
Animalske produkter	57 100	61 300	53 914	45 048	63 305	76 383	55 240	70 610	15 837
Animalske oljer	52 360	52 514	61 036	35 037	30 931	18 839	16 071	17 707	22 442
Produkter av kjøtt, kjøttvarer	13 283	21 864	22 540	38 689	30 191	29 732	44 903	51 096	58 974
Total import	225 208	291 866	278 985	266 093	301 190	300 117	314 945	356 158	296 537

Kilde: Eurostat (2008)

Tabell 4.13 Danmarks eksport av kjøtt, 1995–2007(i tonn)

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kjøtt av storfe, ferskt, kjølt eller fryst	113 417	88 290	63 882	71 066	62 449	62 863	55 235	55 174	53 907
Kjøtt av svin, ferskt, kjølt eller fryst	740 761	948 858	1 001 486	1 016 443	1 083 089	1 157 437	1 131 479	1 149 838	1 159 252
Kjøtt av sau, ferskt, kjølt eller fryst	727	438	299	339	456	293	472	420	496
Kjøtt av fjørfe, fersk, kjølt eller fryst	247 180	280 313	316 545	326 630	336 661	319 722	345 147	316 691	315 203
Annet kjøtt og spiselig slakteavfall	247 180	280 313	316 545	326 630	336 661	319 722	345 147	316 691	315 203
Animalske produkter	64 888	85 646	66 603	66 671	70 197	83 920	85 368	100 875	30 057
Animalske oljer	34 541	39 342	41 194	56 580	55 961	52 970	53 030	34 212	31 737
Produkter av kjøtt, kjøttvarer	193 104	162 259	150 320	153 890	124 281	129 901	127 296	128 173	123 266
Total eksport	1 641 798	1 885 459	1 956 874	2 018 249	2 069 755	2 126 828	2 143 174	2 102 074	2 029 121

Kilde: Eurostat (2008)

Importen av kjøtt og kjøttvarer til Danmark har ligget på mellom 225–356 mill. kg de siste ti årene, og sammenligner man importvolumet i 2007 med importvolumet i 1995,

har importen økt med 31,7 % i løpet av perioden. Av ubearbeidet kjøtt er det importen av ferskt, kjølt eller fryst storfekjøtt som er størst med et volum på 70 mill. kg i 2007.

Eksporten av kjøtt fra Danmark skiller seg ut i fra de andre nordiske landene. Dette skyldes i stor grad Danmarks produksjon og handel med svinekjøtt. Det totale volumet av kjøtt som ble eksportert fra Danmark i 2007 var på 2 mrd. kg, og ser man på perioden fra 1995 til 2007 har eksporten av kjøtt totalt økt med over 3 %.

Handel med svinekjøtt

Innen kjøttsektoren er handelen med svinekjøtt den absolutt dominerende handelsvaren, og i 2007 utgjorde eksporten av svinekjøtt over 57 % av Danmarks kjøtteksport. I alt ble det eksportert over 1,1 mill. tonn ferskt, kjølt eller fryst svinekjøtt i 2007. Størstedelen av den danske svinekjøttproduksjonen eksporteres i dag som kjølte eller frosne utskjæringer. Tidligere utgjorde bacon det største eksportproduktet, men i dag utgjør bacon kun en mindre del av eksporten. Hovedmarkedene for eksport av dansk svinekjøtt er EU-landene, Japan, Russland og. Av eksporten går ca. 69 % til EU-25 land, der Tyskland er den største mottakeren. Ser vi på utviklingen i handelen med svinekjøtt fra 1995 til 2007 i volum, har eksporten til sammen økt med 24 %, noe som innebærer at danskene har styrket sin posisjon i det utenlandske markedet for svinekjøtt de senere årene. Spesielt har eksporten til Russland, men også øvrige land utenfor EU økt de senere årene.

Selv om Danmark i utgangspunktet er selvforsynt med svinekjøtt, importeres det også svinekjøttprodukter til det danske markedet. I 2007 ble det importert ca. 33 tonn svinekjøtt. Importen har de senere årene økt, og til sammenligning ble det i 1995 importert kun 15 tonn svinekjøtt til det danske markedet. Store deler av svinekjøttimporten kommer fra andre EU-25 land.

Handel med storfekjøtt

Sammenlignet med handelen med svinekjøtt er handelen med storfekjøtt relativt marginal, og de senere årene har også Danmark blitt nettoimportør av storfekjøtt. I 2007 utgjorde importen av ferskt, kjølt eller fryst storfekjøtt 70 mill. kg, mens eksporten utgjorde 53 mill. kg.

Danskene importerer det meste av okse- og kalvekjøttet fra Tyskland og Nederland, og i 2007 kom om lag 70 % av den totale importen fra disse to landene. Resten av importen kommer hovedsakelig fra andre EU-land, men også noe importeres fra Brasil, Australia og Uruguay. Også Danmarks eksport av storfekjøtt går hovedsakelig til andre EU-land, og i 2007 gikk om lag 60 % av den danske storfekjøtteksporten til Italia, Spania og Tyskland (Eurostat, 2008 og Danish Meat Association, 2008).

Handel med sau- og lammekjøtt

Danmark har en relativt ubetydelig handel av sau- og lammekjøtt. I 2007 ble det importert ca. 5,3 mill. kg, mens eksporten var på 496 tonn. Siden 1995 og frem til 2007 har både importen og eksporten variert noe fra år til år. New Zealand var den største eksportøren av sau- og lammekjøtt til Danmark i 2007, etterfulgt av Tyskland og Belgia. Disse tre landene står for 60–70 % av den totale importen til Danmark. Når det gjelder dansk eksport var det Sverige som var den største mottakeren, med en andel på 50–55 % av total mengde sau- og lammeeksport fra Danmark, etterfulgt av Storbritannia og Belgia (Eurostat, 2008).

Handel med fjørfekjøtt

Danmark er nettoeksportør av fjørfekjøtt, og hadde i 2007 et eksportoverskudd på 279 mill. kg. Eksporten av ferskt, kjølt eller fryst fjørfekjøtt utgjorde dette året 315 mill. kg,

mens importen utgjorde samme år kun 36 mill. kg. I overkant av 60 % av fjørfe-kjøtt eksporten går til EU-25 land, hvorav Sverige er den største mottakeren med en andel på 20 %. I alt er det om lag 70 ulike land som importerer dansk fjørfe kjøtt, og foruten Sverige var land som Korea, Tyskland, De forente arabiske emirater og Storbritannia blant de største importørene av dansk fjørfe kjøtt.

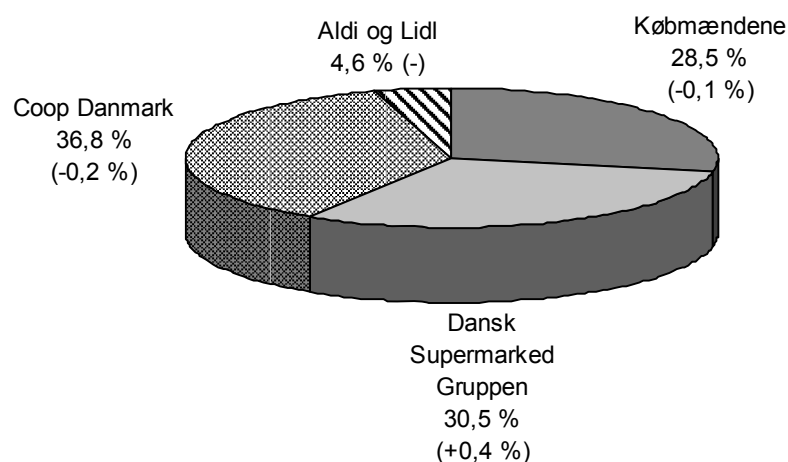
Importen av fjørfe kjøtt utgjorde i 36 mill. kg i 2007. Over 90 % av fjørfe kjøttimporten kommer fra EU-25 land, der Tyskland og Frankrike var de landene som stod for det meste av eksporten. Sverige er den tredje største eksportøren til Danmark med 8–10 % av den totale fjørfeimporten (Eurostat, 2008).

4.3 Forbrukermarkedet

Med unntak av for svinekjøtt, er det danske forbrukermarkedet den viktigste omsetningskanalen for danske kjøttprodukter. Vi vil i det følgende gi en oversikt over det danske dagligvaremarkedet, forbrukertrender og prisutvikling.

4.3.1 Dagligvaremarkedet

I 2006 hadde den danske dagligvarehandelen en samlet omsetning på om lag 96,1 mrd. DKK. Den danske dagligvarehandelen domineres av fem dagligvaregrupperinger, hvorav Coop Danmark er den absolutt største med en markedsandel på 37 %. Videre kommer Dansk Supermarked Gruppen og Købmændene med hhv. 30 % og 28 % av markedet hver, mens de tyske lavpriskjedene Aldi og Lidl til sammen har ca. 5 % av markedet. De tre store dagligvarekjedene Coop Danmark, Dansk Supermarked og Købmændene, eller den frie sektor som de også kalles, sitter til sammen tungt på dagligvaremarkedet i Danmark. Gjennom en rekke år allerede, spiser Dansk Supermarked seg inn på konkurrentenes markedsandeler. Coop Danmark holder imidlertid fortsatt skansen som den største aktøren med over en tredjedel av markedet, og i løpet av 2005 tok Coop enda noe av terrenget tilbake som de hadde tapt året før. Figur 4.10 gir en oversikt over fordelingen av markedsandeler i det danske dagligvaremarkedet i 2006 (Dansk Handelsblad, 2007).

Figur 4.10 Markedsandeler i den danske dagligvarehandelen i 2006

Som den største dagligvarekjeden i Danmark, har *Coop Danmark* en samlet omsetning på i underkant av 40 mrd. DKK årlig. Coop Danmark eies av danske FDB, som har 1,6 millioner medlemmer. Coop Danmark eier Irma-, Fakta-, Kvickly- og Xtrakjedene, hovedparten av butikkene i Kvickly, samt butikker i SuperBrugsen, Dagli'Brugsen og LokalBrugsen. *Dansk Supermarked Gruppen* har en årlig omsetning på over 50 mrd. DKK, fordelt på markedene Danmark, Sverige, Polen, Tyskland og Storbritannia. Dansk Supermarked Gruppen består i dag av de tre dagligvarekjedene Føtex, Netto og Bilka, som til sammen hadde en omsetning på ca. 29 mrd. DKK i 2006. Markedets tredje store blokk er *Købmændene*, som er en gruppering for enkeltbutikker og kjeder som eies av selvstendige kjøpmenn, i tillegg til butikker og kjeder som eies av grossistene Dagrofa/SuperGros og Edeka Danmark. Dette gjelder for kjedene SuperBest, Super Spar, Spar og Kwik Spar, som er tilknyttet Dagrofa/SuperGros, samt Aktiv Super, Merco og Focus hos Edeka Danmark. Også norskeide Rema 1000 tilhører denne gruppen. *Aldi og Lidl* er de største lavpriskjedene i Danmark, og mens Aldi har vært i Danmark siden 1977, åpnet Lidl sine første danske butikker først i 2005 (Dansk Handelsblad, 2006).

Den danske dagligvarehandelen har de siste 10–15 årene vært gjennom en betydelig strukturendring preget av fusjoner og oppkjøp, og domineres nå av tre store aktører. Antall dagligvarebutikker har også gått ned de senere årene, og bare fra 2005 til 2006 gikk antall butikker ned med 84 stykker, til 3 174. Det er først og fremst minimarkeder, nærbutikker og supermarkeder som legges ned. Den nyeste aktøren på markedet, den tyske lavpriskjeden Lidl, har foreløpig hatt en begrenset effekt på markedet. Etter en årrekke, hvor antallet nye butikker og omsetning i lavprissektoren har vokst i hastig takt, er prisfokuseringen nå blitt en mindre dominerende faktor. En del forbrukere prioriterer kvalitet og spesielle produkter høyere enn før, spesielt til fordel for de store supermarkedene. Lavprisbutikkens andel av den samlede omsetningen vokste dermed kun marginalt fra 2005 til 2006, fra 28,1 til 28,4 %. Samtidig steg det samlede antall lavprisbutikker fra 1138 i 2005, til 1177 i 2006 (Dansk Handelsblad, 2006).

Av den totale mengde fersk, kjølt eller frossent kjøtt som selges til forbrukere i Danmark, selges ca. 80 % via dagligvaremarkedet, mens det resterende går til storhusholdningsmarkedet (Graversen, 2003).

4.3.2 Forbrukertrender

Forbruket av kjøtt i Danmark har etter 1990 ligget på over 500 mill. kg i året. I 2006 utgjorde forbruket 517 mill. kg, hvor forbruket av svinekjøtt utgjorde om lag 46 % av det totale kjøttforbruket. Tabell 4.14 viser utviklingen av kjøttforbruket i Danmark fra 1990 til 2006 i mill. kg, og i kg per innbygger.

Av tabellen ser man at forbruket av storfekjøtt har ligget noe høyere enn forbruket av fjørfekjøtt i hele perioden. I 2006 var forbruket på 27 kg storfekjøtt, en svak oppgang fra året før. Forbruket av sau- og lammekjøtt har vært stabilt siden 1995 med 1,2 til 1,3 kg per år. Ifølge statistikken har det vært en kraftig reduksjon i forbruket av svinekjøtt, noe som i virkeligheten ikke stemmer. Årsaken til reduksjonen er en endring i beregningsmetoden. Fram til 2005 beregnet man hode og labber fra svin som forbruk, mens dette lenger ikke inngår i forbruksberegningene. Justeringen innebærer at forbruket i perioden 2002–2004 kan reduseres med 72,0 mill. kg i 2002, 69,3 mill. kg i 2003 og 58,5 mill. kg i 2004. Justerer man for metodeendringene for beregning av svinekjøtt, tilsvarer 2004-forbruket 240 mill. kg, noe som er på samme nivå som forbruket i 2005 og 2006 med den nye beregningsmetoden.

Tabell 4.14 Totalt kjøttforbruk og forbruk per person, 1990–2006

	1990	1995	2000	2002	2004	2005	2006
Totalt kjøttforbruk (mill. kg)	496	518	573	573	602	517	511
Storfe	97	92	116	139	152	141	147
Sau	5	6	7	6	7	7	7
Svin	330	335	344	303	314	239	240
Fjørfe	60	80	102	120	125	125	117
Annet	4	5	4	4	4	4	-
Kjøttforbruk per person (kg/pers)	105,2	105,1	113,5	109,8	115,5	99,0	93,9
Storfe	18,8	17,7	21,7	25,9	28,2	26,1	27
Sau	1,0	1,2	1,3	1,2	1,3	1,3	1,3
Svin	64,2	64,0	64,5	56,4	58,1	44,1	44,1
Fjørfe	11,6	15,3	19,2	22,4	23,1	23,1	21,5
Annet	9,6	6,9	6,8	3,9	4,8	4,4	-

Kilde: Danmarks statistikk (2006e)

I 2005 ble det gjennomført en stor forbrukerundersøkelse i regi av ACNielsen/AIM om danskenes kjøttforbruk. Ifølge denne undersøkelsen øker det danske kjøttforbruket jevnt, og i 2005 konsumerte hver danske ca. 320 gram kjøtt per dag. Svinekjøttet utgjør stadig hovedparten av forbruket med 52,4 %, men forbruket har falt de senere årene fra å utgjøre 2/3, til nå å utgjøre 1/2 av det totale kjøttforbruket.

Derimot øker forbruket av oksekjøtt og fjørfekjøtt. Forbruket av fjørfekjøtt har doblet seg de siste årene, og utgjør nå ca. 20 % av det totale forbruket. Årsaken til dette er bl.a. at forbrukerne foretrekker magert kjøtt, samtidig som det er et større tilbud av ettertraktede convenience-produkter av fjørfekjøtt enn av annet kjøtt på markedet. Det er også en økende velstandsutvikling hos den danske forbruker, noe som har medført en økende etterspørsel etter eksklusive kjøttstykker. Dette er en forklaring på at forbruket av oksekjøtt er økende (Kødbranchens Fællesråd, 2006b).

4.3.3 Prisniva og prisutvikling

Vi vil i det følgende gi en oversikt over prisnivå og prisutvikling for ulike kjøttslag fra produsent til forbruker i det danske markedet.

Produsentpriser

Figur 4.11 gir en oversikt over prisutviklingen for ulike kjøttslag på produsentnivå i perioden 1995–2005 (Eurostat, 2007). For alle kjøttslagene har produsentprisene variert en del i løpet av perioden, men hele perioden sett under ett har produsentprisene gått ned for alle kjøttslagene, med unntak av for fjørfekjøtt.

Ser vi på prisutviklingen for storfekjøtt var produsentprisen i store deler av perioden 1995–2001 fallende, og i 2001 lå produsentprisen 28,2 % lavere enn i 1995. Deler av prisnedgangen i denne perioden kan forklares med sykdomsutbrudd og BSE-krisen. De siste årene har imidlertid produsentprisen for storfekjøtt økt noe, hvilket medførte at produsentprisen for storfekjøtt lå kun 15 % lavere i 2005 enn i 1995.

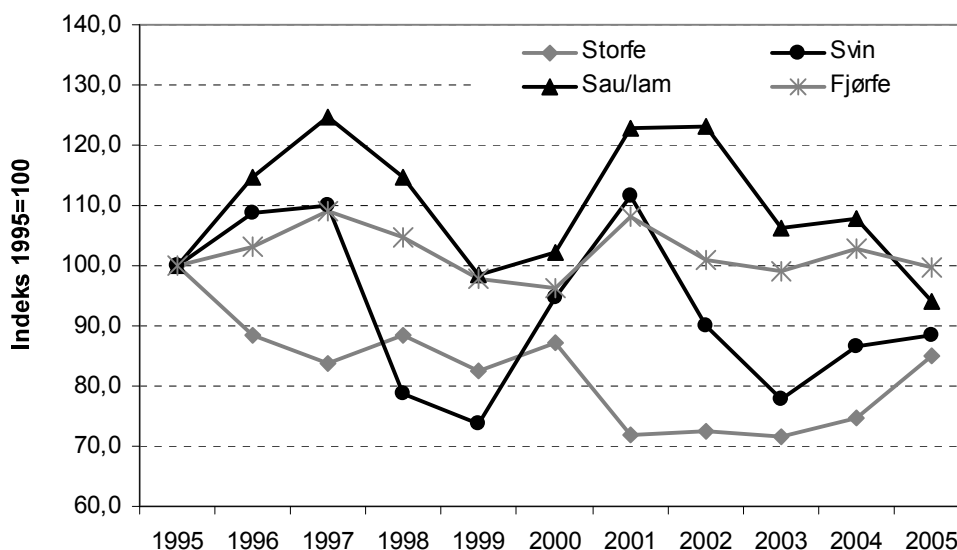
For svinekjøtt har produsentprisen variert mye i løpet av perioden 1995–2005. Den laveste produsentprisen ble registrert i 1999, da den lå 26,1 % lavere enn i 1995, mens den høyeste prisen ble registrert i 2001, 11,7 % høyere enn 1995-nivå. I 2005 lå

produsentprisen på svinekjøtt om lag 11,5 % lavere enn i 1995, til tross for at produsentprisen gikk opp i både 2004 og 2005 sammenlignet med årene før.

For sau- og lammekjøtt har produsentprisen også variert en del i løpet av perioden 1995–2005. Fra 1995 til 1997 gikk produsentprisen opp med nesten 25 %, for så å falle til 1995-nivå igjen i 1999. I 2000 og 2001 gikk prisene opp igjen til samme nivå som i 1997. Siden 2001 har produsentprisen for sau/lam gått betydelig ned, og i 2005 lå produsentprisen for sau/lam om lag 6 % lavere enn i 1995.

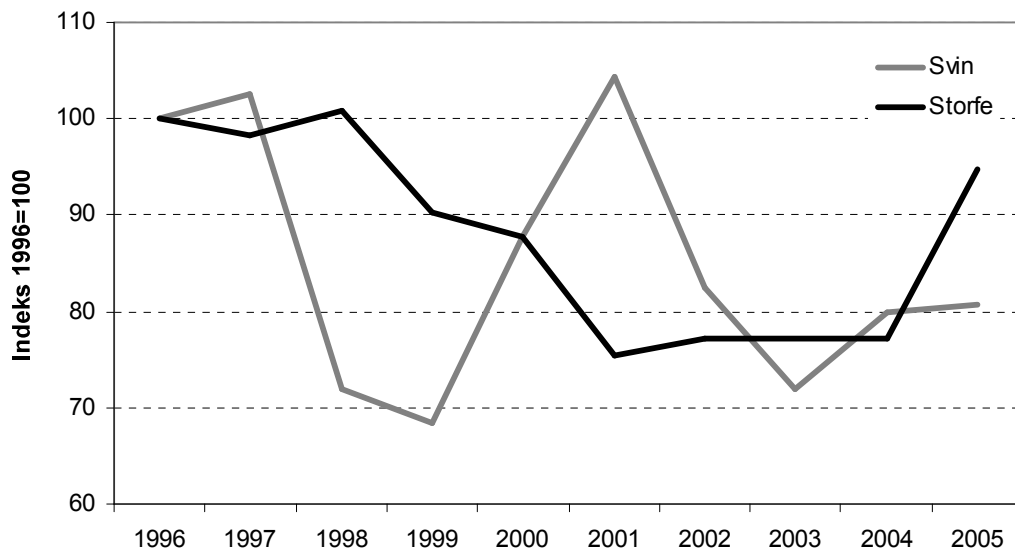
Produsentprisen for fjørfekjøtt er den prisen som har holdt seg mest stabil i løpet av perioden 1995–2005, med kun små variasjoner i løpet av perioden. Den høyeste produsentprisen var i 1999 da den lå om lag 9,1 % høyere enn i 1995. De senere årene har imidlertid produsentprisen holdt seg relativt stabil, og lå i 2005 på samme nivå som i 1995.

Figur 4.11 Utvikling i produsentprisindeks, 1995–2005 (indeks 1995=100)

I tillegg til produsentprisen, registrerer Danish Meats noteringspriser for svinekjøtt og storfekjøtt. Ifølge Danish Meat har årlige gjennomsnittlige noteringsprisene på svinekjøtt (beste klasse) variert en god del i perioden 1995 til 2005. Prisen var lavest i 1999 med 7,32 DKK/kg, og høyest i 1997 med 11,02 DKK/kg. I 2005 lå noteringsprisen for svinekjøtt på 8,72 DKK/kg, hvilket er ca. 10 % lavere enn i 1995. For storfekjøtt gikk noteringsprisen ned fra 8,8 DKK/kg i 1995, til 6,85 DKK/kg i 2004 (beregnet som levende veid gjennomsnittsvekt).

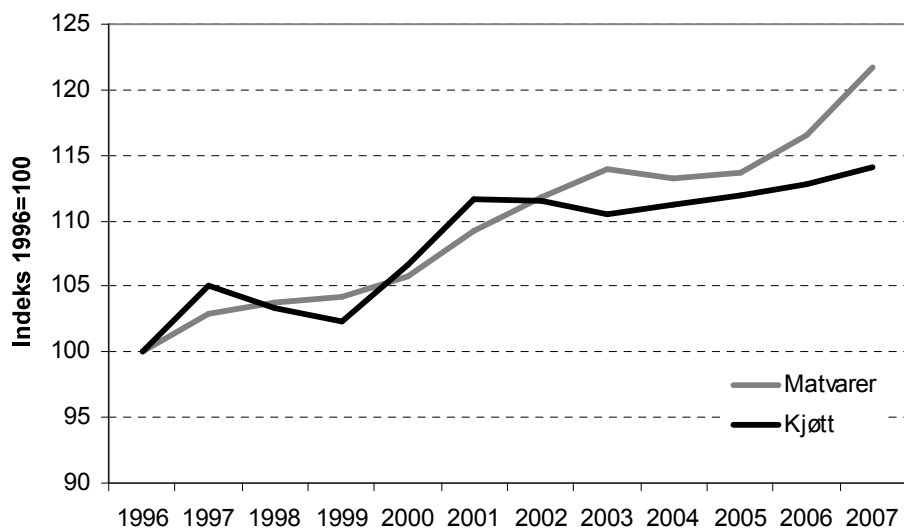
År 2005 var det første året med delvis avkoblet støtte i oksekjøttsektoren, og for dansk oksekjøttsektor gikk det første året bedre enn fryktet. Dette skyldes at økte noteringspriser oppveide deler av den avkoblede støtten, samtidig som størstedelen av den avkoblede støtten fortsatt er fordelt på et historisk referansegrunnlag. En nedgang i storfekjøttproduksjonen på 10 % dette året var også med på å bidra til en prisøkning for storfekjøtt. Dette førte til at noteringsprisen gikk opp til 8,39 DKK/kg i 2005, dvs. en økning på 22,5 % fra året før (Kødbranchens Fællesråd, 2006b). Figur 4.12 gir en oversikt over utvikling i noteringspris for svin og storfe i perioden 1996 til 2005 (Danish Meat Association, 2007).

Figur 4.12 Utvikling i noteringspris for svin (beste vektklasse) og storfe (levende veid gjennomsnitt), 1996–2005 (indeks 1996=100)

Forbrukerpriser

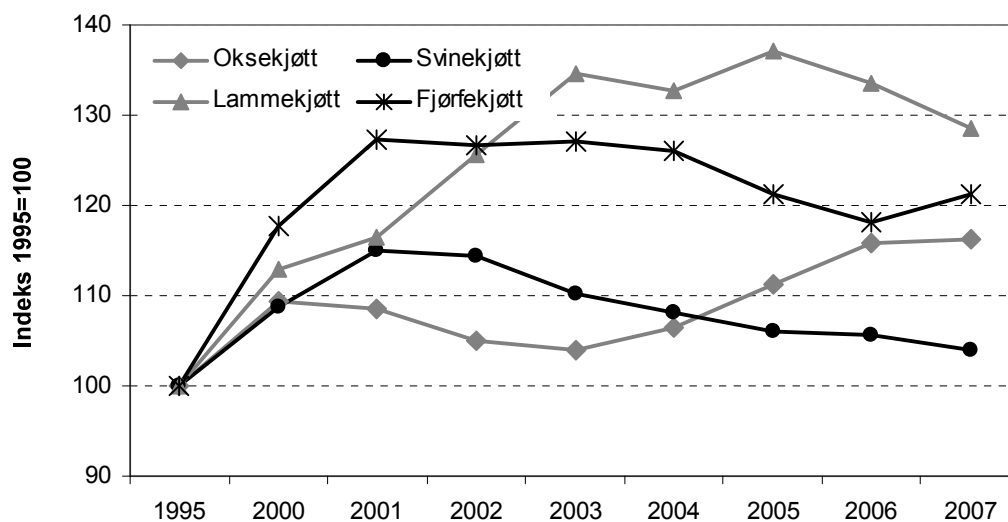
Generelt ligger det danske prisnivået for matvarer betydelig under det norske prisnivået, og spesielt gjelder dette for kjøtt og kjøttvarer. Danmark har de siste 10–15 årene hatt en jevn prisøkning, både for matvarer totalt og for kjøtt. Fra 1996 til 2007 økte forbrukerprisen på matvarer med 21 %, mens den økte med 14 % for kjøtt og kjøttvarer i samme periode. I den første delen av perioden hadde matvarer og kjøtt omtrent samme utvikling, men fra 2003 har matvarer steget mer i pris enn kjøtt og kjøttvarer. Figur 4.13 gir en oversikt over utvikling i konsumprisindeksen for matvarer og kjøtt i det danske markedet fra 1996 og frem til 2007 (Danmarks Statistik, 2008).

Figur 4.13 Utvikling i konsumprisindeksen for matvarer og kjøtt, 1995–2007 (indeks 1996=100)

Figur 4.14 gir en oversikt over prisutviklingen for ulike kjøttslag i perioden 1995 til 2007 (Danmarks Statistik, 2008). Av figuren ser vi at de ulike kjøttslagene hadde en noe ulik prisutvikling i løpet av perioden 1995–2007.

Lammekjøtt er den kjøttvaren som hadde høyest prisvekst i løpet av perioden, med en økning på 28 %. Med unntak av i 2002 steg prisen på lammekjøtt i hele perioden frem til 2005. De siste to årene har imidlertid prisen på lammekjøtt gått ned. Fjørfe kjøtt hadde en kraftig vekst i forbrukerprisen fra 1995 og frem til 2001, der veksten var på hele 27,2 %. Siden 2001 har prisen imidlertid falt, og i 2007 lå prisen på fjørfe kjøtt kun 3 % høyere enn i 2000. Svinekjøtt hadde delvis den samme prisutviklingen som fjørfe kjøtt, med en økning i forbrukerprisen fra 1995 til 2001 på nesten 15 %, men siden 2001 har forbrukerprisen falt, og i 2007 lå den ca. 4 % lavere enn i 2000. Okse kjøtt hadde en prisøkning fra 1995 og frem til 2000, men opplevde en nedgang i forbrukerprisene i perioden 2001 til 2003. Siden 2004 har prisene økt igjen.

Figur 4.14 Forbrukerprisindeks for ulike kjøttslag, 1995–2005 (indeks 1995=100)

5 Status og trender i finsk kjøttbransje

5.1 Kjøttproduksjon på primærnivå

Vi vil i det følgende gi en oversikt over produksjonen av ulike kjøttslag i Finland, og over sentrale rammebetingelser for kjøtt- og fjørfekjøttproduksjonen.

5.1.1 Utvikling i kjøttproduksjonen

Den finske kjøttproduksjonen sto hovedsakelig utenfor den internasjonale konkurransen fram til EU-medlemskapet på midten av 1990-tallet. Dette gjorde at den finske kjøttproduksjonen var relativt beskyttet fram til 1995, og produksjonen hadde en tilnærmet lik struktur som den norske kjøttproduksjonen. Med Finlands inntreden i EU fikk man et økt konkurransepress, noe som påvirket både produksjonsnivå og strukturen i kjøttproduksjonen (Paatelainen, 2006). Tabell 5.1 og 5.2 gir en oversikt over utviklingen i kjøttproduksjonen i Finland i perioden 1990–2007.

Ser vi på storfekjøttproduksjonen var det ca. 55 064 gårdsbruk med storfeproduksjon i 1990, mot 17 979 i 2007. Også antall storfe har gått ned i løpet av perioden, og i 2007 var det kun 926 694 storfe i alt. Selv om både antall gårdsbruk med storfeproduksjon og antall storfe har gått ned i løpet av perioden, har besetningsstørrelsen økt. Mens et gjennomsnittlig gårdsbruk i 1990 hadde 75,6 storfe, hadde dette økt til 135,0 i 2004. Som følge av at storfekjøttproduksjonen har gått ned i løpet av perioden, har også antall slaktede dyr og slaktevolumet gått ned. For storfe gikk slaktevolumet ned med 25 % fra 1990 til 2007. Kjøttproduksjonen på slakterier utgjorde i 2007 om lag 88,6 mill. kg. Slaktevektene for storfe har de senere årene økt, og lå på 318 kg per dyr i 2005. Av total storfeproduksjon var 60 % oksekjøtt, 30 % kukjøtt og ca. 10 % kjøtt av kviger. Ifølge tidligere statistikk har man ikke slaktet så lite siden 1960-tallet som i 2005.

Når det gjelder sau- og lammeproduksjon var det ca. 831 gårdsbruk med slik produksjon i 2007. Antall gårdsbruk med sau- og lammeproduksjon har gått ned med om lag 35 % siden 1990, noe som er en betydelig mindre reduksjon enn blant de andre kjøttproduksjonene. Noe av forklaringen på dette kan være at saueproduksjon ofte drives i kombinasjon med annen drift eller lønnsarbeid, og dermed ikke er hovedinntekt på gårdsbruket. I 2007 var det om lag 119 252 vinterfôra sau i Finland. Antall dyr har variert en del i løpet av de siste 10–15 årene, men samlet sett kun gått ned med 1–2 % fra 1990 til 2007. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse har økt de siste 15 årene, og mens et gjennomsnittlig gårdsbruk i 1990 hadde 81 vinterfôra sau, var dette økt til 105 i 2004. Sammenlignet med de andre kjøttproduksjonene er produksjonen av sau- og lammekjøtt marginal, og i 2007 ble det slaktet kun 0,74 tonn sau- og lammekjøtt ved finske slakterier. Produksjonen har også gått ned de siden 1990, og totalt slaktevolum gikk ned med 32 % fra 1990 til 2007.

Antall gårdsbruk med svineproduksjon har blitt halvert i løpet av perioden 1990 til 2007. I 2007 var det kun 2 736 gårdsbruk igjen med svineproduksjon, tilsvarende en nedgang på 61 % fra 1990. I 2007 var det totalt 1 448 041 svin på finske gårdsbruk, og svineproduksjonen har økt med betydelig fra 1990 og frem til 2007. Med en nedgang i antall gårdsbruk betyr dette at besetningsstørrelsen per gårdsbruk har økt, og mens det i 1990 i gjennomsnitt var 195 dyr per gårdsbruk, økte dette til 401 i 2004. Produksjonen

av svinekjøtt utgjorde litt over 213 mill. kg i 2007, noe som er en økning på ca. 14 % fra 1990. Antall dyr som ble slaktet utgjorde i 2007 ca. 2,4 mill. dyr, dvs. en økning på 17 % fra 1990. I de senere årene har gjennomsnittlig slaktevekt ligget på mellom 82–83 kg, men det er en del sesongmessige variasjoner. I 2006 var det ikke forventet noen økning i antall bruk med svinekjøttproduksjon som følge av at man ikke kan motta investeringsstilskudd til svinekjøttproduksjon pga. midlertidig stopp i slike utbetalinger. Foreløpige anslag viser at svinekjøttproduksjonen i Finland økte til 205 mill. kg i 2006 (MTT, 2007).

Også innen fjørfesektoren har man hatt en betydelig strukturrasjonalisering fra 1990 og frem til i dag, og i 2007 var det kun 872 gårdsbruk med fjørfeproduksjon, hvilket er en nedgang på nesten 66 % fra 1990. Antall fjørfe har i samme periode økt noe, og mens det var ca. 9,5 mill. fjørfe i Finland i 1990, hadde dette antallet økt til 9,8 mill. fjørfe i 2007. Besetningsstørrelsen har økt med over 150 % fra 1990 til 2004, og det var i 2004 ca. 9 265 fjørfe per gårdsbruk, antall dyr per gårdsbruk har trolig også økt de senere årene. Ser vi på fjørfeproduksjonen i 2007 utgjorde den ca. 95,4 mill. kg, hvorav slaktekyllingproduksjonen utgjorde ca. 82 %. I 2006 kom 93 % av det finske forbruket av slaktekylling fra innenlandsk produksjon. Dette skyldes først og fremst at størsteparten av forbruket er ferske ferdigvarer av kylling, noe som gir innenlandske produsenter et komparativt fortrinn i markedet (MTT, 2007).

Tabell 5.1 Antall foretak med dyr og gjennomsnittlig besetningsstørrelse, 1990–2005

	Storfe¹⁾	Sau/lam²⁾	Svin³⁾	Fjørfe⁴⁾
Antall foretak (i stk)				
2007	17 979	831	2 736	872
2006	19 475	846	2 958	846
2005	21 269	779	3 165	976
2004	22 264	1 034	3 401	1 035
2000	28 262	890	4 316	1 231
1995	41 874	1 358	6 249	2 239
1990	55 064	1 282	7 081	2 552
Endring 1990–2007 (i %)	-67,3	-35,2	-61,4	-65,6
Gjennomsnittlig besetningsstørrelse (i stk)				
2004	135	105	401	9 265
2000	130	112	300	8 414
1995	80	117	224	5 614
1990	76	81	195	4 077
Endring 1990–2004 (i %)	77,6	29,6	105,6	127,3

1) Omfatter storfe i alt

2) Omfatter sau og geit

3) Omfatter all svineproduksjon

4) Omfatter all fjørfeproduksjon

Kilde: TIKE (2006a, 2007 og 2008a)

Tabell 5.2 Antall slaktet dyr og slaktevolum, 1990–2007

	Storfe	Sau/lam	Svin	Fjørfe
Antall dyr (i stk)				
2007	301 000	38 500	2 446 300	55 414 400
2006	304 000	35 300	2 405 680	55 371 480
2005	295 900	30 000	2 399 300	55 102 200
2004	318 500	32 000	2 351 200	54 789 600
2003	337 300	29 300	2 289 600	53 009 400
2002	332 600	30 200	2 142 600	54 909 200
2001	342 500	31 700	2 036 300	52 753 700
2000	360 000	34 300	2 045 700	46 114 100
Endring 2000–2007 (i %)	-16,4	12,2	19,6	20,2
Volum (i mill kg)				
2007	88,57	0,74	213,32	95,37
2006	86,59	0,65	208,27	87,96
2005	84,62	0,55	203,45	86,97
2004	93,28	0,65	198,49	86,97
2003	95,82	0,59	193,22	83,73
2002	90,73	0,64	184,24	82,60
2001	89,77	0,67	173,70	75,65
2000	91,43	0,75	172,79	64,38
1995	96,17	1,57	167,55	42,56
1990	118,16	1,10	186,97	33,18
Endring 1990–2007 (i %)	-25,0	-32,7	14,1	187,4

Kilde: TIKE ((2006a, 2006b, 2007, 2008)

Lokalisering

I medlemskapsforhandlingene med EU ble det enighet om at 85 % av jordbruksarealet i Finland skulle omfattes av EUs støtte til vanskeligstilte områder (LFA-støtte). Denne tilskuddsordningen har trolig bidratt til at det fortsatt finnes kjøttproduksjon spredt ut over hele Finland, og at den ikke i like stor grad som i Sverige er blitt konsentrert til sentrale områder.

Selv om den finske kjøttproduksjonen er spredt over hele landet, er det noen områder som har høyere andel kjøttproduksjon enn andre. Ser vi på den finske storfeproduksjonen er den i stor grad konsentrert til Österbotten-området (områdene Norra Österbotten, Södra Österbotten, Österbotten og Norra Savolax), og nesten 50 % av produksjonen foregår i dette området. Sør-Finland og Åland er de områdene med minst storfeproduksjon. Den finske svinekjøttproduksjonen er konsentrert til de sørlige og vestlige områdene av Finland, der områdene Egentliga Finlands, Österbotten, Satakunta og Södra Savolax står for i underkant av 70 % av den totale svineproduksjonen. Saueproduksjonen er stort sett spredt over hele Finland. Lappland er det området med flest antall sau med ca. 13 % av den totale saueproduksjonen, men også Österbotten (også i Nord-Finland) og Egentliga Finlands (i Sør-Finland) har en del saueproduksjon med ca. 8 % hver av totalt antall dyr. Egentliga Finlands, Satakunta og Södra Österbotten, dvs. områdene i Sør/sentral-Finland, er de områdene som har høyest konsentrasjon av fjørfeproduksjon, og til sammen står disse for ca. 78 % av den totale fjørfeproduksjonen i Finland (TIKE, 2006a).

5.1.2 Organisering på primærleddet

Store deler av de finske bøndene er organisert gjennom samvirkeorganisasjoner, selv om samvirkeorganisering er noe mindre utbredt i Finland enn for eksempel i Norge, spesielt i kjøttsektoren. Pellervo-Seura er sentralorganisasjonen for de ulike landbruks-samvirkene i Finland. Pellervo har om lag 420 medlemmer som består av andelslag, foretak med kooperativ karakter og organisasjoner. Medlemmene omfatter både produsent-, forbruker- og tjeneste/serviceandelslag, deriblant den kooperative kjøtt-industrien (Pellervo, 2007).

5.1.3 Rammebetingelser med betydning for finsk kjøttproduksjon

Finlands landbrukspolitikk

Den finske regjering har som målsetning at de ulemper finsk landbruk har, som følge av klimatiske forhold, må kompenseres for på en eller annen måte, slik at man sikrer konkurransekraften for finske jordbruksvarer på EU-markedet.

Videre er formålet med finsk landbrukspolitikk å utvikle en mer rettferdig, samt også sosialt, økonomisk og økologisk, bærekraftig CAP. Tilskudd til finsk jordbruk, hvordan tilskuddene er utformet og størrelsen på tilskuddene spiller en viktig rolle for å sikre rammebetingelsene for jordbruket, både innenfor ulike sektorer, og i ulike deler av landet. EUs landbrukspolitikk tar i liten grad tatt hensyn til det nordlige landbruket, med små gårdsbruk og kort vekstsesong, og den finske regjeringen ønsker å fremme tilskudds- og kompensasjonsordninger som gjør at landbruket i ulike deler av Finland blir mer rettferdig behandlet enn det de til nå har blitt. Det er Jord- og skogsbruksministeriet som har ansvar for den finske landbrukspolitikken. Jord- og skogbruksministeriet er ansvarlige for administrasjon av EUs markedsordninger, distriktspolitikk, regelverk, kontroll samt og utbetaling under markedsordningene og av tilskudd til miljøvennlig og økologisk produksjon (Jord- og skogbruksministeriet, 2007).

Tilskuddsordninger

I 2007 utgjorde den økonomiske støtten til finsk landbruk ca. 1,88 mrd. EUR. Støtten består i utgangspunktet av to hovedelementer: nasjonale tilskudd og CAP-tilskudd. I 2007 måtte 59 % av den totale støtten til finsk landbruk finansieres over nasjonale fond, mens resterende 41 % ble utbetalt over EUs budsjett (MTT, 2007). Tabell 5.3 gir en oversikt over utbetale direkte tilskudd til det finske jordbruket i perioden 2004–2007.

I 2007 utgjorde tilskuddene over CAP om lag 555 mill. EUR, dvs. en økning på ca. 2,6 % fra året før. I Finland ble ordningen med enkeltbrukstilskudd innført f.o.m. 2006, og størsteparten av CAP-støtten (ca. 90 %) utbetales nå over denne ordningen. I Finland er enkeltbruksmodellen innført som en hybrid-modell, der man har valgt å fortsette å koble noe av tilskuddene til produksjonen. Dette gjelder bl.a. for ammekyr og storfe. Tilskudd til mindre gunstige jordbruksområder (LFA-områder) og miljøstøttet utgjorde hhv. 542 og 324 mill. EUR i 2007, og av dette ble hhv. 78 % og 99 % finansiert av EU. De nasjonale tilskuddene utgjorde i 2007 til sammen 573 mill. EUR. Av den nasjonale støtten går ca. 57 % til støtte til det nordlige Finland, mens ca. 16 % går til tilskudd til produksjon i Sør-Finland.

Tabell 5.3 Tilskudd til finsk jordbruk, 2004–2007 (i mill. EUR)

	2004	2005	2006	2007
Tilskudd finansiert av EU (CAP-tilskudd)				
- CAP-tilskudd	502	515	541	555
- Tilskudd til dyrket mark	362	351		
- Annen arealbasert tilskudd	10	10		
- CAP tilskudd til husdyr	130	154		
Tilskudd delfinansiert av EU				
- LFA-tilskudd	423	423	420	423
- Miljøstøtte	295	293	294	322
Nasjonale tilskudd				
- Nordlig støtte	387	330	327	328
- Nasjonal støtte for Sør-Finland	127	99	97	94
- Nasjonalt andel av miljøstøtte	60	55	55	2
- Nasjonal andel av LFA-støtten		120	120	119
- Annen nasjonal støtte	15	15	13	30
Totalt	1 809	1 879	1 866	1 883
Nasjonal andel (i %)	55,5	55,8	58,5	59,3

Kilde: MTT (2007)

Avgifter

Det finnes, etter det vi kjenner til, ingen offentlige avgifter som finske kjøttprodusenter berøres av. Som følge av at den finske kjøttproduksjonen er relativt fragmentert, finnes det heller ingen felles finansiering av for eksempel forskning innenfor kjøttsektoren som finansieres ved hjelp av avgifter (FMRI, 2007).

5.2 Status og utvikling i kjøttindustrien

Vi vil i det følgende gi en oversikt over utvikling, struktur og rammebetingelser for den finske kjøttindustrien.

5.2.1 Nøkkeltall for finsk kjøttindustri

Før Finlands inntreden i EU var den finske kjøttbransjen i stor grad beskyttet. Dette førte til lite konkurranse i kjøttindustrien, og dermed et høyt kostnadsnivå og overkapasitet på slakteriene. Overskuddskjøtt ble eksportert fra landet med hjelp fra eksportsubsidier. I 1993 fantes det 27 slakterier i Finland (hvorav åtte var offisielt godkjent av EU), og 200 kjøttforedlingsanlegg. Det var kun tre store slakterier i Finland som produserte over 25 mill. kg kjøtt i året, to mellomstore (15–25 mill. kg i året), mens resten var små (5–15 mill. kg i året). I forbindelse med Finlands inntreden i EU skjedde det imidlertid en betydelig omstrukturering av den finske kjøttindustrien for å møte konkurransen fra EUs kjøttindustri (Paatelainen, 2006).

Struktur

Som følge av at mye av strukturrasjonaliseringen i den finske kjøttindustrien skjedde i forbindelse med landets inntreden i EU, har strukturen i den finske kjøttindustrien holdt seg mer stabil de siste 8–10 årene. Fra 1999 og frem til 2004 gikk antall sysselsatte ned

med moderate 11 % i den finske kjøttindustrien, mens antall bedrifter i samme periode faktisk økte med 6 %. Sammenligner man dette med den finske matindustrien totalt, har man hatt tilnærmet samme utvikling i sysselsettingen de senere årene, mens matindustrien totalt, i motsetning til kjøttindustrien, hadde en nedgang i antall bedrifter. Kjøttindustrien er en viktig bransje innenfor finsk matindustri, og i 2004 var over 26 % av matindustriens sysselsatte ansatt i kjøttindustribedrifter. Tabell 5.4 og 5.5 gir en oversikt over utvikling i antall sysselsatte og bedrifter i den finske matindustrien totalt, og i kjøttindustrien alene i perioden 1999–2004.

Tabell 5.4   **Utvikling i antall sysselsatte, 1999–2004**

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien	Andel i %
2004	37 829	9 928	26,2
2003	39 527	10 510	26,6
2002	39 525	10 662	27,0
2001	39 591	10 575	26,7
2000	40 580	11 102	27,4
1999	42 042	11 202	26,6
Endring 1999–2004 (i %)	-10,0	-11,4	

Kilde: Statistiskentralen (2006)

Tabell 5.5   **Utvikling i antall bedrifter, 1990–2004**

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien	Andel i %
2004	1 863	232	12,5
2003	1 871	226	12,1
2002	1 900	233	12,3
2001	1 927	231	12,0
2000	1 941	222	11,4
1999	1 969	219	11,1
Endring 1999–2004 (i %)	-5,4	5,9	

Kilde: Statistiskentralen (2006)

Nedgangen i antall sysselsatte, kombinert med et økende antall kjøttindustribedrifter, har ført til at sysselsatte per bedrift de senere årene har gått ned i Finland. Fra 1999 til 2004 gikk antall sysselsatte per bedrift ned fra 51,2 personer til 42,8 personer. Kjøttindustribedriftene er allikevel fortsatt betydelig større enn matindustribedrifter generelt, som i 2004 hadde i gjennomsnitt 20,3 sysselsatte per bedrift.

Ser vi på strukturen i den finske kjøttindustrien domineres den av små bedrifter (bedrifter med 0–19 sysselsatte). I 2005 utgjorde små bedrifter 80 % av totalt antall kjøttbedrifter. Disse sto for 6 % av sysselsettingen, og 7 % av kjøttindustriens totale produksjonsverdi. Samme år var det ca. 18 bedrifter med mer enn 100 sysselsatte, og disse sto for til sammen 82 % av sysselsettingen og 83 % av produksjonsverdien. Ser vi på utviklingen de senere årene har spesielt produksjonsverdien i mellomstore bedrifter (20–99 sysselsatte) gått ned, og mens mellomstore bedrifter sto for 16 % av produksjonsverdien i 1999, var denne andelen på kun 10 % i 2005. Tabell 5.6 gir en oversikt over fordelingen av sysselsatte, produksjonsverdi og bedrifter ut i fra bedriftenes størrelse i kjøttindustrien fra 1999 til 2005.

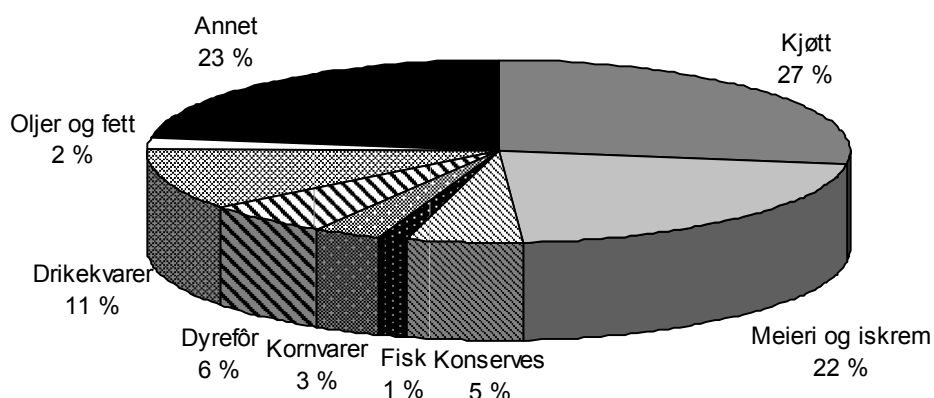
Tabell 5.6 Fordeling av sysselsatte, produksjonsverdi og bedrifter ut i fra bedriftenes størrelse (%-vis andel) i kjøttindustrien, 1999–2005

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Sysselsatte							
0–19 sysselsatte	6 %	6 %	6 %	6 %	6 %	6 %	6 %
20–99 sysselsatte	11 %	13 %	15 %	14 %	15 %	14 %	12 %
100+ sysselsatte	82 %	81 %	79 %	80 %	79 %	80 %	82 %
Produksjonsverdi							
0–19 sysselsatte	6 %	5 %	5 %	5 %	4 %	5 %	7 %
20–99 sysselsatte	16 %	16 %	18 %	16 %	15 %	12 %	10 %
100+ sysselsatte	78 %	79 %	77 %	79 %	81 %	84 %	83 %
Bedrifter							
0–19 sysselsatte	83 %	83 %	82 %	83 %	79 %	79 %	80 %
20–99 sysselsatte	12 %	12 %	14 %	13 %	13 %	13 %	12 %
100+ sysselsatte	5 %	5 %	4 %	4 %	8 %	8 %	8 %

Kilde: Statistiskentralen (2006)

Produksjonsverdi og verdiskaping

Den finske matindustrien, som har sin basis i finske råvarer, har en årlig produksjonsverdi på om lag 8,6 mrd. EUR, og er med det landets fjerde største industrisektor. Innenfor matindustrien er kjøttindustrien den største bransjen med en produksjonsverdi på om lag 2,3 mrd. EUR i 2004, og står med det for nesten 27 % av næringens samlede produksjonsverdi. Figur 5.1 gir en oversikt over matindustrien produksjonsverdi i 2005 fordelt på bransjer (Statistiskentralen, 2006).

Figur 5.1 Fordeling av produksjonsverdien i finsk matindustri på bransjenivå, 2004

Omsetningen i den finske kjøttindustrien utgjorde i 2004 om lag 2,6 mrd. EUR, dvs. om lag 28 % av matindustriens totale omsetning dette året. Siden 1999 har kjøttindustrien hatt en økning i omsetningen på hele 44 %. Til sammenligning har matindustrien i samme periode kun hatt en omsetningsvekst på nesten 17 %. Tabell 5.7 gir en oversikt over omsetningen i finsk kjøttindustri og i matindustrien totalt i perioden 1999 til 2004.

Tabell 5.7 Utvikling i matindustriens og kjøttindustriens omsetning, 1999–2004 (i 1000 EUR)

	Hele matindustrien	Kjøttindustrien	Andel (i %)
2004	9 293 853	2 553 606	27,5
2003	9 123 691	2 431 184	26,6
2002	8 946 770	2 344 785	26,2
2001	8 692 096	2 352 191	27,1
2000	8 391 332	2 180 520	26,0
1999	7 962 054	1 772 932	22,3
Endring 1999–2004 (i %)	16,7	44,0	

Kilde: Statistiskentralen (2006)

Tabell 5.8 gir en oversikt over samlet bearbeidningsverdi, og bearbeidingsverdi per sysselsatt i finsk kjøttindustri og i matindustrien totalt i perioden 1999 til 2004. Bearbeidingsverdien i den finske kjøttindustrien utgjør årlig om lag 509 mill. EUR, dvs. om lag 23 % av matindustriens totale bearbeidingsverdi. Kjøttindustrien har i løpet av perioden 1999 til 2004 hatt en vekst i bearbeidingsverdien på om lag 14 %, mens matindustrien totalt har hatt en vekst på over 13 % i samme periode. Ser vi på bearbeidingsverdien per sysselsatt i kjøttindustrien er den noe lavere enn i matindustrien totalt, og mens matindustrien totalt hadde en bearbeidingsverdi på 57 000 EUR i 2004, var den på 51 000 EUR i kjøttindustrien samme år.

Tabell 5.8 Bearbeidingsverdi i matindustrien og i kjøttindustrien, 1999–2004 (i 1000 EUR)

	Hele matindustrien		Kjøttindustrien	
	Bearbeidingsverdi	Bearbeidingsverdi/ sysselsatt	Bearbeidings- verdi	Bearbeidingsverdi/ sysselsatt
2004	2 172 492	57	509 922	51
2003	2 145 017	54	511 801	49
2002	2 112 360	53	514 439	48
2001	1 981 966	50	505 525	48
2000	1 776 594	44	453 231	41
1999	1 925 796	46	446 087	40
Endring 1999–2004 (i %)	12,8	25,4	14,3	29,0

Kilde: Statistiskentralen (2006)

Finansielle nøkkeltall

Bruttoinvesteringene i finsk matindustri var i 2004 på total 249 mill. EUR. Av de samlede investeringene i denne sektoren sto kjøttindustrien dette året for 19 % av investeringene, tilsvarende 47 mill. EUR. Bruttoinvesteringene i kjøttindustrien utgjør en noe lavere andel av produksjonsverdien enn i matindustrien totalt. I 2004 brukte matindustrien totalt 2,7 % av produksjonsverdien på investeringer, mens kjøttindustrien brukte 1,9 % av produksjonsverdien på investeringer. Tabell 5.9 gir en oversikt over bruttoinvesteringene i kjøtt- og matindustrien for perioden 1999–2004.

Tabell 5.9 Bruttoinvesteringer og andel av produksjonsverdien, 1999–2004 (i 1000 EUR)

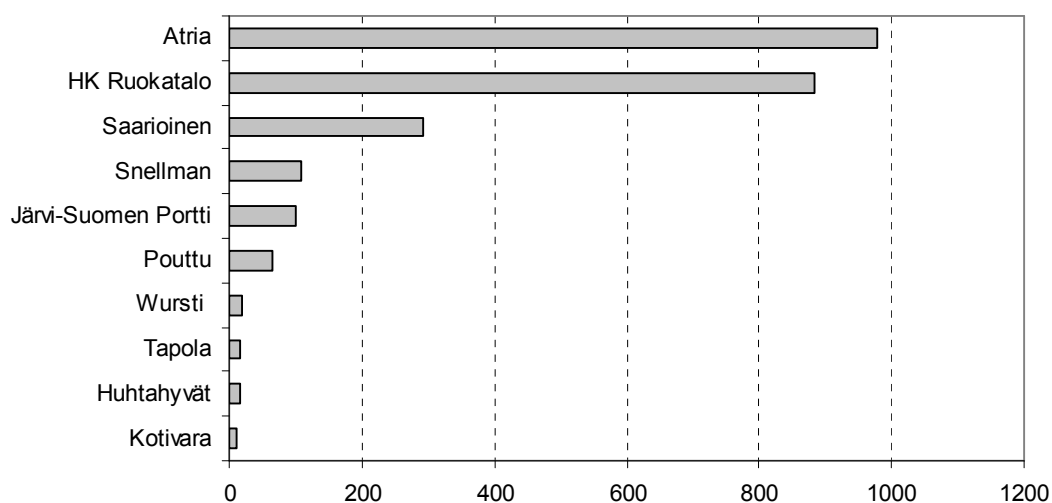
	Hele matindustrien		Kjøttindustrien	
	Brutto-investeringer	I % av omsetningen	Brutto-investeringer	I % av omsetningen
2004	249 483	2,7	47 412	1,9
2003	377 741	4,1	57 047	2,3
2002	403 396	4,5	96 682	4,1
2001	322 338	3,7	58 841	2,5
2000	308 051	3,7	65 992	3,0
1999	291 792	3,7	70 423	4,0
Endring 1999–2004 (i %)	-14,5		-32,7	

Kilde: Statistiskentralen (2006)

Vi har ingen oversikt over kostnadsstrukturen i kjøttindustrien spesielt. Ser vi imidlertid på matindustrien totalt, utgjorde råvarekostnader og lønnskostnader hhv. 61,2 og 15,1 % av den totale omsetningen i 2005 (Statistiskentralen, 2006).

5.2.2 Industristruktur, eierskap og bransjeorganisering

Det er i dag om lag 3200 foretak i den finske kjøttindustrien, hvorav 50 slakterier og 150 foredlingsbedrifter. I dag domineres den finske kjøttindustrien av noen få store kjøttindustriforetak. Av landets 200 foretak står de 10 største for om lag 70 % av omsetningen, og 75 % av sysselsettingen. De to største foretakene er Atria og HK Scan (tidl. HK Ruokatalo). I tillegg til disse to har man fortsatt et andelslag, Järvi-Suomen Portti, samt en rekke private aktører, der bare Saarioinen er av en viss størrelse. Figur 5.2 gir en oversikt over de største kjøttindustribedriftene i det finske markedet i 2005, målt i omsetning (Atria, 2006, HK Ruokatalo, 2006, Saarioinen, 2006, Snellman, 2006, Järvi-Suomen Portti, 2006, Poutto, 2006, Wursti, 2006, Tapola, 2006, Huhtahyvät, 2006 og Kotivara, 2006).

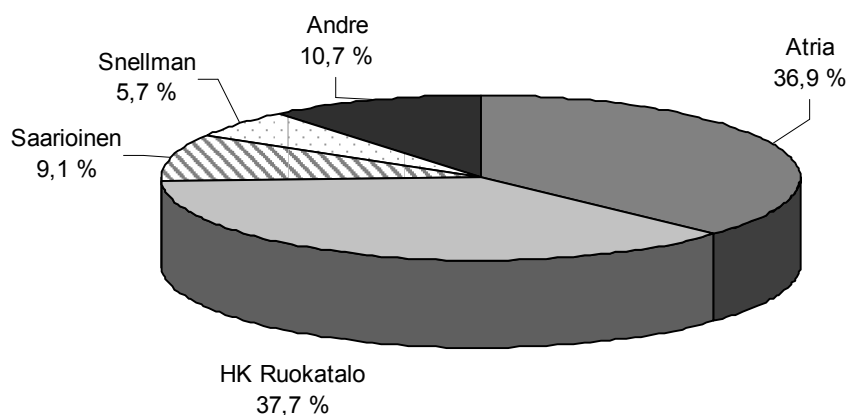
Figur 5.2 Kjøttbedrifter i det finske markedet i 2005, omsetning i 2005 (mill. EUR)

Vi vil i det følgende gi en nærmere oversikt over markedet for storfe, svin og fjørfe.

Det finske kjøttmarkedet

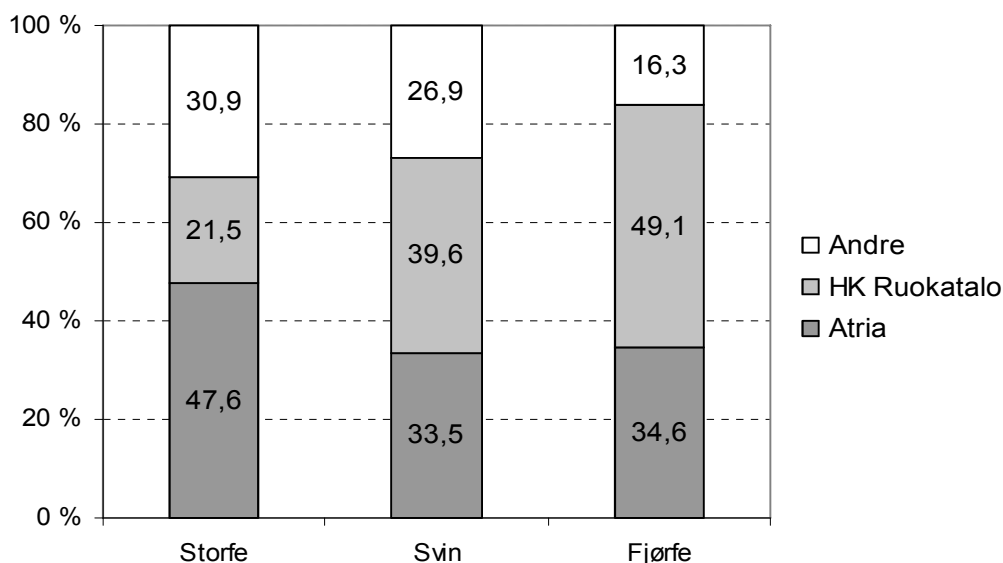
Over 54 % av den finske kjøttproduksjonen er produksjon av svinekjøtt. Deretter kommer fjørfe- og storfekjøttproduksjonen med om lag 23 % av markedet hver. Den finske produksjonen av lam/sau er imidlertid marginal, og kun 0,2 % av det som slaktes på finske slakterier er sau- og lammekjøtt. I Finland er fjørfebransjen i stor grad integrert i kjøttbransjen ellers, og fire av de store kjøttforetakene har både produksjon av svin-, storfe- og fjørfekjøtt.

Figur 5.3 gir en oversikt over totale markedsandeler i slakteleddet for storfe, svin og fjørfe i Finland (TIKE, 2006b, HK Ruokatalo, 2006, Atria, 2006, Saarioinen, 2006 og Snellmann, 2006). I slakteleddet er HK Scan og Atria de absolutt største aktørene med en markedsandel på hhv. 37,7 og 36,9 % hver. Videre slakter Saarioinen og Snellman hhv. 9,1 og 5,7 % hver av det totale slaktevolumet på 375,6 mill. kg kjøtt. Det resterende 10 % av slaktevolumet slaktes av andre mindre slakteribedrifter.

Figur 5.3 Markedsandeler i det totale slaktemarkedet for svin, storfe og fjørfe i 2005

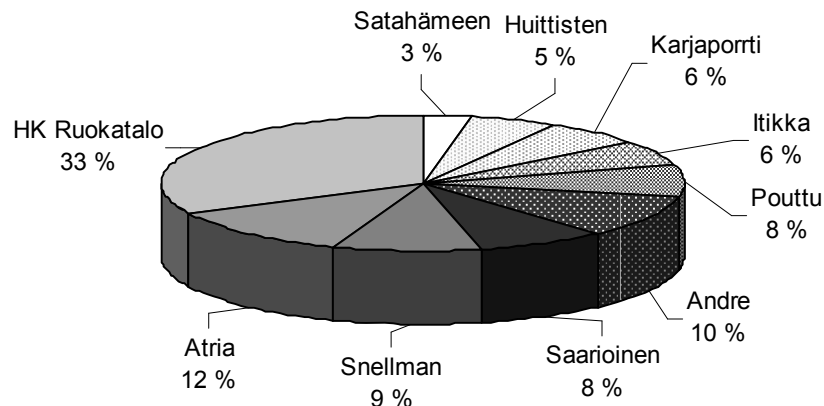
Ser vi på markedsandeler innen for slakt av de enkelte kjøttslagene er Atria den største aktøren innen storfeslakt med en markedsandel på 47,6 %. Innenfor svine- og fjørfeslakt er imidlertid HK Scan større enn Atria med en markedsandel på 39,6 % innen svineslakting, og 49,1 % innen fjørfeslakting. Av figur 5.4 ser vi at aktører utenom Atria og HK Scan har en relativt liten markedsandel på slakteleddet. Spesielt gjelder dette for fjørfeslaktingen, der kun litt over 16 % av all fjørfeslakt foregår hos andre aktører enn Atria og HK Scan (TIKE, 2006b, HK Ruokatalo, 2006 og Atria, 2006).

Figur 5.4 Markedsandeler, slakt av storfe, svin og fjørfe i 2005 (i %)

De fleste av aktørene i den finske kjøttindustrien både slakter, skjærer og viderefordeler kjøtt, og det er kun noen få spesialiserte slakterier som selger slakt til andre industriaktører. Innen videreforedling av kjøtt er det imidlertid et langt rekke flere aktører enn i slakteleddet.

Figur 5.5 viser markedsandeler for alle aktører i totalmarkedet for ferskt og bearbejdet kjøtt i det finske markedet i 2005 (European commission, 2005). I det finske kjøttmarkedet er det totalt ca. 19 aktører (inkludert import), hvorav HK Scan er den største med 33 % av totalmarkedet, mens Atria som er nest størst har en markedsandel på ca. 12 %. Mens de to største aktørene har en markedsandel på til sammen 45 %, er resten av markedet fordelt på en rekke mellomstore og små videreforedlingsbedrifter. Om lag seks aktører har en andel på mellom 5 og 10 % av markedet hver, mens de resterende 11 aktørene hver har en markedsandel på under 3 %.

Figur 5.5 Markedsandeler i totalmarkedet for ferskt og bearbeidet kjøtt i det finske markedet i 2005

Nærmere om aktører i markedet

Atria er den største aktøren i det finske kjøttmarkedet med en samlet omsetning på om lag 1 272,2 mill. EUR i 2007, en økning på 15,3 % fra året før. *Atria* har etablert seg i både det svenske, russiske og baltiske markedet, og i 2007 sto virksomhetens bedrifter i disse landene for 42 % av *Atrias* samlede omsetning. *Atria* er et børsnotert selskap, hvor samvirkeselskapene *Itikka osuukuntam*, *Lihakunta* og *Österbotten kött* har en stemmerett på til sammen 91,6 %. *Atria* konsernet hadde totalt 5 947 sysselsatte i 2007, en økning på 3,6 % fra året før. *Atrias* virksomhet er delt inn i fire enheter: *Atria Finland*, *Atria Scandinavia*, *Atria Russland* og *Atria Baltikum* (*Atria*, 2008):

- *Atria Finland* hadde i 2007 en samlet omsetning på 749,6 mill. EUR (økning på 9,3 % fra året før) og er med det markedsleder i det finske markedet med ca. 30,1 % av markedet. I Finland har *Atria* 5 produksjonsanlegg hvorav det på fire anlegg både slaktes, skjæres og videreføres svin, storfe og fjørfe som leveres til finsk industri samt storhusholdnings- og dagligvaremarkedet. I tillegg har *Atria* et eget anlegg for ferdigmat/påleggsproduksjon. I det finske markedet har *Atria* spesielt økt sin markedsandel innenfor segmentene forbrukerpakket kjøtt og fjørfeprodukter de siste par årene. Også innenfor produktgruppen pølser har *Atria* en sterk markedsandel med om lag 44 % av markedet.
- *Atria Scandinavia* hadde i 2007 en omsetning på 457,8 mill. EUR, en økning på 36 % fra året før. Omsetningsveksten skyldes først og fremst *Atrias* oppkjøp av *Sardus* i 2007. I dag består *Atria Scandinavia* av følgende foretak: *Atria Chark & Deli* (pålegg, posteier og ferdigmat til dagligvarehandelen), *Atria Foodservice* (kjøtt- og ferdigmat til storhusholdning), *Atria Concept* (hurtigmatkonsept), *Sardus Foodpartner* (fisk, fjørfe og div. til storhusholdningsmarkedet), *3-Stjernet* (pålegg), *Sardus Lätta Måltider* (salater og smørbrød) og *Falbydens Ost*. *Atria Scandinavia* har til sammen 1 786 ansatte fordelt på 13 produksjonsanlegg. På det svenske og danske markedet er *Atria* nr 1 el nr 2 innenfor alle sine segmenter.

- Atria Russland består av datterselskapet Pit-Product som ble en del av Atriakonsernet høsten 2005. Det russiske foretaket er i sterk vekst, og målet er å øke produksjonskapasiteten gjennom investeringer i produksjonsutstyr. Pit-Product har ca. 20 % av markedet i St. Petersburg. Atria Russland omsatte for 65,6 mill. EUR i 2007, en nedgang på 11,5 % fra året før. Selskapet har 1 278 sysselsatte fordelt på to produksjonsanlegg.
- Atria Baltikum hadde i 2007 en omsetning på 26,7 mill EUR, en nedgang på 12,7 % fra året før. Nedgangen skyldes først og fremst at Atrias virksomhet i Litauen ble lagt ned i løpet av året. AS Valga Lihatoöstus er Atrias virksomhet i Estland. Atria tok over Valga i begynnelsen av 2005, og det jobbes nå med å bygge opp en primærproduksjon av kjøtt. I denne forbindelsen kjøpte selskapet bl.a. opp en svinegård, og det arbeides med å investere i flere egne svine- og storfegårder.

HK Scan (tidl. *HK Ruokatalo*) er den nest største aktøren innen finsk kjøttbransje. *HK Scan* hadde i 2007 en samlet omsetning på 2 107,3 mill. EUR, mot 934,3 mill. EUR i 2006. Den store omsetningsveksten skyldes først og fremst *HK Scan* sitt oppkjøp av *Swedish Meats* i 2007. Oppkjøpet førte til at av den totale omsetningen kan kun 32 % tilskrives det finske markedet, mens 51 % av omsetningen kommer fra det svenske markedet og hhv. 10 % og 7 % fra det polske og baltiske markedet. Som Atria, er *HK Scan* et børsnotert selskap, men der andelslaget *Lounais-Suomen Osuusteurastamo, LSO* (Southwestern Finland Cooperative Slaughterhouse) har aksjemajoritet. I Finland slakter, skjærer og viderefordeler *HK Scan* årlig om lag 144 mill. kg kjøtt av storfe, svin og fjørfe, og produserer alt fra biffer til kjøttpålegg til det finske markedet. *HK Scan* har delt produksjonen inn i tre deler: kjøttdivisjonen, fjørfedivisjonen og divisjon for ferdigmat og convenience-produkter. Kjøttdivisjonen består av fem anlegg som slakter, skjærer og videreforedler kjøtt av storfe og svin. Under kjøttdivisjonen har man en egen råvareenhet, der *LSO Foods Oy* har ansvar for å organisere råvareinnkjøpene av storfe og svin. Hovedparten av råvarene kommer fra bønder som produserer på kontrakt, og i 2005 hadde *LSO Foods* 1 189 kontraktsprodusenter for svin og 5 037 kontraktsprodusenter for storfe. Fjørfedivisjonen har ansvar for hele verdikjeden for fjørfeprodukter, fra råvare til foredlet vare. Fjørfedivisjonen har to anlegg som begge slakter, skjærer og viderefordeler produkter av kylling, broiler og kalkun. Råvarene leveres fra *HK Scan* sine egne kontraktsprodusenter. I tillegg til kjøtt- og fjørfedivisjonen har *HK Scan* en egen divisjon for ferdigmat og convenience-produkter. Til denne divisjonen er det tilknyttet et produksjonsanlegg for ferdigmat. I tillegg til produksjonen i Finland har *HK Scan* tre produksjons- og salgsvirksomheter i Estland, en produksjons- og salgsvirksomhet i Latvia samt en salgs- og markedsføringsvirksomhet i Litauen. *HK Scan* eier også polske *Sokolów* sammen med *Danish Crown*. *Sokolów* slakter svin og storfe, og skjærer samt viderefordeler svin, storfe- og fjørfekjøtt. *HK Scans* virksomhet i Sverige, *HK Scan* er omtalt i tidligere kapittel (*HK Scan, 2008*).

Saarioinen Oy er et finsk, privateid matindustriforetak med hovedvekt på ferdigmatproduksjon av kjøtt- og fjørfeprodukter. *Saarioinen* hadde i 2007 en omsetning på om lag 325 mill. EUR. *Saarioinen* er markedsleder innen ferdigmat med en andel på 45 % av det finske markedet, og er med det den tredje største produsenten innen finsk kjøttbransje. *Saarioinen* har åtte datterselskap, hvorav en egen virksomhet for bakeri- og kjøttprodukter, en egen slakte-, styknings- og foredlingsvirksomhet for storfe- og svinekjøtt og ett foredlingsanlegg for kyllingprodukter. I tillegg har *Saarioinen* et eget produksjonsanlegg for frukt og bær, en egen logistikkenhet, samt ett produksjonsanlegg i Sverige og to i Estland. *Saarioinen* har Finland som hovedmarkedet, men eksporterer også produkter til Baltikum, Sverige, Norge, Tyskland og Russland (*Saarioinen, 2008*).

Oy Snellman AB er et familieforetak som slakter, skjærer og videreforedler kjøtt og kjøttprodukter. Snellman er strategisk plassert i sentrum av det sterke storfe- og svineproduksjonsområdet i Österbotten. Snellman hadde i 2007 en omsetning på 134,5 mill EUR, og har styrket sin posisjon på det finske kjøttmarkedet de senere årene. Snellmann har spesialisert seg innen påleggsproduksjon og leverprodukter, men tilbyr også ferdige matretter, supper og kjøtt i saus. De senere årene har andelen forbrukerpakket kjøtt vokst betydelig, og utgjorde i 2007 hele 87 % av foretakets samlede omsetning. Snellmann er i dag den nest største aktøren innen pålegg, og den tredjestørste aktøren innen forbrukerpakket kjøtt med en markedsandel på hhv. 18,7 % og 15,1 %. Innen leverprodukter har Snellman en markedsandel på 39 %. Snellmann satser på organisk vekst, og kjøpte bl.a. i 2005 opp Gefle Ångkök og satser også på å øke egen produksjon (Snellman, 2008).

Järvi-Suomen Portti (tidligere Karjaportti) er den eneste finske kjøttprodusenten som fortsatt har en ren samvirkebasert eierform med 11 403 medlemmer. Järvi-Suomen Portti hadde en omsetning på 101,5 mill. EUR i 2005, og er den eneste av de store kjøttbedriftene i Finland som hadde en omsetningsnedgang i løpet av 2005. Järvi-Suomen Portti slakter og produserer storfe-, svin og fjørfekjøtt, og har spesialisert seg innenfor ferdigmat, forbrukerpakket kjøtt, kalkun produkter, salamipølser, paier, pølser og kjøttpålegg. Järvi-Suomen Portti produserer hovedsakelig til det finske markedet, og kun 4 % av omsetningen kommer fra eksport. Foretaket har til sammen fire produksjonsanlegg: et slakteri for storfe og svin, et slakte- og foredlingsanlegg for kalkun, et foredlingsanlegg for kjøttvarer og et paibakeri (Järvi-Suomen Portti, 2006).

Pouttu Oy er en familiebedrift innen slakt- og kjøttforedlingsbransjen med hovedsete i Österbotten-området. Pouttu hadde en omsetning på om lag 65 mill. EUR i 2005 (Pouttu, 2006).

Bransjeorganisering

I Finland har man bare et rent samvirkeeid slakteriforetak, Järvi-Suomen Portti. Både Atria og HK Ruokoatalo er imidlertid delvis samvirkeide, ved at samvirkeorganisasjoner har over 80 % aksjemajoritet i begge de børsnoterte selskapene. HK Scans hovedeier er LSO Osuuskunta som eies av om lag 5 200 kjøttprodusenter.

Den finske kjøttindustrien er organisert i tre grupperinger: The Finnish Meat trade Association (LKL), The Meat Board og Poultry Processing Industries' Association. The Finnish Meat trade Association (LKL) er bransjeorganisasjonen for den private kjøttindustrien, og jobber med rådgivning og politiske spørsmål for kjøttindustrien (Lihakeskusliitto, 2007).

The Meat Board organiserer bedrifter som produserer og foredler kjøtt i det finske markedet, og arbeider med arbeidslivsspørsmål og næringspolitikk som berører den finske kjøttindustrien. The Meat Board organiserer kjøttindustriforetakene Atria Suomi Oy, Group Oyj, Järvi-Suomen Portti, Kotivara Oy, Lapin Liha Oy, Liha-Saarioinen Oy, Pouttu Ltd. og The Finnish Meat trade Association (LKL). Atria og Saarioinen er sammen med HK Scan, også medlemmer av Poultry Processing Industries' Association.

Både The Meat Board og Poultry Processing Industries' Association er medlemmer av ETL (Finnish Food and Drink Industries' Federation). ETL er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon som organiserer matindustrien i Finland. ETL jobber bl.a. med matpolitikk, helse, miljø og sikkerhet, kompetanse, nærings- og landbrukspolitikk, arbeidsgiverrådgivning, tarifforhandlinger og internasjonalt samarbeid (ETL, 2007).

5.2.3 Utvikling og trender i finsk kjøttindustri

Som i Norge, var den finske kjøttbransjen beskyttet fram til sluttet av 1980-tallet, der konkurransen var liten og importen og eksporten lisensiert. Staten garanterte prisen på 124

eksporten, og hele jordbruksproduksjonen var kontrollert. Myndigheten regulerte også produksjonsmengden. Prisnivået for kjøtt og kjøttvarer var dermed betydelig over nivået i EU-landene. I forbindelse med Finlands inntreden i EU skjedde det imidlertid en omfattende omstrukturering av den finske kjøttindustrien for å møte konkurransen fra EUs kjøttindustri. Senere har det skjedd en betydelig teknologiutvikling og effektivisering i den finske kjøttindustrien, i tillegg til at industrien de senere årene er blitt stadig mer internasjonal.

Strukturrasjonalisering og organisk vekst

Før Finlands inntreden i EU var store deler av den finske kjøttproduksjonen samlet i sentralorganisasjonen PKC. Hele landet var delt inn i 7–8 ulike andelslag, og innen hvert andelslag hadde man en egen rett til å drive slakt- og foredlingsvirksomhet. PKC-gruppen omsatte for til sammen 6 300 mill. FIM i 1986, og slaktet ca. 258 mill. kg kjøtt.

På slutten av 1980-tallet begynte man å diskutere muligheten for EU-medlemskap i Finland, og en tilnærming av det finske markedet til EU-markedet. Dette førte til store diskusjoner og omveltninger i kjøttindustrien, og oppløsning av PCK-gruppen og sentralorganisasjonen. En konsekvens av dette var bl.a. at de andre samvirkebedriftene Itikka og Lihakunta ble gjort om til aksjeselskap og fusjonerte i 1991. Også flere av de andre samvirkebedriftene gikk over til å bli aksjeselskap, og man ble til slutt stående igjen med fem store grupperinger: HK Scan, TLK Trading Oy, LSO Food Oy, Lihatuote Oy og Itikka-Lihapoloy Oy. For å unngå for store omveltninger i den finske kjøttproduksjonen ved inngåelse av EU-medlemskap i 1995, sørget finske myndigheter for at finske bønder fikk ekstra støtte i form av en overgangsordning, samt at finsk kjøttindustri fikk en egen investeringsstøtte de fem første årene. Myndighetens arbeid, i tillegg til kjøttindustriens innsats for å gjøre bransjen mer konkurransedyktig i et mer internasjonalt marked, gjorde at man klarte å få en bærekraftig kjøttproduksjon og kjøttindustri i Finland (Paatelainen, 2006).

Et av de foretakene som har vært gjennom en betydelig strukturrasjonalisering de siste 10–15 årene er Atria. Atria er et resultat av fusjonen mellom Itikka og Lihakunta i 1991. Det nye selskapet tok navnet Atria i 1994. På begynnelsen av 1990-tallet gikk selskapet gjennom en betydelig rasjonaliseringsprosess der 12 anlegg ble til 3, og antall sysselsatte gikk ned fra 3 000 til 2 000 personer. Samtidig kjøpte de i 1991 opp andelslaget Österbottens Kött. I løpet av 1990- og 2000-tallet har Atria fortsatt å vokse organisk, og har siden 1997 bl.a. kjøpt opp Lithells AB, Liha ja Säilyke Oy, Samfood AB, UAB Vilniaus Mesa, AS Valga Lihätööstus, Pit-Products og nå også svenske Sardus. Mesteparten av oppkjøpene har imidlertid vært på det internasjonale markedet. I forbindelse med at Swedish Meats gikk ut og ønsket nye samarbeidspartnere/eiere i 2006 la også Atria inn et tilbud på den svenske kjøttbedriften, uten at dette tilbudet ble akseptert (Paatelainen, 2006). Etter en rekke omstruktureringer i den finske kjøttindustrien har man nå seks kooperative slakterier og 10 private slakterier i det finske markedet (Paatelainen, 2006).

Internasjonalisering

I dag har de to største kjøttforetakene i Finland en Østersjøbasert strategi, og har produksjon i både Sverige, Russland og Baltikum, i tillegg til i Finland. Atria startet sin internasjonalisering allerede i 1997 da de kjøpte opp svenske Lithells. Videre kjøpte de seg opp i det baltiske markedet med oppkjøpet av UAB Vilniaus Mesa i 2003, og Valga Lihätööstus i 2005, og i det russiske markedet med oppkjøpet av Pit-Product i 1995. I dag kommer hhv. 32 %, 3 % og 1 % av Atrias omsetning fra det svenske, baltiske og russiske markedet. Mens Atria styrket sin posisjon i det svenske markedet gjennom oppkjøpet av Sardus i 2007, gikk HK Ruokatalo inn å ble markedsleder på det svenske

markedet ved oppkjøpet av Swedish Meats. Dvs. at i dag er de to største aktørene på det svenske markedet eid av finske aktører. Ved oppkjøpet byttet også HK Ruokatalo navn til HK Scan.

Saarioinen har, sammenlignet med Atria og HK Scan, hatt en mer hjemmeorientert markedsstrategi. Men med den vellykkede etableringen av Atria og HK Scan i Østersjøområdet så også Saarioinen muligheter i dette området, og kjøpte seg opp i en estisk ferdigmatbedrift for å være en del av utviklingen i det estiske ferdigmatmarkedet i 2002. I tillegg har Saarioinen en egen datterbedrift i Sverige, Finnsaar AB, som produserer ferdigmat til det svenske markedet (Saarioinen, 2006).

Den finske storfe- og svinekjøttproduksjonen har imidlertid ikke opplevd et så sterkt internasjonalt press som for eksempel den svenske kjøttindustrien, og i dag er det ingen utenlandskeide kjøttindustribedrifter i det finske markedet. Den finske fjørfebransjen merker imidlertid et høyere press fra den internasjonale fjørfeindustrien enn svine- og storfebransjen. Spesielt har man fått en økt konkurranse innenfor markedet for fryste/tinte fjørfeprodukter, bl.a. fra land som Brasil. Lavere produksjonskostnader i Sør-Amerika gjør at den finske fjørfekjøttindustrien sliter med å være konkurransedyktige. For å møte konkurransen satser den finske fjørfekjøttindustrien på å utvikle høykvalitetsprodukter av fersk vare, kombinert med en streng sykdomskontroll (Lihakeskusliitto, 2005)

Teknologiutvikling

I den finske kjøttindustrien er det spesielt Atria som de senere årene har satset mye på teknologi og teknologiutvikling. Dette har de gjort for å styrke leverings sikkerheten, kostnadseffektiviteten og konkurransekraften. Atrias nyeste investering er ombygging av logistikkentralen i Nurmo, som ved ferdigstilling i løpet av 2007 skal gi en doblet kapasitet, samt bedre muligheter for optimal volum- og sortimentsstyring. Satsingen på logistikkledet og utvikling av en kundeorientert virksomhetsmodell skal være Atrias konkurransefortrinn på de mer internasjonale markedene (Atria, 2006).

Vertikal integrering

Ingen av de finske dagligvarekjedene har i dag noen form for eierskap i den finske kjøttindustrien. De senere årene har man imidlertid fått et økt samarbeid mellom dagligvarekjeder og kjøttindustrien som følge av at dagligvarekjedene de senere årene har fått økt makt over leveringskjedene i det finske markedet. Både Atria og HK Scan er derfor innstilt på å øke sitt samarbeid med handelen ytterligere de kommende årene. Områder som det kan være aktuelt å samarbeide nærmere om, er bl.a. logistikk og vareforsyning, samt produktutvikling og økt grad av Private Label-produksjon (Paatelainen, 2006).

5.2.4 Rammebetingelser

Vi vil i det følgende gi en oversikt over noen sentrale rammebetingelser for den finske kjøttindustrien som politiske rammevilkår, avgifter og tilskudd.

Politiske rammebetingelser for industrien

Både EUs og Finlands landbrukspolitikker legger føringer for den finske kjøttproduksjonen, og fungerer dermed også som en sentral drivkraft for resten av kjøttbransjen. I tillegg til landbrukspolitikken, legger også næringspolitikken, konkurransepolitikken og forbrukerpolitikken føringer for den finske kjøttindustrien. Dette er områder som i stor grad forvaltes av det finske Handels- og industriministeriet.

Målet for den finske næringspolitikken er å forbedre næringslivets konkurransekraft og bedriftenes virksomhetsbetingelser, samt å fremme sysselsettingen på en god måte.

For å styrke næringslivets konkurransekraft har bl.a. næringspolitikken fokus på forskning for å fremme teknologi- og produktutvikling i finske bedrifter. Innovasjons- og teknologipolitikken skal fremme næringslivets konkurransekraft og utvikling for å sikre økonomisk vekst og velferd i det finske samfunnet. Målet er at Finland skal kunne tilby bedrifter et innovasjonsmiljø på et internasjonalt høyt nivå, som lokker utenlandske foretak og deres forsknings- og produktutviklingsfunksjoner til Finland. For å styrke det finske forskningsmiljøet har regjeringen som mål å øke Finlands forsknings- og utviklingskostnader til 4 % av BNP innen 2010 (Handelels- og industriministeriet, 2007).

Den finske konkurransepolitikken har som mål å sikre et velfungerende marked og konkurranse mellom bedrifter. Konkurransepolitikken skal spesielt ta hensyn til forbrukernes interesser og prinsippet om fri næringsvirksomhet. Bedrifter med en dominerende stilling er gjennom konkurranseloven ikke tillatt til å misbruke sin markedsrett og foretak har plikt til å melde om fusjoner og oppkjøp (Handelels- og industriministeriet, 2007). Utøvelse av konkurransepolitikken har bl.a. fått betydning for den finske kjøttindustrien ved at konkurransemyndighetene for noen år tilbake vedtok å ikke godkjenne den planlagte fusjonen mellom Atria og HK Scan. Begrunnelsen var at de sammen ville bli en for stor og dominerende aktør på det finske markedet (Raszta, 2006).

Den finske forbrukerpolitikken har som mål å gi forbrukerspørsmål økt tyngde og synlighet, opprettholde og utvikle forbrukersikkerhet og trygge markeder, samt å fremme forbrukernes rettigheter. En sentral prioritering i forbrukerpolitikken er å sikre forbrukerne trygge matvarer med høy kvalitet. Som en del av dette har man hatt et sterkt fokus på at finske matvarer er trygge, og man har bl.a. en egen merkeordning for finskproduserte produkter. Man ser også at finske forbrukere har en sterkere preferanse for nasjonale matvarer, deriblant kjøtt, enn for eksempel hva svenske og danske forbrukere har for sine nasjonalt produserte matvarer (Konsumentverket, 2007).

Avgifter

Vi vil nedenfor gi en kort oversikt over sentrale avgifter den finske kjøttbransjen berøres av.

Ny næringsmiddellov og avgift ved kjøttkontroll

Det finnes ingen avgift tilsvarende den norske matproduksjonsavgiften i Finland, men det må på samme måte som i Norge betales gebyrer ved kontroll og godkjenning utført av det finske næringsmiddeltilsynet. I Finland ble det fra 1. mars 2006 innført en ny næringsmiddellov. Den nye loven innebærer en mer systematisk tilsyn og kontroll samt at næringen blir pålagt flere avgifter. Det er kommunene som har ansvar for å gjennomføre tilsyn ved næringsmiddelbedriftene, og det skal bl.a. betales avgift ved (Finlex, 2006):

- Godkjenning av næringsmiddellokaler og bedriftens planer for egenkontroll
- Inspeksjoner, prøvetaking og undersøkinger i hht. kommunal tilsynsplan
- Overvåkning av næringsmiddellokaler som eksporterer næringsmidler av animalsk opprinnelse til land utenfor EU.

Alle kontroller som inngår i kommunenes tilsynsplan er avgiftsbelagt, og avgiftssatsen skal i prinsippet settes slik at de reflekterer kostnadene ved å gjennomføre nødvendig kontroll. I tillegg til disse avgiftene finnes det en egen avgift for kjøttkontroll og tilsyn av visse anlegg innen kjøttbransjen. Kjøttkontrollavgiften beregnes ut i fra antall dyr som skal kontrolleres, og i 2006 var avgiftssatsen på 1,61 cent/kg for storfe, svin og

sau/lam, mens den var på 0,78 cent/kg for fjørfe (kontrollassistentene er ansatt av industrien, og inngår dermed ikke i avgiften) (TemaNord, 2007).

I kjøttkontrollavgiften inngår også kostnader tilknyttet tilsyn av slakterier og slakteplasser, samt av kjølelagre i tilknytning til slakteplasser. For stykningsanlegg skal det betales en avgift tilsvarende 3 EUR for hvert tonn som stykningsbedriften mottar. Om stykningsbedriften ligger i tilknytning til et kontrollert slakteri, skal avgiftssatsen reduseres med 55 %. I tillegg til disse avgiftene skal det betales en egen avgift ved produksjon av økologisk kjøtt, og for overvåking av det frivillige merkingssystemet for storfekjøtt (Jord- og skogsbruksministeriet, 2001).

Merverdiavgift

Finland har en generell merverdiavgift på 22 %, og har med det den tredje høyeste merverdiavgiftssatsen i EU, etter Danmark og Sverige. Merverdiavgiften på mat og alkoholfrie drikkevarer er derimot på 17 %. Før EU-medlemskap var avgiftssatsen på matvarer 12 %, og det har de senere årene kommet forslag om at avgiftssatsen burde settes ned til dette nivået igjen. Spesielt ønsker finsk matindustri og handelsnæringen at avgiften på mat skal reduseres. Inntekten fra merverdiavgiften på matvarer og alkoholfrie drikkevarer utgjør årlig ca. 1,1 mrd. EUR (Vero Skatt, 2006).

Arbeidsgiveravgift

Finland har, på samme måte som Norge, en arbeidsgiveravgift. For vanlige private arbeidsgivere er den vanligste satsen på 2,958 % av det som betraktes som lønn. I forbindelse med reform av sykeforsikringsordningen i 2006, ble avgiftsgrunnlaget lagt om, og i dag skal arbeidsgiveravgiften baseres på den lønn som er oppgitt i lov om pensjon for arbeidstakere (lov 395/1961). Begrepet lønn motsvarer således den lønn som utgjør grunnlaget for sykeforsikringens nye dagpengepremie. I perioden 2003–2005 hadde man et forsøk der man innførte fritak fra arbeidsgiveravgiften i noen kommuner (ca. 20 stk), og dette fritaket ble videreført til å gjelde tom. 2009. Formålet er å se om hvordan fritak fra arbeidsgiveravgiften påvirket sysselsetningen og sysselsettingsbetingelsene i disse kommunene. På grunn av EUs lovverk er sektorene jordbruk, reindrift, fiske og transport ikke med i forsøket (Vero Skatt, 2006).

Tilskuddsordninger

I tillegg til EUs eksportstøtteordninger for kjøtt og støtte til lagring av kjøtt når markedssituasjonen tilsier det, kan den finske kjøttindustrien i de nordlige områdene motta et eget transporttilskudd som en del av de nasjonale tilskuddsordningene. Tilskuddssatsen er differensiert ut i fra hvor kjøttet produseres. For kjøtt som produseres innen tilskuddsområdene C3-P2 og C3-P3 er tilskuddet på høyst 33,6 EUR/tonn, mens det i områdene C3-P4 og C4-P4 er på høyst 58,9 EUR/tonn. I de nordligste områdene (C4-P5) er tilskuddssatsen på 134,6 EUR/tonn (Jord- og skogsbruksministeriet, 2005).

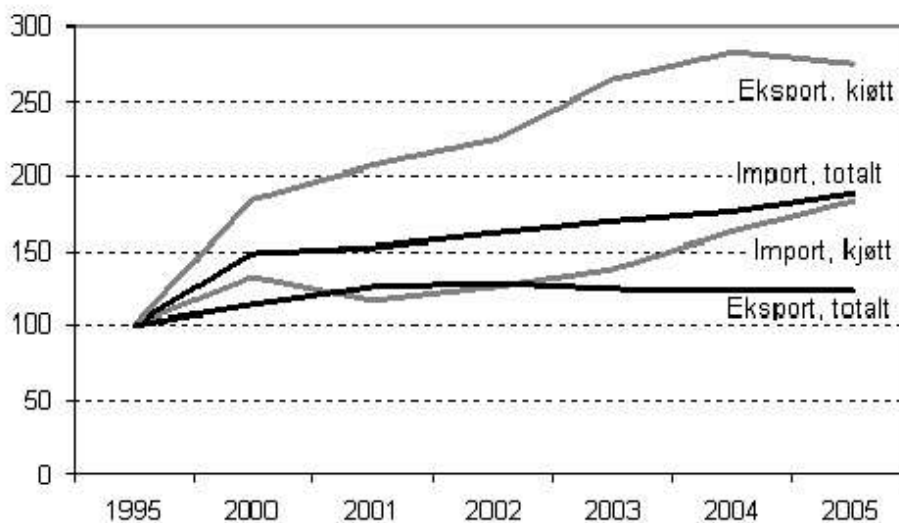
5.2.5 Handel med kjøttvarer

Import og eksport av kjøtt og kjøttvarer

Fram til Finlands inntreden i EU var den finske kjøttindustrien i stor grad beskyttet fra internasjonal konkurranse, og den internasjonale handelen med matvarer generelt, og kjøtt spesielt var dermed også marginal. Etter at Finland ble medlem av EU har Finlands handel med matvarer økt betraktelig.

Figur 5.6 gir en oversikt over utviklingen i handelen med kjøtt og kjøttvarer, og handelen med mat- og drikkevarer totalt fra 1995 til 2005, der figuren er basert på import- og eksportverdien målt i mill. EUR (Eurostat, 2008). Av figuren ser vi at

eksporten av kjøttvarer har økt med hele 174 % i løpet av denne perioden, mens importen har økt med 82 %. Sammenligner vi dette med handel med mat- og drikkevarer totalt, har eksporten ikke hatt på langt nær den samme økningen som for kjøtt, og kun økt med 23 % fra 1995 til 2005. Importen av mat- og drikkevarer har derimot økt med 88 % i løpet av denne perioden.

Figur 5.6 Utvikling i handelen med kjøtt og kjøttvarer og mat- og drikkevarer, 1995–2005 i verdi (indeks 1995=100)

For å få en mer detaljert oversikt over handelen med kjøtt og kjøttvarer, har vi satt opp utviklingen i Finlands handel med sentrale grupper av kjøtt og kjøttvarer i tabell 5.10 og 5.11, målt i volum i perioden 1995–2007. Tabellene viser Finlands totale handel med både andre EU-land og handel med tredjeland.

Av tabellene ser vi at Finlands samlede import av kjøtt og kjøttvarer i volum økte med om lag 55 % fra 1995 til 2007, og i 2007 lå den samlede importen på 51 4851 tonn. Alle varegruppene har hatt en økning i importen i løpet av perioden med unntak av animalske produkter. Finlands samlede eksport av kjøtt og kjøttvarer har også økt i løpet av perioden 1995 til 2007. I 1995 lå eksporten på 21 128 tonn mot 77 796 tonn i 2007, dvs. en økning på nesten 267 %, eller 56 569 tonn. Det er spesielt eksporten av svin- og fjørfekjøtt som har økt i løpet av denne tiårsperioden.

Tabell 5.10 Finlands import av kjøtt og kjøttvarer, 1995–2007 (i tonn)

Varegrupper	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kjøtt av storfe, ferskt, kjølt eller fryst	5 627	7 602	5 511	5 547	5 208	6 666	9 365	9 573	9 124
Kjøtt av svin, ferskt, kjølt eller fryst	7 673	13 004	9 180	9 310	8 083	10 164	9 795	12 043	12 795
Kjøtt av sau, ferskt, kjølt eller fryst	727	1 126	757	807	1 027	890	1 081	1 645	2 215
Kjøtt av fjørfe, fersk, kjølt eller fryst	2 115	2 836	2 633	2 966	3 914	4 059	4 988	3 741	4 136
Annet kjøtt og spiselig slakteavfall	1 795	1 774	1 800	1 903	2 053	2 149	1 603	2 541	4 320
Animalske produkter	11 596	7 967	8 515	35 965	8 327	15 938	6 021	5 160	1 051
Animalske oljer	591	5 065	2 922	4 175	5 023	3 734	643	705	2 005
Produkter av kjøtt	3 079	3 355	3 893	4 820	7 418	8 941	10 095	11 806	15 839
Total import	33 203	42 729	35 211	65 493	41 053	52 541	43 591	47 214	51 485

Kilde: Eurostat (2008)

Tabell 5.11 Finlands eksport av kjøtt og kjøttvarer, 1995–2007 (i tonn)

Varegrupper	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kjøtt av storfe, ferskt, kjølt eller fryst	4 624	4 497	2 373	3 553	7 030	3 848	932	1 497	3 825
Kjøtt av svin, ferskt, kjølt eller fryst	6 185	16 064	16 463	23 773	32 614	35 137	36 904	44 465	42 595
Kjøtt av sau, ferskt, kjølt eller fryst	13	15	12	0	1	28	31	34	132
Kjøtt av fjørfe, fersk, kjølt eller fryst	461	2 139	6 111	10 208	10 821	11 867	11 736	14 320	14 689
Annet kjøtt og spiselig slakteavfall	1 934	7 597	6 973	6 476	7 028	7 262	7 734	7 748	8 726
Animalske produkter	3 828	4 600	4 478	3 399	3 422	2 554	2 205	2 314	541
Animalske oljer	1 504	9 817	8 323	10 830	11 066	12 175	6 100	6 924	4 586
Produkter av kjøtt	4 112	3 073	2 827	2 763	2 359	2 856	2 617	2 929	2 603
Total eksport	21 128	40 555	41 240	55 344	67 801	68 977	61 152	80 231	77 697

Kilde: Eurostat (2008)

Handel med storfekjøtt

I 2005 sto importert storfekjøtt for 14 % av totalt forbruk i Finland, og de senere årene har Finland i økende grad blitt en nettoimportør av storfekjøtt. Fra 1995 til 2007 økte importen av storfekjøtt med 62 %, mens eksporten i samme periode gikk ned med 17 %. Eksporten av storfekjøtt lå på 3 825 tonn i 2007, noe som er en økning på ca. 155 % fra året før. Samtidig gikk importen ned med 5 % siste året, og lå på 9 124 tonn i 2007. Om lag 80 % av eksporten går til Sverige, mens det importeres mest fra Brasil, Danmark og Sverige (Eurostat, 2008 og MTT, 2007).

Handel med svinekjøtt

Svinekjøtt er den største eksportartikkelen i den finske kjøttindustrien. Fra 1995 til 2007 økte eksporten av svinekjøtt med nesten 589 %, mens importen i samme periode kun

økte med om lag 66 %. I 2007 utgjorde den finske eksporten av ferskt, kjølt eller fryst svinekjøtt 45 595 tonn, hvilket er en nedgang på 4 % fra året før. Mesteparten av eksporten går til Japan, Russland, Estland og Sverige, og om lag 70 % av totalt slaktet kvantum av hele/halve skrotter går til disse landene. I 2007 gikk importen av ferskt, kjølt eller fryst svinekjøtt ned med 6 %. Mesteparten importeres fra Danmark og Tyskland, som de senere årene har stått for over 80 % av importen av hele/halve skrotter, mens mesteparten av bearbejdede kjøttprodukter av svin kommer fra Sverige og Tyskland (Eurostat, 2008 og MTT, 2007).

Handel med sau- og lammekjøtt

Finlands handel med sau- og lammekjøtt er marginal sammenlignet med øvrige kjøttslag, og Finland er nettoimportør av sau- og lammekjøtt. Fra 2007 utgjorde importen om lag 2 215 tonn, mens eksporten samme år lå på kun 132 tonn. Importen av sau- og lammekjøtt har variert en del de senere årene, men har samlet sett økt med om lag 205 % fra 1995 til 2007, der det spesielt har vært en importvekst de siste to årene. Eksporten har i samme periode ligget på mellom 0 og 31 tonn (Eurostat, 2008).

Handel med fjørfekjøtt

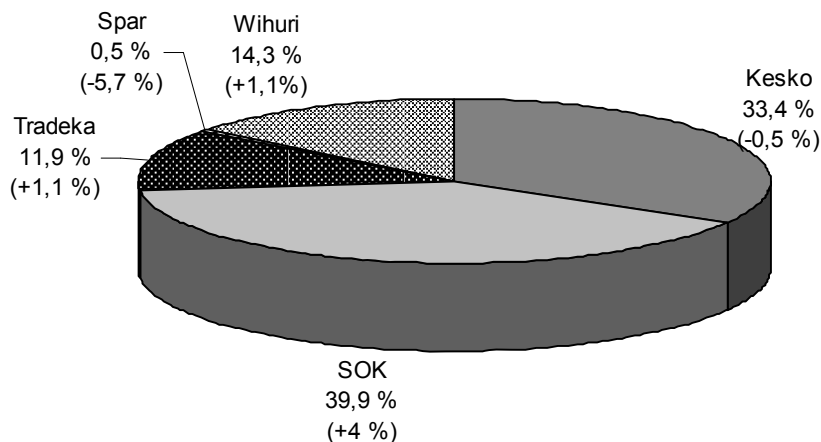
Fra 1995 til 2007 økte Finlands import av fjørfekjøtt med 135 %, mens eksporten i samme periode økte fra 461 tonn, til hele 11 736 tonn fersk, kjølt eller fryst fjørfekjøtt. Fra 2004 til 2005 gikk eksporten ned med om lag 1 %, mens importen gikk ned med 4 %. Fra 2004 til 2005 gikk eksporten til Estland og Tyskland noe opp, mens eksporten til Russland og Litauen gikk ned. Om lag 1/3 av Finlands eksport av fjørfekjøtt er kyllingvinger. Mesteparten av kyllingkjøttet som importeres kommer fra Brasil, Danmark, Tyskland og Frankrike, og fra 2004 til 2005 doblet importen fra Brasil seg. Om lag 93 % av det finske forbruket av slaktekylling kommer fra innenlandsk produksjon. Dette skyldes først og fremst at størsteparten av forbruket er ferske ferdigvarer av kylling, noe som gir innenlandske produsenter et komparativt fortrinn i markedet (Eurostat, 2008 og MTT, 2007).

5.3 Forbrukermarkedet

Vi vil i det følgende gi en oversikt over det finske dagligvaremarkedet, finske forbrukertrender og prisutvikling.

5.3.1 Dagligvaremarkedet

Dagligvarehandelen i Finland har en årlig omsetning på om lag 12,4 mrd. EUR. I Finland har de fire største dagligvarekjedene en markedsandel på til sammen 99,5 %. Kesko-gruppen og S-gruppen (SOK) er de største dagligvarekjedene med en markedsandel på hhv. 35,3 og 34,3 % hver. Videre har Tradeko og Spar en markedsandel på hhv. 10,0 % og 6,8 %, mens Lidl som etablerte seg i det finske markedet i 2002 har en markedsandel på om lag 2,8 %. Figur 5.7 gir en oversikt over foredlingen av markedsandeler i det finske dagligvaremarkedet i 2006 (Päivittäistavara-kauppa ry, 2008).

Figur 5.7 Fordeling av markedsandeler i dagligvarehandelen 2006

Både S-gruppen og Tradeka er forbrukereide samvirker, mens den største aktøren Kesko er et børsnotert aksjeselskap. Virksomheten til de to dominerende aktørene SOK og Kesko kjennetegnes av at de driver detaljhandel innenfor flere varegrupper enn hva aktørene i de andre landene gjør. Matvarehandel utgjør ikke mer enn ca. 50 % av virksomheten til SOK og Kesko, hvorav resten er fordelt på grossistfunksjoner og andre handelsvarer som biler, klær, jernvarer og lignende. Spar-gruppen er basert på frivillige tilknyttede kjøpmenn, og er verdens største kjedekonsept av denne typen (EU-kommisjonen, 2005). Den tredje største aktøren i Sverige, svenske Axfood, har tidligere vært majoritetseier i Spar Finland, men i 2006 kjøpte SOK opp 92 % av aksjene i Spar Finland, bl.a. fra Axfood (SOK, 2006).

De senere års strukturelle endringer i dagligvarebransjen har skapt store utfordringer for finsk kjøttindustri. Det har bl.a. blitt vanskeligere for industribedrifter å beholde sin forhandlingsposisjon i møte med en stadig mer konsentrert dagligvarehandel. Dagligvarehandelens ønske om å effektivisere logistikken har ført til at stadig flere av avtalene kun inngås med de store leverandørene, men også de store kjøttindustribedriftene er utsatt for økende press fra dagligvarehandelen (MTT, 2007).

5.3.2 Forbrukertrender

I Finland har både produksjonen og forbruket av kjøtt holdt seg relativt stabilt de siste par årene. Som følge av at produksjonen har økt noe mer enn forbruket, er Finland i dag nettoeksportør av kjøtt. Totalt ble det konsumert 358,3 mill. kg svin-, storfe- og fjørfekjøtt i Finland i 2006 (det registreres ikke forbruk av sau/lammekjøtt i Finland). Fra 1995 har det totale kjøttforbruket av disse kjøttslagene økt med 17,4 %, mens kjøttforbruket per person har økt med 8,4 kg/pers, fra 60,6 kg/pers i 1995 til 68,6 kg/pers i 2006. Det er forbruket av fjørfekjøtt som har økt mest i løpet av de siste ti årene, og forbruket per person har økt med 80 % fra 1995 til 2006, fra 8,7 kg/pers til 15,8 kg/pers. Av de ulike kjøttslagene er det svinekjøtt finnene spiser mest av, og i 2006 lå forbruket av svinekjøtt på 34,3 kg/pers. Forbruket av svinekjøtt per person har imidlertid holdt seg relativt stabilt de siste ti årene. I 2005 lå forbruket av storfekjøtt på 18,5 kg/pers, hvilket er ca samme som i 1995. Tabell 5.12 gir en oversikt over utviklingen i det totale kjøttforbruket og per person i Finland.

Tabell 5.12 Totalt kjøttforbruk i Finland og kjøttforbruk per person, 1995–2006

	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Totalt kjøttforbruk (mill. kg)						
Storfe	96,1	99,0	95,9	99,3	97,5	95,2
Svin	164,6	168,8	171,9	176,9	175,7	180,2
Fjørfe	44,6	68,9	82,5	83,3	84,3	82,9
Kjøttforbruk per person (kg/pers)						
Storfe	18,6	18,6	18,0	18,6	18,6	18,5
Svin	33,3	33,0	33,5	33,8	33,5	34,3
Fjørfe	8,7	13,2	15,8	16,0	16,1	15,8

Kilde: TIKE (2006a) og MTT (2007)

Finland er i utgangspunktet selvforsynt med kjøtt, og hadde i 2005 en selvforsyningsgrad på 105 %. Spesielt har man hatt en høy selvforsyningsgrad innen svinekjøtt, med over 100 % de siste 15 årene. I 2005 lå selvforsyningsgraden for svinekjøtt på 116 %. Samme år lå selvforsyningsgraden for storfekjøtt på 89 %, noe som var det laveste nivået som er registrert de siste 15 årene. Tabell 5.13 gir en oversikt over selvforsyningsgraden for storfekjøtt, svinekjøtt og for kjøtt totalt i Finland i perioden 1990 til 2005.

Tabell 5.13 Selvforsyningsrad for ulike kjøttslag, 1990–2005 (i %)

	Svinekjøtt	Storfekjøtt	Kjøtt totalt
2005	116	89	105
2004	112	94	105
2003	112	100	106
2002	111	98	105
2001	105	97	101
2000	101	93	97
1995	101	99	99
1990	114	109	110

Kilde: TIKE (2006a)

5.3.3 Prisniva og prisutvikling

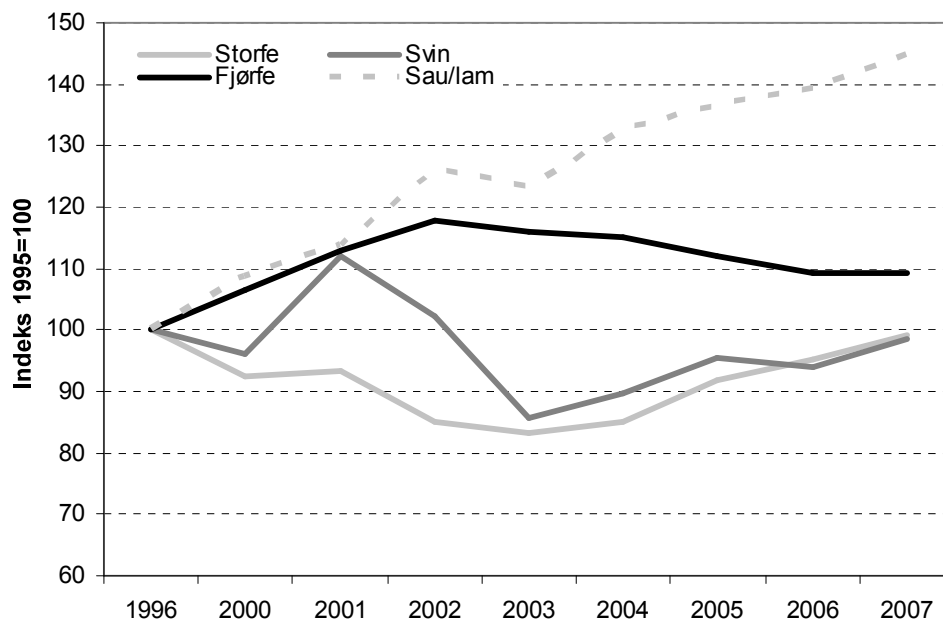
Prisutvikling på produsentleddet

Figur 5.8 gir en oversikt over utvikling i produsentprisindeksen for ulike kjøttslag fra 1995 til 2007 (TIKE 2006b og 2008b, MTT, 2007). Produsentprisen for storfekjøtt har vært fallende siden 1995, men samtidig som produksjonen gikk ned i 2005 begynte produsentprisene å stige. En årsak til dette var at det ble innført forbud mot import av storfekjøtt fra Brasil, pga. et usikkert sykdomsbilde. I løpet av perioden Finland har vært medlem av EU har prisen på storfekjøtt ikke oversteget 1995-nivå, men i 2007 var prisen bare marginalt lavere (MTT, 2007).

Produsentprisen på svinekjøtt økte med 4,8 % fra 2006 til 2007, fra 1,26 til 1,32 EUR/kg. I perioden Finland har vært medlem av EU har produsentprisen på svinekjøtt vært høyest i 2001. Prisnivået i 2007 lå ca. 12 % lavere enn nivået i 2001. Som ellers i EU, har svinekjøttprodusenter tjent på de økte sykdomsproblemene hos andre husdyr-

raser. De finske svinekjøttprisene følger i gjennomsnitt prisnivået og svingningene i EU-markedet. Prisene ligger imidlertid noe høyere enn i for eksempel Danmark, som har 10–15 % lavere produsentpriser enn Finland. I EU generelt følger svinekjøttprisene i stor grad landenes selvforsyningsgrad (MTT, 2007).

Produsentprisen for slaktekylling økte med 2,2 % i løpet av 2007, sammenlignet med året før. I 2007 var prisen på 1,17 EUR/kg mot 1,14 EUR/kg i 2006. Produsentprisen har i hele perioden ligget over 1995-nivå, og høyest var prisen i 2002 med 1,20 EUR/kg (TIKE, 2008b).

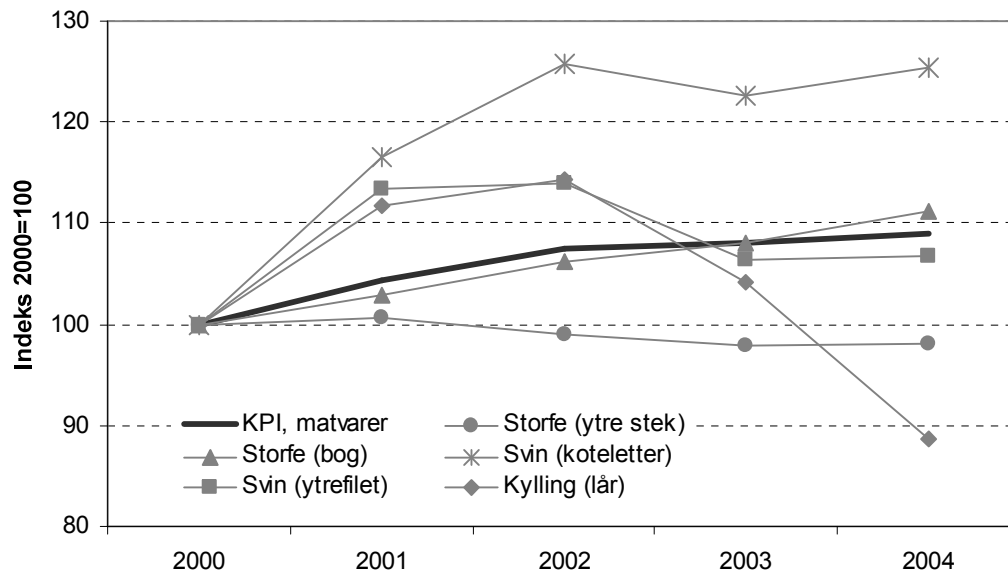

Figur 5.8 Utvikling i produsentprisindeks for ulike kjøttslag, 1996–2007 (indeks 1996=100)

Prisutvikling på forbrukerleddet

Figur 5.9 gir en oversikt over utvikling i forbrukerpriser på mat, alkoholfrie drikkevarer og ulike kjøttslag fra 2000 til 2004 (TIKE, 2006a). Vi ser av figuren at konsumprisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer økte relativt jevnt i 5-års perioden, der prisveksten var på om lag 8,9 % sett hele perioden under ett. Videre økte forbrukerprisen for mat og alkoholfrie drikkevarer med ca. 2,7 % fra 2004 til 2005.

Ser vi på utviklingen i forbrukerprisen for storfekjøtt, sank prisen på ytre stek med 1,9 % fra 2000 til 2004, mens prisen på bog økte i samme periode med 11,1 %. For svinekjøtt økte forbrukerprisen på ytrefilet med 6,7 % fra 2000 til 2004, mens prisen på koteletter økte i samme periode med 25,4 %. Fra 2000 til 2002 økte prisen på kyllinglår med hele 14,3 %, men prisen har de senere årene gått ned, og i 2004 lå prisen 11,4 % lavere enn i 2000.

Figur 5.9 Utvikling i forbrukerpriser for matvarer og alkoholfrie drikkevarer, og ulike kjøttslag, 2000–2004 (indeks 2000=100)

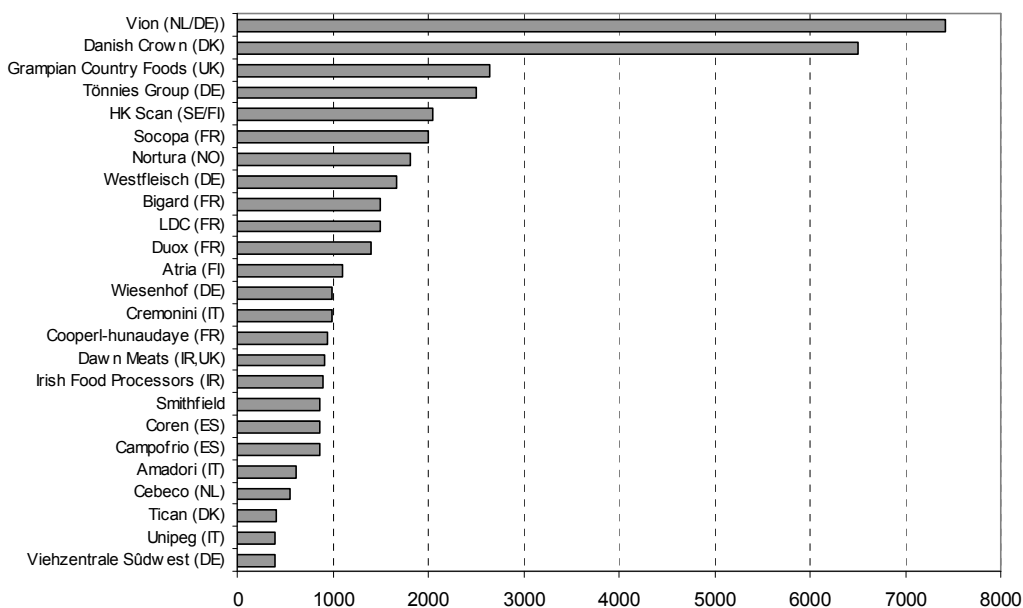

6 Utvikling i europeisk kjøttindustri

For å et visst grunnlag for å vurdere konkurransesituasjonen for norsk og nordisk kjøttindustri, vil vi i det følgende beskrive struktur og utvikling i den europeiske kjøttindustrien.

6.1 Struktur i europeisk kjøttindustri

Figur 6.1 gir en oversikt over de største kjøttindustriforetakene i Europa, ut i fra omsetning i 2006.⁶ På det europeiske markedet er det i dag Vion og Danish Crown som er de absolutt største aktørene, og i 2006 hadde disse en omsetning på hhv. 7,4 mrd. EUR og 6,5 mrd. EUR. Både Vion og Danish Crown har hovedfokus på produksjon av storfe- og svinekjøtt. Av aktører innen fjørfekjøtt er franske Duox den absolutt største aktøren med en omsetning på 1,4 mrd. EUR i 2005. Ut i fra omsetning er Nortura en av de største kjøttindustribedriftene på det europeiske markedet med en omsetning på om lag 1,8 mrd. EUR. Som følge av at det norske kjøttmarkedet er beskyttet gjennom importvernet, skal det sies at omsetningen trolig er noe overjustert i forhold til de andre europeiske kjøttindustribedriftene som lever i et mer konkurranseutsatt marked. I tillegg til disse europeiske kjøttindustriforetakene, har amerikanske Smithfield også etablert seg på det europeiske markedet de siste årene.

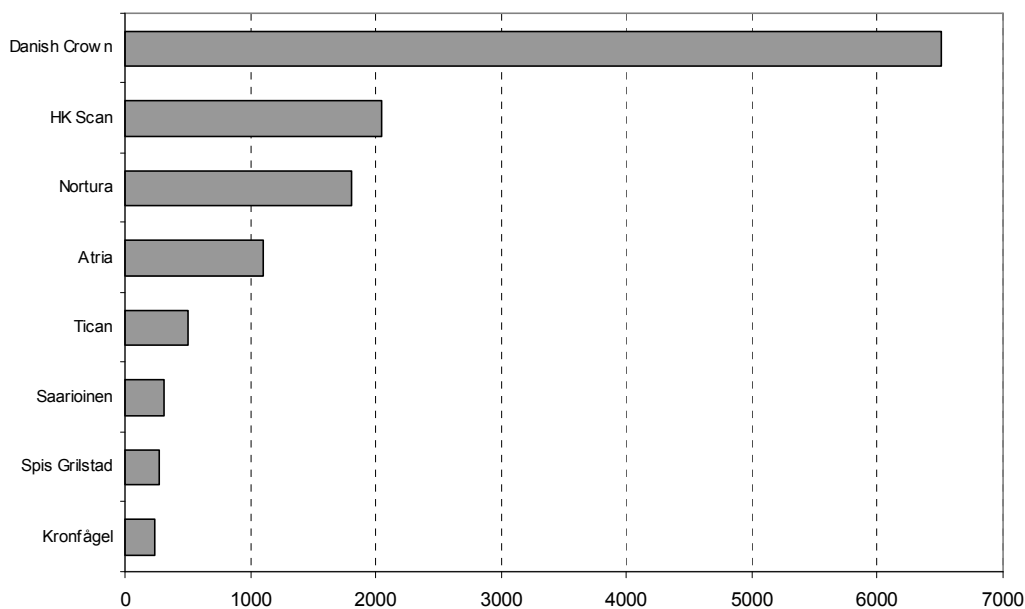

Figur 6.1 Kjøttprodusenter i Europa etter omsetning i 2006 (i mill. EUR)

⁶ Figuren er basert på ulike datakilder, bl.a. Nyenrode Business Universiteit (2007), og det tas forbehold om at noen foretak kan ha falt utenom denne listen.

Ser vi kun på det nordiske kjøttmarkedet, er Danish Crown i en klasse for seg, med 3,5 ganger så høy omsetning som de nest største aktørene, norske Nortura og svensk/finske HK Scan. Som nevnt tidligere, er 89 prosent av omsetningen i Danish Crown rettet mot utlandet. Etter Nortura og HK Scan er det kun finske Atria som har en omsetning på om lag 1,0 mrd. EUR av de nordiske foretakene.

I alle de nordiske landene finnes det en rekke mellomstore kjøttindustriforetak, men kun fire av disse har en omsetning som overstiger 200 mill. EUR. Det har danske TiCan, den svensk/danske fjørfeprodusenten Kronfågel, samt foredlingsbedriftene Saarioinen og Spis Grilstad. Figur 6.2 gir en oversikt over noen av de største aktørene i det nordiske kjøttmarkedet ut i fra omsetning i 2006.

Figur 6.2 Kjøttprodusenter i Norden etter omsetning i 2006 (i mill. EUR)

6.2 En europeisk kjøttindustri i endring⁷

I takt med dagligvarekjedenes ekspansjon og jakt på nye markedsandeler pågår det store omveltninger i den europeiske kjøttindustrien, og de senere årene har oppkjøp og fusjonering preget hele industrien.

Den viktigste endringen i europeisk kjøttindustri de siste årene har vært utviklingen av det hollandsk-tyske konsernet Vion Group. Gjennom oppkjøp av bl.a. Hendrix Meat Group, Dumeco, Moxsell og Nordfleisch fremstår Vion i dag frem som den største storfeaktøren i Europa, og en sterk utfordrer til Danish Crown. Danish Crown har på sin side også vært gjennom en betydelig endring de siste årene, og har som et resultat av integrasjonen med det britiske selskapet Flagship Group for første gang slaktning utenfor Danmarks grenser. HK Ruokatalo kjøpte videre opp Swedish Meats og styrker dermed sin markedsandel i det nordiske kjøttmarkedet, mens Gilde og Prior har slått seg sammen til Nortura på det norske markedet.

Verdens største kjøttaktør, amerikanske Smithfield, har de siste årene også kjøpt seg opp i det europeiske markedet, og eier i dag foretak både i Polen, Romania, Frankrike

⁷ Dette avsnittet bygger på Meat Global Processing (2005) og FAO (2006).

og Storbritannia. I Spania er Smithfield deleier i Campotrio, som regnes som en av EUs største skjærebedrifter. Resultatet av alle fusjoner og oppkjøp som har skjedd de siste par årene, har ført til at alle de store europeiske og nordiske kjøttindustriforetakene har utvidet sitt hjemmemarked, og det er i dag bare Nortura som har et hjemmemarked som kun er konsentrert til sitt eget land.

Den europeiske kjøttindustrien har også blitt betydelig påvirket av utvidelsen i EU til EU-27. Mens kjøttindustrien i de nye EU-landene, som for eksempel i Polen, Ungarn og Tsjekkia omstiller seg til et utvidet marked og nye EU-standarder, har de nye medlemslandene også åpnet nye markeder for de eksisterende EU-landene. Bl.a. har flere bedrifter i de gamle EU-landene sett muligheten for å legge produksjonen til de nye EU-landene bl.a. som følge av lavere kostnadsnivå. Flere av de nye EU-landene opplever også en økt investeringsinteresse i kjøttindustrien fra både europeiske og amerikanske aktører. Swedish Meat satset for eksempel i Polen, mens finske HK Ruokatalo samarbeidet med Danish Crown om polske Sokolów. Videre har den ledende amerikanske kjøttbedriften Smithfield Foods, som allerede har interesser i Frankrike, nå også gått inn i polske Animex, i tillegg til investeringer i det rumenske markedet. Selskapet vil trolig bli en stor aktør på det europeiske markedet.

Utenfor Norge ser man at kjøttindustrien i økende grad er i ferd med å bli globalisert, og at man ikke lenger kan overleve ved kun å konsentrere seg om det nasjonale markedet for salg av sine produkter. I Europa vokser kjøttforbruket sakte og har i enkelte markeder møtt sitt metningspunkt. Bedriftene er derfor avhengige av å finne nye markeder for å få omsetning for sine produkter. På samme måte som den norske kjøttindustrien står overfor en rekke ulemper i forhold til aktører i det europeiske markedet, står europeiske aktører overfor en rekke ulemper i forhold til store kjøttproduserende land som for eksempel Brasil, Thailand og USA, som har betydelig lavere produksjonskostnader. En strategi for å bli mer kostnadseffektive er, som vi har, både å vokse organisk gjennom etablering i nye markeder, men oppkjøp og fusjoner spiller også en vesentlig rolle. Begge deler virker i stor grad som en volum- og kostnadsdrevet vekst, men den satsingen som ligger i markedsføring og produktutvikling kommer ikke så lett tilsyne i oversikten over strukturendringene. Det er neppe tvil om at det også er viktig å tilføre produktene en høyere verdi for å kunne konkurrere effektivt.

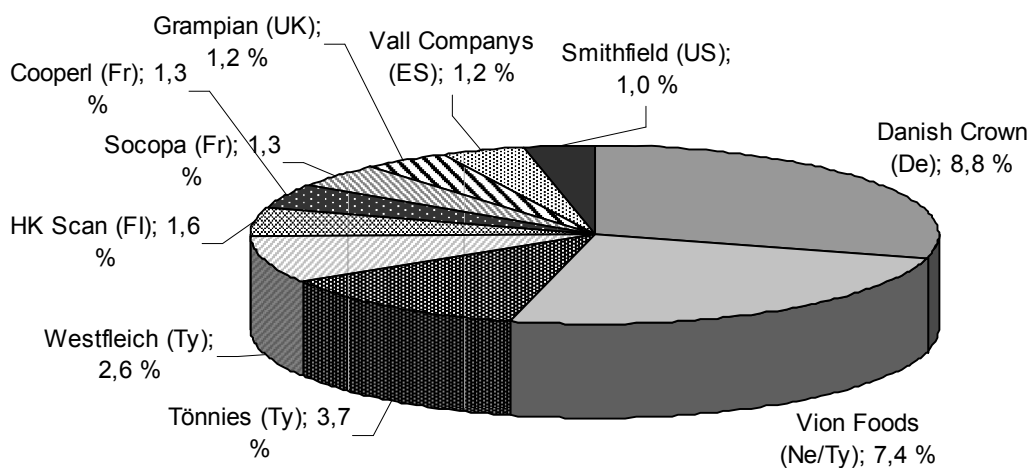
En faktor som stiller krav til størrelse, er kjedenes posisjon i leveringskjeden. Veksten i bedriftsstørrelse er også en konsekvens av den økte kjedemakten de senere årene. Store deler av kjøttforbruket i Europa, spesielt i Nord-Europa, kjøpes gjennom dagligvarebutikker, og med økende konsentrasjon og vekst i dagligvarekjedene må kjøttprodusentene kunne tilby store og stabile volum. Det er derfor en utvikling mot at flere av de europeiske mellomstore kjøttbedriftene ikke makter å levere til de store dagligvarekjedene, og tvinges dermed til å legge ned eller til å vokse sammen med andre bedrifter. Man ser dermed en utvikling mot at det på det blir noen få store aktører som dominerer hovedleveransene til dagligvarekjedene på det europeiske markedet, mens man i tillegg har en rekke små bedrifter som produserer til nisjemarkeder.

I den økte konkurransen med globale aktører opplever de europeiske kjøttbedriftene et økt press i forhold til mattrygghet, samtidig som dyrevelferd og helse ikke er like sterkt prioritert i land utenfor EU. Dette gir europeiske produsenter en kostnadsulempe. Man ser nå en utvikling mot at det i økende grad utarbeides internasjonale standarder for mattrygghet, samtidig som flere av de store dagligvarekjedene i tillegg lager sine egne kvalitetssikringssystemer som produsentene må forholde seg til. Denne trenden ser man også innenfor arbeidsmiljø og velferdspolitik, områder som i dag praktiseres svært forskjellig i ulike land også innad i EU, og som skaper ulike konkurransevilkår.

Utvikling i det europeiske svinekjøttmarkedet

Forbruket av svinekjøtt har, som i verden ellers, hatt en sterk vekst i det europeiske markedet de senere årene, og det ser ut til at denne trenden fortsetter også de neste årene. På det internasjonale markedet finner man de største svineprodusentene i Kina, USA, Canada og Brasil, og disse landene øker også sin svinekjøttproduksjon som følge av økt etterspørsel. EU-markedet for svinekjøtt var relativt stabilt i 2005. Eksporten fra EU ble imidlertid noe påvirket av at USA startet opp igjen eksport av storfekjøtt til Japan, og at asiatisk fjørfekjøtt igjen kom på verdensmarkedet. Dette skjedde samtidig som at Euroen styrket seg i forhold til dollaren i løpet av året. Store eksportland som Danmark og Nederland holdt derfor igjen noe av eksporten sin, og mer ble omsatt på det europeiske markedet. Den svake reduksjonen i den europeiske svinekjøttproduksjonen og fortsatt forventet redusert produksjon er med på å øke råvareprisene på det europeiske markedet.

Figur 6.3 gir en oversikt over de 10 største svineslakteriene i Europa, ut i fra volum slaktet kjøtt. Av svineslakteriene står disse 10 aktørene for om lag 30 % av det europeiske svinekjøttmarkedet. Absolutt størst er nederlandske/tyske Vion Foods og danske Danish Crown og med en markedsandel på hhv. 8,8 % og 7,4 %. De tyske svineslakteriene Tönnies og Westfleisch en markedsandel på til sammen 6,3 %, mens de franske slakteriene Cooperl og Socopa står for til sammen 2,6 % av markedet. Videre står britiske Grampian, spanske Vall Companys og amerikanske Smithfield for om lag 1 % av markedet hver.

Figur 6.3 Markedsandeler for de 10 største svineslakteriene i Europa i 2006

Med unntak av de dominerende slakteriene Danish Crown og Vion Foods, kan det europeiske svinekjøttmarkedet fortsatt oppfattes som relativt fragmentert. Det skjer imidlertid fortsatt store strukturelle endringer i bransjen, og oppkjøp og fusjoner vil trolig prege markedet også i årene fremover.

En av årsakene til de strukturelle endringene i denne bransjen i Europa skyldes bl.a. utvidelsen av EU, fra EU-15 til EU-27. Utvidelsen av EU åpnet for at relativt store kjøttindustriforetak som Animex og Sokolow i Polen, samt Pick i Ungarn fikk mulighet til å bygge opp og utvikle nye, større markeder. Foreløpig har disse aktørene imidlertid hatt liten påvirkning på det europeiske svinekjøttmarkedet, men med sterke investorer i

ryggen, som Smithfield Foods (eiere av Animex og Danish Crown), og HK Scan (eiere av Solokow), vil det ikke ta lang tid før østeuropeiske svinekjøttprodusenter vil bli en integrert del av det europeiske og globale markedet.

Som nevnt tidligere har den andre store endringen de siste årene har vært Vions utvidelse, som nå har gjort dem til den nest største svinekjøttprodusenten i Europa etter Danish Crown. Veksten i Vion startet med oppkjøpet av Moksel og Nordfleisch fra BestMeat. Med overtakelsen av det samvirkeide selskapet Sovion i 2004 etablerte Vion seg som den nest største svinekjøttprodusenten i det europeiske markedet. Med den videre overtakelsen av Hendrix Meat, den nest største kjøttprodusenten i Nederland fra Nutreco, etablerte Vion seg ikke kun som et stort kjøttforetak i europeisk sammenheng, men også på verdensmarkedet. Nutrecos salg av Hendrix Meat var begrunnet med at Hendrix Meat ikke hadde mulighet til å bli en stor nok aktør i det europeiske markedet til å være konkurransedyktig at som en del av Nutreco.

Flere av de store svinekjøttbedriftene i EU har gjennomgått store strukturelle endringer og reorganisering de siste par årene. I Danmark har Danish Crown bl.a. vært gjennom en restrukturering i forbindelse med opprettelsen av en moderne og høyteknologisk slaktebedrift i Horsens. Det nye anlegget har potensialet til å slakte ca. 80 000 dyr i uka. Med åpningen av det nye slakteanlegget i Horsens ble en rekke små og gamle slakterier i Danmark lagt ned eller kjøpt opp. Bl.a. har det nederlandske foretaket Meat Business Europe tatt over Danish Crown sin slaktefabrikk i Struer, som har en kapasitet på ca. 14 000 dyr per uke. Meat Business Europe har som mål å bli en spesialisert produsent til ledende dagligvarekjeder. Danish Crown har for første gang også involvert seg i råvareproduksjon og slaktning av svin utenfor Danmark gjennom overtakelse av britiske Flagship. I Storbritannia har ikke Danish Crown muligheten til å bygge opp den samme samvirkestrukturen som i Danmark, og har derfor vært avhengig av å bygge opp et nært forhold mellom produsentene og kjøttbedriften. Samlet sett slakter Danish Crown ca. 21,7 mill. svin årlig inkludert slaktede dyr i Flagship-gruppen.

Den tredje største svinekjøttprodusenten i Europa, Westfleisch, har også gjort strukturelle endringer de siste årene. Blant annet kjøpte de opp Barfuss, noe som økte slaktevolumet fra om lag 4 til 5,5 mill. svin årlig. En annen bedrift som har hatt en økt produksjonsvekst de siste årene er tyske Tönnies Fleisch. Produksjonsveksten er som følge av etablering av et nytt fullautomatisert slakte- og videreforedlingsanlegg som nå slakter 20 000 svin per dag, mot 12 000 svin tidligere. Tyske Gauspohl har de siste årene også kommet inn på topp 10-listen for de største svineslakteriene som følge av sammenslåingen av en rekke tyske svineslakterier de siste årene.

Etter tyskeide Westfleisch og Tönnies Fleisch, som de tredje og fjerde største svineprodusentene i Europa, følger de tre franske foretakene Socopa, Cooperl og Glon Sanders. Disse står til sammen for 4,2 % av den europeiske svinekjøttproduksjonen. I det franske svinekjøttmarkedet slakter Socopa om lag 65 000 svin per uke ved sine tre anlegg, mens Cooperl slakter om lag 70 000 svin per uke ved sine to anlegg. Bernard gruppen produserer alene nesten 200 000 tonn svinekjøtt årlig. Den franske svinekjøttsektoren har imidlertid ikke opplevd så store omstruktureringer de siste årene som sektoren for eksempel i Nederland, Tyskland og Danmark.

Også i det britiske svinekjøttmarkedet har det skjedd store omstruktureringer de siste årene. Grampain Country Foods Group, som produserer mer enn 100 000 tonn svinekjøtt årlig, har gjennomgått en periode med konsolideringer, investeringer og endringer. Selskapet har bl.a. lagt ned sitt produksjonsanlegg i Buckie, og istedenfor investert i et nytt moderne anlegg nær Edinburgh i Skottland. De har dessuten gått inn med investeringer i sitt anlegg i Nord Irland for å modernisere anlegget.

Videre har det svenske svinekjøttmarkedet vært preget av oppkjøp og fusjoner de siste årene, selv om Svenske Swedish Meats har hatt en liten reduksjon i slaktevolum.

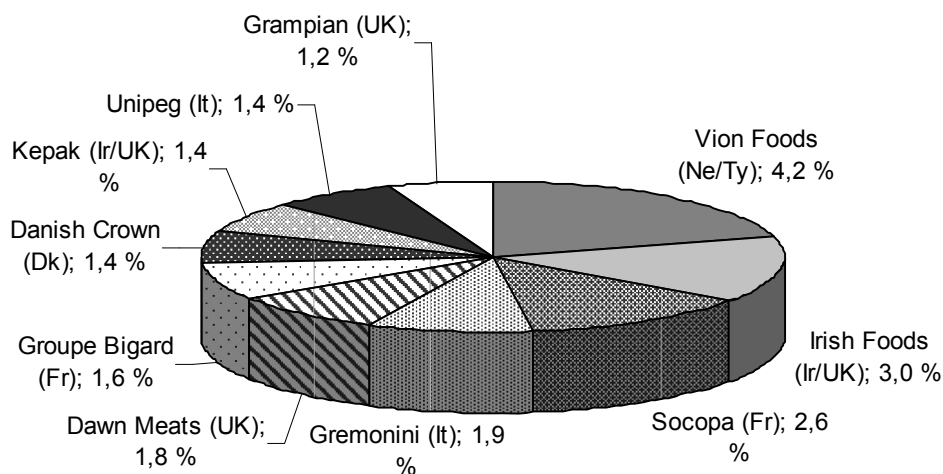
Utvikling i det europeiske storfekjøttmarkedet

Som i svinekjøttsektoren gjennomgår storfekjøttsektoren i Europa også store endringer. Den samlede storfekjøttproduksjonen i verden er økende, samtidig som forbruket i Europa er nedadgående. I dag er den europeiske storfekjøttproduksjonen imidlertid noe lavere enn det totale forbruket av storfekjøtt i Europa.

Den største endringen i det europeiske storfekjøttmarkedet de siste årene har, som i svinekjøttmarkedet, vært etableringen av og veksten i Vion Foods. Vion slakter om lag 960 000 storfe årlig, og har nå tatt over Irish Food Processors rolle som den største aktøren på det europeiske storfekjøttmarkedet, med en andel på 4,5 % av markedet.

Irske produsenter er fortsatt dominerende på markedet med en samlet markedsandel på 8 % fordelt på Irish Foods, Quelly Dawn, Kepak og Hilton Food Group. Av dette står Irish Foods, med AIBP i Irland og ABP i UK, for 3,5 % av markedet, tilsvarende 750 000 slakt årlig. Bare AIBP alene har en omsetning på mer enn 1 mrd. EUR, og har åtte produksjonsanlegg i Irland. AIBP er den største storfekjøtteksportøren i Irland til ikke-europeiske markeder som for eksempel Russland, Midtøsten og Afrika. Irske Quelly Dawn har en markedsandel på 2,5 %, og er i dag en av Europas største kjøttbedrifter med slakt av 500 000 storfe og 1 500 000 lam per år. Kjøttet selges bl.a. i forbrukerpakninger til ledende dagligvarekjeder i Europa. Franske Alliance Biggards og Socopa har en markedsandel på til sammen 5 %. Videre slakter tyske Südfleisch og italienske Gremonini hhv. 3 % hver av samlet storfekjøttproduksjon i Europa.

En oversikt over de 10 største storfeslakteriene i Europa er vist i figur 6.4. Disse har en samlet markedsandel på 25 % av totalmarkedet. Sammenlignet med svinekjøttmarkedet er markedet for storfekjøtt noe mer fragmentert, og det er ingen av storfekjøttprodusenter som har en markedsandel på over 5 %.

Figur 6.4 Markedsandeler for de 10 største storfeslakteriene i Europa i 2006

Situasjonen på det globale okse- og kalvekjøttmarkedet var i 2005 preget av to vesentlige faktorer. Den ene var en het politisk debatt mellom Japan og USA omkring gjenåpning for amerikansk oksekjøtt, mens den andre var utbruddet av munn- og

klovtsyke i Brasil. Til tross for disse hendelsene økte den globale handelen med oksekjøtt med om lag 9 % i 2005, sammenlignet med i 2004.

USA brukte mye ressurser i 2005 på å få gjenåpnet markedet i Japan, et marked de måtte gi avkall på i 2004 som følge av BSE i amerikansk storfebesetning. Et av de kravene som ble stilt til USA fra Japan var sporbarhet og dokumentasjon om alderskrav. Dette var krav som USA mente var urimelige, men i løpet av 2005 kom USA og Japan til en enighet som gjorde at Japan igjen åpnet for noe import fra USA. Også flere land åpnet i løpet av 2005 for import av oksekjøtt fra USA, samtidig som USA også åpnet for import av levende storfe fra Canada, der BSE-smitten opprinnelig stammet fra.

Etter et rolig år i 2004 med hensynt til utbrudd av dyresykdommer med handelsøkonomiske konsekvenser, var det en viss forhåpning om at dette ville fortsette i 2005. De store oksekjøtteksporterende landene i Sør-Amerika, Brasil og Argentina, fikk imidlertid problemer med munn- og klovtsyke i 2005. Dette førte til at Brasils eksport av oksekjøtt til Russland og andre viktige økonomiske aktører ble stoppet.

Selv om den australske dollaren ble ytterligere styrket i 2005 kunne Australia og New Zealand fortsatt dra nytte av at USA fortsatt delvis var utestengt fra det asiatiske markedet, og etterspørselen etter oksekjøtt fra Australia og New Zealand var høy. Samlet sett var både produksjonen og handelen med storfekjøtt på det globale markedet økende i 2005. Også verdens forbruk av oksekjøtt økte, og ligger nå på om lag 11,7 kg per person. Samlet sett førte dette til stigende oksekjøttpriser i 2005 sammenlignet med året før (Kødbranchens Fællesråd, 2006a).

Ved utvidelsen av EU med 10 nye medlemsland 1. mai 2004 førte det til at storfebestanden i EU-25 ble ca. 13 % høyere enn i EU-15. Samtidig økte produksjonen med 10 %. Prisene i de nye medlemslandene ligger lavere enn nivået i EU-15, men har økt betydelig siden medlemskapet.

I 2005 var den europeiske handelen med okse- og kalvekjøtt preget av gjennomføring av reformer som et resultat av EUs felles landbrukspolitikk. Markedet ble også preget av at Storbritannia kom med signaler om at deres destruksjonsordning for kveg eldre enn 30 måneder ville bli utfaset. EU slapp i 2005 i vesentlig grad å bli rammet av skandaler eller sykdomsutbrudd, men det europeiske markedet ble allikevel påvirket av situasjonen på det globale oksekjøttmarkedet.

I 2005 falt den europeiske produksjonen svakt (2 %), men med et høyere fall i slaktingen, hvor det var registrert ca. 4 % færre slaktinger. Det eneste synlige unntaket fra denne trenden var en vekst i produksjonen av kalvekjøtt på 2 %. Dette medførte til at man fikk et mindre utbud, som ikke var på nivå med den eksisterende etterspørselen på de fleste markeder i EU. Dette var med på å holde prisene på et relativt høyt nivå.

Som siden 2003, hadde EU mindre produksjon enn forbruk av storfekjøtt i 2005. År 2005 ble dermed det året hvor EU konsoliderte sin rolle som nettoimportør fremfor å være nettoeksportør. EUs viktigste eksportmarked var fortsatt Russland, etterfulgt av Libanon. Men EUs eksport til Russland på ca. 100 000 tonn var betydelig mindre enn i 2004, da eksporten lå på 240 000 tonn. Dette var et tydelig tegn på at EU ikke kan klare konkurransen mot spesielt Brasil og Argentina hvis prisen er den avgjørende faktoren. I 2005 utgjorde EUs eksport av storfekjøtt ca. 3 % av verdenshandelen, mens importen utgjorde ca. 10 %. Importen av okse- og kalvekjøtt til EU steg ytterligere i 2005, især av ferske produkter fra Sør-Amerika, en eksporterende region som står for ca. 90 % av EUs samlede import. Bildet endret seg imidlertid noe i løpet av året som følge av munn- og klovtsyken i Brasil, noe som gjorde at EU stengte for all import fra enkelte regioner.

Til tross for styrkning av brasiliansk valuta, real, i forhold til EUs euro, kunne Brasil eksportere større mengder til EU med full toll og til fortsatt meget konkurransedyktige priser. Hovedparten av de produktene som ble importert, dvs. primært de klassiske

kostnadskrevende stykningsdeler utgjør en potensiell risiko for styring av prisnivået i EU.

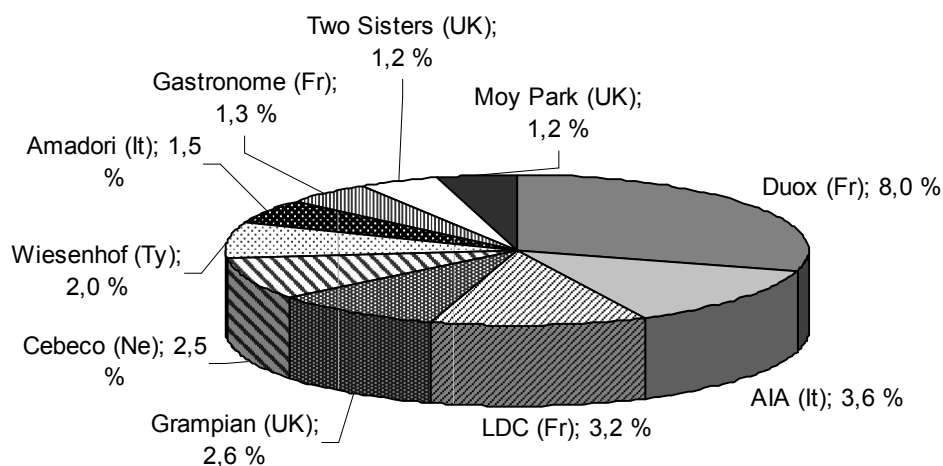
Tendensen med mindre produksjon enn forbruk av oksekjøtt i EU så ut til å fortsette i 2006. Dette ble forsterket av reformen av EUs landbrukspolitikk, hvor hele eller deler av oksekjøtttilskuddet ble avkoblet i flere land i løpet av 2006. EU vil dermed fortsatt få større import enn eksport (Kødbranchens Fællesråd, 2006a og Kødbranchens Fællesråd, 2006b).

Utvikling i det europeiske fjørfekjøttmarkedet

Det europeiske fjørfekjøttmarkedet har de siste årene vært preget av trusselen for utbrudd av fugleinfluenza, og billig import av fjørfekjøtt fra både Brasil og Asia. Til tross for dette har den europeiske fjørfekjøttindustrien holdt seg relativt stabil. En oversikt over de 10 største fjørfeslakteriene i Europa er vist i figur 6.5. De 10 største fjørfeslakteriene i Europa har en samlet markedsandel på 27,5 % av totalmarkedet, dvs. at markedet er relativt fragmentert, og med ingen store dominerende aktører. Det er franske, britiske og italienske aktører som dominerer markedet, og i 2005 sto franske aktører for 12 % av markedet.

Franske Duox er den største aktøren i det europeiske fjørfekjøttmarkedet, og var også den fjerde største aktøren på verdensmarkedet i 2005. I 2005 hadde Duox en omsetning på 1,3 mrd. EUR, 14 000 ansatte, 25 slakte- og foredlingsbedrifter i Europa og fem i Brasil. Om lag 1/3 av Duox sin produksjon går til det franske markedet, mens resten eksporteres. Den nest største aktøren, franske LDC, hadde i 2005 en omsetning på 1,5 mrd. EUR, og slakter ukentlig om lag 230 000 kyllinger, 135 000 kalkuner, 80 000 ender og 80 000 kaniner.

Nederlandske Nutreco har de senere årene gjennomgått en rasjonalisering, og bl.a. solgt seg ut av markedet for rødt kjøtt. Nutreco beholdt imidlertid sin posisjon i fjørfemarkedet, men har nylig solgt seg ut av belgiske/nederlandske Pingo, og er nå kun inne i fjørfemarkedet gjennom sin spanske divisjon. I Storbritannia er Grampian Country Food Group den største aktøren i fjørfemarkedet. Grampian produserer ukentlig om lag 5 600 tonn hel/stykket kylling, 470 tonn bearbejdede produkter, 410 tonn kokte produkter og 650 tonn ingredienser basert på fjørfe. Også britiske 2 Sister Food Group, som er et privateid selskap, er vel etablert i det europeiske fjørfemarkedet med en omsetning på om lag 585 mrd. EUR. 2 Sister Food Group har åtte helintegreerte produksjonsanlegg inkludert ett i Nederland, og produserer først og fremst kyllingprodukter under dagligvarekjedenes egne merker, men har også noen egne merkevarer som Buxted og Hermanns. Utenfor denne topp 10-listen er danske Rose Poultry en av de største aktørene i det europeiske fjørfekjøttmarkedet, med en produksjon på 290 000 kyllinger daglig på tre høyteknologiske produksjonsanlegg i Vinerup, Skovsgaard og Padborg.

Figur 6.5 Markedsandeler for de 10 største fjørfeslakteriene i Europa i 2006

Markedet for foredlede kjøttvarer

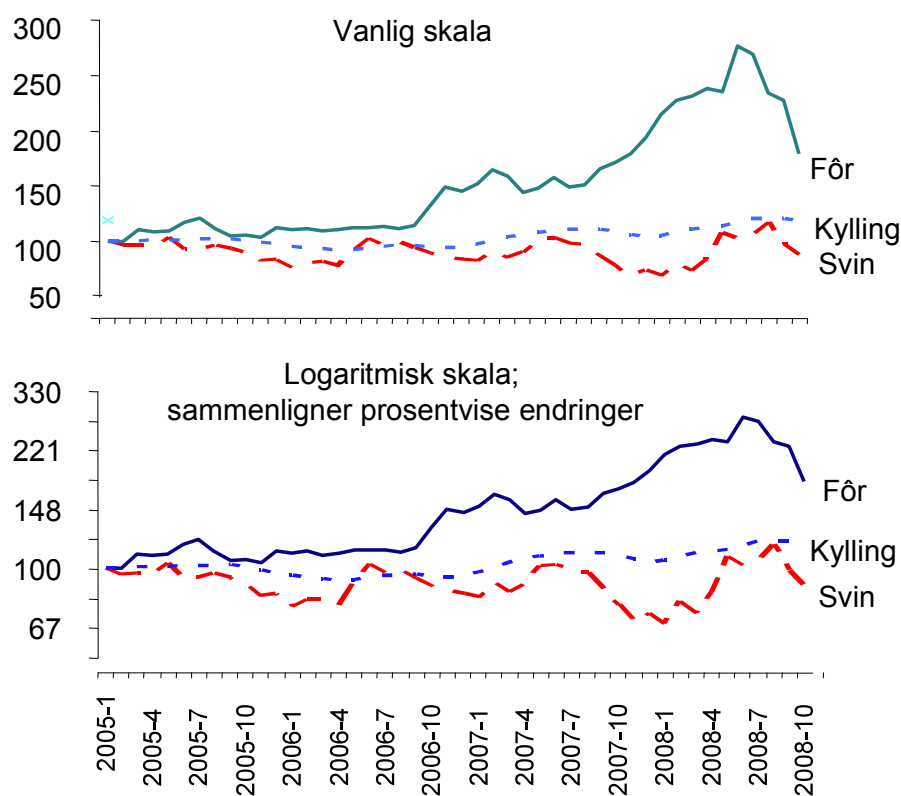
Med den økende vertikale integrasjonen i de store kjøtt- og fjørfekjøttslakteriene de senere årene, er markedet for foredlede kjøttvarer og foredlet fjørfekjøtt stadig blitt mer uoversiktlig. Selv om det finnes noen store internasjonale aktører på markedet som Nestlé og Unilever, som selv ikke har noen form for slakting eller skjæring, er mye av foredlingsmarkedet i økende grad overtatt av aktører som er integrert gjennom hele verdikjeden. Danish Crown, med sitt foredlingselskap Tulip, er trolig den største aktøren i markedet for foredlede kjøttvarer i Europa. Med Danish Crown sin overtagelse av britiske Flagship Foods styrket selskapet videre sin markedsposisjon i det europeiske markedet, spesielt innen varegruppene bacon, kokt kjøtt og pølser. Også Vion og Westfleisch har de siste årene bygd seg opp som noen av de største aktørene i det europeiske markedet for foredlede kjøttvarer.

EUs utvidelse til nå 27 land har bidratt til at det europeiske markedet for foredlede kjøttvarer er blitt mindre oversiktlig. Mange amerikanske aktører har investert i disse nye markedene, og satset tungt på markedet for foredlede kjøttvarer. Amerikanske Smithfield Foods eier bl.a. polske Animex og Morliny, og har også eierinteresser i den spanske foredlingsbedriften Campofrio. Campofrio er den største foredlingsbedriften i Spania, og er en av Europas mest diversifiserte foredlingsbedrifter med et årlig salg på om lag 1 mrd. EUR. Smithfield har også kjøpt en foredlingsbedrift i Romania. Et annet amerikansk selskap som de senere årene har kommet inn på det europeiske foredlingsmarkedet er Cargill. Cargill har interesser i både Storbritannia og Nederland, og var i 2005 den største leverandøren av fjørfekjøtt til McDonalds-kjeden i Europa. En annen stor amerikansk aktør med interesser i det europeiske kjøttforedlingsmarkedet er Sara Lee.

Utsikter for den globale kjøttindustrien i 2008

Det globale kjøttmarkedet var forventet å skulle bedres i løpet av 2007 etter flere år med sykdomsutbrudd og ustabil markedssituasjon. Lavere fjørfekjøttpriser, økt forbrukertillit, sterk økonomisk vekst og færre sykdomsutbrudd skulle bidra til økt etterspørsel etter kjøtt.

Kjøttindustrien møtte imidlertid store utfordringer på grunn av økte fôrpriser. Prisutviklingen for kjøtt fulgte ikke prisutviklingen for fôr. I figur 6.6 viser vi indekser for fôrpriser, her en kombinasjon av mais (70%) og soyamel (30%) og kjøtt av kylling og svin. Tallene er basert på prisindekser fra IMF med noe oppdatering av danske priser fra Fødevarerøkonomisk institutt i Danmark. Øverste del av figuren har en ordinær skala. For å samvariasjonen i endringene tydeligere, har vi regnet om de samme tidsseriene til logaritmisk skala i figuren nedenfor. Her utgjør en lik avstand på skalaen samme prosentvise endringer. Figuren viser at det har vært svak, om noen, samvariasjon for svinekjøtt. Nedgangen i svinekjøttprisene på verdensmarkedet var prosentvis minst like stor som oppgangen i fôrprisene fra høsten 2007 til våren 2008. Svineprodusentene i en rekke land, bla i Danmark, ble hardt rammet. For kyllingprodusenter er samvariasjonen langt bedre, og korrelasjonen spesielt om vi ser prisen på kyllingkjøtt i forhold til fôrprisen seks måneder tidligere. Men utslagene på kyllingprisen er utforholdsmessig mye lavere enn variasjonen i fôrprisen.

Figur 6.6 Prisutvikling for fôr, kylling- og svinekjøtt. Verdensmarkedspriser, 2005–2008.

Sammenligningen i figuren tyder på at fluktuationene i fôrpriser vil ha store konsekvenser for lønnsomheten i kraftfôrintensiv kjøttproduksjon, og at svineproduksjonen har betydelig mindre evne til å kompensere for kostnadsvariasjonen enn kyllingprodusentene. I fremtiden er det sannsynlig at vi må forvente betydelige fluktasjoner i prisen på kraftfôr og evnen til å håndtere avkastningsrisikoen for kjøttprodusentene kan bli en viktig utfordring og mulighet for kjøttindustrien.

Med redusert fare for sykdomsutbrudd og dermed mindre mulighet for handelshindringer for å begrense sykdomssmitte, kombinert med økt etterspørsel, var den globale handelen med kjøttvarer forventet å øke med 7 % eller 22 mill. tonn i 2007 og å fortsette å øke framover.

Den langsiktige forventningen til FAO er at verdens forbruk av kjøtt skal stige raskere enn forbruket av planteprodukter. Årsaken er at veksten i fattige land forventes å stimulere skift i dietten over mot mer kjøttprodukter. Prognosen er avhengig av flere forhold. For det første er det en forutsetning at det er mulig å opprettholde matvaretryggheten for husdyrproduktene uten for store kostnader. Redusert handel som følge av sykdomsutbrudd, vil medføre økte kostnader for kjøttprodukter. Videre vil selve kontrolltiltakene bli mer kompliserte og teknisk krevende med økt handel.

Referanser

- ACNielsen (2008). *Kjedenes markedsandeler, Dagligvarerapporten 2008*.
- ACNielsen (2006). *The power of private label*. URL: http://www.acnielsen.se/site/documents/ThePowerofPrivateLabel2005_A4.pdf, 17.08.06.
- Animalia (2007). *Kjøttets tilstand 2007*. Animalia, Fagsenteret for kjøtt, Oslo.
- Atria (2008). *Årsredovisning 2007*. URL: <http://www.atria.fi>, 16.05.08.
- BFJ (1990–2008). Div. interne arbeidsdokumenter utarbeidet i forbindelse med totalkalkylen i årene 1990–2008. Oslo, 2008.
- Bondelaget (2008). *Fagorganisasjon for bønder*. URL: <http://www.bondelaget.no/om>, 06.04.08
- Bonde- og Småbrukarlaget (2007). *Hvem er vi?* URL: <http://www.smabrukarlaget.no/medlem/hvem>, 06.04.08.
- Capgemini (2005). *Introduktion till Case Sardus*. URL: <http://www.fek.uu.se/ikt/intftgh05/fil/Case.pdf>, 15.08.06.
- Dafgård (2007). *Kortfattet om Dafgårds*. URL: <http://www.dafgard.se>, 16.08.07.
- Danish Crown (2007). *Årsrapport 2006/2007*. URL: <http://www.danishcrown.dk>, 16.01.08.
- Danish Meat Association (2008). *Statistikk 2007*. URL: http://dma.bladrekatalog.dk/DS_Indhold_DKIndd_eBook/pdf/DS_statistik2006.pdf, 07.07.08.
- Danish Meat Association (2007). Om os. URL: http://www.danishmeat.dk/smcms/forside/om_dma/Index.htm?ID=10, 15.11.07.
- Danmark i den globale økonomi (2006). *Fremgang, fornyelse og tryghed*. URL: <http://www.globalisering.dk>, 06.03.07.
- Danmarks statistik (2008). *Industri*. URL: <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1024>, 15.05.08.
- Danmarks statistik (2006a). *Husdyrbestanden efter område, enhed og art*. URL: <http://www.statistikbanken.dk>, 05.12.06.
- Danmarks statistik (2006b). *Regnskabsstatistik for udvalgte detaljerede brancher efter branche og regnskabsposter*. URL: <http://www.statistikbanken.dk>, 05.12.06.
- Danmarks statistik (2006c8). *Industri*. URL: <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1024>, 10.07.06.
- Danmarks statistik (2007). *Regnskabsstatistik for private byerhverv fordelt på brancher og størrelsesgrupper*. URL: <http://www.statistikbanken.dk>, 08.07.08.
- Danmarks statistik (2006d). *Slagtinger og produktion af fjerkræ fordelt efter kategori og enhed (år)*. URL: <http://www.statistikbanken.dk>, 05.12.06.
- Danmarks statistik (2006e). *Fødevarerforbrug af animalske produkter efter type og enhed*. URL: <http://www.statistikbanken.dk>, 05.12.06.
- Danmarks statistik (2006f). *Prisindeks*. URL: <http://www.statistikbanken.dk>, 05.12.06.
- Danpo (2007). *Om os*. URL: <http://www.danpo.dk>, 06.01.08.
- Dansk Handelsblad (2007). *Kort om dansk dagligvarehandel*. URL: <http://www.danskhandselsblad.dk>, 12.12.07.
- Dansk Landbrugsrådgivning (2006). *Forum for får og geder: Produktion af lammekød*. URL: <http://www.lr.dk/kvaeg/diverse/faaroggeder.htm>, 14.11.06
- Dansk Landbrug (2008). *Dansk landbrug*. URL: http://www.dansklandbrug.dk/Organisationen/Forside_Organisation.htm, 05.02.08.

- Danske Slagterier (2007). *Om Danske Slagterier*. URL: <http://www.danskeslagterier.dk>, 05.12.07.
- Danske svineproducenter (2008). *Forside*. URL: <http://www.danskesvineproducenter.dk/forside.asp>, 05.02.08.
- Den Stolte Hane (2007). Diverse informasjon hentet fra Den Stolte Hane sine hjemmesider. URL: <http://www.denstoltehanen.no>.
- Direktoratet for FødevarerErhverv (2007). *Vejledning om præmie for moderfår 2006 er nu på gaden*. URL: <http://www.dffe.dk/Default.asp?ID=4549>, 23.01.07.
- Direktoratet for FødevarerErhverv (2006). *Tilskud til økologi*. URL: <http://www.dffe.dk/Default.asp?ID=11140>, 05.12.06.
- ETL (2007). *Finnish Food and Drink Industries' Federation (ETL)*. URL: <http://www.etl.fi/english/about/liitto.asp>, 16.01.07.
- European commision (2005). *National report Finland. Quick scan of the food supply chain dynamics, labelling and certification and policies, rules and regulations in the selected EU country*. DG JRC/IPTS. November 2005.
- Eurostat (2007). *Agricultural prices and price indices*. URL: http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/agric/agri/cosa/uv&language=en&product=EU_MAIN_TREE&root=EU_MAIN_TREE&scrollto=420, 12.02.07.
- Eurostat (2008). *EU25 Trade Since 1995*. URL: <http://fd.comext.eurostat.cec.eu.int/xtweb>, 10.06.08
- FAO (2008). *Meat and meat products*. I Food Outlook, May 2008. URL: <http://www.fao.org/docrep/010/ai466e/ai466e00.HTM> 28.05.08.
- Fatland (2007). Diverse informasjon hentet fra Fatland sine hjemmesider. URL: <http://www.fatland.no>.
- Finansdepartementet (2008). St.prp. nr. 1 (2007–2008). For budsjettåret 2008. Skatte-, avgifts- og tollvedtak.
- Finansdepartementet (1969). Lov om merverdiavgift.
- Finlex (2006). *Livsmedelslag 13.1.2006/23*. URL: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2006/20060023>, 14.02.07.
- Finsbråten (2007). Diverse informasjon hentet fra Finsbråten sine hjemmesider. URL: <http://www.finsbraten.no>.
- FMRI (2007). *Financing of FMRI*. Pers. med. Markku Raevuori, 25.01.07.
- Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2004). *Lov om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven)*. URL: <http://www.lovdatab.no/all/nl-20040305-012.html>, 09.08.06.
- Fri Köpenskap (2008). *Dagligvarukartan 2006*. URL: <http://www.fri-kopenskap.se>, 17.06.08.
- Furuseth (2007). Diverse informasjon hentet fra Furuseth sine hjemmesider. URL: <http://www.furuseth.no>.
- Fødevarerministeriet (2008). *Politik*. URL: <http://www.fvm.dk/Default.asp?ID=11094>, 19.02.08.
- Fjørfebransjen (2008). *Kyllingslakteriene i 2007*. Fjørfebransjen nr. 1 2008.
- Graversen, J. T. (2003). *Analyse af den danske slagtekyllingesektor*. Rapport nr. 157. Fødevarerøkonomisk institutt. URL: <http://www.kvl.foi.dk/upload/foi/docs/publikationer/rapporter/nummererede%20rapporter/150-159/157.pdf>, 15.11.06.
- Guldfågeln (2007). *Om förtetaget*. URL: http://www.guldfageln.se/index_2.html, 20.10.07.
- Handels- og industriministeriet (2007). *Marknaden och konsumenterna*. URL: <http://www.ktm.fi/index.phtml?l=sv&s=4>, 08.02.07.

- HKScan (2008). Diverse informasjon hentet på HK Scan sine hjemmeside. URL: <http://yritys.hk-ruokatalo.fi/portal/suomi/hkscan>, 15.05.08.
- HK Ruokatalo (2006). *Annual Report 2005*. URL: <http://yritys.hk-ruokatalo.fi/attachments/vuosikertomukset/hkr2005e.pdf>, 16.08.06.
- Huhtahyvät (2006). *Huhtahyvät Oy*. URL: <http://www.huhtahyvät.fi/yritys.php>, 16.08.06.
- Järvi-Suomen Portti (2006). *Järvi-Suomen Portti*. URL: <http://www.jarvisuomenportti.fi>, 16.08.06.
- Johansson, M. (2006). *Strukturförändringar inom svensk styckningsindustri*. URL: <http://ex-epsilon.slu.se/archive/00000905>, 17.08.06.
- Jord- och skogsbruksministeriet (2005). *Ansökan om transportbidrag för kött*. URL: <http://lomake.mmm.fi/ShowFile.jsessionid=417000AB0644011EF547639C59A49660?ID=15024&LUOKKA=562&LANGUAGE=SV>, 16.02.07.
- Jord- och skogsbruksministeriet (2001). *Jord- och skogsbruksministeriets förordning om avgifter som skall uppbäras för köttbesiktning och för tillsynen över vissa anläggningar inom köttbranschen*. URL: <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2001/20010830>, 14.02.07.
- Jordbruksverket (2008a). *Stödrätter*. URL: <http://www.sjv.se/amnesomraden/stodtillandsbygden/allastodformer/gardsstodet/stodratte.4.2136c610a3b62996e80001877.html>, 16.04.08.
- Jordbruksverket (2008b). *Priser og prisindex*. URL: <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/statistik/priserochprisindex.4.7502f61001ea08a0c7fff102468.html>, 16.06.08.
- Jordbruksverket (2006a). *Gränshandeln med Norge*. URL: <http://www.sjv.se>, 16.12.07.
- Jordbruksverket (2006b). *Alla stödformer*. URL: <http://www.sjv.se/amnesomraden/stodtillandsbygden/allastodformer.4.52c6f10b903d789380001762.html>, 13.07.07.
- Jordbruksverket (2006c). *Marknadsöversikt – animalier. Rapport 2006:35*. URL: http://www2.sjv.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra06_35.pdf, 13.07.07.
- Jordbruksverket (2005). *Införsel av djurprodukter*. URL: <http://www.sjv.se/amnesomraden/djurveterinar/inforselavdjurprodukter.4.7502f61001ea08a0c7fff52870.html>, 10.08.06.
- Jordbruksverket (2004a). *Marknadsöversikt – animalier. Rapport 2004:25*. URL: http://www.sjv.se/download/18.15dc721105097a6dfc800027/ra04_25.pdf, hentet 10.07.06.
- Jordbruksverket (2004b). *Livsmedelsexport - förutsättningar och möjligheter*. URL: http://www.sjv.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra04_9.pdf
- Jordbruksverket og SCB (2007). *Jordbruksstatistisk årsbok 2007 med data om livsmedel*. Sveriges officiella statistikk, Jordbruksverket og Statistiska centralbyrån, Örebro.
- Jordbruksverket og SCB (2001). *Jordbruksstatistisk årsbok 2001 med data om livsmedel*. Sveriges officiella statistikk, Jordbruksverket og Statistiska centralbyrån, Örebro.
- KCF (2008). *Detta är Kött och Charkföretagen*. URL: <http://www.kcf.se/page.jsp?key=about>, 16.03.08.
- KIFF (2008). *Om KIFF*. URL: <http://www.kiff.no/category/Om%20KIFF/category.php?categoryID=22>, 13.03.08
- Kjøttbransjens Landsforbund (2007). *Privat andel slaktning*. URL: http://www.kjottbransjen.no/arch/_img/9086947.xls, 30.03.08.
- Kjøttbransjens Landsforbund (2006). *Kjøttindustrien - stor verdiskaper*. URL: <http://www.kjottbransjen.no/?aid=9063849>, 06.12.06.

- KLS (2008). *KLS Livsmedel ek för*. URL: <http://www.kls.se>, 16.05.08.
- Knutsen, H (2007). *Utsyn over norsk landbruk*. NILF-rapport. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Konkurransetilsynet (2007). *Om Konkurransetilsynet*. URL: http://www.konkurranse.tilsynet.no/portal/page?_pageid=235,466888&_dad=portal&_schema=PORTAL&menuid=11962, 06.03.07.
- Konkurransetilsynet (2006). *Vedtak V2003-223 – Gilde Norsk Kjøtt BA – Prior Norge BA – konkurranseloven § 16 – inngrep mot foretakssammenslutning*. URL: http://www.konkurranse.tilsynet.no/archive/Internett/avgjorelser_uttalelser/arkiv_2006/V2006-223_gilde_prior.pdf, 11.12.06.
- Konkurrencestyrelsen (2006). *Konkurrence*. URL: <http://www.ks.dk>, 06.03.07.
- Konkurrencestyrelsen (2002). *Fusionen mellem Danish Crown og Steff-Houlberg*. URL: <http://www.ks.dk/publikationer/konkurrence/2002/slagteri>, 16.09.06.
- Konkurrensverket (2006). *Anmeldene företag*. URL: <http://www.kkv.se/beslut/06-0123.htm>, 09.08.06.
- Konsumentverket (2007). *Det nya konsumentpolitiska programmet betonar konsumenternas säkerhet och ansvar*. URL: <http://www.kuluttajavirasto.fi/user/loadFile.asp?id=5605>
- Kotivara (2006). *Kotivaran kuluttajapalvelu*. URL: <http://www.kotivara.fi/sivu/fi/Kuluttajapalvelu>, 16.08.06.
- Kronfågel (2006). *Nordens ledande företag*. URL: <http://www.kronfagel.se>, 16.08.06.
- Kødbranchens Fællesråd (2007). *Årsstatistikk 2007*. URL: http://www.meatboard.dk/getMedia.asp?mb_GUID=101A69B8-4CCA-4081-A9EA-29C19AF8791C.pdf, 16.06.08.
- Kødbranchens Fællesråd (2006a). *Årsstatistik Økse kød 2005*. URL: http://www.meatboard.dk/getMedia.asp?mb_GUID=9995E82F-14A1-4B30-8DFB-954E6B33E58C.PDF, 14.11.06.
- Kødbranchens Fællesråd (2006b). *Kødbranchens Fællesråd*. URL: <http://www.meatboard.dk/view.asp?ID=2>, 14.11.06.
- Landbruks- og matdepartementet (2007a). *Forskrift om endring av forskrift 29. juni 1999 nr 763 om omsetningsavgift på jordbruksvarer, og om overproduksjonsavgift på mjølk*. URL: <http://www.regjeringen.no>, 06.04.08
- Landbruks- og matdepartementet (2007b). *Programkategori 15.10 Matpolitikk*. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stprp/20062007/Stprp-nr-1-2006-2007-/2/2.html?id=293888>, 06.03.07.
- Landbruks- og matdepartementet (2005). *Forskrift om gebyr til dekning av utgifter ved kjøttkontroll*. FOR-2005-12-27-1726.
- Landbruks- og matdepartementet (2004). *Økte konsesjonsgrenser for svine- og fjørfeproduksjon*. URL: <http://odin.dep.no/lmd/norsk/tema/jordbruk/nyheter/020061-990270/dok-bn.html>, 16.06.06.
- Landbruksdepartementet (2001). *Forskrift om forskningsavgift på landbruksprodukter*. Landbruksdepartementet, Oslo.
- Landbruksdepartementet (1999a). *St.meld. nr. 19 (1999–2000). Om norsk landbruk og matproduksjon*. Landbruksdepartementet, Oslo.
- Landbruksdepartementet (1999b). *FOR 1999-06-29 nr 763: Forskrift om omsetningsavgift på jordbruksvarer, og om overproduksjonsavgift på mjølk*. Landbruks- og matdepartementet.
- Landbrugsraadet (2008). *Landbrugsraadet – kort fortalt*. URL: http://www.landbrugsraadet.dk/getMedia.asp?mb_GUID=DBD9DFD4-9717-4786-A600-EA04283D1DEA.pdf, 09.07.08.

- Lantmännen (2008). *Businesss*. URL: <http://www.lantmannen.com>, 09.07.08.
- LRF (2008). *Vår organisation*. URL: <http://www.lrf.se/LrfNodeServlet?command=layout&n=1010>, 31.05.08.
- LRF (2005). *Benchmarking av svenskt jordbruk. Kostnader i det svenska jordbruket 2003 jämfört med några europeiska länder*. URL: <http://www.lrf.se>
- Lihakeskusliitto (2007). *The Finnish Meat trade Association*. URL: <http://www.lihakeskusliitto.fi>, 16.01.07.
- Lihakeskusliitto (2005). *Vår fjäderindustri står inför stora utmaningar*. URL: http://lihakeskusliitto.fi/lihalehti/arkisto/2005/06_2005/svensk.htm, 30.11.06
- Lithells (2007). *Företagspresentation*. URL: http://www.lithells.se/lithells_foretaget, 16.08.07.
- Livsmedelsverket (2007). Vägledning. Riskklassificering av livsmedelsanläggningar och beräkning av kontrollavgifter. URL: <http://www.slv.se>, 24.11.08.
- Livsmedelsverket (2006a). *Verkets tillsynsobjekt*. URL: http://www.slv.se/templates/SLV_DocumentList.aspx?id=4549, hentet 31.05.06.
- Livsmedelsverket (2006b). Livsmedelsverkets föreskrifter om avgifter för offentlig kontroll, prövning och registrering; LIVSFS 2006:21. URL: http://www.slv.se/upload/dokument/lagstiftning/2005-2006/2006_21.pdf, 24.11.08.
- Løyland, J. og R. Gudem (2000). Matpriser 1980-2000. NILF-rapport 2000:3. NILF, Oslo.
- Mattilsynet (2007). *Nytt regelverk for transport av dyr*. URL: http://www.mattilsynet.no/dyrevern/transport/nytt_regelverk_for_transport_av_dyr_43292, 19.01.07.
- Meat Global Processing (2005). *European Consolidation Continues*. Artikkel ved Chris Harris. July/August 2005.
- MTT (2007). *Finnish Agriculture and Rural Industries 2007*. Samt tidligere utgaver. MTT Agrifood Research Finland, Taloustutkimus (MTTL).
- Näringsdepartementet (2008). *Näringsdepartementets mål*. URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/1470/a/18548>, 09.05.08.
- Näringsdepartementet (1993). Konkurrenslag (1993:20). URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19930020.HTM>, 09.08.06.
- NILF (2008). *Matpriser*. Månedlig priser innhentet fra markedsaktører. URL: <http://www.nilf.no/Matpriser/Bm/Matpriser.shtml>, 12.05.08.
- Nordlund, A. (2008). Mat og industri 2008. NILF-rapport 2008. Oslo.
- Norsk Fjørfeleg (2006). *Referat fra Administrerende direktør i Cardinal Foods, Torfinn Prytz Higdem sitt innlegg under fagprogrammet på årsmøte i NFL*. URL: <http://www.nfl.no/Nettartikler/060921%20Referat%20Cardinal%20årsmøte%20NFL.html>, 30.11.06.
- Nortura (2007). Diverse informasjon hentet fra Nortura sine hjemmesider. URL: <http://www.nortura.no>.
- Notisium (2006a). Livsmedelslag (2006:804). URL: <http://www.notisium.se/rnp/sls/lag/20060804.HTM>, 20.07.06.
- Notisium (2006b). Förordning (1989:1110) om avgift för livsmedeltillsyn m.m. URL: <http://www.notisium.se/rnp/sls/lag/19891110.htm>, 20.07.06.
- Nyenrode Business Universiteit (2007). *NICE EU food & agri cooperative Top 100*. URL: http://www.nyenrode.nl/centers/nice/NICE_Top100.pdf, 06.03.07.
- Omsetningsrådet (2007). Årsmelding 2006. Omsetningsrådet, 2007.
- Omsetningsrådet (2008). Årsmelding 2007. Omsetningsrådet, 2008.
- Paatelainen (2006). *Finlands köttindustri förre och efter EU*. Presentasjon på KIFFs næringspolitiske seminar 20.10.06.

- Päivittäistavara-ry (2007). *Daily consumer goods trade 2005–2006*. Finnish Food Marketing Association. URL: <http://www.pty.fi/Paivittaistavara-ry%20English.pdf>, 15.01.07
- Pellervo (2007). *Pellervo – Confederations of Finnish Cooperatives*. URL: <http://www.pellervo.fi/finncoop/index.html>, 16.01.07.
- Petersson, R. (2005). *ICAs konsumentpackade kött – en utvärdering i butiksledet*. URL: <http://www.ex-epsilon.slu.se/archive/0000597>, 17.08.06.
- Pettersen, I (2008). *Dagligvarehandel og mat 2007*. NILF-rapport 2007–1. Oslo
- Pedersen, S. M. og J. Christensen (2003a). *Vækst med vilje – vækstskabende initiativer inden for svineholdet*. URL: http://www.kvl.foi.dk/upload/foi/docs/publikationer/rapporter/nummererede%20rapporter/2004/162_1.pdf, 05.12.06.
- Pedersen, S. M. og J. Christensen (2003b). *Vækst med vilje – vækstskabende initiativer inden for fjerkræsektoren*. URL: http://www.kvl.foi.dk/upload/foi/docs/publikationer/rapporter/nummererede%20rapporter/2004/162_3.pdf, 05.12.06.
- Pouttu (2006). *Vuosikertomus 2005*. URL: <http://www.pouttu.fi/toimintapolitiikka.html>, 16.08.06.
- Raszta, P (2006). Intervju gjennomført med Peter Raszta, tidl. VD i Swedish Meats. 18.08.06.
- Ravninfo (2008). Foretaksinformasjon. URL: <https://www.ravninfo.com>, 10.05.08.
- Regeringskansliet (2006). *Trygga konsumenter som handlar hållbart*. URL: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/44/69/a2254458.pdf>, 09.08.06.
- Regeringen (2006). *Specifikaton av statsbudgetens inkomster budgetåret 2005*. URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/374/a/29744>, 02.03.06.
- Regeringen (2005). *Avgiftsfinansierad livsmedels-, djurskydds- och foderkontroll – för en högre och jämnare kvalitet*. SOU 2005:52. URL: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/04/69/90/d4cefd74.pdf>, 30.05.06.
- Rosendahl, M. og A. Walle (2006). *Bakomliggende faktorer till vertikal integration mellan dagligvaruhandlning och kött- og charkindustri*. URL: <http://ex-epsilon.slu.se/archive/00001062>, 17.06.08.
- Rutegård, Å. (2006). Intervju med Åke Rutegård i Kött och Charkföretagen, Sverige. 10.04.06.
- Rose Poultry (2007). *Rose Poultry*. URL: <http://rosepoultry.dk/rose-poultry>, 15.01.07.
- Saarioinen (2006). *Företags Fakta*. URL: <http://www.saarioinen.fi/index~id~0C78EA69F08E407493FA49D7905DE226.asp>, 16.08.06.
- Sardus (2007). *Dette är Sardus*. URL: http://www.sardus.se/page___12.aspx, 16.08.07.
- SCB (2007). *Basfakta företag enligt Företagens ekonomi efter storleksklass och näringsgren*. Datafil mottatt av Christina Grandelius, 08.01.07.
- SCB (2006). *Basfakta för industri-, bygg- og tjenstesektoren*. URL: <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/maintable.asp?omradekod=NV&omradetext=Näringsverksamhet&lang=1&langdb=1&xu=C9233001&yp=tanss>, 20.07.06.
- Skatteministeriet (2008). *Satser og beløbsgrænser*. URL: http://www.skm.dk/tal_statistik/satser_og_beløb, 02.02.08.
- Skatteverket (2006). *Mervärdesskatt*. URL: <http://www.skatteverket.se/skatte/mervardesskattnoms.4.18e1b10334ebe8bc80002497.html>, 20.08.06.
- Snellmann (2008). Diverse informasjon hentet fra hjemmesidene. URL: <http://www.snellman.fi>, 16.04.08.
- Snellman (2006). *Årsberättelse 2005*. URL: http://www.snellman.fi/pdf/Snellman_2005_vuosikertomus.pdf, 16.08.06.
- SLF (2008). *Satser for avgifter på jordbruksprodukter - 2007*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 06.04.08.

- SLF (2007a). Oppnådde priser i forhold til målpris samt prisutvikling for matmel og kraftfôr i jordbruksavtaleåret 2006–2007. URL: <http://www.slf.dep.no/iKnowBase/Content/7171/RAPPORT-LMD-300607.PDF>, 06.04.08.
- SLF (2007b). *Innfrakttilskudd kjøtt 2007 og avvikling av omstillingsstøtte for små slakterier*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 20.05.08.
- SLF (2007c). Avgifter kjøtt. URL: <http://www.slf.dep.no>, 12.01.07.
- SLF (2007d). Tilskudd kjøtt. URL: <http://www.slf.dep.no>, 12.01.07.
- SOK (2006). *SOK:S INLÖSNINGSANBUD FÖR AKTIER I SPAR FINLAND – SLUTLIGT RESULTAT*. URL: <http://www.s-kanava.fi/sryhma.do?sectionid=7923160&lang=2>, 15.02.07.
- Sosial- og helsedirektoratet (2007). *Utvikling i norsk kosthold 2007; Matforsyningsstatistikk og forbruksundersøkelser*. Oslo, november 2007.
- SPIS Grilstad (2007). Diverse informasjon hentet fra SPIS Grilstad sine hjemmesider. URL: <http://www.spis.no>, 13.11.06.
- Stiftelsen Lantbruksforskning (2006). *Om SLF*. URL: <http://www.lantbruksforskning.se>, URL: 16.10.07.
- Stabburet (2007). Diverse informasjon hentet fra Stabburet sine hjemmesider. URL: <http://www.stabburet.no>.
- Stryhns (2007). *Histrien om Stryhn`s*. URL: <http://www.stryhns.dk/sw1255.asp>, 16.01.08.
- Stortinget (2000). Innst. S. nr. 167. *Innstilling fra næringskomiteen om norsk landbruk og matproduksjon - St.meld nr. 19 (1999–2000)*. Stortinget, Oslo.
- Svensk Fågel (2008). *Om Svensk Fågel*. URL: <http://www.svenskfagel.se>, 11.01.08.
- SSB (2008a). *Nedgang i talet på husdyr*. URL: <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jordhus>, 06.04.08.
- SSB (2008b). *Industristatistikk*. Datafil mottatt av SSB. Oslo, 2008.
- SSB (2008c). *Utenrikshandelsstatistikk*. Datafil mottatt av SSB 10.01.08.
- SSB (2008d). *Forbruksundersøkelsen, 2004–2006*. URL: <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu>, 13.01.08.
- SSB (2008e). *Forbrukerpriser*. Datafil mottatt av SSB.
- SSB (2006). *Tabell: 04510: Hovedtall for bedrifter, etter næringsområde og sysselsettingsgruppe*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 10.10.06.
- Statistikcentralen (2006). *Industrial statistics*. Datafil mottatt av Anja Törmä 16.08.06.
- Stiftelsen Lantbruksforskning (2006). *Lantbruksnäringen finansierer forskning!* URL: <http://www.lantbruksforskning.se/templates/omslf.asp?artid=93439>, 13.12.06.
- Svineavgiftsfonde (2007a). *Produktionsavgift*. URL: <http://www.svineavgiftsfonden.dk>, 13.11.06.
- Svineavgiftsfonde (2007b). *SAF beretning*. URL: <http://www.svineavgiftsfonden.dk>, 13.11.06.
- Swedish Meats (2007) *Årsredovising 2006*. URL: http://www.swedishmeats.com/arsredovising2006/Aarsredov_2006.pdf, 06.03.07.
- TemaNord (2007). *En sammenligning av kostnader og finansiering av offentlig kjøttkontroll i de nordiske landene*. TemaNord 2007:505. Nordisk Ministerråd 2007. URL: <http://www.norden.org/pub/velfaerd/livsmedel/sk/TN2007505.pdf>, 06.03.07.
- Tapola (2006). *Tapola makkarakuoressa*. URL: <http://www.tapola.fi/index.html>, 16.08.06.
- TiCan (2007). *TiCan a.m.b.a*. URL: <http://www.TiCan.dk/sw233.asp>, hentet 15.01.08.

- TIKE (2008). *Producentpriser på kjøtt och ägg*, 1996-februari 2008. URL: http://www.matilda.fi/pls/portal30/rpportal.matilda_julkaisut.showfile?docid=1155&versio=1208523761&fileid=6143, 23.04.08.
- TIKE (2006a). *Yearbook of Farm Statistics*. Tike. Information Centre of the Ministry of Agriculture.
- TIKE (2006b). *Nötköttsporduktionen lägst på fyrtio år*. URL: http://www.mmmtike.fi/sv/index/meddelanden/2006/060309_kottproduktion.html, 29.06.06.
- Tingaard, S. (2006). Intervju med Søren Tingaard i Danish Crown 07.09.06.
- Tulip (2007). *Etablering af Tulip Norge*. URL: <http://www.tulip.dk/Press/PressReleases/PressReleases/2006/Etablering+Tulip+Norge.htm>, 06.03.07.
- Vero Skatt (2006). *Skatteinfo*. URL: http://www.vero.fi/default.asp?language=SWE&domain=VERO_MAIN, 25.01.07.
- Vestfold Fugl (2007). Diverse informasjon hentet fra Vestfold Fugl sine hjemmesider. <http://www.vestfoldfugl.no>, 13.11.07.
- Vetenskapsrådet (2006). *Större svenska forskningsfinansiärer*. URL: <http://www.vr.se/huvudmeny/sokabidrag/storresvenskaforskningsfinansiarer.4.aad30e310abcb9735780004468.html>, 09.08.06.
- Wursti (2006). *Wursti Oy*. URL: <http://www.wursti.fi/yritys/wurstioy.html>, 16.08.06.
- Økonomi- og Erhvervsministeriet (2006). *Mission og vision*. URL: <http://www.oem.dk/sw11989.asp>, 06.03.07.
- Århus Slagtehus (2008). *Virksomhetsprofil*. URL: <http://www.aarhus-slagtehus.dk/default.html>, 13.01.08.